

המכון ללימודי השואה ע"ש ח. אייבשיץ

רחוב התיכון 39, נווה-שאנן, ת.ד. 9288, חיפה 31092
Gideonbe5@gmail.com

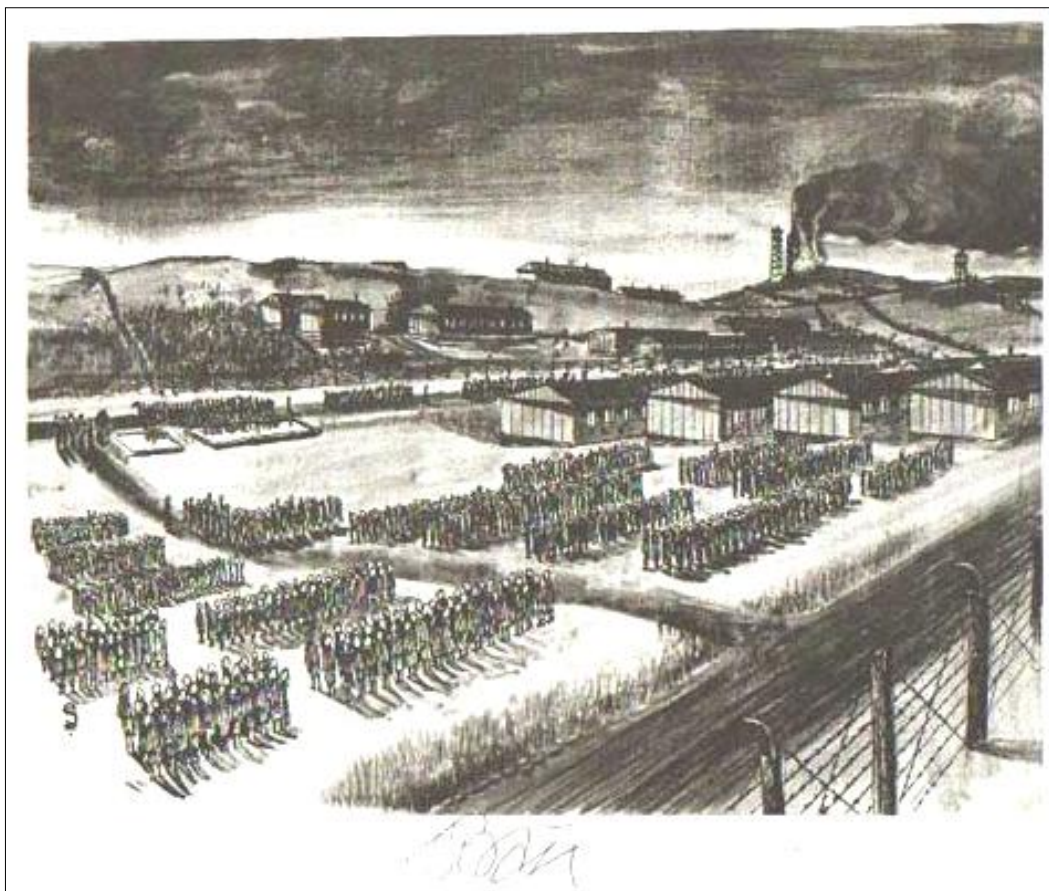
בס"ד, תמוז תשס"ח, יולי 2008

**ביטאון פורום שמירת
זיכרון השואה**
גיליון מספר 23

עורך: גדעון רפאל בן מיכאל

מחנה הריכוז פלשוב

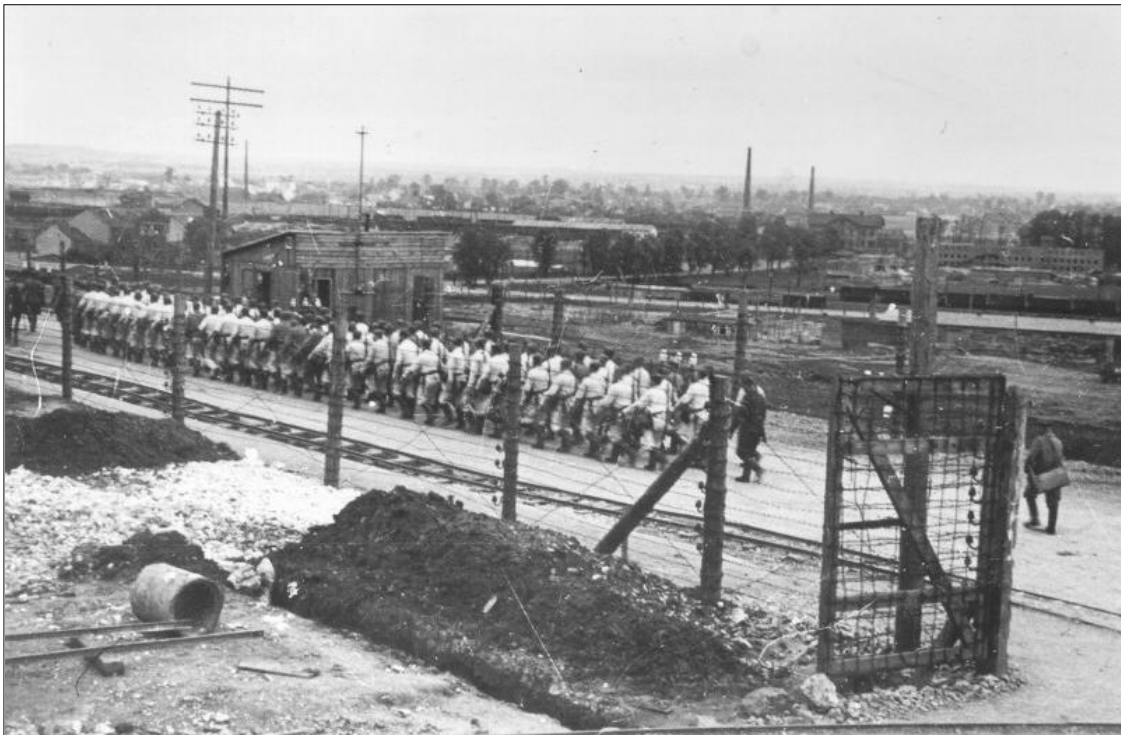

מגרש המסדרים בפלשוב. צייר: יוסף באו

תוכן העניינים

עמודים

5-3	פתח דבר.....
28-6	אברהם וולברומסקי: עדותו על מחנה פלאשוב.....
51-30	יוסף באו: עדותו על מחנה פלאשוב.....
56-52.....	שטנדיג אברהם: פלאשוב-התחנה האחרונה של היהודי.....
58-56.....	הנריק קודלר: נסינות התנגדות במחנה פלאשוב.....
72-59.....	בייסקי משה: עדותו במשפט אייכמן.....
82-73.....	עדויות שנמסרו נגד אמון גאט במשפט שנערך בפולין בשנת 1946.....
103-83	שלומית אשל: עדותה על מחנה פלאשוב.....
104	ביבליוגרפיה.....
105-104	מראי מקומות.....

אנשי משמר מחנה פלאשוב בצעדה [9]

פתח דבר

לחברי פורום שאירת זיכרון השואה, הפלג והפרכה!

מחנה פלשוב (Plaszow) היה בתחילתו מחנה עבודת כפייה ואחר-כך מחנה ריכוז. המחנה הוקם בסתיו 1942 בפרברי קרקוב, ושמו הרשמי:
Zwangsarbeitslager Plaszow des Ss und Polizeiführers im Distrikt Krahau
(מחנה עבודת כפייה של מפקד המשטרה והס"ס במחוז קרקוב)
בינואר 1944 הפך למחנה ריכוז.

בניית המחנה החלה בקיץ 1942 בשטחי העיר קרקוב, על אדמת שני בתי-קברות יהודיים, על אדמות הקהילה היהודית וכן על אדמות פרטיות, שהתושבים הפולנים גורשו מהן. בניית המחנה הורחבה בשיטתיות. הוא הוקף גדר תיל כפולה, מחושמלת תמיד, באורך ארבעה קילומטרים, וב-1944 הגיע לשטחו המירבי, כ-800 דונם. מחנה פלשוב היה מחולק לכמה חלקים: מגורי הגרמנים, בתי-מלאכה לייצור, והמחנה גופו – מחולק לנשים ולגברים, לפולנים וליהודים.

* * * * *

מחנה הריכוז פלשוב לא היה ממחנות הריכוז הצרובים בתודעה הקולקטיבית של זיכרון השואה. שמו של המחנה עלה לקדמת התודעה החל מסוף שנות ה-80 של המאה הקודמת כאשר התחילו מסעות בני הנוער לפולין והאתר נכלל במסלול המסע. קראקוב הינה תחנה חשובה במסעות לפולין. מחנה הריכוז פלשוב הוקם על אדמת פרבר של העיר קראקוב, שבו שכן בית הקברות היהודי. גם במסעות לפולין של מבוגרים נכלל מחנה זה כאתר שמבקרים בו.

רבים מהקוראים הינם מורים, מחנכים, מדריכי פולין, הורים לנערים ונערות שיוצאים לפולין ועוד. חשבתי שמן הראוי, שאוציא ביטאון על מחנה זה כדי לתת בידיהם כלי תכני נוסף להעמקת המסע לפולין ולפתוח צוהר גם בפני הקוראים שאינם מגיעים לפולין.

כאשר התחלתי במחקר ובאיסוף עדויות לא שיערתי שאמצא חומר רב וחשוב על מעללי הרציחות והאכזריות שהתקיימו במחנה זה.

העדויות שבחרתי להביא, ימחישו לכם-הקוראים את הקורות במחנה מכלי ראשון.

* * * * *

ב-13-14 במרס 1943, בעת חיסול גטו קרקוב, גורשו רוב תושביו היהודים לבלז'ץ, כ-2,000 יהודים נרצחו ברחובות העיר (ונטמנו בקבר-אחים בפלשוב), והשאר, כ-8,000 נפש, גורשו למחנה בפלשוב.

בתחילת יולי 1943 הוקם במחנה פלשוב מחנה נפרד לפולנים ושמו: Arbeitserziehungshäftling (חינוך אסירים לעבודה) ואילו הובאו פולנים שנאשמו בעבירות מינהליות-משמעתיות (לתקופה של כמה חודשים) או שנאשמו בעבירות פוליטיות (לזמן בלתי מוגבל). בחלק הפולני נכלאו גם כמה עשרות משפחות צוענים, ובכללם ילדים קטנים.

מספר האסירים במחנה לא היה קבוע; לפני חיסול גטו קרקוב היו במחנה 2,000 גברים, במחצית השנייה של 1943 – כ-12,000 נפש, במאי-יוני 1944 הגיע מספר האסירים לשיא של 22,000-24,000, ובכללם בין השאר כ-6,000-8,000 יהודים מהונגריה. תחילה היה מספר האסירים הפולנים 1,000 אחרי מרד ורשה הפולני, הגיע מספרם ל-10,000.

במחנה היו גם אסירים פליליים גרמנים, והם שימשו בתפקידים שונים במחנה. על-פי האומדנים, עברו דרך המחנה כ-25,000 אסירים קבועים, כלומר ממוספרים, וכן מספר בלתי ידוע של אסירים זמניים ובני-ערובה.

עד 1944 היו רוב השומרים במחנה אוקראינים בשירות הנאצים, ואחרי הפיכת המקום למחנה ריכוז, היו השומרים במחנה כ-600 אנשי "גולגולות המוות" של ה-ס.ס.

בעת היותו מחנה עבודת כפייה נרצחו בפלשוב המוני יהודים, ואחרי שהפך למחנה ריכוז הובאו אליו פולנים שנשפטו בידי בתי-משפט מהירים של המשטרה על פעילות פטריוטית, ונורו למוות.

על-פי אומדנים נרצחו בפלשוב, בקבוצות וביחידים, כ-8,000 נפש. משהתקרב הצבא האדום, הוחל בקיץ 1944 בפירוק המחנה ובהעברת האסירים למחנות אחרים או לאתרי השמדה בתאי גזים, כגון 2,000 האסירים היהודים שבסוף מאי 1944 נשלחו לאושוויץ להמתה בגז.

בספטמבר 1944 חוסל גם החלק הפולני של המחנה וטושטשו עקבות הפשע על-ידי פתיחת קברות המונים ושריפת הגופות שנערכו בערימות. ב-14 בינואר 1945 עזבו את המחנה אחרוני האסירים לכיוון אושוויץ.

חשוב לציין את מעלליו של מפקד המחנה אמון גאט. אָמון לאופולד גאט (Amon Göth) סרן (Hauptsturmführer) בא.ס.ס היה מפקד מחנה הריכוז פלשוב.

באוגוסט 1942 עזב גאט את וינה על מנת להצטרף לצוות של מנהיג ה-ס.ס והמשטרה בקרקוב וב-11 בפברואר 1943 התמנה לקצין קבע של ה-ס.ס בשירות מחנות הריכוז. הוא הופקד על בנייתו ופיקודו של מחנה עבודות כפייה בפלשוב. המחנה נבנה במשך חודש אחד על ידי עובדי כפייה. ב-13 במרץ 1943 חוסל גטו קרקוב, ותושביו הועברו למחנה העבודה החדש. כ-2,000 אנשים לערך מתו במהלך הפינוי, ורבים מהם הוציא גת להורג באופן אישי.

ב-3 בספטמבר 1943 הוטלה על גאט משימה לסגור את הגטו בטרנוב. ב-3 בפברואר 1944 הוא סגר את מחנה הריכוז בסזבני, בכך שהורה על רציחת האסירים במקום או העברתם למחנות אחרים. במהלך זה נרצחו אלפי אסירים.

ב-20 באפריל 1944 קודם גאט לדרגת מפקד מחלקה עליון בא.ס.ס בקידום כפול, כלומר הוא דילג על דרגת רב מפקד מחלקה. בנוסף הוא מונה לקצין קבע בוואפן אס.ס. משימתו בפיקוד על מחנה פלשוב נמשכה, אך עברה לפיקוח ישיר של המשרד הראשי למשק ומנהל של הא.ס.ס.

גאט עינה ורצח אסירים על בסיס יומיומי, **וירה בלמעלה מ-500 יהודים בעצמו**. היטיב לבטא זאת פולדק פפרברג, אחד מיהודי שינדלר: "כשראית את גאט, ראית את המוות".

טבעה המדויק של מערכת היחסים בין גאט לאוסקר שינדלר אינו ידוע, אך נטען כי שינדלר התיידד עם גאט על מנת להציל את חיי היהודים העובדים אצלו (וכך לשמר את רווחיו). יהודי שינדלר גרו בתחילה בתת-מחנה בתוך המפעל. ב-4 בספטמבר 1944, כאשר הצבא האדום התקרב לקרקוב, הרשויות הנאציות סגרו את תת-המחנה, והיהודים נאלצו לעבור למחנה פלשוב. על מנת להציל את עובדיו, שיחד שינדלר את גאט בכסף ובסחורות מהשוק השחור.

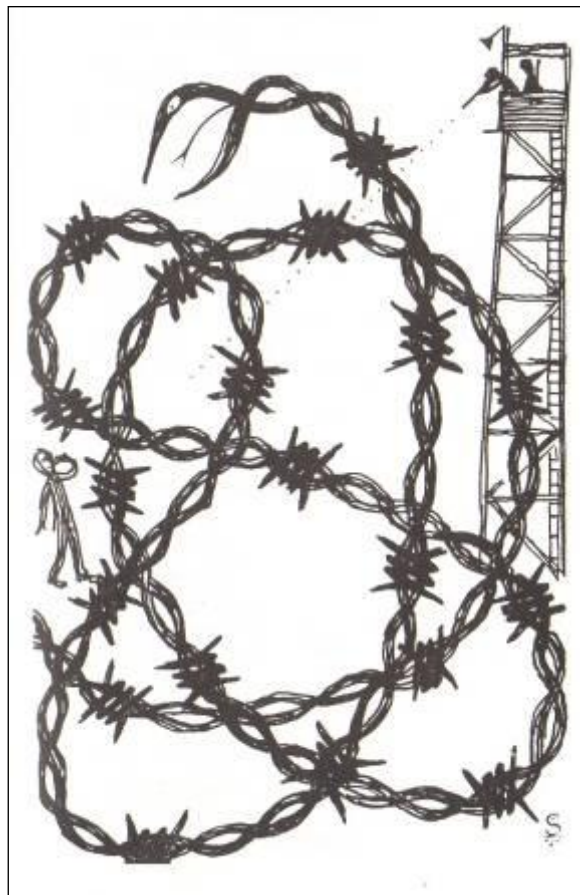
כאשר פלשוב עצמו נסגר ב-15 באוקטובר 1944, שינדלר הצליח להקים את רשימתו הידועה של יהודים "חיוניים", אך במקום זאת שלח אותם למחנה אחר, חיוני למלחמה, שנמצא בפרוטקטורט של בוהמיה ומורביה (כיום צ'כיה).

אחרי המלחמה, בית המשפט העליון של פולין בקרקוב מצא את גאט אשם ברציחת עשרות אלפי אנשים. הוא נתלה ב-13 בספטמבר 1946 בגיל 37. מקום תלייתו היה לא רחוק ממיקומו של מחנה פלשוב, וברגעיו האחרונים הוא הצדיע לפיהרר באקט אחרון של התנגדות. [1]

בביטאון תמצאו עדויות רבות על מעלליו של רוצח אכזרי זה.

אני מביא את העדויות כפי שנכתבו. הבאתי עדויות, שכביכול חוזרות על עצמן. התיאור מפי עדים שונים הרואים לעיתים את הדברים מזווית ראייה אישית. הצלבת העדויות, מאפשרת לנו לקבל תמונה מהימנה על מה שהתרחש בפלשוב. לא שיניתי את הניסוחים והתחביר מהעדויות וגם לא שמרתי על אחידות התעתיק מלועזית לעברית. פעם יכתב פלשוב עם האות אלף ולפעמים בלעדיה. כך גם השם גאט פעם עם האות אלף ופעם בלעדיה, וזאת כדי לשמור על אוטנטיות העדויות.

גדעון רפאל בן מיכאל עורך הביטאון

ירי ממגדל שמירה על אסיר יהודי. צייר: יוסף באו

אברהם וולברומסקי עדותו על מחנה פלאשוב

עדות

אברהם וולברומסקי, יליד העיר קשוינז בפולין הנמצאת במרחק של 60 ק"מ ממחנה פלאשוב. בן למשפחה דתית, מספר את קורותיו במחנה פלאשוב בספרו "מוצל מאש מעיד". מכיוון שבספרו הוא לא כתב על ילדותו ובית הוריו. מצאתי לנכון להביא את ההקדשה שכתב לבני משפחתו בראש הספר, וכך כתב:

הספר מוקדש לזכר בני משפחתי היקרים הי"ד
שנספו בשואה בחודש אלול תש"ב (ספטמבר 1942):
אבי התמים והישר ר' אהרן ב"ר יהושע השל ז"ל
אמי הבלתי-נשכחת צירל ב"ר אברהם יעקב ז"ל
אחיותי: שפרה-לאה, צ'רקה, שרה-רחמה
בני משפחתי אישתי הי"ד:
אביה, ר' יעקב סולטניק אמה, הנדל
בניהם: יונתן, חנוך, אברהם-דוד, שמשון
בנותיהם: זיסה, אסתר-רחל

ולזכר כל בני עיירתי קשוינז שנספו בשואה.

"מי ייתן ראשי מים ועיניי מקור דמעה
ואבכה יומם ולילה את חללי בת עמי". (ירמיה)

לא שיניתי את הניסוחים והתחביר מעדותו וזאת כדי לשמור על אוטנטיות העדויות. זאת הסיבה שהשם פלאשוב נכתב בתוספת האות אלף.

מעבירים את המחנה לקראקא-פלאשוב

היה זה בסוף חודש ינואר 1943. יום אחד הופיעו אנשי הגסטאפו מקראקא, בפרומניק. הם נכנסו למשרדו של בעל המפעל, מר וונצל והודיעו לו כי הם באו להעביר את כל העובדים היהודים העובדים במפעלו, אל מחנה העבודה בקראקא. הידיעה הזאת הלמה בנו כמו רעם ביום בהיר. אם כי הדבר היה צפוי מזמן, השלינו עצמנו, כי הדבר לא יקרה, או לא יקרה בקרוב כל כך. גם מר וונצל היה מוטרד ועצוב וזה היה טבעי ומובן: הוא בהחלט לא יצא נפסד מעבודתו, שעבדנו אצלו חנים, כמעט.

וונצל התנצל לפנינו ואמר כי לא הצליח לבטל את רוע הגזירה. הוא הפעיל וניצל את כל "הקשרים" שלו, אבל ללא כל הצלחה. אבל מי שרוצה להתקבל למשטרת היהודים (ה"א-דה"), בגטו קראקא או בתוך המחנה בפלאשוב – ניתנה האפשרות להתקבל. חברי בני עירי

מקשוינז וכן גם אני, סירבנו להצטרף אל ה"או-דה". המצפון שלנו לא הירשה לנו לעשות זאת. ראינו בכך שיתוף פעולה ושירות לגרמנים.

הודיתי למר וונצל ולאישתו על היחס הנאה שגילו כלפינו, ובמיוחד כלפי אישית, ונפרדנו מהם לשלום. בהיותי כבר על המשאית שאמורה הייתה להביא אותנו לקראקא, הביאה לי הגברת וונצל לחם וגם תחבה לידי כמה שטרות כסף, ואמרה: "זה מגיע לך!" היא נפרדה מאיתנו כשדמעות נוצצות בעיניה.

שעה שבאו אנשי הגסטאפו לפרומניק, הזמין אותם מר וונצל לביתו הפרטי, וערך להם סעודה "כיד המלך". אומנם וונצל תמיד נהג כך עם אנשי השלטון הגרמני, בבחינת "שלח לחמך על פני המים, כי ברוב הימים תמצאנו" (קוהלת). אבל הפעם הייתה לו בכך כוונה נוספת: לסייע לנו, היהודים שעבדנו אותו באמונה ובמסירות. שעה שהוא כיבד אותם במאכל ובמשקה, נתאפשר לנו לארוז את הצורות שלנו בלי השגחה של הגסטאפו, וגם כדי לאפשר לאלה שרצו להסתלק ולברוח – הייתה זו הזדמנות פז, וזו הייתה כוונתו של וונצל. אכן הכיבוד הנדיב של וונצל עזר הרבה: אנשי הגסטאפו לא קיללו או גידפו אותנו, אפילו לא זירזו ולא גערו בנו. לא ספרו אותנו, לא דרשו רשימה שמית. לפני חשבונאי, הסתלקו ברגע האחרון וברחו כשמונה איש בערך, וביניהם שתי נשים שעבדו במטבח. מבחינה עובדתית נראה לי כי "פרומניק" היה אחד המחנות הטובים ביותר – בהשוואה למחנות עבודה אחרים, באותה תקופה.

בצהריים הגענו עובדי מפעל הלבנים בפרומניק לגטו. הגטו בקראקא ששימש כמקום ריכוז לכל המחנות בסביבה שחוסלו והובאו לקראקא. מקום הריכוז היה ברחוב קראקוסה 17. הגענו למקום הנ"ל בשעות הצהריים. במקום נמצאו כבר אנשים רבים, גברים ונשים. אנו הבאים התיישבנו – בצפיפות רבה – על חבילותינו. הייתה אנדרלמוסיה ואי סדר. כל חדרי הבית היו תפוסים עד אפס מקום. הרגשנו עצמנו אבודים, לא היה למי לפנות. לא ידענו מה לעשות ולכן הועידו אותנו הגרמנים.

בגטו של קראקא

יצאנו לרחובות הגטו לטייל בקראקא. מישהו מסר לנו כתובת בגטו, שם ניתן לקבל ארוחה. המסעדה – לשם ניגשנו – אורגנה על ידי ה"יודנראט" בקראקא. קיבלנו מרק חם ופרוסת לחם. במקרה פגשתי שם צעירה מקשוינז, פסל מטושינסקי, שעבדה שם במטבח. ממנה נודע לי על רבים מבני עיירתנו, שהם ובני משפחותיהם נמצאים בגטו. בין היתר היא סיפרה לנו, לליביש זלוטניק ולי, על אישתו של יחיאל סולטניק, שהיא עם ילדותיה וכן אישתו של שלום פרידברג ועוד כמה מבנות העיירה נמצאות בגטו קראקא.

אומנם לפני זמן לא רב ביקרנו, חברי לייביש זלוטניק ואני בגטו קראקא, אבל אינו דומה ביקור חטוף של אז, לביקור שלנו כעת בגטו. כעת ראינו הרבה דברים ותופעות שאז לא שמנו לב אליהם. קשה לתאר במילים את המצב העלוב של תושבי הגטו. במיוחד נגע לליבנו מצב העלוב של כמה נשים זקנות, שלא היה להן כל תומך, חיו ללא כל תמיכה וסיוע ממישהו. גם מצב המגורים היה מחריד – מטר מרובע לאדם!

יצאתי מהביקור בגטו שבור ורצוצ. הרהרתי על גורלם של האומללים, שאלתי את עצמי: כמה זמן יחזיקו מעמד בקור העז הזה? אנו שהספקנו להכיר את הגרמנים, ידענו שבמקומם או במאוחר יחסלו את האומללים המסכנים, אולם איך אומר הפתגם: "אדם קרוב אצל עצמו". ובכן שאלתי את עצמי: מה יעלה בגורלנו, אנו הפועלים?

באותו בית בו רוכזנו, לא היה מקום ללון, היו גם כאלו שלא היה להם מקום לשבת. אנשים התנמנמו על החבילות שלהם. בוודאי שאיש לא יכול היה לפשוט את בגדיו, גם בגלל הקור העז, הלכלוך והצפיפות ששררו במקום. אחרי לילה ללא-שינה, קמתי בבוקר ורציתי להתרחץ – כפי שהייתי רגיל כל בוקר בפרומניק – אבל כאן, המים קפאו בתוך הברזים. האווירה מסביב הישרתה עלי רוח נכאים שלדיכאון. יצאתי לפרוזדור ועשיתי כמה תרגילי התעמלות, כדי לחלץ את איבריי. אכן זה עזר לי, הרגשתי כי הדם מתחיל לזרום בעורקי. לא הייתי בודד בהרגשה זו, גם יתר חבריי הרגישו כמוני, רועדים מקור ושיניהם נוקשות זו לזו, מקור ומחוסר שינה.

יצאנו לרחובות הגטו, כי בבית עלוב זה לא ניתן היה לקבל אפילו כוס מים. היינו ארבעה חברים יוצאי עיירתנו, קשויני. חיפשנו מקום בו נוכל לקבל משהו לאכול. בגטו מצאנו הרבה מכרים, ביניהם גם יוצאי עירנו. האנשים שפגשנו רובם ככולם במצב מוזנח ומיואש לחלוטין כל אחד שואל: מה לעשות? מה יהיה? אך לאנשים אין תשובה, אין פתרון. בגטו ראינו את האנשים במצב נורא ירוד, רעבים ללחם וחיים במצב של דעיכה איטית. כולם אחוזי פחד בפני הגירוש הוודאי, ממנו אין מפלט. מתהלכות שמועות שבקרוב יבוצע גירוש, של כל אלה שהצליחו להסתתר בגירושים הקודמים.

בינתיים נודע לנו על משלוח של קבוצת פועלים שאמור לצאת עוד היום, אל מחוץ לעיר. שמחנו על כך, שגם אנחנו עובדי מפעל הלבנים בפרומניק נכלל בקבוצה זו. לאחר שסעדנו את ליבנו בגטו חזרנו. קנינו בגטו לחם וקופסאות בשר – כמובן ב"שוק השחור" – ומחזרו למקום הריכוז עמוסי חבילות. שבעות הצהריים הגיע קצין גרמני בלוויית אנשי "ורקשוץ" אוקראינים. הם הגיעו אל הבית הנ"ל בו רוכזנו, קראקוזה 17. מסביב לבית פרצה בהלה, אנשים התרוצצו מבלי לדעת מהי המטרה. כולם רצו לצאת אל מחוץ לגטו. כולם רצו להיכלל בתוך קבוצת היוצאים, עד שהקצין הגרמני הכריז, שרק הקבוצות עליהן הוא יכריז יצאו. האנשים חייבם להתרכז לצידם של אנשי ה"ורקשוץ". רק אז פסקו הקטטות והדחיפות. הס הושלך בקרב עדר האנשים המבוהל, גברים ונשים החלו להסתדר כנדרש.

קבוצתנו, עובדי מפעל הלבנים בפרומניק, היינו הראשון שנצטוו להתייצב. הסתדרנו בשורות של ארבעה-ארבעה. אחרינו באו עוד קבוצות אחרות, של גברים ונשים בכושר עבודה. אחרי שהתחלנו לצעוד בכיוון המחנה, החלו שומרינו האוקראינים להמריץ ולהאיץ בנו בצעקות: "פוביסטור, פו טשעטערי" (מהר! בארבעה!). משהגענו למחנה, שהוקם על השטח בו נמצא בית העלמין היהודי בקראקא, ברחוב ירוזולימסקה, כבר מצאנו שם הרבה פועלים יהודים, אסירים כמונו. שיכנו אותנו בתוך צריפים שחיו לנו. מפקד המחנה הגרמני מילר ומפקד המשטרה היהודית, גולדברג, קיבלו את פנינו. הצריפים – בהם היינו אמורים להיכנס – היו רטובים. היו בהם דרגשים ערוכים בשלוש קומות. הקור הציק לנו מאוד, נאלצנו לשכב ולישון על הקרשים הקרים, בלי כל מצע או לפחות קצת קש. לא פשטנו את בגדינו כי לא היה לנו במה להתכסות.

חילול בית העלמין – נאלצנו לעקור מצבות

גם אם המשטר הגרמני במחנה היה מוכר וידוע לי, בכל זאת נחרדתי מחדש, כשהתנגשתי שוב במציאות האכזרית הזאת: עם שחר – בחמש לפנות בוקר – העירו אותנו אנשי ה"או-דה": "לקום!" כל קבוצה הסתדרה לחוד, ויצאה לעבודתה בלוויית מנהל העבודה. העבודות העיקריות במחנה היו: הקמת הצריפים ועקירת המצבות של בית העלמין היהודי – עליו הוקם המחנה.

המצבות שימשו כחומר לרצף בהן את רצפות של המטבח והשירותים. בנוסף לכך שהלב של כל אחד מהיהודים התפלץ על כך שנאלץ לעבוד בעבודת חילול הקודש זו, חילול כבודם של יהודים נפטרים, הייתה זו גם עבודה קשה ומפרכת. הלב בכה מרוב כאב והשפלה על שכך

עלתה לנו, שאנו יהודים, במו ידינו אנו עוקרים את המצבות של אבות-אבותינו. אולם לא הייתה לנו כל ברירה. חייבים היינו למלאות אחרי פקודת הגרמנים האכזריים.

ואם עקירת המצבות הייתה המלאכה קשה ומפרכת – מבחינה פיסית – הרי סחיבת אבני השיש הכבדות, הייתה המלאכה קשה פי כמה. לסחוב את המצבות עד לראש הגבעה החלקלק, במיוחד בימי החורף הנ"ל כשהגבעה הייתה מכוסה שלב ונוגשינו אנשי ה-0.0.0. או ה"ורקשוץ" האוקראינים מאיצים בנו, תוך חירוף וגידוף כלפינו.

מאוחר יותר המצאנו לעצמנו – כדי להקל עלינו מעט את עבודת הסחיבה הקשה, התקנו לעצמו מגלשה, ועליה הנחנו את המצבה, והגרמנים הסכימו – בשתיקה – ל"פנט" הזה, לא משום שהיו יום-יום הרבה קורבנות, אשר תוך כדי סחיבה החליקו, נהרגו או יצאו עם רגל או יד שבורה, לא! זה כלל לא הטריד את הגרמנים. מה שכן הטריד אותם היה שהמצבה לא תישבר, שהיא תגיע ליעדה שלמה, ומשום כך העלימו עין ולא הפריעו לנו לסחוב את המצבות במגלשות. נרתמנו איפוא אל המגלשות וסחבנו אותן כמו סוסים, אלא שגם כאן היה עלינו להישמר, שהמצבה תגיע שלמה ליעדה.

בעבודה זו, בעקירת המצבות ובסחיבתן, נפלו הרבה קורבנות. לאחר שעקרנו את המצבות, באו טרקטורים ויישרו את השטח, כאילו לא היה כאן בית עלמין יהודי, מעולם! כך השתדל העם הגרמני "התרבותי", לעקור כל זכר, גם של יהודים שמתו לפני הרבה זמן! עצמותיהם של מאות אלפי שוכני-עפר יהודים התפזרו על פני השטח ויחד עם העפר התיישרו על ידי הטרקטורים, ולא נשאר כל סימן וזכר. כן, לאחר יישור השטח, נכרו שם בורות, בהם נקברו אלפי-אלפי קורבנות של יהודי קראקא, שנרצחו בידי המפלצת הגרמנית ימ"ש!

"מחנה פלאשוב" – והמשטר בו

אחרי מספר ימים בהם הועסקתי בעקירת המצבות בבית העלמין היהודי, העבירו אותי למקום עבודה אחר. הקבוצה איתה יצאתי לעבודה עבדה במפעל ללבנים. המפעל ללבנים היה "פלאשובינקה". המקום נמצא לא רחוק מהמחנה בפלאשוב. רוב הפועלים היהודים במפעל זה, עבדו יחד איתי במפעלו של מר וונצל בפרומניק. שמחתי ששוב אעבוד בתחום שיש לי בו מומחיות מסוימת ואני מתמצא בו. בנוסף לכך שמחתי בכלל, שאני יוצא מתוך המחנה הסגור, שם הרגשתי מחנק נפשי, גם קיוויתי, בסתר ליבי, שהדבר יאפשר לי להימלט בעת הצורך.

אולם הסתבר כי למעשה לא העסיקו אותנו כלל בייצור לבנים, אלא בפירוק הבניין בו ייצרנו פעם לבנים וכעת החליטו הגרמנים לפרקו. הייתה זאת עבודה לא רק מפרכת אלא גם מזיקה ביותר לבריאות שלנו. במשך כל היום ספגנו לתוך ראותנו כמויות אדירות של אבק ופיח. עבודה זו הייתה גם מאוד מלוכלכת, בפרט כאשר לאחר עבודתנו בשובנו למחנה לא הייתה לנו אפשרות להתרחץ כדבעי. להתרחץ ניתן היה רק בחדר הרחצה שהיה ממוקם במקום גלוי ופתוח, ובחורף, בקור העז היה בכך משום סכנת נפשות. נאלצנו איפוא לוותר על רחיצה. מדי יום חזרנו למחנה מעבודתנו עצובים ומיואשים. את הבגדים בהם עבדנו השתדלנו לכבס ולנקות, כל אחד לפי יכולתו המוגבלת. אבל לא הייתה לנו שום אפשרות להתחמק או לעזוב את העבודה המלוכלכת הזאת באמצע, חייבים היינו להמשיך בה עד הסוף, עד פירוק הלבנה האחרונה מהבניין.

יום אחד כשאני עובד בפירוק הבניין, והנה לפתע אני רואה כי עגלה מתקרבת אל המקום בו אנו עובדים, יצאתי אל הכביש לראות מי הם האנשים המתקרבים אלינו. מרחוק זיהיתי אותם: היו אלה מר וונצל ואישתו, וכאן ראיתי תופעה מאוד מעניינת: בהתקרבתם אלי, התחילו

הסוסים להשתולל, הסוסים השתוללו מרוב שמחה כשהכירו אותי. התקרבותי אליהם וליטפתי אותם ואז הסוסים נרגעו. הזוג וונצל התפלאו למראה התופעה הזאת. הם התרגשו עד כדי דמעות, כך גם אני. נזכרתי בימים בהם טיפלתי בהם. וונצל סיפר לאישתו שהרבה פעמים שם לב, איך אני סוחב ונותן לסוסים יותר מספוא מאשר הקציבו לו. במקרה הזה נוכחתי לדעת כי גם לסוס יש רגש אל האיש המטפל בו במסירות.

אני מציע לוונצל "עיסקה"

שמחתי להיפגש, שוב, עם משפחת וונצל. שוחחנו על המצב הקשה שלנו במחנה, ותוך כדי כך, נצנץ במוחי רעיון מעניין: למה שוונצל לא יקים מפעל לבנים גדול, בתור מחנה סגור, ובמסגרתו גם יעסיק אותנו, את כל הפועלים "המקצועיים" לייצור לבנים? מה רע ברעיון הזה? ובכן הצעתי לוונצל תוכנית זו להקים אצלו, במשקו בפרומניק, מפעל גדול לייצור לבנים, כ"מחנה סגור", ובכך הוא יכפיל את תפוקת מפעלו פי שלוש או פי ארבע וגם יציל את חיינו, של פועליו לשעבר. הצעתי לו לאסו ולארגן את המאה וחמישי הפועלים "המקצועיים", הנמצאים אצלו בפלאשוב, גם הצעתי לו כי אני מוכן לארגן לו הלוואה מבין הפועלים לצורך מימון מפעל בהיקף כה גדול. בעיקר ניסיתי "לנגן על המיתר" של הכבוד העצמי שלו. אמרתי לו: אדון וונצל, המלחמה לא תימשך לעולם. עוד מעט והיא תיגמר, ואתה תהיה הגדול ביותר! גם כבעל המפעל הגדול ביותר – בתחום ייצור הלבנים, וגם כמציל של יהודים!

הרעיון היה נראה לו, הוא החניף לאמביציה שלו, הוא השתעשע בו. לבסוף הוא אמר לי, יודע אתה: בכל יום ראשון באים אלי אנשי גסטאפו לשחק בקלפים. אציע להם את הרעיון ואשתדל ש"יזקנו" אותו. בראותו שהוא לא דוחה את הרעיון, המשכתי לשדל אותו. הוספתי עוד נתונים מקצועיים. אמרתי לו: יש לך שטח נרחב מספיק בשביל מפעל ענקי כזה, גם חומר גלם לייצור לבנים – בהיקף כזה – יש לך מספיק. תראה מר וונצל – אמרתי – אחרי המלחמה הפירמה "וונצל ושות'", תהיה הגדולה ביותר, לא רק בקראקא והסביבה, אלא גם מחוצה לה. אנא, מר וונצל נצל את ההזדמנות להתעשר, וגם להציל אותנו, אתה לא תפסיד מזה...

חזרתי למחנה בהרגשה טובה שהנה משהו גדול ורציני מתבשל, שייתן לנו סיכוי, לציבור גדול של יהודים להינצל. סיפרתי לחברים, בעיקר לבני העיירה שלי, את הרעיון. כולם קיבלו את הרעיון ברצינות. למחרת השתדלו רבים להצטרף לקבוצתנו, כדי "להיות בתמונה". לרבים מחבריי היו קשרי מסחר עם וונצל עוד לפני המלחמה. רצו לפגוש אותו ולשוחח, כדי להיווכח באיזו מידה העניין הוא רציני. למחרת שוב הגיע מר וונצל במרכבתו והביא כיכרות לחם בשביל כל פועליו לשעבר. המשכנו לשוחח איתו על "התוכנית" ונפרדנו ממנו בלבביות.

כעבור שבוע, שוב ביקרה אותנו משפחת וונצל, במקום עבודתנו. הביאו לנו כיכרות לחם. אולם בעניין "התוכנית" שעניינה אותנו במיוחד, לא הייתה תשובה קונקרטית. מר וונצל אמר לנו, כי הגסטאפו חייבת לקבל אישור לתוכנית הנ"ל מידי השלטון המרכזי בגרמניה. לבסוף, כעבור זמן נודע לנו מפי מר וונצל, כי "התוכנית" לא ניתנת לביצוע, משום שהמטה הראשי של ה-ס.ס. החליט להפוך את המחנה בפלאשוב כ"מחנה ריכוז מרכזי", בשביל כל יהודי ה"גנרל-גוברנאמנט". ואכן כך באמת היה, מכל המחנות הביאו אלינו את שרידי היהודים, והמחנה תפח וגדל מיום ליום. עיקר עבודתנו בעת הנ"ל הייתה להקים צריפים, גם אני עבדתי בעבודה זו, תקופה מסויימת.

הסלקציה

בסוף חודש פברואר 1943, יום חורפי קשה בו שרר קור עז וסערת שלג השתוללה. כשחזרנו לפנות ערב מעבודתנו הקשה וציפינו כבר להיכנס לצריף כדי להתחמם מעט מהקור שצבט בנו במשך כל היום, כי עבדנו בחוץ. היינו גם רעבים ועייפים ורצינו להיכנס לצריפים לנוח מעט, והנה בכניסה למחנה נעצרנו והופנינו לכיכר המיסדר. מייד הרגשנו שמשוה איום מתרחש במחנה. אנחנו ציפינו לקבל את מנת הלחם וקצת שתייה חמה והנה יש לנו "קבלת פנים" שכזאת.

ראינו שהפעם מתרחש איזה דבר נורא התלוי באוויר, אבל לא ידענו מה. כל מיני מחשבות-בלהות ומטורפות באו לו לאדם בשעה כזו. מה שהפחיד אותנו ביותר היה, שראינו את אנשי ה"ורקשוץ", האוקראינים העומדים "במצב הכן" וזה לא בישר טובות. הקבוצה שלנו הייתה האחרונה. כל יתר הקבוצות, גברים, נשים וילדים עמדו כבר במיסדר, עוד לפני שאנחנו הגענו. האוקראינים תפסו "עמדות". גם מפקד ה-"או-דה", גולדברג ואנשיו היו במצב הכן. ואז הופיע מפקד המחנה, הרוצח מילר עם פמלייתו. הפעם מילר בעצמו ביצע את "הסלקציה": מי לחיים ומי למוות! קבוצת נשים עם ילדיהן, קשישים וחלשים, את כולם אספו האוקראינים והעמידום בצד, שמרו עליהם עד גמר הסלקציה.

כל הקבוצות שנפסלו הועמדו בצד על ידי האוקראינים, נשלחו אל הגטו, ששימש כמקום ריכוז לכל הנידונים למוות, לשילוח לבלז'ץ. את "העבודה" הזאת ביצעו ה"ורקשוץ" האוקראינים ואנשי ה-"או-דה". לא ניתן כלל לתאר במילים את מחזות הזוועה בעת הפרדת ילדים מהוריהם, אישה מבעלה, קשישים וחולים מקרובי משפחה וכו'. בכי הילדים היה מזעזע ומחריד. הם בכו וסירבו להיפרד. הדבר הרעיד כל נימה שבלב. הילדים התפרצו ורצו בחזרה אל חיק הוריהם. השוטרים סחבו אותם חזרה אל מקום האיסוף, תוך גידופים וקללות. ידעו הקטנים מה הגורל הצפוי להם.

הרוצח מילר הולך – והרוצח אמון גאט!

מייד נודעה לנו סיבת ה"סקלציה": היא הייתה אמורה לשמש כעין "מסיבת פרידה" למפקד מילר היוצא ומ"מסיבת הכתרה" למפקד המחנה החדש – אמון גאט, הנכנס. הארכי רוצח מילר אמור היה למסור את פיקוד המחנה בפלאשוב, למחליפו אמון גאט. מילר בעצמו השתולל. מעולם לא ראו אותו אסירי המחנה – גם "הוותיקים" יותר ממני, במצב של אופוריה כזה. לעיני כל הוא רצח את מפקד ה-"או-דה", גולדברג. מילר לא ידע הפעם שבעה ברצח אנשים, הוא ירה על ימין ועל שמאל, בלי כל סיבה סבירה. כאילו איזה רוח שיגעון נכנס בו. דם רב, דם של יהודים, צעירים וצעירות נשפך אותו היום לעיני כל. אחרי גמר ה"סקלציה", נאספו כל הקורבנות והובאו לקבורה, למעלה על הגבעה. רק לאחר מכן שיחרר אותנו הרוצח, לחזור אל הצריפים. שבורים ונכי רוח, עייפים ורצוצים חזרנו אותו ערב אל הצריפים. שכבנו על הדרגשים הקשים, מבלי יכולת להוציא הגה מפינו.

כל המסכנים "שנפסלו" על ידי הרוצח, נשלחו אל תוך הגטו ששימש כאמור כמקום ריכוז של "המועמדים" להישלח לשרפה לבלז'ץ. את "העבודה" הזאת – הובלת הנידונים למוות לגטו בקראקא – ביצעו האוקראינים ואנשי ה-"או-דה". לא ניתן כלל לתאר את מה שהתרחש מול עינינו: הפרדת הילדים מידי הוריהם, בנות מחיק אמהותיהן, בעלים מזרועות נשותיהם וכו'. במיוחד היה מזעזע בכי הילדים. הילדים נצמדו לחיק אמהותיהם וסירבו להיפרד. האוקראינים סחבו ואתם והיכו בהם ללא-רחם, קיללו וגידפו את גזע היהודים. סיבת

ה"סלקציה" הייתה, כנראה, שהרוצח מילר רצה להפגין ו"להוכיח" כלפי מחליפו, הרוצח אמון גאט, כי גם הוא "יודע" פרק בהלכות רוצחים. היה זה יום עצוב בפלאשוב.

למחרת ה"סלקציה", אף קבוצה לא יצאה לעבודה מחוץ למחנה. כל האסירים הועסקו בהקמת הצריפים ובסלילת הכבישים בתוך המחנה. מצב רוחו היה שפוף, כולנו היינו עוד תחת הרושם של מעשי הרצח מאתמול, כולנו היינו שרויים בפחד על מה שקרה, ובחרדה על מה שעשוי לקרות. לא הייתה זו חרדת שווא, כי כבר שמענו על טבעו הרצחני של המפקד החדש, אמון גאט, ימ"ש. לא לחינם תקפה אותנו חרדה, עם בואו של הרוצח אמון גאט. מפלצת זו "שמה הלך לפניה!" ואכן, מייד הרגשנו על בשרנו את "היד החזקה" שלו. הוא אירגן צוות חדש של אנשי ה-"או-דה", ובראשם העמיד אחד בשם חילביץ'. בנוסף לכך הביא איתו כנופיה שלמה של רוצחים אוקראיניים, שהשתלבו במסגרת של ה"ורקשוץ". במשך חודשים אחדים הקים עשרות צריפים עבור אלפי אסירים יהודים, חדשים. גאט הפריד בין המינים, הקים מחנה גברים לחוד, מחנה נשים לחוד, ומחנה ילדים לחוד. המחנות הופרדו על ידי גדר תיל שחצה ביניהם.

אנשי ה-"או-דה", מהיותם "מיוחסים" התגוררו בצריפים נפרדים וזאת, שלא יביאו במגע עם כלל האסירים היהודים. מפקד ה-"או-דה", חילביץ', גר עם אישתו בצריף נפרד, ליד מחנה הנשים. עם בואו של גאט, הוכבד משטר העבודה, עבדנו יתר שעות ובקצב רצחני יותר, מן הבוקר עד הערב, בלי לאפשר לנו לנוח אף לרגע. הקימונו מטבח ענק, ורצפת המטבח רוצף באבני המצבות שעקרנו מבית העלמין. כן גם הקימונו מאפייה, מכבסה ושירותים לגברים ולנשים, בסדר גודל של ישוב גדול.

גאט מחסל את הנשאות בסביבת קרקא

לפעמים ביקר אותנו גאט בלוויית כלבו הטורף, שהוסיף פחד ומורא על כולם. הפחד והחרדה כרסם את הלב. קצב הבנייה היה מדהים: עוד ועוד צריפים. כל יום נוספו ובאו רוצחים אוקראינים חדשים, ששובצו במסגרת ה"ורקשוץ". גם קציני ס.ס רבים באו. לא ידענו לפרש את התופעה, אך ראינו שחורות. בין הבאים לפלאשוב בעלי המקצוע. פגשתי גם מאנשי עיירתי, קשיונים. חלק מהם היה בגטו קראקא וחלק נמצא במחנות עבודה בסביבות קראקא וגם הם הובאו לפלאשוב.

אחרי ה-14 במרץ 1943, חיסל אמון גאט את כל הגברים והנשים שהסתתרו – גם כאלה שהיו בכושר עבודה מלא – כל יהודי שהסתתר, כאשר נתפס בידי האוקראינים או השוטרים הפולנים – נרצח במקום. מאות אנשים הומתו אז בידי הרוצחים וגופות הקורבנות הובאו במשאיות לפלאשוב ושם נקברו בקברי האחים הגדולים, הי"ד.

כל הרכוש היהודי שנמצא: דברי ערך, ציוד של בתי המלאכה בגטאות, הכל הועבר לפלאשוב. כמובן שאת חפצי הערך כמו יהלומים, זהב וכדומה, לקח גאט לעצמו (כפי שהדבר נתגלה בעת משפטו של הפושע, לאחר המלחמה). גאט גם ארגן במחנה סדנאות ובתי מלאכה, לכל מיני מקצועות. כגון מפעל למתכת, בתי מלאכה למברשות, בגדים, נעליים, דברי סריגה, נגרות, בית דפוס, סדנה למסגרות, מוסכים ועו. בכל המפעלים הנ"ל עבדו גברים וגם נשים. אני ושני בני עירי, האחים טוביה ויעקל זגנילק הצלחנו להתקבל – מייד בהתחלה – אל המפעל לנעליים. כעבור זמן מה הצטרפו אלינו בני עיר נוספים: חיים פרידברג, דוד-לייב קורצוולד ויהושע וונדרסמן.

במפעל לנעליים עבדנו בשתי משמרות. בכל משמרת עבדו מאות אנשים. הייתה משמרת יום ומשמרת לילה. כל משמרת עבדה שתיים-עשרה שעות. מדי שבוע התחלפה המשמרת.

העבודה במפעל התבצעה בשיטת ה"סרט הנע". התוצרת היית המיועד עבור ה"ורמאכט" (הצבא הגרמני). בראש כל מפעל עמד גרמני. במפעל לנעליים שימשו כעוזר למנהל ולמחסנאי - יהודים. בכל משמרת נמצא באופן קבוע איש ה-"או-דה" (שומר יהודי).

הציוד של המפעל לנעליים היה מורכב, ברובו הגדול, מרכוש יהודי שדוד שהובא מהגטו בקראקא, אחרי חיסולו. הובאו מכוונות לייצור נעליים וכדומה. בנוסף לנעליים שהיו מיועדות לצבא הגרמני, ייצרנו גם נעלי עץ, קבקים וסנדלים, שהיו מיועדים למכירה בשוק המקומי של קראקא והסביבה. ההכנסה ממכירה זו – בשוק המקומי – אמורה הייתה לכסות את החוב שהמחנה היה חייב לשלם לאוצר הגרמני עבור החזקתם של כל היהודים, שהיה מחושב לחמישה זלוטי, לאיש ליום. מאחר והמחנה היה בגירעון, בגלל הניהול הכושל והמעילות הכספיות של מפקדי המחנה, הצטבר גירעון עצום בצורה של חוב, שכאילו המחנה חייב לאוצר הגרמני. הודות לרווחיות של המפעל לנעליים חוסל החוב, תוך זמן קצר.

העבודה כשלעצמה במפעל לנעליים לא הייתה קשה. במשך הזמן למדנו את המקצוע והשתדלנו לייצר תוצרת טובה וזאת, כדי שנישאר בעבודה זו המבוצעת בתוך מבנה סגור, במקום לעבוד בעבודת בנייה והקמת צריפים בחוץ. בעבודות שבוצעו בחוץ, היה בהן גם משום סכנת נפשות. כי אמון גאט היה נוהג לבקר שם לעיתים קרובות יותר, בליוויית כלבו הטורף. כאשר גאט התקרב למקום עבודה כלשהו, הנשים רעדו מפחד כי ידעו שיהיה קורבן, או קורבנות. היה זה רוצח צמא-דם בלי כל מעצור. קשה היה להאמין שיצור אנוש מסוגל להפגין סדלים מפלצתי כזה.

"לחם לאכול ובגד ללבוש" (בראשית כ"ד)

מי שהיה אסיר במחנה גרמני יודע ומסוגל להעריך את חשיבותה של בקשת יעקב אבינו: "ונתן לי לחם לאכול ובגד ללבוש..." כיום, בעידן השפע לא מסוגלים האנשים להעריך נכונה את החשיבות של "לחם לאכול" ו"בגד ללבוש". אנחנו, במחנות הריכוז הערכנו נכונה את החשיבות של האלמנטים הנ"ל.

עם כניסתו של גאט השתרר במחנה משטר תמידי של פחד ורצח. גם מקודם הצטיין המשטר בפלאשוב באכזריותו, אולם עם בואו של גאט גבר המשטר של רצח יום-יומי. לא עבר יום בלי שיהיו מקרי רצח. הסדלים של גאט לא ידע גבול. בהשפעתו גם יתר אנשי ה-0.0.0. וכן גם אנשי ה"ורקוץ" האוקראינים במחנה "נדבקו" בתאווה לרצח, גם הם הלכו בדרכו והשתוללו במחנה.

רע ומר היה גורלם של אלה שעבדו בחוץ, תחת גשם זלעפות, בקור ובסערת שלגים בחורף, או תחת השמש הקופחת על ראשיהם בקיץ הלוהט. במיוחד קשה היה לאומללים אלה בחורף או תחת השמש הקופחת על ראשיהם בקיץ הלוהט. במיוחד קשה היה לאומללים אלה בחורף, בבגדיהם ובנעליהם הקרועים והבלואים. הם עבדו ערומים ויחפים ממש, בכל מזג אוויר. בנוסף לכך, תמיד היו חייהם נתונים בסכנה – יותר מאשר אלה שעבדו בתוך מבנה מוגן, כי על פי רוב נטפל גאט הרוצח דווקא לאלה שעבדו בחוץ – ומושיע אין להם. רק פעם אחת ויחידה עבד המפעל "שלנו", המפעל לנעליים וייצר נעלי עץ בשביל אומללים אלה. הנעליים, החלק העליון היה עשוי מבד של סמרטוטים משומשים, ובמקום סוליות עור היו סוליות עץ, בשביל יחפנים אלה היה זה "אושר" גדול לקבל נעליים, אבל הצרה הייתה שאחרי פעם-פעמיים כשיצאו לעבוד בחוץ, בשלג או בתוך בוץ, "הנעליים" התפרקו ושוב הם נשארו יחפים. אחרי חיסול הגטאות, הובאו למחנה אוסף של נעליים ובגדים של המומתים במחנה ההשמדה בבלז'ץ. את הבגדים והנעליים הטובים, לקחו – כמוכן – הגרמנים, ורק את הקרועים והבלואים הביאו למחנה, כך שהמצוקה בביגוד ובנעליים, הוקלה מעט.

המזון שקיבלנו בפלאשוב היה דל – מבחנה תזונתית – ומעט מדי בשביל אדם עובד. כל עובד קיבל את מנת המזון בתוך הצריף בו הוא שכן. בערב קיבלנו מנת לחם במשקל של רבע קילו. לחם עשוי מכל מיני חומרים בלתי מוגדרים, בלתי אפוי לגמרי. בצהריים קיבלנו מרק שלא תמיד היה ראוי למאכל אדם. למשל, במשך שבועות קיבלנו מרק שהיה מורכב אך ורק מכרוב חמוץ, או מגזר חצי רקוב "ששכחו" לבשל אותו...

אם נתמזל לנו לקבל מרק ובתוכו כמה פירורי בשר – בשר סוס כמובן – היה זה חג לאסירים היהודים. לפעמים קיבלנו כתוספת למנת הלחם, קורט ריבה או מרגרינה. יש לציין שעל קופסאות הריבה – או על מצרכים אחרים – היה כתוב: "מיועד רק לאסירים", כלומר: שהמצרך הוא מטיב גרוע ביותר! אבל לאותם אסירים שהיה ברשותם כסף – ואלה היו מעטים ובודדים בקרב האלפים חסרי הפרטה – ניתן היה להשיג במחנה פלאשוב הכל! הספקים-המברחים למחנה היו בעיקר העובדים הפולנים שעבדו בתוך המחנה. כן עסקו בהברחת מצרכי מזון, גם אסירים יהודים שעבדו בחוץ, שיצאו לעבוד במפעלים שונים בעיר, ובערב כשחזרו למחנה הבריחו מעט מזון שקנו אצל הגויים איתם עבדו. במחנה מכרו את המצרכים המוברחים למי שהפרטה הייתה מצויה בכיסו. כמובן שהדבר לא היה לגאלי, מי שנתפס בכך, עשוי היה לשלם על כך גם בחייו. אבל המצוקה המרצת אנשים לסכן את חייהם. המאבק על הקיום היה חזק יותר מכל "חוקי הנאצים", כל פרוסה, כל תוספת מזון זעירה חשובה הייתה בעיניה אסיר ושווה את הסיכון.

ה"סלקציות"

אכן, בעיית התזונה – או נכון יותר: חוסר התזונה – הייתה בעיה חמורה ביותר, במיוחד של אסירים אלה שבתקופה הנסיבות כל מזונם היה רק מה שקיבלו משלטונות המחנה ולא היה להם כל מקור אחר, לתוספת תזונה, אבל הייתה עוד בעיה חמורה פי כמה: ה"סלקציות"! מיום בואו של הרוצח גאט, ה"סלקציות" הפכו חלק בלתי נפרד מנוהלי המחנה בפלאשוב.

כאשר גאט עבר לידינו האסירים, אחזה בנו חרדה. ידענו בוודאות שיהיה קורבן, או קורבנות, רק שלא ידענו מי. אישית תהיתי על פשר התופעה: גאט היה גבר גבוה, בנוי כהלכה בקיצור מה שמכנים "גבר יפה". לכאורה, היה יצור אנוש ככל האדם, אבל לא! הוא היה שונה, ושאלתי את עצמי תמיד: מדוע?! עם כל הפחד והחרדה שהיינו נתונים תמיד, רציתי להבין את פשר התופעה של גאט: יופי גופני מחד וסדיזם רצחני מאידך: מהו מקורה של אכזריות בלתי רגילה זו? כל ימי שבתי בפלאשוב ולאחרית תהיתי על התופעה ולא מצאתי תשובה. גם בעיון המסמכים על משפטו של הרוצח, בפולין שלאחר המלחמה, לא מצאתי תשובה. עם בואו לפלאשוב הקיף עצמו גאט עם חבר מרצחים מאנשי ה-0.0, ובראשם עוזריו הזכורים לשמחה "יון השמן" ולנסדורפר, שהשתדלו לחקות אותו ולהשתוות לו בנכונות לרצח בכל שעה. גם כנופיית האוקראינים, אנשי ה"ורקשוץ", עשו את "מלאכתם", מלאכת הרצח נאמנה כמצוות אדונם, גאט.

כמו גאט, כך גם "יון השמן" רצח הרבה אנשים בלי כל סיבה. לי אישית היה מזל עם אותו רוצח, "יון השמן". ניצלתי מידי הטמאות והרצחניות, בלי כל הסבר. הדבר קרה באחד הלילות, שעה שעבדתי במשמרת הלילה במפעל לנעליים: נתקפתי לפתע בחום גבוה, ולא הייתי מסוגל לעמוד על רגליי, מתוך חולשה הרכנתי את ראשי ונרדמתי ליד שולחן העבודה שעבדתי לידו. לא הרגשתי כשנכנס "יון השמן", הוא נכנס וראה שאני ישן ליד השולחן, הוא הצמיד את אקדחו אל רקתי כדי לעורר אותי. כל חבריי לעבודה שנכחו בעת האירוע, כבר התייאשו מחיי, היו בטוחים שיהרוג אותי, אבל לא כך היה. הרימותי את ראשי והתנצלתי: "נתקפתי חום גבוה, ואינני מסוגל להחזיק מעמד. תשובתו הייתה המפתיעה: "לך ושכב במחסן!" ולא זו בלבד, הוא גם גער באיש ה-א-ו-דה" על שום מה לא דאג להביא אותי

למרפאה, הוא פקד עליו כי למחרת היום יביא אותי למרפאה, כדי שיטפלו בי. כמובן שהיה זה חריג, ואין לי כל הסבר למה רוצח המוני זה, חס הפעם על חיי.

במקרה אחד הייתי עד ראיה, כאשר גאט ערך ביקור-פתע במפעל הנעליים, וגם זה קרה במשמרת הלילה; אסיר יהודי אחד התחשק לו לעשן סיגריה – למרות האיסור החמור – הבחור חשב כנראה, שבלילה איש מהמשגיחים האוקראינים, ובוודאי לא גאט בכבודו ובעצמו "יפתיע" אותנו בביקור. טעות זו בחשיבה עלתה לו למסכן בחייו. רבים מאסירי המחנה היו מוכנים לוותר על האוכל הדל, ובלבד שיוכלו לנשום את ריח הסיגריה, במיוחד בלילה ללא שינה. לרוע מזלו נכנס אז בדיוק גאט, הרוצח רתח מזעם. העמיד את הבחור ליד דלת-היציאה – וירה בראשו. הי"ד.

מספר הקורבנות שנרצחו בימי המפקד הקודם מילר, היו כאין וכאפס לעומת מספר הנרצחים בתקופתו של גאט. יום-יום היה גאט רוצח – במו ידיו – 10-12 יהודים! קבוצות שלמות נרצחו לפי הוראתו: עם שובם מעבודתם, הועלו הקורבנות לראש הגבעה ונרצחו. בין הפועלים שנרצחו היו גם שני בני עירי: שבתאי זילברברג וברוך מלינרסקי הי"ד. הגבעה, שם נרצחו רוב הקדושים בפלאשוב, הפכה בעינינו כסמל למזבח!

יום ולילה בערו עצמותיהם של חברינו לסבל הקדושים. במחנה כינינו את מדורת העצמות הבוערות – "אש התמיד" (על משקל "נר תמיד"). תמיד בערה המדורה של עצמות הקדושים. אמון גאט היה סדיסט לא רגיל: הוא אהב להיות נוכח כמעט בכל אקט של ענישה, במיוחד אהב להיות נוכח בזמן הצלפת נשים, על ישבן החשוף. הצליפו לאומללות 25 מלקות, חמישים ואפילו מאה! הסדיסט הזה לא ידע כל רגש אנושי, כל סנטימנט. אדרבה: זה גרם לו קורת רוח מרובה, ובמיוחד כשהבחין בסימני הפחד והאימה על פרצופיהם של קורבנותיו. הוא נהנה לשמוע את צעקות הכאב שלהם.

בתקופתו, לא נערכה אף "סלקציה" בלי נוכחותו האישית בכיכר המיסדר, וזה היה הנוהג המקובל לקראת "סלקציה": עם שובנו מעבודתנו, מייד הקיפו אותנו אנשי ה"ורקשוץ" האוקראינים, כשבידיהם נשק חם. זה היה "האות" בדרך כלל – למה שעתיד להתרחש על המגרש. כשכולנו – כל המחנה העצום של רבבות – היה מכוונס בכיכר המגרש ומוקף ברוצחים האוקראינים או היה מופיע גאט. היו לו לרוצח גאט, כמה "שיטות" לערוך "סלקציה". שיטה אחת הייתה: הוצאת הקשישים והחלשים – לשילוח לבלז'ץ. "שיטה" שנייה: וצאת נשים וילדים. "שיטה" שלישית – הרוצח עבר – לאט-לאט, כדי להגביר את הפחד והמבוכה – דרך כל השורות, ולהוציא כל עשירי בשורה – להריגה! לגביו לא היה חשוב כלל אם העשירי הוא צעיר או קשיש, חסון או חלוש, אישה או גבר.

גאט יוצא לטיול – בהלה ופחד במחנה!

כאשר גאט היה יוצא לטיול במחנה או לשם ביקור במפעלים ובסדנאות שהיו קיימים במחנה, היה הדבר מעורר בהלה ופחד. כל אחד ידע שהטיול או הביקור מוכרח להסתיים בקורבנות. בוקר אחד נכנס הרוצח גם לביקור במפעל הנעליים. מנהלי העבודה השתדלו להסביר לו את תהליך הייצור ואת גודל תפוקת התוצרת. התרשמתי שלא היה "ידען" גדול ואל הבין את ההסברים המפורטים שהסבירו לו. ואולי בכלל לא עניין אותו הדבר כלל, במה שהסדיסט הזה כן היה מעוניין: לראות דם! לראות סבל אנושי, ומשום כך הוא זלזל במספרים, לא הקשיב להסברים המפורטים. גאט רתח מזעם: אתם עובדים פחות מדי! אתם לא מוציאים מספיק תוצרת! וכרגיל הוא הורה להלקות את כל אחד ואחת מהעובדים, להצליף לכל אחד מהעובדים (והעובדות) עשרים וחמש מלקות על הישן החשוף.

גאט לא רצה לקבל שום הסברים, התנצלות או דברי שכנוע. אדרבה: כל מילה נוספת מצד מנהלי העבודה הרתיחו את דמו הטמא. הוא הורה לאנשי ה"ורקשוץ" להתחיל במצוות המלקות דווקא עם הנשים, הבחורות שעבדו במפעל. האוקראינים מילאו את רצון אדונם בחשק מיוחד. שום דבר לא הרתיע את מפלצת הרשע, גם כאשר הדם ניתז מגופן של הבחורות. רבות מהנשים התעלפו. אבל האוקראינים לא הפסיקו והמשיכו להצליף עד גמר 25 המלקות.

דל היה עטי מלתאר את מה שקרה אותו בוקר במפעל הנעליים. את המעשים הסדיסטיים שבוצעו בפקודתו – בנוכחותו. כך למשל, על כל דבר של מה בכך הטילו עונש של תליה בידיים קשורות. כשהראש – של הקורבן – למטה והוא קשור בידיים מלמעלה. זהו עונש מחריד ומסוכן לחיי הקורבן. העונש היה למשך כמה שעות. ליד הקורבן העמידו שני אנשים כשבידיהם דלי עם מים, כאשר הקורבן התעלף שפכו עליו מים כדי שיתאושש, והמשיכו בתליה. היה זה עונש שגרתי. לא היה איכפת להם לרוצחים שבעונש מסוג זה אדם עשוי למות. גם אם מישהו נשאר חי אחרי עונש כזה, הרי שבמשך זמן רב ידיו היו כמשתקות, לא יכול היה להרים אותן.

לא עבר יום בלי "אירועים" עם קורבנות בנפש. גאט לא "שכח" גם את המרפאה. היה נכנס למרפאה, ובראותו חולים – על פי רוב פצועים בעת העבודה – כשהם שוכבים במיטה. ציווה להוציאם לראש הגבעה ולרצוח אותם בירייה. מסיבה זו פחדנו להיכנס למרפאה, גם עם חום גבוה, או אנשים שנפצעו בצורה רצינית בעת העבודה. פחדנו לקבל טיפול במרפאה, מפחד שמא יתחשק לו לגאט לערוך ביקור במרפאה.

לרוב בוצעו מרבית פעולות הענישה כלפינו, אחרי יום עבודה מפרך, כשהיינו עייפים ורצוצים וכל מה שאדם משתוקק אז הוא, לרבוץ על הדרגש, לחלץ את העצמות היגעות ולנוח מעט. דווקא אז, כשהטילו עליך עונש כלשהו, הוא הכאיב לך ביתר שאת. הכאב חדר עמוק יותר, לא רק לגוף העייף אלא גם לנפש הפצועה. האדם לא היה מסוגל בשעה כזאת להגיב, רק בתוך תוכו בכתה הנפש הפצועה והמיוסרת.

במחנה פלאשוב התרגלנו שאין האדם – היהודי – מת "מיתה טבעית", כפי שהיינו רגילים בזמנים כתיקונם. בפלאשוב אנשים מתו בתליה על הגרדום, מאקדחו של גאט או אחד מעוזריו, כתוצאה מתאונות עבודה וכדומה, אבל למות מיתה טבעית? – המינוח הזה נמחק לחלוטין מאוצר הלשון שלנו. יותר ויותר השתכנעו כי לגרמנים אין כל עניין להפיק מאיתנו תועלת – למרות המחסור המשווע בידיים עובדות במשק המלחמתי של גרמניה בשנים 1942 – 1944 – אילו באמת פניהם היה להפיק תועלת מעבודת היהודים, היו מתייחסים אלינו, לפחות כמו אל כוח עבודה, בהמת עבודה, ואז רבים מאיתנו היו מחזיקים מעמד, גם בתנאים הקשים והמחסור. אבל לא! הגרמנים – גאט והדומים לו – העדיפו לוותר על פוטנציאל העבודה העצום הגלום בתוכנו, ובלבד להשמידנו פיסית. הגרמנים רובם ככולם כל מעיניהם היה לבצע את פקודת ה"פיהרר" – "הפיתרון הסופי!"

"תרומת דם" לצבא הגרמני

חוקרי הנפש בוודאי ימצאו עניין בתופעה המוזרה, שהגרמנים לקחו – בכוח הזרוע כמובן – "תרומת דם" מהאסירים היהודים התשושים במחנות הריכוז (גם במחנות הריכוז של הנשים תופעה זו ידועה ומוכרת). המוזר שבדבר הוא, שמצד אחד הם פיתחו "תורה שלמה", "תורת הגזע": על "הגן היהודי", הדם היהודי, התורשה היהודית. לפי אותה "תורה", אין היהודי נכלל בכלל בגזע האנושי, והנה בעת מצוקתם כאשר בחזית המזרחית ברוסיה הסובייטית הם הקיזו דם רב, לפתע הדם היהודי הפך להיות "כשר", לא חששו כלל שמא הדם היהודי יחלל את הגזע הארי, חלילה. רק מוח גרמני מטורף לא מצא בכך כל סתירה.

ערב אחד, כאשר חזרנו מעבודתנו, הקיפו אותנו ה"ורקשוץ" – את כל אלה שנכנסו למחנה – ובעזרת אנשי ה"או-דה" סגרו אותנו בתוך הצריפים. קמה בהלה, לא ידענו את פשר הדבר: צורת ההתנהגות הזו הייתה מוזרה וחדשה, איזו מין גזירה חדשה מחכה לנו, האם עומדים לשלוח אותנו להשמדה? ניסינו "לדובב" את אנשי ה"או-דה", אבל גם הם לא ידעו מה תכלית הסגירה שלנו בצריפים. לא לקח זמן רב ובא רופא גרמני בלוויית חובש בחלון לבן, והזריקו לכל אסיר בצריף. לא הייתה כל אפשרות להתחמק מקבלת הזריקה, כי הם שמרו עלינו בקפדנות רבה.

לאחר כמה ימים, שוב בא אותו רופא אל המפעל בו עבדנו, עבר מקבוצה לקבוצה והסתכל בעיניים ועל הפנים של כל אחד. כל אלה שהיו נראים לו בריאים וחיוניים, הוצאו החוצה – לפי הרמז של הרופא – וגם אני הייתי בתוכם. הובילו אותנו למרפאה. שם השכיבו אותנו, והוציאו מזרועו של כל אחד מנת דם גדולה (דומני חצי ליטר). לאחר מנוחה קצרה קיבלנו מנת לחם ופרוסת נקניק וחזרנו לעבודה.

כעבור מספר שבועות, שוב ביצעו הגרמנים את אותו "התרגיל": שוב נתפסתי והובלתי למרפאה כדי "לתרום" דם בשביל הצבא הגרמני. גם הפעם לא הצלחתי להתחמק מכך, כי האוקראינים שמרו עלינו "בשבע עיניים". גם הפעם לקחו מכל אחד מאיתנו מנה הגונה של דם. לאחר מכן חילקו לנו מנת חם ופרוסת נקניק. "הנדיבות" הגרמנית הזאת הייתה בזכותו של הרופא, שדאג לכך.

אסירי פלאשוב "תורמים" לקופת האוצר הגרמנית

"אין רגע בלי פגע", לא עבר יום בלי שנחתו עלינו גזירות רעות, חדשות לבקרים. וכל יום גרוע מקודמו. כושר ההמצאה של גאט וחבר מרעיו המרצחים היה בלתי מוגבל. תמיד הם הפתיעו אותנו בגזירות חדשות, ותמיד היה עלינו להתגונן, לחפש תרופה למכה. יום אחד, בערב כשחזרנו מן העבודה, הכניסו אותנו אנשי ה"ורקשוץ" האוקראינים – בעזרת אנשי ה"או-דה" היהודים – לצריף, תוך צעקות, קללות וגידופים. האוקראינים נעמדו ליד הכניסה לצריף ולא הירשו לאיש לקפוץ החוצה – ראינו שכל המחנה מוקף אוקראינים, עומדים עם נשק דרוך ליד כל הפתחים והחלונות. הפחד גבר בנו: מה עומדים לעשות איתנו?!

המתח והחרדה גברו. הפחד לקראת הבאות והציפייה לקראת הבלתי ידוע גברו מרגע לרגע. קשה לתאר את הרגעים הדרמטיים שעברו עלינו. אחרי ציפייה של למעלה משעה נכנס לצריף שלנו איש ס.ס. בלוויית איש "או-דה" והכריז בשמו של מפקד המחנה, גאט, כי על כל אסיר למסור כל סכום כסף, חפצי ערך, דברי זהב, שעונים וטבעות וכדומה, הכל יש למסור ומייד. לפי התור ייגש כל אחד ומסור את כל הפריטים הנ"ל שברשותו.

כולנו נעמדנו בשורה ואחד אחרי השני הכנסנו לתוך הארגזים – שהובאו למטרה זו – את הכסף וחפצי הערך. תוך שעה קלה התמלאו הארגזים. למען האמת, גזירה זו הייתה קלה בעינינו ופגעה בנו פחות מאשר ה"סלקציות", ההוצאות להורג, המשלוחים או אפילו ההצלפות על הישבן החשוף.

אני יצאתי מהפעולה הזאת בחסד. רוב הכסף ודברי הערך הסתרתי היטב (מחשש של גניבה וכדומה), ולא הייתי היחיד שנהג כך. רבים היו האסירים שנהגו להסתיר היטב במקום מחבוא כלשהו, וכעת זה הציל אותם, שלא נאלצו למסור הכל – למרות שהגרמנים איימו שמי שיימצא אצלו כסף, יוצא להורג. כדי "לצאת ידי חובה" זרקתי לתוך הארגז מעט הכסף שהיה בכיסי אותה שעה. כאמור נהגו כך רבים כמוני. אולם רוב הכסף, כולל דולרים אמריקניים ואפילו מטבע של 20 דולר זהב – היו במחבוא. ישנתי בקומה השלישית, הדרגש שלי היה בפינה, קרוב לתיקרה. המחבוא שלי היה בתוך סדק של קרש בתיקרה, לשם הכנסתי את כל

רכושי בתוך שקית ותחבתי את השקית פנימה, לתוך הסדק. המחבוא היה מוסווה היטב, ולי היה קל להגיע אליו, בהרמת יד יכולתי להוציא או להכניס את השקית.

בנוסף למחבוא בשביל מעט הרכוש שהיה ברשותי, תמיד חיפשתי לי מקום מחבוא גם לעצמי – לעת הצורך. בגלל סיבה זו בחרתי לעצמי את המקום הפינתי בקומה השלישית, קרוב לתקרה, שם מצאתי קרש רופף אותו ניתן להזיז בקלות ולפתוח פתח ברוחב מספיק שאדם יוכל להשתחל דרכו, ולהתחבא עד יעבור זעם. חשוב היה לי שאיש מלבדי לא ידע על מקום המחבוא.

אחרי פעולת החרמת הרכוש והכסף, הורגש במחנה מחסור בכסף מזומן. גם המסחר – הבלתי לגאלי – הופסק זמנית, הן בגלל מחסור בכסף, וגם בגלל שהשמירה בשער נעשתה יותר חמורה ויותר קפדנית. מי שתפסו אותו בכניסה בשער כשהוא מבריח מצרכי מזון, נענש קשה, ואף היו מקרים שאנשים שילמו על כך בחייהם. אך יצר החיים, היצר לאכול ולחיות היה חזק מכל, למרות האיום בעונש מוות. רבים היו האסירים שסיכנו חייהם והבריחו אל תוך המחנה מזון בצורות שונות ומגוונות. אחד המקורות העיקריים להברחת המזון אל המחנה, היו נהגי המשאיות שהביאו אספקה למחנה. בעיקר אספקת מזון. למרות השמירה הקפדנית, הצליחו הנהגים להבריח מזון – בעיקר לחם – אל המחנה. מובן, שלאור ההחמרה בשמירה הוגבלה וצומצמה ההברחה וכתוצאה מכך הוקפצו המחירים והרקיעו שחקים.

היה מקור נוסף למסחר בלחם במחנה – המאפייה שבתוך המחנה. עובדי המאפייה הצליחו בדרכים "כשרות" (כלומר: לחם שקיבלו במאפייה באופן לגאלי) וכן גם בדרכים פחות כשרות, לספק לחם "לסוחרים" במחנה. במשך הזמן הוקל משטר השמירה ליד השער, ההברחות התחדשו ואיתן גם המסחר במצרכי מזון במחנה וזאת, למרות שהיה מאוד מסוכן לעסוק בהברחה או במסחר במצרכי מזון, כי, כאמור, החיים הם החזקים מכל, אנשים חיפשו דרכים להתפרנס ולהתקיים ובדרך לגאלית הדבר כלל לא ניתן.

אני מחפש דרך להגיע אל הפרטיזנים

ככל שאשתדל – וגם אצליח – לתאר את דמותם המפלצתית של המפקדים האחראים במחנה פלאשוב, את אמון גאט וחבר מרצחיו, יהיה התיאור חיוור לעומת המציאות הנוראה והמחרידה. **החיים בפלאשוב דמו לגיהנום ללא כל תקווה להישאר בחיים.** כל אחד מאיתנו, האסירים היהודים, רצה לחיות, אבל איש לא ראה כל סיכוי להגיע לכך, אם המלחמה לא תסתיים במהרה. כל הזמן הרהרתי: אולי בכל זאת ישנה איזו דרך להינצל? חיפשתי בקדחתנות כל סדק ופירצה בחומת הייאוש שהקיפה אותנו. במוחי התבשל רעיון: להצטרף אל יחידת הפרטיזנים! אל קבוצה פרטיזנית יהודית!

ידעתי כי קיימות קבוצות פרטיזניות כנ"ל. ליתר דיוק: ניחשתי, כי לא ידעתי משהו קונקרטי על קיומן של אותן קבוצות. חיפשתי דרך כיצד ליצור איתן, עם הקבוצות הפרטיזניות, קשר. למרות שמצבי – מבחינה כלכלית – היה יחסית טוב יותר משל האחרים, בגלל הכסף שהיה ברשותי, התהלכתי כל הזמן בהרגשה, שכל רגע אנו צפויים להשמדה. ומשום כך חיפשתי, בכל הדרכים ובכל האמצעים דרך כיצד להתקשר אל יחידת פרטיזנים יהודית או לחילופין: גוי שיסכים להחזיק אותי עד גמר המלחמה.

אותו הזמן גבר בי רגש הפחד והחרדה. ידעתי שלא אצליח להחזיק מעמד זמן רב במתח שכזה. אני מאמין בגורל האדם, מה שההשגחה הועידה לו הוא שיהיה, בכל מקרה ובכל מצב, ומשום כך החלטתי כי עלי לקחת את גורלי בידיי. אם הגורל יעד לי את החיים, מותר לי גם להסתכן קצת, כי להמשיך ולחיות במצב רוח שכזה, זה בלתי אפשרי, ואם חלילה נגזר

עלי, למות, מוטב לי ליפול בקרב כלוחם יהודי, ולא להתענות ולחיות בעיניים ובהשפלה נוראה שכזאת, כפי שאנו חיים בפלאשוב.

בבלוק מספר 24 בו התגוררתי, התיידדתי עם אחדים מתושבי קראקא לשעבר. בשיחות עם אחד מאותם אנשי קראקא, גיליתי לו את צפונות לבי: "את אחי אנוכי מבקש" – אני מחפש פרטיזנים יהודים! אכן מצאתי אצל האיש שפה משותפת. מפיו נודע לי כ קיימת אפשרות להצטרף לקבוצה פרטיזנית-לוחמת. האיש גם הסביר לי את הצורה איך אצא לעיר, אצטרף לקבוצת פועלים העובדים בעיר, בקראקא. האיש גם רמז לי שההצטרפות קשורה עם תשלום סכום כסף, בו במקום הסכמתי. האיש הבטיח שבאמצעות ידידיו הוא ימליץ על קבלתי לקבוצה הפרטיזנית. שמחתי מאוד. הייתי ממש במצב רוח מרומם על שהגורל הפגיש אותי דווקא עם האיש הזה. האיש נימנה על וותיקי תושבי קראקא והיו לו המון מכרים וידידים, לא רק בקרב האוכלוסייה היהודית, אלא גם בקרב האוכלוסייה הפולנית. בכליון עיניים חיקיתי ליום בו נוכל לצאת העירה ולהצטרף אל היחידה הלוחמת. יום אחד הודיע לי האיש כי בעוד יומיים נוכל לצאת. סידרנו בינינו את כל הסידורים הקשורים ביציאתנו, גם את סכום הכסף הנדרש מסרתי לידי האיש. לפי דבריו של האיש הייתי רשום ברשימה שלהם.

החלום הגואל שהציל אותי ממוות

אותו היום הלכתי לישון מתוך מצב רוח מרומם ובלב קל ושקט, מתוך מחשבה כי, מחר בשעה זו אהיה כבר – בוודאי – שרוי בתוך קבוצה של לוחמים יהודים. והנה אותו לילה חלמתי חלום: אני הולך לכיוון השער היוצא מן המחנה. השער הוא מגודר ברשת ברזל סבוכה, אבל כלל שאני מתקרב יותר אל השער, השער נעשה צר יותר ויותר, ובתוך השער עומדות אמי ואחותי צ'רקה, והן עוצרות אותי ולא נותנות לי לצאת את המחנה, דוחפות אותי חזרה אל המחנה.

התעוררתי, מרוגש כולי מן החלום המשונה הזה, לא היה לי כל הסבר לחלום, כי כלל לא חשבתי אותו היום על אמי ועל אחותי. ובכן מה פשר החלום הזה? כל מיני מחשבות החלו טורדות אותי. החלום הכאיב לי מאוד, הוא פתח אצלי פצע עמוק, שכאילו הגליד. פצע שלא העלה ארוכה, לא יתאחה ולא יתרפא לעולם. החלום הזכיר לי את הטרגדיה הנוראה שאני שרוי בתוכה: מכל משפחתי – הקרובה והרחוקה – אני היחיד ששרדתי, האומנם?! תקפה אותי הרגשת דיכאון איומה. בכיתי בשקט. לא נרדמתי עוד אותו הלילה. חיטטתי בעמקי הנפש ושאלתי עצמי: על שום מה דווקא אני שרדתי?! "יסורי הנפש שלי נמשכו עד אור הבוקר. חבריי בצריף שאלו אותי בבוקר: מדוע אתה כל כך עצוב, מה קרה לך? לא היה לי מה להשיב להם. הלכתי לעבודה.

אותו היום הודיע לי האיש – איש הקשר ביני ובין אנשי המחתרת בקראקא – כי הוציאו אותי מן הרשימה. הוא גם החזיר לי את הכסף שנתתי לו, הבנתי כי כנראה, מצאו אחר במקומי, שאולי נתן להם סכום כסף גדול יותר. הצטערתי מאוד על המפנה. אבל לא היה בידי לעשות נגד זה שום דבר, איש הקשר בן-קראקא ניסה לעודד ולנחם אותי ואמר: בוודאי עוד תימצא הזדמנות שתוכל להצטרף לקבוצה הלוחמת. מה שהטריד אותי היה שבאותו היום קרו לי שני דברים בו-זמנית: גם החלום המשונה, וגם "החלום" השני – להצטרף אל הקבוצה הלוחמת, חלום שהתנפץ. הדבר גרם לי עוגמת נפש ודיכאון.

כעבור ימים אחדים קיבלנו במחנה בשורה עצובה מאוד: אותה קבוצה, איתה הייתי אמור לצאת העירה ושם להצטרף אל הקבוצה הלוחמת, קבוצה זו נאסרה בידי הגסטאפו – כנראה הייתה הלשנה, שכל בני הקבוצה אמורים לברוח ולהצטרף אל המחתרת הלוחמת – כולם עד אחד הובאו לראש הגבעה בפלאשוב והוצאו להורג בנוכחותו של גאט ועוזריו המרצחים. הייתה זו הקבוצה שלא הצלחתי להצטרף אליה ואשר כל כך הצטערתי על כך. את חבריי מאותה הקבוצה לא ראיתי יותר בחיים.

עכשיו פשר החלום היה ברור לי. זמן רב הסתובבתי ומהרהר על נפתולי הגורל הסבוכים. על מה שעבר עלי באותם הימים, לא סיפרתי ולא דיברתי על כך עם אף אחד. מה שכן עשיתי, או ליתר דיוק: לא עשיתי – הספקתי לתכנן, או אפילו לחשוב על אפשרות של בריחה מן המחנה. החלטתי לסמוך על הגורל, לאן שהוא יוביל אותי – אלך!

הגירוש הסופי של יהודי קראקא

ביום 13 במרס 1943 חיסלו הגרמנים, סופית, את קהילת יהודי קראקא. קראקא אחת הקהילות העתיקות והמפורסמות ביותר בפולין ובעולם כולו, שהתקיימה קרוב לאלף שנים, נעשתה "יודנריין"! מעט מהאוכלוסייה היהודית שעוד נשארה בגטו, והייתה בכושר עבודה-גורשה למחנה העינויים בפלאשוב. יהודים צעירים אלה – גברים ונשים – שעדיין היו מסוגלים לעבודת פרך הובאו אלינו למחנה. אמון גאט החליט כי ניתן עוד לסחוט מהם את כוחותיהם לצורך עבודות שונות במפעלים גרמניים. את כל היתר – הועידו להשמדה בבלז'ץ, או בהרג במקום.

ערב מלחמת העולם השנייה מנתה קהילת קראקא, כשישים אלף נפש. קהילת קראקא מפורסמת הייתה במוסדותיה, התורניים, התרבותיים, החברתיים והכלכליים. בתי הכנסת שלה היה להם ערך היסטורי מיוחד (חלק מהם אפילו נשתמר עד היום ומשמשים כאובייקטים מוזיאוניים בעיקר). בקהילת קראקא שימשו רבנים גאונים אשר גדלותם בתורה שימשו למקור של גאווה ליהדות כולה ושל פולין בפרט כמו: הגאון המקובל בעל "המגלה עמוקות" (רבי נתן נטע שפירא זצ"ל), ה"בית חדש" (הב"ח – ר' יואל סירקיס זצ"ל), ה"תוספות יום טוב" (ר' יומטוב ליפמן הלר זצ"ל), "הרמ"א" (ר' משה איסרלס זצ"ל) ועוד רבים אחרים. קראקא מפורסמת הייתה גם במוסדות החינוך היהודיים: הישיבות הרבות, גימנסיות יהודיות, "חדר"ים ו"תלמודי תורה", מוסדות חינוכים מיוחדים לבנות, ובמיוחד ה"בית יעקב" סמינר מיסודה של שרה שניר, מוסד אגודאי חרדי שהוציא מתוכו מאות מורות לרשת החינוך לבנות, "בית יעקב".

בקראקא יצאו לאור כמה עיתונים יהודיים. אחד מהם "כווילה" (רגע בפולנית). היהודים היו מיוצגים בכל הפעילויות בכל תחומי החיים של הציר. ואם כי כל הפעילויות "היהודיות" שותקו לחלוטין מייד עם פלישת הגרמנים לפולין, הרי התאריך 13 במרס 1943 מציין את התאריך העצוב והסופי של קיום ישוב יהודי בכלל בקהילה עתיקת יומין זו. אותה קהילה עתיקה, אשר בחללה מעולם לא פסק להדהד קול התורה והתרבות, ביום אחד הכל נהרס עד היסוד – סופית.

עוד בראשית המלחמה נישלו הגרמנים את יהודי קראקא ממעמדם הכלכלי. הוחרמו בנקים יהודיים, בתי עסק ובתי חרושת יהודיים. חשבונות של יהודים בבנקים לא-יהודיים נחסמו. כמו בכל יתר ערי פולין גם בקראקא נשבר מטה לחמם של יהודים, נאסר עליהם לעסוק במקצועם: רופאים, עורכי-דין, מורים, רוקחים (קראקא הצטיינה במספר גדול של אנשי אינטליגנציה ובעלי מקצועות "חופשיים"). בנוסף לכך נזרקו היהודים מדירותיהם המרווחות ורכושם הוחרם על ידי כנופיות הרוצחים הגרמניים, יהודי שנזרק מדירתו, אסור היה לקחת מדירתו מאומה – ברוב המקרים, חייב היה היהודי להשאיר לקלגסים הגרמנים את דירתו נקייה ומסודרת. מאין ברירה נאלצו היהודים המסכנים לחפש להם קורת-גג בפרברי העיר, באזורים הנחותים, מחוסרי נוחיות, בהם התנאים הסניטאריים היו מאוד ירודים.

כל הגזירות, השוד והביזה, ההתנכלויות לאוכלוסייה היהודית בקראקא, שסבלו מרצחנותם של הגרמנים במשך קרוב לארבע שנים, היו בבחינת "מיקדמה" למה שהיה צפוי להם לבסוף: גירוש ועקירת הקהילה היהודית משורשה! אכן ביום 13 במרס 1943 הפכה קהילת קראקא

העתיקה והמעטירה ל"יודנריין"! ביום מר ונמהר זה חדלה קראקא היהודית להתקיים. ביום זה חרץ הרוצח הגרמני, אמון גאט ימ"ש – בניע יד – מי לחיי-עבודה, ומי להשמדה בכבשנים של בלז'ץ, או בהרג על "ראש הגבעה" בפלאשוב.

מרדכי וולקן ומשפחתו

בין המגורשים, ביום 13 במרס 1943, היה גם ידידי מרדכי וולקן ומשפחתו. על משפחה זו ברצוני לספר, ובמיוחד על בנם הילד בן השלוש שהיה איתנו בבולק 24 במחנה פלאשוב.

מרדכי וולקן ואישתו חיה לבית פרנקל, התגוררו בקראקא – לפני גירושם למחנה – ברחו בפאולינסקה 2. באותו בית התגוררו עוד משפחות יהודיות שגם הן גורשו לגטו. באותה תקופה עבד מרדכי וולקן במפעל "פרוגרס", מפעל לייצור חוטי כסף לצרכי חשמל. כל התוצרת הייתה מיועדת בשביל הצבא הגרמני. במקורו היה המפעל שייך ליהודים, למשפחת ורהאפט, אשר עסקו לפני המלחמה, בייצור של מתכת עדינה. עם פלישת הגרמנים הוחרם המפעל מידי בעליו היהודים והחלו לייצר בו חוטי חשמל. את המפעל ניהל כעת גרמני בשם אונקלבאך.

אישתו של מרדכי, חיה עבדה בחברת "מדריץ". מפעל לתפירת מדים בשביל הצבא הגרמני. כאשר משפחת וולקן גורשה מקראקא לפלאשוב הביאו איתם את שני ילדיהם הפעוטים. את ציפורה בת הארבע ואת יצחק בן השלוש. באותה תקופה פלאשוב הייתה מחולקת לשלושה מחנות: גברים, נשים ומחנה נפרד לילדים.

משפחת וולקן לא נתנה אמון רב בהבטחותיו של הרוצח גאט – כי לילדים לא יאוונה כל רע במחנה – הם החליטו לא להיפרד מילדיהם. ואכן הם הצליחו להגניב לתוך המחנה את ילדיהם. "הזכות" להיכנס למחנה הייתה המותנית, אם בידי הנכנס, או הנכנסת, הייתה "תעודת עבודה", וכמובן שלילדים לא הייתה תעודה כנ"ל. הילדה נשארה במחנה הנשים עם האם, והילד במחנה הגברים עם האב. לא קל היה הסידור הזה בתנאים האכזריים של פלאשוב. הסידור הזה טמן בחובו סכנות רבות אולם הוולקנים עשו מאמצים עילאיים כדי להציל את שני ילדיהם.

עם "התבססותם" של הוולקנים במחנה, המשיכו שני ההורים, מרדכי וחיה לצאת מדי יום לעבודתם בעיר. הרבה מכרי היו להם בעיר, מקרב התושבים הנוצרים. וכך – לאור הדאגה שכרסמה את ליבם לגורל של ילדיהם – החליטו ההורים יום אחד, לסדר את בתם הפעוטה אצל משפחה נוצרית, אצל יוליאן קוסאק. השיקול היה כי אצל המשפחה הנוצרית הילדה תהיה יותר מוגנת מאשר במחנה, שכל רגע צפויה לה סכנת-מוות. יותר גרוע היה המצב עם הילד: איש מבין המכרים הנוצרים לא היה מוכן לסכן את חייו וחיי משפחתו, להחזיק ילד יהודי נימול בביתו. אכן היה בכך משום סכנה של ממש לגבי נוצרים שהחזיקו בביתם ילד יהודי. אני הכרתי, אישית, משפחה נוצרית שהסתירו בביתם משפחה יהודית וכתוצאה מכך – כאשר הגרמנים תפסו את היהודים כתוצאה מהלשנה – שרפו הגרמנים את ביתם.

כדי להבריח את הבת אל מחוץ למחנה, היה צורך בהרבה אומץ לב ותושייה: ליד שער המתנה – וזו הייתה דרך היציאה היחידה – עמדו אנשי "ורקשוץ" אוקראינים וזקיפים גרמנים, אשר בדקו "בשבע בדיקות" כל יוצא או נכנס. אבל רצונם החזק של הוולקנים לא ידע כל מעצור. הם השתדלו להתגבר על כל קושי ומכשול. אחד היהודים בקבוצתה של גברת וולקן התנדב להבריח את הילדה בתוך תרמילו שעל גבו (אצל הגברים חיפשו האוקראינים פחות). אולם היה חשש שתוך כדי היציאה, תראה הילדה איזה "סימן חיים", ומשום כך החליטו ההורים להרדים אותה, כדי שלפתע לא תתחיל לצעוק. הרדימו אותה בכדורי לומינל, וכך הוציאו אותה אל מחוץ למחנה ומסרו אותה לידי משפחת קוסאק.

אכן זכו ההורים ובתם ציפורה נשארה בחיים. והם זוכים לרוות ממנה וממשפחתה שהקימה, להרבה נחת. אבל שונה היה הדבר עם בנם הפעוט יצחק בן השלוש. מאחר ושום גוי לא היה מוכן להסתכן ולקחת אותו, נשאר הילד במחנה. הילד היה איתנו – כאמור – בבלוק 24 במחנה הגברים. היה זה ילד יפהפה ופיקח באופן בלתי רגיל. בודד היה הילד, למרות זאת עמד מרדכי איתן כסלע ולא הסכים להעבירו ל"מחנה הילדים" ובצדק, סבור היה שכל העניין עם "מחנה הילדים", אינו אלא אחיזת עיניים ותרמית גרמנית, כפי שנהגו במקומות אחרים: ריכזו את הילדים, ולאחר מכן הוציאו אותם להורג.

למרדכי הייתה בעיה: מאחר והוא היה נאלץ מדי יום לצאת לעבודה אל מחוץ למחנה, העירה, והרי אי אפשר להשאיר פעוט כזה לגמרי בלי כל השגחה, הפעיל מרדכי וולקן את "השפעתו", וגרם לכך כי צבי פריזר יתמנה כעוזר אל "ראש הבלוק". בתוקף תפקידו זה הייתה ל פריזר האפשרות להשגיח ולטפל בילד.

בתור דייר של בלוק 24 זוכר אני היטב את הילד החכם והיפה. לא קל היה לו ליצחק הקטן, ילד בן שלוש בקרב 88 גברים מבוגרים. מה גם שבמשך כל היום – שעה שיצאנו לעבודה, עד שובנו בערב – הוא היה לגמרי בודד. תגובותיו והתייחסותו אל כל הסובב אותו היו כשל אדם מבוגר, ממש. הוא הכיר את כל דיירי הבלוק בשמותיהם, הסתובב רק בפנים, בתוך הבלוק ואף פעם לא יצאה החוצה. אסור היה לו לצאת, שמא ייתקל בגרמני או באוקראיני. במקרה של חשש לאיזו סכנה, מספיק היה ללחוש את הסיסמה המקובלת במחנה: "זקס!" או "אכטונג!", ובן רגע היה הילד רץ אל ארגז המחבוא שלו. שם התכרבל ויש בעד שהסכנה עברה. כל אותה העת ששכב בתוך ארגז הכלים, לא השתעל או הוציא הגה מפיו. הרבה שעות יצאו לו לילד לשכב בתוך ארגז הכלים ששימש לו כמחבוא. מעולם לא ראיתי את הילד שיבוא בטרוניות אל אביו, מעולם לא בכה או התלונן על מצבו. התפעלתי – גם אז – מכוח סבילותו של הילד הפיקח, אשר קיבל הכל בהבנה, כאילו היה אדם מבוגר. השתוממתי על הבגרות שהפגין: לשכב שעות מרובות בתוך ארגז סגור, לא לנשם ולא להשתעל? גם אדם מבוגר היה נשבר בתנאים שכאלו. במשך שהותו במחנה לא ראה הילד את אור השמש. הכל קיבל באהבה כאילו כך דרכו של עולם. גם אנחנו, המבוגרים, התרגלנו לתופעה הזו של הילד הסובל. כך הרגילו אותנו הגרמנים. אולי כאב הדבר לחלק מאיתנו, אבל לא היה לאל ידינו לעזור לו במאומה.

השלינו את עצמנו ואמרנו, מה שיהיה איתנו – יהיה גם גורל הילד, אבל טעינו: הגרוע מכל עדיין היה לפנינו: למרות כל האהבה – ממש ללא גבול – של ההורים, ובמידה מסויימת גם של חלק מהחברים דיירי הבלוק, קרה אסון: יום אחד חלה הילד במחלה השנית (סקרלטינה). ובתנאי המחנה הקשים והאכזריים לא ניתן היה להגיש לילד עזרה רפואית של ממש, לא נשארה איפוא ברירה להורים האומללים אלא להעביר את הילד החולה אל מרפאת המחנה ("רוויר"), ואז יצא הילד לגמרי מרשות ההורים.

14 במאי 1943 – "סלקציה" רצחנית

אצל רבים משרידי מחנה פלאשוב נחרת היום של 14 במאי 1943 כיום אבל ובכייה, יום של פרידה (ברוב המקרים לא זכו אפילו להיפרד) מיקריהם, מחברים וידידים, שנידונו על ידי הרוצחים הגרמנים למוות. אותו היום – ה-14 במאי – היה יום אביבי נהדר, השמש זרחה והפיצה את קרניה בשפע. גם בליבותינו, האסירים היהודים במחנה פלאשוב היא הפיחה תקווה, אבל לפתע התקדרו עלינו השמים. לא! השמים נשארו בהירים וגם השמש המשיכה לפזר את קרניה לכולם – רק לא לנו היהודים, לא נעשה חשוק, אפלה בצהריים!

במחנה הוכרזה אזעקה: מיפקד! מיפקד באמצע היום?! האווירה נעשתה דחוסה וללב הכל התגנבה מועקה כבדה. איש לא ידע להסביר את התופעה המשונה: מיפקד באמצע היום?! נעמדנו והסתדרנו למיפקד. וכי הייתה לנו ברירה? עמדנו מסודרים בשורות אלפי אנשים: גברים, נשים וילדים. גברים חסונים, נערות ונשים צעירות כשירים לעבודה, וגם זקנים וחולים "בלתי כשירים" לעבודת פרך. הפעם נערך המיפקד "לפי הבלוקים", לפי הצריפים, מחנה עצום של אלפים, רבבות, אך כולם יהודים! התנהגותם של ה"אדונים-שלנו", אנשי ה-0.0.0 ואנשי ה"ורקשוץ" האוקראינים הייתה שונה מזו שנהגו כלפינו מימים ימימה. התנהגותם המוזרה – שלא ניתן היה לפרשה באופן קונקרטי במה היא מתבטאת – עוררה בנו חרדה. בלב כל אחד מאיתנו קיננה וכרסמה הדאגה והחרדה בלב: מה צפוי לנו? האם עומדים הרוצחים לתלות מי מאיתנו? ואולי עומדים להלקות מי על ישבנו החשוף לעיני-כל? אבל לא. הפעם כנראה המצב שונה, ואז עברה הברה מפה לאוזן: "סלקציה!"

אווירה של חרדה ופחד ירד על כולנו. הפחד חלחל וכרסם בכל איברי הגוף. הדם קפא בעורקיני. מתוך "ניסיוננו" עם הרוצח גאט, ידענו שהפעם זה יעלה בקרבנות רבים, ומי יודע, אולי הוא מתכוון הפעם לרצוח את כולנו, להשמיד את כל רבבות האסירים במחנה? הרי לגביו, הרוצח הסדיסטי, אין כל חשיבות אם אנחנו פרודוקטיביים או לא. אצל אמן גאט השיקול היחיד הקובע הוא, תאוותו הבלתי-מרוסנת לדם יהודי? הטבעת הצפופה של אנשי "ורקשוץ" האוקראינים ועמידתם "הקרבית" הוסיפו לאווירת הדיכאון שהשתררה. ידענו שהרוצחים האוקראינים ימלאו בשמחה רבה כל פקודת רצח נגדנו, אם יצטוו לכך.

שקט מוחלט שרר ברחבת המופקדים. האוזניים כרויות לכל רשרוש. העיניים פקוחות וכל חושינו מתוחים עד קצות היכולת. האנשים מדברים איש עם רעהו בלחש, בשפת חרשים, בשפת רמזים, בנדנד שפתיים. מנסה לנחש את הצפוי לנו. הלב מנבא רעות. עיני כולנו מופנות לעבר נקודה אחת: מקום עמידתם של עורכי ה"סלקציה" ואמן גאט בראשם. מה הם יעשו בנו, איזה מוות שטני הם בחרו בשבילינו?

"זה לא מיפקד רגיל!" – מסנן בין שיניו אסיר שעמד לידי – "משהו לא נורמאלי מתרחש כאן" – לוחש חבר העומד מאחוריי. הרגשת המועקה, הרגשת הלב הכבד לא היטעו אותנו, אכן משהו מחריד ביותר אמור היה להתרחש בעוד זמן קצר, מול עינינו ממש. והנה בתוך כל "הפמליה" ראינו גבר ממוצע קומה, שכולם, כל חבר המרצחים חלקו לו כבוד רב, כולם כאילו התגמדו בנוכחותו, אפילו גאט השחצן היהיר. מאוחר יותר נודע לנו שאותו "אדם חשוב" ובעל חזות סמכותית, לא היה אחר מאשר הדוקטור יוזף מנגלה ימ"ש, הידוע לשימצה, הוא בא באופן מיוחד מאושוויץ לקראקא לבצע את ה"סלקציה", בפלאשוב.

ה"סלקציה" החלה: הפמליה עברה מקבוצה לקבוצה. ספרו וסקרו אותנו. הוציאו – תוך הינף יד – אנשים רבים מבין השורות – גם אנשים כשירים לחלוטין לעבודה – והעמידו אותם בצד. חלק מהאנשים הוצאו, היו קשישים או אנשים שנראו בעיני הרוצחים כמבוגרים מדי, שאיבדו כבר את הזכות לחיות, אפילו תוך חיי עבדות מפרכת.

אנשי ה"ורקשוץ" האוקראינים, מילאו את "תפקידם" באמונה, ואולי אפילו בהתלהבות רבה. הם הובילו את הנידונים למוות למקום ריכוז, שם עמדו כבר משאיות שהסיעו אותם לתחנות האחרונה. בין הנידונים והמוצאים, היה גם בן-עירי, הרש-לייב פרידברג הי"ד. כך הלכה "הפמליה" של הרוצחים ועברה מקבוצה לקבוצה. הכל היה מתוכנן ומאורגן בדקדקנות גרמנית.

כמה שבן אדם נעשה מאובן וקשוח במחנה – לאור הצרות, הגזירות והמצוקות שנחתו עלינו, לא יכולנו לעצור בעד הדמעות. למרות הכל בכה הלב היהודי לנוכח המחזות המחרידים שראו עינינו. במיוחד כאשר ראינו איך הרוצחים האוקראינים מובילים את ילדי ישראל, את שרידי ילדי ישראל שעוד נותרו במחנה. שלוש מאות ילד נסחבו בידי המרצחים האוקראינים, כאילו היו כלבים שיש להשמידם! הלב בכה מרוב צער, אולם לא היה בידינו לעזור להם.

300 ילדי ישראל לקוחים לטבח

הילדים סירבו לעלות על המשאיות. יש והצליחו גם להתחמק מידי האוקראינים ולברוח, אבל לא הצליחו לברוח רחוק. בכלל לא ניתן היה לברוח מפלאשוב. המרצחים האוקראינים תפסו את "הפושעים" הקטנים שהעזו לרצות לחיות, וזרקו אותם כזרוק אדם חפץ דומם, שק תפוחי-אדמה למשל. הצעקות, ההתייפחויות והיללות של הילדים המסכנים בקעו רקיעים, ניסו להתפרץ לעבר הוריהם. צעקו והתחננו, ביקוש לעזור להם, לשחרר אותם מידי המרצחים. אנו שמענו, אבל לא היה בידינו לעזור להם. כדי להשתיק את הצעקות, הפעילו הגרמנים רמקולים רבי עוצמה, דרכם השמיעו "מארשים" גרמניים כמוסיקת-רקע.

כדי למנוע כל תגובה – בלתי צפויה – מצד האסירים, פקדו עלינו הגרמנים: "לשבת!". כל מי שקם – גם אם זה היה מתוך בלבול וערפול חושים, ומבלי שנזהרנו – נורה בו-במקום. כל פעולת הרצח הזאת, הייתה מלווה בתרמית הגרמנית האופיינית, בה נהגו – כך הסתבר לנו הדבר לאחר המלחמה – בהפצת שקרים מטעים. אם כי הרוצח גאט מסוגל היה לבצע מעשי רצח, גם בלי דברי "הרגעה", הרי – כנראה – הוא קיבל על כך הוראה מגבוה, מהממונים עליו ב-0.0, כי יש להפיץ ידיעות מטעות בקרב הקורבנות, כי הם כביכול מופנים למחנה אחר – ולא למחנה השמדה. גם במקרה שלנו, הודיע גאט, כי הוא בעצם מפנה את כל המחנה, אבל הוא מתחיל לפנות, ראשית כל, את החלשים, הקשישים והילדים, אשר יוסעו במשאיות, ואילו העובדים הבריאים יצטרכו ללכת ברגל, כך עבדה מכונת ההטעיה השקרית של הגרמנים, בכל מקום ובכל מצב.

גם כיום, עשרות שנים לאחר האירוע, אני מזדעזע מחדש כשאני נזכר באותו אירוע מחריד: הצייד אחרי ילדים קטנים, קשה לתאר זאת במילים, דלה מדי השפה האנושית כדי לתאר את הטרגדיה שהתרחשה מול עינינו. ישבנו על האדמה – כפי שצונו וכפו עלינו המרצחים – המוח התייבש ולא היה מסוגל להמציא כל רעיון, כל מחשבה. ישבת וחרדת, לא הייתה זו חרדה לגורלך האישי, אלא מן חרדה בלתי מוגדרת, פחד בפני הבלתי צפוי. אתה רואה דברים נוראיים ומחרידים המתרחשים מול עיניך ואתה משותק כולך. הדבר מצער אותך שאינך מסוגל להגיב, כאילו שאתה אסור באיזה אזיקים בלתי נראים. כך ישבנו שעות על שעות על האדמה, כמו עדר כבשים, מבלי יכולת להוציא הגה מפיו.

בהרהור שלאחר המעשה, אני חושב כי "יצר-החיים", הוא ששיתק את המחשבה. פקד על המוח "דממה": לא לחשוב, לא להגיב: כי כל תגובה של אסיר – גם אם לא יכלה להביא לאף אחד כל תועלת – הייתה מביאה מוות מידי של המגיב, והרי בסופו של דבר כולנו רצינו להיות – גם אם לא היינו מודעים לכך, גם אם אמרנו וחזרנו על כך: טוב יותר המוות מאשר חיים שכאלה.

תוך כדי הישיבה הממושכת על האדמה "מזמזמת" במוך מחשבה טורדנית ואתה שואל את עצמך: מדוע? מה בעצם רוצים מאיתנו הגרמנים? המלחמה בין גרמניה ופולין פרצה על רקע של סכסוך גבולות, מחלוקת על שטחי אדמה, ואילו בינינו לבין הגרמנים לא היה כל סכסוך קונקרטי. והנה הפולנים, נגדם יצא היטלר למלחמה וניצח אותם, הם הפולנים מסתובבים חופשיים. חייהם הם כמעט לגמרי נורמאליים ואילו אנחנו היהודים, שלא עשינו כל רע לגרמנים, מובלים להריגה, גברים, נשים וטף, מדוע? ועדו "מזמזמת" המחשבה כמו זבוב טורדני: היכן ההזדהות והתגובה של העם הפולני, שהיינו כל כך פטריוטיים, רצינו להגן על "המולדת" הפולנית, היכן היא התגובה וההזדהות שלהם?

וכך, תוך שאתה שקוע במחשבות-סרק, הצליחו הרוצחים לסיים את "מלאכתם" היומית. נעלמו הקשישים והחולים – או כאלה שהיו נראים כך בעיני הרוצחים – וגם שרידי הילדים, הילדים האחרונים שלנו נעלמו משדה ראייתנו. כבר לא שומעים את בכיים המר. שקט

השתרר בפלאשוב. לפתע אנו שומעים צרחת-פקודה, הקוטעת את כל מחשבותינו והזיותינו: "לקום! להסתדר למיסדר!" זהו כבר מיסדר רגיל, כאילו שום דבר בלתי-רגיל לא התרחש היום. אצלם, הגרמנים, הכל רגיל: סופרים, מונים, מדווחים וכו'. כל קבוצה מובלת למקום עבודתה, כאילו זה "יום ככל הימים".

פצע שלא יגליד לעולם – אצל משפחת וולקן

ה-14 במאי השאיר צלקות, אווירת דיכאון אצל כל אחד ואחד מאסירי פלאשוב, אבל שונה היה הכאב והצער מאסיר אחד למשנהו. אצל מרדכי וחיה וולקן, היום הזה נחרת בבשרם ובנשמתם כמו בעופרת מותכת, השאיר אצלם פצע שלא יגליד לעולם, בבחינת "קרע שאינו מתאחה לעולם" – הם איבדו את ילדם הפיקח והחכם, יצחק הי"ד. בין הילדים שהובלו להריגה, היה גם בנם יחידם, יצחק בן השלוש.

נחמתם היחידה, של מרדכי וחיה וולקן, הייתה בתם היחידה, ציפורה ששרדה, אצל הגויים יוליאן קוסק ואישתו. אחרי כל הצרות, התלאות והמצוקות שבני הזוג התנסו במשך שנות המלחמה האיומות, שרדו שניהם. מרדכי שוחרר במחנה האימים "גרוס-רוזן" ב-8 במאי 1945, ביום כניעתה של המפלצת הנאצית. אישתו חיה שוחררה ממחנה אושוויץ, עוד קודם לכן – בנסיבות דרמטיות. בני הזוג נפגשו בברוניץ, כשהם מדולדלים, מיוסרים וחלושים עד לאימה. אבל משאלה אחת מילאה את כל הווייתם, משאלה אחת ויחידה: לאתר, למצוא ולקבל בחזרה את בתם היחידה – את ציפורה, אותה מסרו למשפחת קוסאק הנוצרית.

כאשר לבסוף ה איתרו את משפחת קוסאק – כי בזמן המלחמה הייתה נדידת עמים ומשפחת קוסאק לא נשארה במקום מגוריה הקודם, הם מצאו את בתם – לשמחתם הגדולה, והרבה – בריאה ושלמה. אבל לתדהמתם ולאכזבתם הגדולה של ההורים, הבת לא רצתה לבוא איתם. הם השאירו אותה בהיותה בת 4, היא כמעט שכחה אותם. היא העדיפה להישאר עם "הוריה" משפחת קוסאק שטיפלו בה יפה ואימצוה כמו בת, מאשר ללכת עם "ז'ידים" (יהודים). מסביבתה הקרובה בה גדלה במשך השנים, מחברותיה היא ספגה, וקלטה שנאה עזה ליהודים. ההורים נאלצו לגלות סבלנות עד אין-קץ, עד שזכו לרכוש מחדש את לב בתם. לשרש בתוך ליבה, לב של ילדה קטנה, את אמונתה הנוצרית ואת רגשותיה האנטישמיים. זו הייתה תקופה מאוד קשה לבני הזוג וולקן, עד שלבסוף הצליחו להחזירה לחיק היהדות, שהיו זרים לה לחלוטין, כיוון שבמשך למעלה משנתיים הילדה חונכה ברוח הנצרות, וספגה לתוכה – מהסביבה הנוצרית העויינת – שנאה עזה ליהודים. בסופו של דבר נגמלה ציפורה הקטנה מאורח החיים הנוצרי, ממנהגיה ואמונתה הנוצריים, בה חונכה. היא שבה בלב ונפש אל חיק היהדות, גדלה במחיצת הוריה ברוח הדת והמסורת היהודית, זכתה לשמח את הוריה, בהקימה בית בישראל לשם ולתפארת משפחתה.

מחנה ריכוז לפולנים בפלאשוב

קיץ 1943 היה גדוש אירועים, ואם כי אסור היה לנו לקרוא עיתונים – גם לא הייתה לנו כל אפשרות לכך – בכל זאת התגנבו אלינו, האסירים היהודים, ידיעות שונות על המתרחש בעולם, במיוחד שמענו הרבה על המתרחש בסביבתנו הקרובה, בקראקא גופא: שמענו כי הגרמנים ערכו פשיטות רבות על מגרשי הספורט בעיר, וכן על מקומות ציבוריים שונים, כמו בתי קפה, מסעדות וכדומה, ועצרו המוני צעירים פולנים וסגרו אותם במחנה מגודר ונשמר היטב, לידינו בפלאשוב. על המחנה הזה – בו הוחזקו הפולנים הצעירים – הופקדה שמירה קפדנית של אנשי "ורקשוץ" אוקראינים, אשר לצורך זה גם צויידו בנשק חם.

לאוכלוסייה הפולנית – גם לקרובי משפחה של העצירים – לא ניתנה כל אפשרות לבוא במגע עם העצירים, רק השוטרים היהודים אנשי ה"או-דה", להם נתאפשר לבוא במגע עם העצירים, ואכן אנשי ה-"או-דה" סיפקו להם את הדברים הנחוצים ביותר – אם על רקע של יחס אנושי או תמורת טובת הנאה – סיפקו להם: סיגריות, כלי רחצה, פריטי לבוש ואפיו מכתבים אל קרוביהם בחוץ וכדומה.

עובדה זו הפתיעה אותנו לא מעט. ידענו גם מקודם על חטיפות של פולנים, כדי לשלוח אותם לעבודה – עבודת כפייה – בגרמניה, אבל סתם להחזיק בפולנים במחנה סגור, ללא כל מטרה ותועלת, זה פשוט לא הבינו. אנשי ה-"או-דה" גם ספרו לנו עד כמה שהעצירים הפולנים סובלים מידם הקשוחה של שומריהם האוקראינים. הפולנים לא היו רגילים למשמעת הגרמנית, לא ידעו על שום מה נעצרו, ומה שכאב להם ביותר – לפולנים הצעירים – שהם נמצאים במחנה סגור, בדיוק כמו היהודים. ישיבת הבטלה במחנה הסגור עשתה שמות בקרב הצעירים, חלק מהם חלה, חלק נפל מכדורים רצחניים של האוקראינים ששנאו את הפולנים, ממש כמו היהודים, וירו בהם בכל הזדמנות, מתוך אמתלה ש... ניסו לברוח. חלק מהם אף שוחרר.

באותו קיץ, של שנת 1943, נשלחו טרנספורטים גדולים, של אסירים יהודים מתוך מחנה פלאשוב למפעלי הנשק בצ'נסטחוב, סקארז'יסקו ופיונקי. במקומות הנ"ל נמצאו מפעלי נשק ותחמושת שעבדו יום ולילה, עשרים וארבע שעות ביממה כדי לספק נשק ותחמושת ל"והרמאכט" (הצבא הגרמני). בחלק מהמפעלים הנ"ל – בעיקר בסקארז'יסקי – נפלו הרבה יהודים חללים. לצורך ייצור הכדורים והפצצות. השתמשו בכימיקלים שונים, במיוחד בפיקרין וטרוטל, שעשו שמות ביהודים המסכנים. החומרים הללו גרמו לנזקים בבריאותם של היהודים שטיפלו ועסקו בחומרים הנ"ל. צבע העור בכל חלקי הגוף נעשה צהוב-ירקרק, כינו אותם "מונגולים". גויים שעבדו בחומרים אלה – לפני המלחמה – עבדו רק שעות מעטות וקיבלו תזונה מיוחדת משובחת. הגויים שעבדו בעבודות הנ"ל, עברו פיקוח רפואי קפדני. לא כן היהודים, שעבדו בעבודות הרסניות אלו בתת-תזונה, ובתנאים סניטאריים ירודים. אין פלא איפוא שאפים רבים של יהודים מצאו את מותם במפעלים הנ"ל. גם אני שיכולתי שניים מחברי הטובים, בני עירתי, קשוינז, אברהם גורדון ומשה זלצברג הי"ד, נפלו חלל תוך כדי עבודתם במפעלי הנשק הסקארז'יסקו.

אביב 1944 בפלאשוב

באפריל 1944 הובאו למחנה פלאשוב כמאה איש – גברים ונשים – הם באו מחווה חקלאית ליד שדה התעופה בסביבת קראקא. בין מאה היהודים שבאו, היו גם כעשרים בנות מן העיר שלנו, קשוינז. עד אפריל 1944 עבדו האנשים בחווה החקלאית. התנאים בחווה היו – כך סיפרו לי הבנות – יחסית טובים, ובהשוואה למחנות עבודה אחרים, אפילו טובים מאוד. אומנם התזונה בחווה לא הייתה עשירה ביותר, אבל בהשוואה לפלאשוב, הם היו ברמה גבוהה ביותר. היחס אל העובדים היהודים – מצד הממונים הגרמנים – היה הוגן ומכובד, לא סבלו מהשפלות והצקות. המחנה היה סגור, ושמרו עליו חיילים גרמנים (כי המחנה היה שייך ל"והרמאכט"). אבל בתוך המחנה הרגישו עצמם היהודים חופשיים, ויכלו לנהוג ככל העולה על דעתם. הגרמנים לא חיטטו ולא התערבו בנעשה בתוך המחנה.

בראש המחנה הנ"ל – סיפרו לי בנות עירי – עמד קצין מחיל האוויר הגרמני, בשם שולץ. מבחינה ארגונית המחנה הנ"ל היה שייך לתחום שלטון של אמון גאט בפלאשוב. מזמן לזמן גם ביקרו במחנה הנ"ל קציני S.O. שבאו ממחנה פלאשוב. הן גם סיפרו שבאותו הזמן שנערך אצלנו המבצע של מסירת כל דברי הערך לידיהם של הגרמנים, גם בחווה החקלאית, הופיעו "נציגים" מפלאשוב. גרמנים ואוקראינים ולקחו מהם את כל הכסף ודברי הערך, שבידם.

אותם מאה איש היו הראשונים, שהגרמנים הלבישו אותם – בבואם מהחוזה החקלאית למחנה פלאשוב – את המדים המפוספסים ("פאשיאקים") המפורסמים.

בערך באותו פרק זמן הגיעה אלינו לפלאשוב גם קבוצה של כמה מאות נשים יהודיות מאושוויץ, יוצאות הונגריה. הן נראו אחרת מאשר הנשים האחרות במחנה. אולי היה זה משום שהן לבשו את בגדי הפסים. שיער ראשן היה מגולח, ועל רגליהן נעלו קבקי-עץ, וכמובן שכל זה שינה את מראה פניהן. תוך כדי הליכתן לעבודה החזיקו – ההונגריות – אחת בידה של השנייה, שלא תיכשלנה ותיפולנה, כי טרם התרגלו ללכת בקבקי-העץ. ההונגריות היו אחוזות פחד, טרם התרגלו לחיי המחנה הקשוחים. זה היה נראה בעליל בעיניהן המפוחדות.

היה רחמנות להסתכל על הנערות המפוחדות, אשר טרם הסתגלו לאכזריות ולגסויות של הגרמנים. גם הקושי בתקשורת עמן היה גורם חשוב לאי הסתגלותן לסביבה ולתנאים, הן דיברו רק הונגרית, והיה קושי רב ליצור איתן קשר אישי. משום כך קשה היה לעזור להן, ולו רק כדי לעודד אותן ולנחמן במצבן הקשה. אבל במשך הזמן הן התחסנו והתקשחו כמונו, "הוותיקים", התאקלמו והתרגלו למצב כמו כלנו, מבחינת "צרת רבים חצי נחמה".

באותו קיץ, שנת 1944, ערך אמון גאט מיסדר, ותוך כדי כך הוציא מבין הנשים, קבוצה של מאות נשים צעירות, אותן שלח לעבוד במיכרות המלח בווייליצ'קה. הייתה זו עבודה קשה ומפרכת גם בשביל גבר, בתנאים נורמאליים ובתזונה טובה, בוודאי שלא לפי כוחן של הבנות היהודיות החלשות והמותשות, ועוד בתת-תזונה. תפקידן של הנשים היהודיות היה להעמיס את המלח בתוך המיכרה – מתחת לאדמה – על קרונות להוביל עד למעליות ומשם להעלות ולמעלה מעל פני האדמה, החוצה.

במשך זמן עבודתן במיכרות, נפלו רבות מן הבנות מרוב חולשה. אבד להן התיאבון לאכול ורבות מהן אף חלו באופן רציני. חלק מהן התחסן והתרגל לעבודה רצחנית זו במעבה האדמה המלוחה. כעבור כמה חודשים העבירו אותן חזרה – אלה ששרדו בחיים – למחנה פלאשוב.

"צרות אחרונות משכחות את הראשונות" (ברכות יג) מות הגבורה של האחים שיפלמן

הקיץ של שנת 1944 היה משופע באירועים טראגיים. אומנם מרחוק קרצה לנו התקווה, כי יש סיכוי כלשהו להיחלץ מן המצר, כי הנה, אוט-אוט עומדים הרוסים לכבוש את פולין מידי הכובש הנאצי. הפולנים הסתובבו כמו תרנגולים מנופחים, וסיפרו על "הגבורות" של אנשי ה-א.ק. (מחתרת צבאית פונית, ימנית ואנטישמית). היה מורגש ביותר שהגרמנים איבדו הרבה משחצונתם ומיהירותם, אבל ביחסם אלינו, האסירים היהודים, לא חל כל שינוי לטובה: אדרבה, הם עוד הכבידו את עולם ואת אכזריותם עלינו.

באותו קיץ, של שנת 1944, חיסלו הגרמנים – פשוטו כמשמעו, הוציאו להורג – הרבה מחנות בהם נמצאו יהודים בודדים, או במקרה הטוב – כמו במקרים של החוזה החקלאית, והנשים ההונגריות שעבדו במכרות המלח בווייליצ'קה, שהוחזרו למחנה פלאשוב – העבירו אותם לאושוויץ או למחנה השמדה אחר. לאחר חיסול שרידי המחנה שהיה בווייליצ'קה, נמצאו שני אחים בשם שפילמן, שהחליטו להסתתר בתוך המכרות – מתוך אמונה ותקווה, כי עוד מעט ישוחרר כל האזור על ידי הרוסים – אבל למזלם הרע, מצאו אותם הפועלים הפולניים שהחליטו להסגיר אותם לידי הגרמנים. כל זה נודע לנו מאוחר יותר.

יום אחד כשאנו עומדים במיסדר, נכנסה למחנה מכונית עם אנשי גסטאפו. אנשי הגסטאפו באו בלוויית שני האחים שפילמן, אותם אסור בווייליצ'קה והביאו אותם לפלאשוב, כדי

להוציאם להורג. הם הוציאו את שני האחים הגיבורים, כשהם כבולים באזיקים, והביאו אותם לאזור המטבח, שם הוקם גרדום מיוחד לתליית שני האחים. שני האחים ידעו היטב מה מצפה להם ואז, הם התנפלו על ראש הצוות של התליינים ופצעו אותו. עוד הם מתנפלים על הרוצח הגרמני, "התעוררו" אנשי ה"ורקשוץ" האוקראינים וירו בהם, בשני האחים שפילמן למוות. הדבר אירע לעיני כל האסירים שמעמדו במיסדר, אבל הגרמנים לא ויתרו על תוכניתם לתלות את האחים: "סדר חייב להיות" (אומרים הגרמנים), וכך לאחר שהם מתו, ניתלו גופותיהם המנוקבות בכדורים רצחניים, על הגרדום שהוכן למענם, לעמן "ישמעו ויראו!"

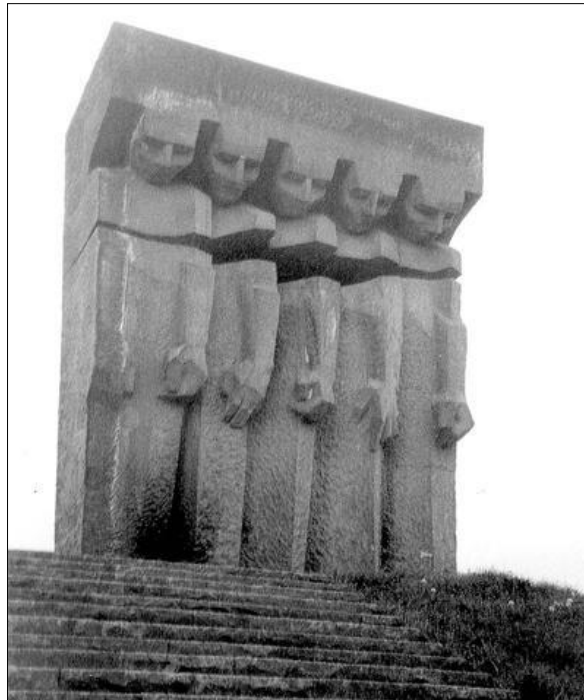
בשלהי הקיץ של שנת 1944, נשרף הצריף המשפחתי של מפקד המשטרה היהודית, ה"או-דה", חילביץ'. לא ידוע אם הייתה לו הצתה מכוונת או מקרית, התהלוכו סביב זה כל מיני שמועות. אבל היית הסכנה ממשית שהאש עשויה להתפשט, ואז גייסו את כל האסירים היהודים במחנה לכיבוי השריפה. אך מכיוון שמעטים היו ברזי המים במחנה, לכן החליטו הגרמנים, בראשותו של גאט, לחפור תעלות סביב הצריף, שהאש לא תוכל להתפשט הלאה. התעלות האלו אמורות היו להתמלאות במים, הנוגשים שלנו, הגרמנים והאוקראינים הריצו אותנו כמו במחול שדים, חפרנו את האדמה, תוך שהנוגשים מגדפים ומכים בנו. ציוו עלינו להעלות את האדמה שניכרתה למעלה ההר, בכוונת זדון שנתעיף מהר. ואכן רבים מאיתנו התמוטטו ואף היו הרבה מקרי מוות.

באותם ימי קיץ של שנת 1944, ערכו אותנו לקראת מיסדר. אנשי ה"ורקשוץ" האוקראינים התעללו בנו, התעללות לשמה. ערכו איתנו "תרגילי התעמלות" – אנשים תשושים שבקושי גררו את רגליהם לאחר יום עבודה מפרך, הכריחו אותנו לעלות במרוצה אל ראש הגבעה ולרדת. שוב ושוב עד לאפיסת הכוחות. האוקראינים עשו זאת לאחר קבלת הוראה מהמרצח גאט. לאחר שסיימו את "תרגילי ההתעמלות", המתינו להוראות נוספות מה"שליט" גאט, מה לעשות איתנו. בינתיים הופיע גאט, בלוויית מפקד ה"או-דה" חילביץ'. חילביץ' היה מרוגז ומעוצבן. הוא ניסה לשדל את גאט, להשפיע עליו שיפסיק את תעלולי ההתעללות בנו. לבסוף "שוכנע" גאט, תמורת שלמונים שניתנו לו להפסיק את ההתעללויות. וכך לאחר שעות רבות של אימה, טרטור וייסורים, בלי אוכל או שתייה, שוחררנו לבסוף והורשינו לחזור – כל קבוצה לעבודתה. יחד עם זאת, נצטוונו למסור לנוגשינו את כל מעילי העור, חגורות, וכל דברי העור, למסור הכל למיפקדת המחנה.

כעבור זמן מה עזב גאט המרצה את פלאשוב ובמקומו בא מפקד אחר, איש ה-0.0 בשם גרים. המפקד החדש רצה לטשטש את כל מעשי הרצח הנתעבים, השחיתויות והמעילות של קודמו. ומאחר שמפקד ה"או-דה", חילביץ' ידע, כנראה, הרבה על מעשים אלו, החליט גרים לסלק אותו, לרצוח את חילביץ', את אישתו וחבר מפקדיו ב"או-דה". הרצח בוצע בצורה ברוטאלית ובהמית עד לזוועה. הגוויות הונחו לעיני כל וליד כל גופה הוצמד פתק בו נאמר: "הוצא להורג על החזקת נשק וניסיון בריח המן המחנה". אנו נצטוונו לעבור ליד גופות הנרצחים.

כעבור חודש ימים – בחודש אוגוסט 1944 – חוסל מחנה פלאשוב, וכל האסירים היהודים הובלו למחנות ריכוז שונים בגרמניה. [2]

המצבה המרכזית
במחנה פלשוב.
בכתובת המצבה
לא הוזכרו היהודים.

היהודים הקימו
לוח זיכרון קטן
ליד האנדרטה
הפולנית. [9]
תרגום הכתובת
בעמוד הבא.

מתחת לפסוק "ד' ינקום נקמת דם השפוך" ולסמל המנורה, נכתב בפולנית:
 כאן, במקום זה, נשחטו, נרצחו והפכו לאפר בשנים 1943 - 1945, כמה רבבות
 יהודים שהוגלו לפולין מהונגריה. איננו יודעים את שמות הנרצחים, אנו מייצגים
 אותם במילה אחת:
 יהודים
 במקום זה בוצע אחד מהפשעים הנוראים. בשפת בני האדם אין מילים לתאר
 את הפשע החייתי, שלא היה אכזרי כמוהו. אנו מבטאים זאת במילה אחת:
 היטלריזם
 ייזכרו הנרצחים, שבצעקתם הנדהמת יוצרים את האלם
 בבית הקברות של פלשוב.
 אנו מצדיעים לניצולים מהפוגרום הפשיסטי.
 יהודים
 ת.נ.צ.ב.ה

באו יוסף עדותו על מחנה פלשוב

עדות

יוסף באו נולד בשנת 1920 בקרקוב, בפולין. בשנת 1938 התחיל ללמוד אמנות פלאסטית באוניברסיטת קרקוב אבל מלחמת העולם השנייה קטעה את לימודיו. חמש שנים היה בגטו ובמחנות העבודה.

יוסף באו מסמל בעיניי את האתוס "משואה לתקומה".

בתחילה היה בגטו קרקוב, לאחר מכן במחנה ריכוז פלשוב. משם הועבר לגרוס רוזן ובסוף היה במחנה של אוסקר שינדלר בברינליץ, צ'כיה.

עדותו על מחנה פלשוב חשובה מאד. מעבר לעדות על קורותיו במחנה הוא הצליח להעביר גם את תיאורו הפיזי של המחנה.

בגטו ובמחנות נצטווה ע"י הגרמנים לעבוד בתור גרפיקאי ושרטט ובסתר צייר, כתב ותיעד את כל מה שראו עיניו.

האומנות הצילה את חייו ובזכותה הצליח להציל מאות אנשים, כשזייף למענם תעודות שבאמצעותן יכלו לברוח. פרטים אלה לא הזכיר כלל. אבל לימים כששאלו אותו עיתונאים שנודע להם על כך למה לא עשה לעצמו תעודה, הוא אמר "אם הייתי יוצא מי היה עושה?" ואז מישהו אחר שאל אותו: "לא חבל, אם הייתי יוצא לא היית סובל חמש שנים" והוא ענה "אבל אם הייתי יוצא איך הייתי מכיר את אשתי?".

**בתוך מחנה זה הכיר את אשתו רבקה. הם התחתנו בסתר בתוך מחנה הנשים.
 חתונתם במחנה מוצגת בסרט "רשימת שינדלר".**

בתוך מחנה הריכוז כתב וצייר ספר בגודל כף יד בשם "העולם ואני". חלק מהשירים מלאי אופטימיות והומור.

כששוחרר מהמחנה חזר לקרקוב והמשיך את לימודיו באוניברסיטה ומיד ערך תערוכת ציורים שצייר בתוך המחנות. ראש עיריית קרקוב פתח את התערוכה. למחייתו עבד כמעצב, גרפיקאי וקריקטוריסט בשלושה עיתונים. כמו כן הוציא לאור ספר שירה ואיורים בשם: "צלו של עובר אורח".

בסיום לימודיו בשנת 1950 יוסף, רבקה ובתם בת השלוש עלו ארצה. הוא גויס ליחידה סודית של חיל המודיעין שעסקה בפעילויות טכניות-חשאיות, שם באו לידי ביטוי כישרונות הציור והרישום שלו. אחר כך עבר יחד עם אנשי אמ"ן אחרים למסגרת יחידה דומה שגובשה ופעלה באחד מהגופים בקהילת המודיעין השייך למשרד ראש הממשלה. יוסף מעולם לא דיבר על פעילויותיו אלה.

בשנות החמישים פתח סטודיו לגרפיקה ואולפן לסרטים מצוירים. שם יצר פרסומות, סרטי אנימציה וכתורות עבור רוב הסרטים שנוצרו אז בארץ, ובכך סייע לא במעט לכינונה של תעשיית הסרטים הישראלית שהייתה אז בחיתוליה. מן הסטודיו הצנוע שלו יצאו אז כתורות לסרטים כגון: "שמונה בעקבות אחד", "קזבלן", "סאלח שבת", "עמוד האש", "הם היו עשרה", ועוד רבים אחרים.

ליוסף באו הייתה אהבה מיוחדת לשפה העברית ולדקויותיה. בספרו "ברית מלה" הוא מנסה להוכיח שהעברית היא שפה חכמה, הגיונית ומלאת הומור. לדוגמה: השיג לחם רק מי שלחם בעבורו קשה והלוואי וכל הנשק בעולם יהפוך לנשיקה. כל מלה מלווה בציורים ואיורים בעלי כפל משמעויות. כתיבתו וציוריו מתובלים בהומור רב.

מפעל חייו המיוחד זוכה להכרה בינלאומית ויצירותיו מוצגות במקומות שונים בעולם. ספרים רבים ומאמרים העוסקים בהישרדות בשואה מזכירים ומתארים את סיפורו של יוסף באו כאומן וכאדם, שבלט במיוחד בזכות ההומור, האהבה וראיית הצד החיובי בכל מצב, דרך חיים שהשתקפה בעבודותיו.

תערוכה מציוריו - "עברי דבר עברית" על השפה העברית הוצגה לראשונה בכנסת משם עברה למקומות רבים אחרים וכעת מוצגת ב"סטודיו-מוזיאון יוסף באו" ברח' ברדיצ'בסקי 9 ת"א.

במקום זה נשמרו יצירותיו בכל סוגי המדיה להן ערך היסטורי ותרבותי רב בנוסף על הפן האמנותי המיוחד לו. כמו כן בנה במו ידיו את כל הציוד לאנימציה, חדר הקרנות וקולנוע קטן. עבודותיו מתעדות את תקופת השואה

ובעיקר עשרות שנות תרבות מקורית בארץ ישראל מקום המדינה ואילך.

שתי בנותיו. הדסה וצלילה באו הנציחו את אביהם במוזיאון הנ"ל ונותנות הדרכה לציבור הרחב. זכות היוצרים לתמונותיו וספריו של יוסף באו שייכות להן.

באתר האינטרנט לזכרו של יוסף באו תוכלו למצוא פרטים להתקשרות עם בנותיו.

כתובת האתר: http://www.josephbau.org/index_heb.html

וכך יוסף באו מתאר את מחנה פלשוב:

מחנות הריכוז ליוו את המשטר הנאצי מיום היוולדו, עד לסופו השפל. גברי תיל רווי-חשמל... מגדלי תצפית המרחרחים אחר טרף אנושי... עשן סמיך, המדביק את לובשי המדים המפוספסים בבאשת בשר שרוף.. כל אלה היו מושגים שכיחים לבני האדם, אשר תקופת חייהם הסתבכה במלחמת העולם השנייה. שום ידיעה לא הייתה נוראה מדי, וכל מאורע לא הזויע את בחירי הגורל האכזרי, אשר נזרקו אל בין הגלגלים המשוננים של תשלובת השואה האפוקליפטית, של הפירמה "אדולף היטלר ושות'".

לשישה מיליון יהודים, היו שנות הטירוף הטוטאלי שנותיהם האחרונות; לשארית הפליטה, לשרידים המעטים אשר הצליחו בדרך נס, להבריח את נשמתם הפצועה, בין ה"אקציות" ל"סלקציות". הייתה זאת תקופה קטלנית, אשר הרעילה את כל תקופות חייהם, שבאו בעקבותיה. למרות הפיצויים, הרנטות ובתי ההבראה, רודפות אותם ההתרחשויות המקועקעות בזיכרונם של האסירים לשעבר, רודפות עד יומם האחרון עלי אדמות.

נעוריי היו כופר ששילמתי להיסטוריה עבור הכבוד המפוקפק להיות עד-ראיה לעידן המאקאברי ביותר בתולדות עם ישראל. לספר היום על מחנות הריכוז, דומה הדבר לתיאור סרט מתח בדיוני, שהופק בידי במאי נטול רגש אנושי, שיצרו הסדיסטי יכול להבחיל את צופי בתי הקולנוע ולמרוט את עצביהם. האם אוכל, היום, להכריח את הבלתי-מבינים, שיאמינו בזוועות של הנאצים, כאשר עכשיו, אני עצמי אינני מסוגל להאמין, שההתרחשויות המזעזעות אומנם התרחשו במציאות?

בקיץ 1942 החלו הגרמנים לבצע את השלב המסיים, את "הפיתרון הסופי". היהודים היו כבר נעולים בגטאות באופן הרמטי, כל זכויותיהם נשללו, כל רכושם נשדד והועבר לבעלותו הבלעדית של "הרייך השלישי". מוחם השטוף לגמרי לא היה מוכשר לפעולות התנגדות... ואז, החליטו הגרמנים להחרים גם את הנכס האחרון של היהודים – את חייהם.

לחיסול יהודי קראקוב בחרו הנאצים במקום סמלי ביותר.. בית הקברות היהודי החדש, בפרברי העיר, בשכונת פלאשוב, מעל הצריפים הראשונים, שהוקמו בחיפזון על הקברות הטריים, הורכב שלט הסוואה: "מחנה עבודה"...

אבל כאשר היהודים, מכל הגטאות שבסביבה, נפלו במלכודת של ה-0.0, הוסר הלוט מעל השלט האמיתי: "קונצנטרציונס-לאגר". בתחילה לא עורר המחנה הצנוע חשדות.. כמה צריפי-מגורים, מטבח, מאפייה, מחראה (לטרינה) ובתי מלאכה, המיועדים לשירות מקומי, לא גרמו לפאניקה מיוחדת... אך מהר מאוד קם לתחייה, מתוך עבודת הפרך של התושבים המשועבדים, מחנה הריכוז האורגינאלי, על כל אבזיריו המפורסמים, על כל דקדוקי ההשמדה ההמונית. המחנה גלש מגבולות ביתה קברות היהודי ולאט-לאט החל לכסות שטחים נוספים... התפשט והתנפח, בלע חלקות אדמה, מגרשים ובתים מסביב לו.. גלד עד כדי-כך, שהיקפו הגיע לארבעה קילומטר.

היום אין מחנה זה קיים עוד. את הצריפים ארזו וסחבו הגרמנים עימם בנסיגתם המבוהלת מקראקוב, ואת גוויותיהם של עשרות אלפי החללים הספיקו לשרוף לפני בריחתם.

אחרי פרוץ השלום, העמידו הפולנים אנדרטה במקום ההיסטורי, אבל את השטח כולו, פרט לבית הקברות היהודי המעונה, החזירו לבעלים החוקיים ולשימוש הקודם... וה"קונצנטרציונס-לאגר" האכזרי נמחק מעל פני האדמה. הוא נשאר חרוט רק בזיכרונם של קורבנותיו. אנחנו "יוצאי" פלאשוב, לא נשכח אותו, הוא ילווה אותנו – אם נרצה ואם לא נרצה – עד תום גלגולנו הבלתי-מוצלח הזה.

כדי להציל מפני השכחה את המפלצת ההולכת ונעלמת יחד איתנו, אני מנסה לתת על זיכרונתי גידים ולקרום עליהם עור.. לשחזר את דגם הגיהנום ששמו "פלאשוב". למען ידעו הדורות הבאים, הנני מדביק יחד את רסיסי המנגנון ממתוחכם לרצח-עם, שסמלו המסחרי היה צלב קרס. אני מזמינכם בזה לתערוכת זיכרון, המוקדשת לכל אסורי המחנה – לאלה

שהשאירו בו את נשמתם ולאלה המסתירים בנפשם את הפלאשוב שלהם. הנה לפניכם "הפלאשוב שלי", כבר שהוא השתרש במוחי, כפי שהוא חוזר אלי כמעט לילה-לילה כסיוט בלהות.

אנחנו עומדים לפני השער הראשי, הסגור במחסום. מצד ימין – מסילת-הרכבת ושני צריפי התחנה. מכאן יצאו "טרנספורטים" לכבשני אושוויץ, לבתי-החרושת במחנות הריכוז האחרים, או למפעלים המייצרים חלפים למנגנון הכיבוש, אשר הבטיח להעניק לגרמניה שלטון על כל העולם, כאשר ה"קאפו" של המסגרייה קיבל פקודה להכין סורגי תיל-דוקרני לפתחי קרונות המשא שעמדו בתחנה הזאת, ידענו שמתקרבת "אקציה". מערבולת שמועות מטורפות התחוללה בין הצריפים... אל הפחד הרגיל, היום-יומי, הצטרפה חרדה נוספת, מפני ייסורים חדשים. התרגלנו כבר לאווירה המאקאברית של פלאשוב, אבדה תקוותנו, שיבוא גואל ויביא לנו את הגאולה... אפילו חלקית. היה ברור לכל, שהעברה אל מקום בלתי מוכר, עלולה רק להכפיל את הרעה ה"ביתית". לא היו שעונים במחנה, ולא היה לוח שנה – הזמן זחל לאט ובעילום שם. בתאריכים בלתי מוגדרים ובכיוונים בלתי ידועים, יצאו מכאן רכבות המשא טעונות בני-אדם... ואיש לא ציפה לסימני-חיים מן היורדים... גדרות התיל היו בלתי חדירים לאמצעי התקשורת.

כאשר התפזרו השמועות, שהקרונות מחכים בתחנה ומסגרים סוגרים את אשנביהם – ניסו אנשים צעירים, שזיקנה קפצה עליהם בטרם זמנה, להשחיר את שערות השיבה שלהם בפח של פקק שרוף ולהסמיק את לחייהם החיוורות והשקועות בצבע אדום של אריזת ציקוריה, כדי להציל את הנפש בזמן ה"סלקציה". המטרה קידשה את האמצעים... בעלי מזומנים שיחדו את המשרתים והפקידים שעבדו אצל הגרמנים, והטמינו בחשאי דברי-ערך במקומות סתר בגופם. חרושת הידיעות המסומכות ושוק הפרוטקציה פעלו במלוא הקיטור. ה"חשובים" מבין האסירים סיפרו סודות כמוסים על ה"טרנספורט...", כל אחד מהם ידע משהו אחר לגמרי. בני משפחות מעטים היו נפרדים זה מזה ללא ההתרגשות המתאימה לרגע הגורלי – מפני שבלוטות הדמעות בעיניהם יבשו מזמן. סימן שאלה התפתל כנחש ארסי ענק בין האנשים המאולפים לייסורים.

הנה השער הראשי. דרכו עברו אלפי אנשים, שלושה-שלושה בשורה, לפי הקצב החדגוני של הקאפו הצרוד?: "לינקס! לינקס! לינקס!" בליווי השעטה המהדהדת של נעלי העץ. המחסום התרומם מעל ראשיהם המגולחים של אנשים חפים מפשע, שאשמתם היחידה הייתה מסומנת בכרטסת הזיהוי שלהם בסימן הקלון: "יודה". בימים ההם, בימי הזוהר של המחנה, נולד פתגם ממזרי אקטואלי מאוד: "הכניסה דרך השער הראשי – היציאה דרך הארובה".

משני צידי השער, משמאלו ומימינו, מתרוממת לגובה של שלושה מטר הגדר המחושמלת, שאורכה ארבעה קילומטר. הגדר המקיפה את המחנה סביב-סביב, מורכבת משני קווי חומה דוקרנית. בין חוטי התיל הדוקרני של החומה הפנימית, היו מתוחים, על מבדדי חרסינה, חוטים של מתח גבוה. לכל אורכו של קיר המוות, מבחוץ, ברוחב של חמישה מטר השתטח סבך חוטי תיל המתוחים על בולי-עץ, המזדקרים מהאדמה לגובה של מטר, מעל לכותל המזוין הזה, ניצבים 13 מגדלי תצפית. כל מגדל מצוייד במקלע, בטלפון ובזרקור המסתובב על גגו. על המגדלים שמרו, יומם ולילה, אס-אס-מנים ובין שני קווי החומה התרוצצו כלבים, המאומנים לטרוף אנשים לבושים בבגדי פסים. את הסכר הכביר והמתוחכם, המוצב בפני בריחה ממכמורת הקטן, הקימו לעצמם, האסורים המאולצים על ידי המומחים הגרמנים, ולפי תוכניות גאוניות, שהוכיחו את יעילותן במחנות תאומים.

עברנו את השער... היום לא ספר אותנו האס-אס-מן המאיים ברובה מכודן. איש לא חיפש בכיסיו לחם או סוכר, והקאפו שלנו לא הודיע בשאגה בהמית: "צווי אונד צואנציג הפטלינגה פון באולייטונג!!" (עשרים ושניים אסירים של הנהלת הבנייה)... והנה, אנחנו נמצאים כבר בתחום שהיה שייך פעם לשליטתו הבלעדית של מלאך המוות ועוזרו הנאמן "וופן אס-אס

אונד פוליצי פירר" (הפולוגות החמושות של האס-אס ומפקד המשטרה). אל השטח הזה אפילו השמש פחדה להציץ... יודעי דבר סברו, שהיא לא קיבלה "פסיר ארלאובניס" (היתר כניסה) מידי הגרמנים האחראים.

היום אין חוקת האלימות תופסת עוד – אנחנו הולכים חופשיים, אבל בשקט ובכבוד ההולמים והמתאימים למקום המקודש הזה.. תחת נעלינו מרשרשות אבנים קטנות... התבוננו נא באבנים האלה, שימו אוזן – האבנים בוכות... וכשתרימו אבן כזאת, תרגישו בידכם חתיכת שיש, ואם תסובבו אותה בין אצבעותיכם, תראו שאין זו אבן רגילה – אותיות עבריות חרוטות בה... כן, כל הכבישים במחנה פלאשוב סלולים במצבות מנופצות.

קבוצה מיוחדת של אסירים קיצצה את המצבות המפוארות לזיפיץ וחצץ, וקבוצה שנייה תקעה אותן לתוך אדמת בית הקברות הקבור, בפטישים ובמכבש יד. כעת, אנחנו עוברים בין שני מבנים חשובים מאוד. משמאל, בית דו-קומתי, שנבנה לפני המלחמה, ובו לשכתו של הקצין התורן, מרכזיית הטלפונים וחדר רדיו, המחובר לרשת רמקולים בכל המחנה. בזמן ה"אקציות" שידרו מכאן, מוסיקה עליזה ומנגינות ריקודים. ב-14 במאי (אחד מכמה תאריכים מוכרים שנהפכו למונחים) כרגע למשלוח חולים וילדים לתנועי אושוויץ, השמיעו מכאן טכנאי רדיו נאציים, בעלי חוש הומור, את שיר הילדים הגרמני: "לילה טוב, אמא'לה".

מצידו השני של הכביש, עומד צריף מפקדת המחנה ה"קומנדנטור". פה היה משרדו של ה"קומנדר" אמון גאט – מפלצת שמנה ונוראה, שמשקלה יותר מאה וחמישים קילו ואשר הזדקרה לגובה של יותר משני מטר... שמה הלך לפניה וגרם לצמרמורת מוות, חיורון המוני ונקישת שיניים כללית. הוא ניהל את המחנה באכזריות, שמוח אנושי מצוי אינו מסוגל לקלוט אותה. בעיניים העולים על כל הפטנטים המתוחכמים של האינקוויזיציה, הוא שלח את קורבנותיו לעולם הבא. על כל עבירה קלת-ערך, סטר על פני העבריין מכה אחרי מכה והתבונן בסיפוק סדיסטי, כיצד הלחי של צלם האלוהים מתנפחת, מכחילה – כיצד השיניים נושרות והעין ניגרת. אדם שהולקה, חייב היה לספור, בקול רם, כל מכת שוט, ואם טעה, היה נאנס להתחיל את הספירה מחדש. בשעת "חקירה" במשרדו, שיטה את כלבו ב"נאשם" התלוי ברגליו, על וו מיוחד בתקרה. במקרה של בריחה מן המחנה, העמיד בשורה את קבוצתו של הבורח, נתן פקודה לספור עד עשר וכל עשירי הרג בעצמו. בשעת מיסדר הבוקר, בנוכחותם של כל האסורים, הוא ירה ביהודי שלפי טעמו היה גבוה מדי – והשתין על הגווסס... אחר-כך צעק אל חברו של ההרוג: "מה? מה לא מוצא חן בעיניך?! – וירה גם בו והשתין גם עליו.

פעם, נמצא אדם רעב, אשר גנב פתוח אדמה מן המחסן, לפי פקודתו נתלה "השודד" ליד שער מחנה המגורים, תפוח אדמה תקוע בין שיניו ושלט קשור לצווארו: "אני גנב תפוחי אדמה".

פעם תפס בחור חולה שלשול, שלא יכול היה להתאפק, ציווה עליו לאכול את כל ששלשל, ולאחר שאכל, הרג אותו. מדי בוקר, אחרי הארוחה, שכללה בשר בלתי מבושל, מעורב בדם טרי, טייל ה"קומנדר" בין הצריפים ועימו שני כלבי בולדוג מאולפים לשסע אנשים לפי פקודתו, לחתיכות... אחרי ביקורו, עברו מפה לאוזן תוצאותיו של הקציר: "עשרים – אפס", "חמש-עשרה – אפס", "שלושים – אפס".."ה"אפס" היה תמיד מצדנו. אפשר היה לרצוח את ה"קומנדר" האיום, אבל אז התוצאה הייתה יכולה להיות: "אחד-עשרים וארבעה אלף".

בצריף "הקומנדנטור" היה גם "באו-לייטונג" (הנהלת הבנייה). "באו-לייטונג" עבדו מהנדסים-יהודים, לפי הוראות מטורפות וקצרות מועד של ה"קומנדר"... וסיימו בהצלחה מזימות בלתי אפשריות. ביצעו עבודות, אשר אף מהנדס שפוי בדעתו לא היה מסוגל לבצען. קבוצות "ברקן-באו" (בוני-צריפים) עבדו, לפעמים, בלי הפסקה יום ולילה, בריצה קדחתנית, לפי נורמות כפולות ומכופלות, כדי לגמור את "ההזמנה הבוררת" בתאריך המצווה... האחראי

על ביצוע כל שיגעונותיו של "הקומנדיר", היה המהנדס גרינברג, והוא קיבל תמורה מלאה על כל שגיאה ועל כל איחור. המהנדס גרינברג ידע, שה"קומנדיר" לא יהרוג אותו. לפיכך, במודע, נטל על חשבונו את כל טעויותיהם של האנשים האחרים, אשר לפי המחירון הרשמי היו מקבלים עבור טעויותיהם כדור בראש... ללא מילה קיבל מלקות, שמסוגלות היו למוטט אלף אגרוף במשקל כבד. אחרי העינויים הנוראיים, לא היה המהנדס גרינברג דומה לייצור אנושי – ולמרות הכל, היה מוכרח להמשיך בעבודתו, ללא עזרה ראשונה וללא טיפול רפואי. על צריף "הקומנדנטור" ב"פלאשוב שלי" בוער נר-תמיד ליד שלט הזיכרון: "לקדוש המעונה, המהנדס סיגמונד גרינברג, זיכרוננו לברכה, אשר הקריב את עצמו כדי להציל אחרים. אנחנו לא נשכח אותך – אסורי פלאשוב, אסירי תודה".

עבודות מחנה בפלאשוב. צייר: יוסף באו

אני עבדתי תקופה מסויימת ב"באו-לייטונג", בתור משרטט, והתמחותי הייתה ציור מפת המחנה. גם אני קיבלתי, לא פעם אחת, הפנייה אל גאט ל"או-דה", לקבל "עשרים על התחת" לפי התקן הרשמי, וכמה פעמים רק נס הציל אותי מכדורי אקדחו... לכן, פחדתי פחד בלתי מוכנע, מפני ה"קומנדיר" גאט. לעצבי המתוחים בלאו הכי, הספיקה רק שמיעת קולו של גאט, אפילו מסונן דרך הקיר, אפילו מרחוק, כדי לרוקן את פרצופי עד לטיפת הדם האחרונה. כאשר הופיע גאט בסביבה, או כאשר מישוהו רק אמר שגאט עלול להופיע, התחוורתי חיורון מקיף, שפתיי קפאו לשני רגבי קרח. ליבי נחנק ופסק מלכת ועמוד השדרה נהפך לקן נמלים... ובדרך כלל, כמזכרת של החוויה הזאת, נשאר לי כאב ראש לכמה שעות.

היה, והפקידים מחדרים סמוכים נכנסו לחדר שעבדתי בו, כדי להזהיר אותי, שגאט הגיע ויש סיכויים שהוא יתגלה גם אצלי... ואני מכונן ומוקף בלהות צלמוות, חיכיתי לשווא לביקור הפתע, שיכול היה להיות טראגי עבורי. האזהרות התרבו כדי כמה פעמי ביום... ואז הסביר לי המהנדס גרינברג את כל הפרשה: "קודם כל, גאט לא נמצא במחנה כבר שבועיים. שנית, שמעתי שעושים ממך קרקס. אומרים, שאתה הפלא של המאה העשרים... די להגיד לך "גאט מגיע", כדי לעשות אותך לבן כמו סיד... ובאים להראותך לסקרנים שאינם מאמינים".

לפנינו "לייכן הלה" – חורבותיו של בניין מפואר, בנוי בסגנון מזרחי, ששימש לפני המלחמה כאולם הלוויות. הגרמנים הפכו את המבנה הזה לאורוות סוסים. במשך הזמן, כשמספר הסוסים המוחרמים מהיהודים עלה למאה, העבירו את האורוות למחנה מיוחד את הבית פוצצו בחומר נפץ. משום-מה לא גמרו את המלאכה, אולי השאירו את הקירות ההרוסים כפסל וכסמל של יהדות פולין המושפלת?

הכביש פונה שמאלה. עכשיו עוברים ליד "וואה-קסרבה". בניין חד-קומתי של קסרקטין, בנוי בצורת מלבן. מסביב לחצר הרחבה עומדים הצריפים, שיש בהם חדרים לחיילים אוקראינים, מטבח, חדר-אוכל, קנטינה, בתי-מלאכה של חיילים וסנדלרים יהודים ומחסני נשק. למען האווירה הקודרת, קישטו את השער לחצר במין צריח מימי הביניים. בניית הקסרקטין הייתה קשה מאוד. היה חורף, נשבו רוחות חזקות וקרות, ירד שלג מעורב בגשם... ואת הבניין בנו במורד הרחוב, באדמה רטובה ובוצית. עשרות אנשים נפלו קורבן במפעל הנשגב הזה, אשר כל האסורים שבמחנה היו עסוקים בו, פרט לקבוצות בנאים, נגרים, שרברים ופחחים, שעבדו יום ולילה, בלי שבתות וחגים – עסקו יתר האנשים, אשר היו שייכים למקומות עבודה אחרים, בהבאת חומרי בניין. אחרי מיסדר הבוקר ולפני מיסדר הערב, השתתפו כולם במצעד, וסחבו על כתפיהם קרשים, צינורות, אבנים ולבנים, והנה, כאשר עמד כבר חלק של המבנה – התנגשה בו, פתאום, קרונית מלאה לבנים, והפילה את אחד העמודים... וכל הבניין נפל כבית-קלפים. ה-אס-אס-מן הויר, אשר היה ממונה על הבנייה, האשים בכישלון את המהנדסת דיאנה רייטר והתחיל להכותה. היא הייתה אישה קטנה ורזה, ואחרי המכות הראשונות התעלפה...

אבל ה-אס-אס-מן המשיך לקצץ אותה. בתשוקה חייתית היכה את הגוף המתפורר. שמעתי רק את שריקת השוט וראיתי את הפרצוף האדום, מכוסה ברוק ובזיעה, מתכופף ומתרומם, בהתלהבות סדיסטית. לבסוף, ירה ה-אס-אס-מן הויר עוד צרור כדורים לתוך פקעת העצמות, הסמרטוטים והדם, כאילו רצה להבטיח, שהמהנדסת לא תקום עוד.

הנה "גרואס-האוס" (בית אפור). הבית הזה נבנה לפני המלחמה וכאשר הוא היה אחד מפרטי המחנה, גרו בו ה-אס-אס-מנים המפורסמים מאוד: הויר, זדרויבסקי, לנדסדופר, אקרט וגלזר. ובמרתף היה בית סוהר... ולא סתם בית סוהר רגיל, אלא מרתף עינויים אמיתי. היה פה צינור צר מאוד, רק לעמידה, דומה לארון קיר סגור הרמטית, היה גם צינור צר לשכיבה, שרק בדחיפה אפשר היה להכניס את בן האדם פנימה, כשראשו קדימה. שולחן מיוחד למלקות, שרשראות לתלייה, שוטים עשויים מאברי מין מיובשים של פרים. נוסף לאביזרים המיוחדים האלה, היו פה, כמובן, גם תאים סגורים, חשוכים ורטובים, עם אשנב קטן בדלת להגשת מים. בדרך כלל, מי שקיבל הפנייה לטיפול מקצועי במוסד הזה, לא יצא כבר בכוחות עצמו – סחבו אותו ברגליו, הישר לתוך קבר אחים, שם חיכו לו כבר כמה משותפי הגורל, שהלכו לעולמם באותו יום.

הגענו לצומת דרכים – לפנינו רחוב ה-אס-אס, המוביל ל"נויה גלנדה" (שטחים חדשים). לאורכו עומדות הווילות של הקצינים והווילה האדומה, "רוטס האוט" שהייתה שייכת ל"קומנדר" גאט. אנחנו פונים ימינה, לרחוב ברג-שטרסה, בכיוון הכניסה למחנה המגורים. מצד שמאל, לרגלי ההר, משתרע "שטיין-ברוך" (מחצבה).

המחצבות היו סמל למחנות הריכוז וחלק בלתי נפרד ממנו. מחצבת פלאשוב הייתה היוצאת דופן: נשים סחבו אבנים מהסלע המפורר, בקרונות ל"נויה-גלנדה", במעלה רחוב ה-אס-אס. הרכבת, שקראו לה "מנשפטס-צוג", כללה שלוש קרונות (בכל קרונות שני טונות אבנים). היא הייתה רתומה ל-70 נשים, שתי שורות. נשים רזות, חיוורות ורעבות, לבושות בסחבות ובסמרטוטים, מלאו את מקומו של הקטר. העבודה נמשכה 12 שעות, משש בערב עד שש בבוקר, מבלי לשים לב לחשכת הלילה, לקור, לבוץ, לגשם השוטף או לשלג ולקרח. במשמרת אחת, לפי הנורמה, עשו הנשים 15 סיבובים.

את האבנים חצבה במחצבה, קבוצת "שטרף-קומנדו" (פיקוד עונשין). האנשים המסומנים בעיגול אדום על הגב, שנשלחו ל"שטרף-קומנדו", עבדו קשה ביותר. הקאפו שלהם היה גרמני גזעי, אר בעוקריו תסס דם גרמני טהור. סמל "המשולש הירוק" שענד בגאוה על חזהו, הדגיש את מוצאו האצילי: "ברופס פרברכר" (עברין מקצועי). להרוג בן אדם היה לו תענוג. כאשר לא הייתה לו הזדמנות להמית אנשים, רצח בלית ברירה, יהודים. הוא התאפשר, שהיה שייך לכנופייתו של דילינגר המפורסם באמריקה, ובתור אות-כבוד על הצטיינותו, זכה במאסר עולם. הוא אהב להפיל את קורבנו על הארץ, לשים לו מקל על צווארו, ולעמוד על שני קצות המקל... לפעמים ציווה על אחד מקבוצתו, לקחת על גבו אבן גדולה וכבדה, לרוץ איתה מסביב, והוא עמד באמצע, כמו בקרקס והצליף על המסכן בשוט – עד שהאיש נפל, מעוך באבן. היו לו, לקאפו של "שטיין-ברוך" עוד כל מיני שיטות הרג, שהמציא בעצמו, ושרק לו היו הזכויות השמורות על ביצוען.

הצריף העומד ליד המחצבה, הוא "פוף-האוס" (בית בושת). הוא שירת את חיילי ה-אס-אס בגלל "רסן שנדה" (עלבון הגזע), לא היו היהודיות מועסקות בו. הצריף השני, שנמצא קרוב לכביש, היה מיועד למשרדי ה"פרוולטונג" (הנהלה). כאן הייתה הכרססת הראשית של כל האסירים. כאן הכינו פקידים יהודים רשימות של אנשים חולים וזקנים, של ילדים ושל סרבני עבודה, שנבחרו לשריפה... ולהבדיל, רשימות של צורכי המזון הנחוצים במטבח. ב"פרוולטונג" היו מתוויקים כל הדו"חות של המסדרים ב"אפל-פלץ" וכל "ברקן-אלטסטר" (מנהלי הצריפים) היו תלויים בו. כאן ישב "לגר-פירר" (מפקד מחנה המגורים) וכאן, בחצר, המתין עץ התלייה. פעם, בחורף, הסתכסך "באו-לייטר" עם "לגר-פירר" ורצה להכעיסו... במקרה הזה שחקתי אני בתפקיד הקורבן הראשי. באותה תקופה עבדתי אצל החשמלאים.

יום אחד נקראתי ל"באו-לייטר" להישאר במשרד, יחד עם המהנדסים. הוא אמר, שהכל מסודר, ואני משוחרר מ"מיסדר-הערב". אבל זה היה מעשה קונדס מצחיק מאוד – ה"באו-לייטר" כלל לא טילפן ל"פרוולטונג" ולא הודיע לקאפו של החשמלאים שאני נמצא אצלו. כאשר הלכנו מאוחר בלילה "הביתה", והמהנדס גרינברג הודיע ל"לגר-פירר", שעמד ליד השער: "צוויי אונד צוונציג הפטלינגה פון כאו-לייטונג אונד אינר אלקטריק!" ("עשרים ושניים אסירים מהנהלת הבנייה ואחד חשמלאי)... התברר, שהייתי חסר בזמן הספירה ב"אפל-פלץ". חיפשו אותי בכל המחנה, במשך כמה שעות.

אני הייתי אשם, ש"כל האסירים עמדו בשלג, במקום ללכת לאכול ולנוח אחרי העבודה הקשה" – לכל הפחות. כך הסביר לי ה"לגר-פירר", כאשר היכה בראשי בשוט. אחרי עשרות מלקות בגולגולתי, הודיתי לו יפה. ביקשתי את סליחתו והבטחתי לו שיותר לא אגרום לו כאב ראש שכזה. כשיכור נטול-הכרה, הצטרפתי לקבוצת המהנדסים החוזרים למחנה... למחרת היום שמעתי, איך סיפר ה"באו-לייטר" בצחוק ל-אס-אס-מנים אחרים, איך הוא סידר את ה"לגר-פירר". "ממש אפשר להתפוצץ מצחוק, חה! חה! חה!".

עברנו את השער השני, ועכשיו אנחנו סגורים היטב במחנה שבתוך המחנה. מחנה-המגורים מחולק שוב לכמה מחנות מגודרים ומוגדרים: מחנה הגברים, מחנה הנשים, מחנה הפולנים – בתוך המחנה הקטן, שבתוך מחנה-המגורים, שבתוך המחנה הגדול, היו עוד מחנות קטנים, מגודרים בחוטי-תיל, ולכל מחנון קטן שכזה היה שער ושוער. כאשר היה עובר מישו, בתפקיד, את כל שערי הגיהנום – בצאתו ובשובו, היה עוצר מול השוער, ובעמידת "דום" מוריד את כובעו ומתפקד בקול רם, בשפת האדונים: "האסיר, מספר שישים ותשע אפס שמונים וארבע, הולך בפקודת... ל... ומבקש רשות כניסה (או יציאה)". בכל צריף היה "ברקן-אלטסטר" (מנהל הצריף), ובכל מחנון היה קאפו, ובאוזני כל נבחר הגורל המכובדים האלה, שוב היה צורך להתפקד.

רבותי, מצד ימין אתם רואים "אפל-פלץ" (מגרש מיסדרים). שטח רחב, שהתייצבו בו, פעמיים ביום, עשרים וארבעה אלף אנשים. לפי מספר התושבים לפי חוקי-העולם הנורמאלי, היה מגיע למחנה פלאשוב מעמד של עיר בינונית. בזמן מאורעות מיוחדים, עמדנו כולנו

לפעמים יום שלם, לפעמים כל הלילה וכמה פעמים יום ולילה, בלי הפסקה, בעמידה מתמדת, בשקט, בלי אוכל וללא זכות ללכת ל"לטרנה" (מחראה). חס וחלילה שמישהו יצא מהשורה, או אמר מילה, או התיישב על הארץ. אנשים ישנו בעמידה. השתינו למימיות, ועד לרגע האחרון לא ידעו מה מצפה להם... עשרים וארבעה אלף יהודים, עמדו מבוקר עד ערב, בדממה אילמת, ופשר היה לשמוע זבוב מזמזם באוויר. ביום עיוניים רגיל, בשעה שש בבוקר, בזמן ה"אפל" (מיסדר), עמדנו לפי מקומות העבודה. הקאפו סידר אותנו בשלוש ומסר לאס-אס-מן התורן: מספר האסירים הבריאים המסוגלים לעבוד, מספר החולים שקיבלו "שוננג" (רשות שכיבה על הדרגש בצריף), ומספר ההרוגים בלילה, שהועברו ל"חימל קומנדו" (פיקוד השמיים).

מהצד השני של ה"אפל-פלץ" עמדו אלה שגמרו את משמרת הלילה, והם היו מסודרים לפי צריפים המגורים. עליהם פקד "ברקן-אלטסטר", והוא מסר דו"ח מדויק לאס-אס-מן התורן: כמה אנשים חיים חזרו מהעבודה וכמה הרוגים הביאו על אלונקות. בשעה שש בערב היה הסדר הפוך. את הדו"חות חישבו האס-אס-מנים, לפי המספר הכללי של האסורים, ובמקרה של שגיאה או של אי-דיוק בחשבון, עמדנו כולנו, עד שנמצא המסכן שנרדם על הדרגש, או התייצב בקבוצה אחרת, או שנשלח למקום כלשהו, ולא הודיעו על כך בזמן.

בין רחוב ברג-שטרסה ו"אפל-פלץ" נמצאות שתי בריכות, מלאות מים עכורים ומכוסות בירוקת – באותו מצב היו גם אז, אחרי כמה שריפות שפרצו במחנה, נתן ה"קומנדר" פקודה להרוס את הצריפים הקטנים שהיו מוקמים בצפיפות (5 מטר רווח) ולבנות מהם צריפים ארוכים יותר, נוחים פחות, אבל מרוחקים 15 מטר זה מזה. כדי למנוע שריפות, ארגנו קבוצת-כבאים וחפרו 15 בריכות, אשר לא היה בהן כל תועלת, והן היו מקום מצויין להתרבות יתושים. לכל אחד מהאסורים היו כינים, פשפשים ופרעושים פרטיים משלו... הזבובים והיתושים היו תופסת בלתי נסבלת לכולנו גם יחד.

עכשיו, אנחנו פונים לרחוב, אשר עובר בין שתי שורות הצריפים של הגברים. הכניסה לצריף – באמצע הקיר הצפוני, פרוזדור ארוך מחלק את הצריף לשני חלקים. בכל חלק שני אולמות, ובכל אולם שתי שורות של דרגשים תלת-קומתיים. בפינה, ליד הדלת, מכשירי כיבוי ודלי גדול עם מים. באמצע האולם תנור קטן, לחימום בחורף. בכל השטח לא תראה ארונות ואפילו אצטבה פשוטה לא תמצא... מפני שלאנשים אשר גרו בצריף הזה, פרט לכינים, פשפשים ופרעושים, לא היה שום קניין אישי. לפעמים, התעוררו בעיות למי שייך מסמר התקוע בעמוד הדרגש, למי מותר לתלות עליו סמרטוט הממלא את מקומה של המגבת או חותלות רטובות לייבוש.

כל המטלטלין, שהיוו את רכושו של ה"אס-אס אונד פוליצייפירר", כגון: קערה עם כף, נעלי עץ, כובע ותרמיל צד, מגולגלים לצרור אחד בתוך בגד מפוספס, שימשו לכר מתחת לראש... כך אפשר היה גם לשמור על הנכס היקר מפני הגנבים. בכל ערב חילק "ברקן אלטסטר" את ה"פסונג" החוקי: לשישה אנשים קילו לחם שחור, שהיה בעצם מין בצק חמוץ ודביק, שלא הספיק להתאפות – קוביית מרגרינה נמסה ומסריחה ל-12 איש... את רבע הליטר של נוזל שחור ומר, שקראנו לו קפה, קיבלנו רק בבוקר. מי שידע להתאפק, אכל בערב את חצי מנת לחם ואת החצי שחסך, הכניס לתוך הצרור המלוכלך והמכונן, שמתחת לראשו... ובבוקר זלל "לחם עם קפה". אני ניסיתי, כמה פעמים, לתרגל את קיבתי, אבל נכשלתי. לא הייתי מסוגל להבריא עד הבוקר את חתיכת הלחם... הניחוח שלו החריד את כל סרחונות הבגדים המטונפים, צחנת השמיכות שהסבון לא נוגע בהן וריח הגופות המבאישות... הרגשתי את ריח הלחם ולא נרדמתי לפני שבלעתי אותו, עד לפירוור האחרון – ובבוקר, לפני ההליכה לעבודה, הצטערתי על חוסר הרצון החזק, על הרעב הבלתי מתפשר וגמעתי מהקערה, את רבע ליטר המשקה השחור, הפושר, והמר... ללא לעיסת הלחם. עצם, מי שהכסף היה נמצא אצלו, יכול היה ללגום את "הקפה" וללעוס את ה"לחם" המהודר ב"מרגרינה"... הנה, למשל...

אמא רצתה להכיר את ה"חתיכה שהלכתי איתה", לכן הזמינה אותנו לצריף שלה. הפגישה הייתה חגיגית מאוד, למרות הרעש של כמה מאות נשים מסביב. ישבנו על דרגשה של אמא... דיברנו על היום הזה, על הימים ההם, על הימים שאינם עוד ועל הזמן שעוד יבוא... והתענגנו על תפוחי אדמה קלויים עם חביתה... אמא רצתה לפאר עוד יותר את המאורע המשפחתי. הלכה לכמה דקות, וחזרה ובידה קערה מלאה קפה. "אמאלה, איפה השגת את הקינוח הזה?...?" שאלתי כאשר טעמתי מהנוזל המסריח – "... ממש רעל, אני הולך לבדוק את העניין".

בפינת הצריף התמתח תור, דומה לתור הבוקר-בוקרי, לחלוקת הקפה. במקום הסיר הגדול של המטבח, עמד דלי רגיל חום ועליו הכתובת: סאורונגס-קולוננה" (פלוגת ניקיון). דמותו של המוכר הזריז אמרה לי הכל. ביום, שטף איש זה, בעזרת אותו הדלי, את רצפות הצריפים בקרבול ובלזול, ובערב, מאותו הדלי, הוא מכר קפה "כוס בחמישים גרוש... בזיל-הזול"... ובלילה, אותו האיש ואותו הדלי שירתו מינויים קבועים, בתור מחרזה ניידת. מי שלא היה יכול לרוץ ללטרניה, ויכול היה לשלם חמישים גרוש, היה משתין לתוך אותו הדלי... ומי יודע אם אותו איש רחץ אי פעם את הדלי?

בוקר אחד, תפסה אותי חולשה פתאומית: לא יכולתי לקום מדרגשי ושום אופן לא הועיל לי... עד כדי כך, שלא אספתי בי אפילו קצת כוחות כדי להתייבב בתור לקפה. ראשי יצא מכלל שימוש ולא התרומם, גם כאשר אחזתי בו בשתי ידיים. הייתי בלתי-כשר לעבודה, ומנהל הצריף סידר לי רשות רפואית (שוננג) המרשה לשכב יומיים. אבל זמן קצר אחרי מסדר הבוקר, כאשר משמרת היום עזבה את הצריף ומשמרת הלילה כבר נחרה, שמעתי שקוראים לי... והנה, לפני שקלטתי שמדובר בי, התחיל אס-אס-מן למשוך ברגליי, ולאיים עלי בקולי קולות: כתבת את הטקסט שנתן לך הקומנדר בשגיאיות... קום! קום מהר! אין לך זמן רב לתיקונים. הקומנדר מגיע תיכף למשרד... ואוי ואבוי לך אם העבודה לא תהיה מוכנה על שולחנו!". מתוך התרגשות, שכחתי שאני חולה – קפצתי על הרצפה בריא לגמרי – ורצתי עוד חצי קילומטר לקומנדטור.

בדרך, מששתי את צווארי ואת ראשי, ולא הרגשתי כל כאבים, אפילו לא מיחוש קטן אחד... כאילו כל החולשה הייתה פרי דמיוני. למזל, לא היה השיבוש בטקסט רציני ביותר. פשוט שיניתי רק אות אחת... וכך הצלחתי את חיי... ושוב יכולתי לעבוד בשקט יחסי... אבל הפתק של הרופא, פיתה אותי לחזור לצריף, כדי לנצל את שני ימי החופשה. כולם קינאו בי, שהצלחתי לארגן לי את ה"שוננג" ליומיים וכולם שאלו אותי איך "עבדתי" על הרופא... ואמרו לי, שהם במקומי, לו היו משיגים פתק שכזה, לא היו יושבים במשרד אפילו שנייה אחת. נו, לכן הלכתי להינפש, אבל המחלה חיכתה לי על הדרגש – ברגע שנשכבתי מרוצה מהתענוג, שוב תפסה אותי בצווארי וכך החזיקה בי עוד יומיים.

הגענו לרחוב המפריד בין מחנה-הגברים למחנה-הנשים. כרגיל, מציין חוט דוקרני מחושמל גבול בין שני התחומים. מול, כניסה צדדית ל"פרואן-לגר" וכניסה ל"או-דה" (אורדונגס-דינסט – שירות הסדר, או במילים ברורות יותר: המשטרה היהודית). לפני שנבקר כאן, נלך לראות עוד כמה אתרים חשובים ומקודשים בדם אחינו. הנה, מחנה קרנטין: שני צריפים ו"לטרניה" (מחרזה) מגודרים בחוט-תיל. פה היה בית הקברות החדש של יהודי קרקוב. אחרי חיסול הגטו, אחרי ה"אקציה" האחרונה והאכזרית, הסיעו הגרמנים לכאן את אלו שהסתתרו בבתיים ולא התייצבו ל"טרנספורט" (13.3.43). במקום הזה היה כבר מוכן בור עמוק באדמה, ובו נהרגו יותר מאלפיים אנשים, לכיסויי הגויות באדמה, הביאו אנשים מהצריפים הקרובים. כאשר הגיעה הקבוצה שלי, הייתה העבודה כמעט גמורה. המצבות מסביב היו מגולגלות בדם ומצופות בשכבת מוח מרוסק. מתוך האדמה הרכה הזדקרו ידיים ורגליים... ראיתי יד מתנועת של אישה ואצבעה הרומזת, התרוממה, לאט-לאט, אל-על, כאילו איימה, כאילו ביקשה לרמוז, שעוד יבוא יום הנקמה.

לקבר האחים הזה, הוסיפו הגרמנים עוד קורבנות, מ"אקציות" קטנות יותר. כאשר התמלא הבור, העבירו את מקום ההרג לחפירות ישנות, מימי מלחמת העולם הראשונה... ומעל לקבר ההמוני – ציוו לבנות "לטרינה". ליד הקרנטין, על שטח המיושר והחצוב בתוך הגבעה, עומד בית-מרחץ, מחסן בגדים ומכון להדברת כינים).

כדי להכין את המקום לבנייה, עבד כאן "בגר" (טרקטור). את כל האדמה מהגבעה, השליך למורד התלול, מהצד השני של המגרש. הטרקטור הסיר את אדמת בית הקברות, עם גוויות נרקבות, עטופות בטליות רקובות.. גירש ממקומם את המנוחים שלא זכו במנוחה נכונה.

לנהג הטרקטור קראנו: "רופא שיניים", משום, שהוא עקר בפטיש, את שיני הזהב מכל גולגולת שנפלה מתוך מפולת האדמה. במקום הזה מצא את מותו גם אבי שלי ז"ל. הרג אותו האס-אס-מן גרין. הטרקטור הזה יצר ביטוי משמעות מאוד: "הוא הלך תחת הבגר" – אמרו על כל יהודי, שנהרג בידי הגרמנים, אפילו במקום אחר.. וכאשר מישהו תם שאל: "מה פתאום הלך תחת הבגר?" – ענו לו באופן מתוחכם וסמלי לא פחות: "לא שמעת? הוא לא רצה לאכול את הלפתן". סוף כל סוף העמידו במקומו של בית המרחץ הישן, בית מרחק גדול ו"מודרני". היו בו כמאתיים מקלחות... אבל אפשר היה להתרחץ בו רק בלילה, ולא תמיד... בגלל חוסר המים.

הקושי העיקרי בהשגת המים, היה טמון במקומו של המחנה. הוא נמצא גבוה יותר מהעיר, והמרחק מאוד ממפעלי המים העירוניים. נוסף על זה, הצינור הראשי לא היה מיועד לכמויות המים הנדרשות. כאשר מסרנו כבר את הבגדים ל"אנטלאונג" (הדברת כינים), ומרחנו את גופנו בסודה, והסודה החלה לשרוף את הפצעים, את מיליוני הנקודות האדומות, המדוקרות על ידי פשפשים, פרעושים וכינים... אז התברר, שאין מספיק מים ושהמים לא מחוממים. תחת כל מקלחת עמדו, בדרך כלל, שני אנשים ושניהם רצו לכוון את הטיפות על גופם, וכולם צעקו יחד ורעמו: "ווסר! ווסר!" (מים! מים!) – אבל לשווא. ה"ווסר" לא מיהר לבוא. יודעי דבר סיפרו, שהגרמנים סגרו במיוחד את הברז הראשי, סיפרו שהקאפו של המקלחת סתם מתלוצץ... לפעמים. לא היה צורך לסגור.. פשוט המים לא הגיעו. גם ה"אנטלאונג" לא פעל כשורה. הטמפרטורה לא עלתה אפילו למינימום הנדרש. פעם שכחתי נר בכיס בגד הפסים שלי – נבהלתי, תיארתי לעצמי, שהנר יימס בחום הגבוה ויכתים לי את הלבוש היחיד שלי – אבל הנר יצא שלם מהמבחן, וגם הכינים נשארו בחיים.

רבותי, כמו שאתם רואים, הכביש שהוביל פעם ל"לייכן-הלה" – סגור. כאן עומדת הגדר המחושמלת שהקיפה את מחנה המגורים. בבקשה, חוזרים למעלה, ל"פרואן-לגר". מצד שמאל משתרע "אפל-פלץ". באופק, מעל לרחוב ברג-שטרסה, שורת צריפים. על רקע של גבעה ירוקה, שקט מסביב, רק ציפורי מציצות באוויר, ומרחוק נשמע רעש רכבות ושריקה מהדהדת של קטרים... רגע, רגע, אין אלה ציפורים מציצות... אלה גלגלי המריצות החורקים. הנה, אני כבר רואה, דרך ה"אפל-פלץ", כיצד מתקדמת שורה ארוכה של צללים מפוספסים ושחוחים, אשר דוחפים את המריצות... ובכל מריצה גוף עירום וראשו זב דם, מתנדנד על הגלגל השורק. רק עכשיו שמתי לב... אין זו שריקת הקטר... זו שריקה של אס-אס-מן. כל ה"קאפויים" צועקים יחד: "מיצה אפ! להסתדר בשלשות! להסתדר בשלשות!"... ומלמטה, מצד ה"שטיין ברוך", מופיע אוטו שחור ובפנים ה"קומנדר" בכובע לבן ובסוודר לבן (סימן לא טוב). דממת מוות מכוסה בענן כבד, שורות-שורות של ראשים מגולחים, המזדקרים מתוך פיג'מות מפוספסות... "הי, אתה שם, בן-זונה מחורבן, אתה לא שומע? אתה רוצה ללכת תחת הבגר?!"... הבנתי, פתאום, שהקאפו מתכוון אלי... "סליחה, לא, לא כלום, לא קרה שום דבר, רק נזכרתי במשהו. אנחנו כבר זזים, הולכים למחנה הנשים". מזג האוויר יפה היום, שקט מסביב, רק ציפורים מציצות באוויר ומרחוק נשמעים רעש רכבות ושריקה מהדהדת של קטרים.

כעת נכנסים לתחנת המשטרה היהודית "או-דה". הצריף נמצא בשטח מחנה-הנשים. מפקד ה-"או-דה" היה חילביץ', וסגנו – פינקלשטיין. שניהם נהרגו יחד עם משפחותיהם כמה חודשים לפני חיסולו של המחנה.

ה-או-דה-מנים לבשו מים וכובע עגול עם מצחייה, ומעל למצחייה – פס צהוב. ביד אחזו תמיד בנשק אישי – שוט, וליוותה אותם תמיד צעקה גסה ומעליבה. הם שמרו, בעזרת השוט והקללות, על הסדר בזמן העבודה, ובעזרת השוט והצעקות הובילו אנשים חפים מפשע ל"סלקציות" ול"אקציות".

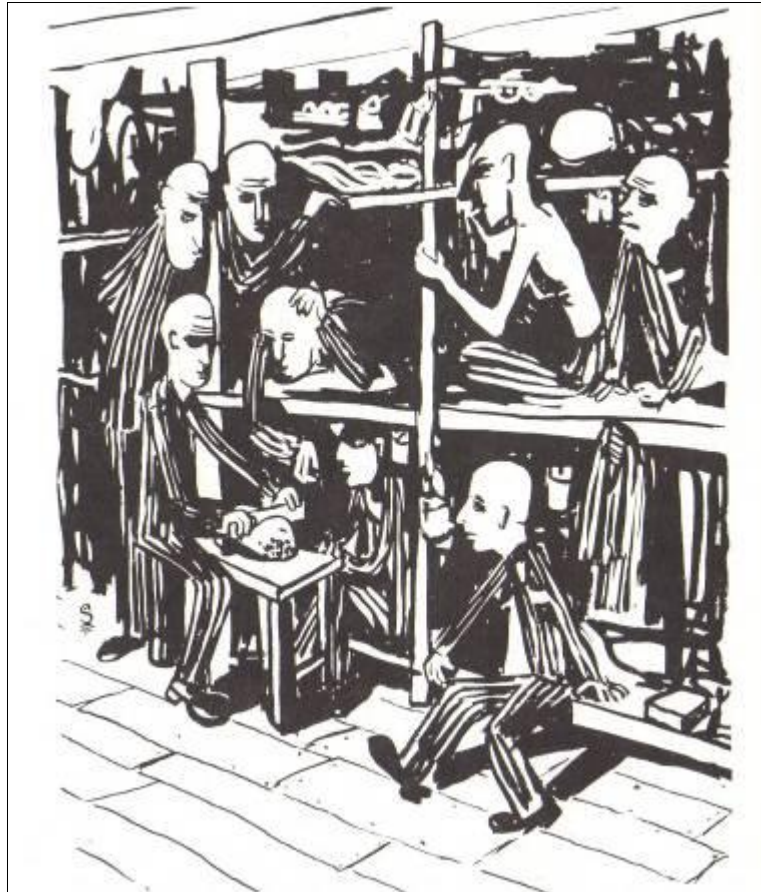
עם שוט ביד ומילים גסות בפה, השתתפו בסריקות מרובות, תוך מכות בשוט ופקודות בגרמנית, סייעו ל-אס-אס-מנים בניהול מיסדרים, ועם השוט ביד שמרו על האסירים בבית הסוהר. עבור כל הטובות שתרמו לגרמניה האכזרית, קיבלו מרק כפול ושמן יותר, לחם שלם, שתי מנות ריבה וזכות לישון עם נשותיהם בתאים מיוחדים, שניתן היה לסווגם. פעם, הבאתי את מפת המחנה לחילביץ'. באותו זמן, הביאו ה-או-דה-מנים לתחנה, איש לבוש בבגד רגיל, בחולצה לבנה, עניבה ונעליים קשורות בשרוך – כנראה, רצה לברוח מהמחנה... חילביץ' הרביץ לו, בעט בבטנו וצעק, "גיב א-קוק, א-משיגנר!! (הסתכלו, משוגע!). אני עמדתי בצד והבטתי על המסכן, אשר עשה רושם של אדם נורמאלי. הבטתי על התחפושת שלי ועל יתר המפוספסים ושאלתי את עצמי, מי כאן, בעצם, המשוגע?

צריפים של "פרואן-לגר" (מחנה הנשים), לפי הסידורים בפנים, הם דומים לצריפים של הגברים. שלוש קומות של דרגשים, תנור ודלי מים בפינת הכבאים... אבל, מאחורי המונחים היבשים "מחנה הנשים" ו"מחנה הגברים". פרט לרצח, לרעב ולחרדה, היה טמון גם תוכן רומנטי. ההתייחסות למין לא התבלטה במיוחד... "למי היה ראש לדברים כאלה"... אבל למרות הכל, החיים עשו את שלהם, והאהבה נאלצה לרדת למחתרת. בזמן שהמוות אורב בכל פינה, ללב הרועד מפחד, אין מקום לרגשות סנטימנטאליים. כאשר אס-אס-מן תפס זוג מאוהבים, אפילו בשלב מוקדם של זיווגם, כאשר ישבו על הדרגש שלובי זרוע או עמדו מחובקים בפינה חשוכה – דין אחד ציפה לשניים: מוות משותף. גבר אשר נשאר במחנה הנשים אחרי סגירת השער, הומת בו במקום, ואין צורך לספר, מה היה גורלה של אישה בהריון. פרעה ציווה להרוג רק את התינוקות הזכריים, הנקבות לא עניינו אותו... היטלר שכלל את שיטתו, הוא הקדים את המועד, אסר על היהודיות להרות, הרג את הוולד יחד עם אמו... ובכל זאת, צמחו שושנים בשדה המוקשים.

פעם, כאשר עבדתי ב"פאו-לייטונג". עמדתי לפני הצריף, ועסקתי בהעתקות שמש. כיוונתי לקראת השמיים המעוננים, מסגרת גדולה ובה סרטוט, מונח על נייר רגיש לאור. אבל השמש לא מיהרה להציץ אלי מבין העננים. הסתובבתי מעוצבן – מעולם לא ציפיתי לשמש כמו באותו יום, לעולם לא הייתה השמש חשובה בשבילי עד כדי כך... לא ידעתי איך להסביר ל"באו-לייטר" הנאצי, אשר היה מומחה גדול לרצח, אבל לא התמצא בהנדסה כלל... איך להסביר לו, שכלי השמש, אי אפשר להעתיק את התוכנית החשובה. באותו רגע גורלי, יצאה מהמשרד פקידה, בשמלה מפוספסת, נעצרה מול המסגרת, המצפה לקרניים אולטרה-סגולות, ושאלה: "מה אתה עושה?". "גבירתי..." – עניתי לה – "... אני מחכה לשמש והיא מסרבת לבוא אלי. אולי תואילי, בטובך, למלא את מקומה?" – כך הכרתי את אישתי רבקה.

למחרת היום, הבאתי לה צרור פרחי-בר, טמון בכובעי המפוספס. רציתי להודות לה על עזרתה ולהגיד, שההעתקות הצליחו... אבל לפני שפתחתי את פי, חטף אחד הפקידים את הפרחים, קימט אותם בעצבנות ונחפש לדחוף אותם לסל, תחת אשפת הניירות... ואותי גירש מהמשרד: "לך מכאן! משוגע! אינם יודע שה"קומנדר" נמצא בחדר השני?". אחרי כמה ימים פגשתי את סגנית השמש בתור למרק. נשיקה ראשונה נתתי לה לאור הירח, מאחורי ה"לטרינה". אחר-כך, כל בקור, לפני המיסדר, הבאתי לה לצריף, מים חמים מהמטבח וצחצחתי לה את נעליה בשרוול וברוק.

במחנה היה הבדל בין המינים: האסירים כיסו את ראשיהם המגולחים בכובע מפוספס והאסירות כיסו את ראשיהן המגולחים במטפחת לבנה. אני חבשתי כובע, אבל בכיסי הייתה טמונה תמיד גם מטפחת לבנה – כרטיס כניסה חופשית למחנה-הנשים. תקופת חיזורי עברה דרך "אקציות ו"סלקציות". כמה פעמים היינו קרובים לפרידה לנצח וכמה פעמים השתמטנו בנס ממלכודות ערמומיות... עד שיום אחד, קניתי עבור ארבע מנות לחם, כפית מכסף, עבור עוד ארבע מנות לחם, עשה הצורף בבית המלאכה של השענים שתי טבעות מהכפית.

אסירים יהודים בצריף המחנה בפלשוב. צייר: יוסף באו [9]

בערב, ליד דרגשה של אמי, ארגנו חתונה זעירה, נטולת רב, נטולת אורחים, נטולת מוסיקה, נטולת סלט מיונז וכל השאר. אני אמרתי: "הרי את מקודשת לי..." אמי ברכה אותנו.. והגעתי עם אישתי הטרייה לצריף שלה – הנה לצריף הזה – לחגוג את ליל הכלולות. עלינו על הדרגש בקומה השלישית, וחיכינו בקוצר-רוח לכיבוי האורות... אבל באותו לילה, לא כיבתה "ברקן-אלטסטה" את האור, בגלל חיפוש אחר גברים, שערכו הגרמנים במחנה הנשים. חישוב אסטרטגי חטוף שיכנע אותי, שאיחרתי את אפשרות הבריחה וכל הסבר מילולי לא יציל אותי.. נותרה רק ברירה יחידה, להתמודד עם הסכנה או לרמות אותה...

שתי שכנותיה של אישתי, פרשו עלי כל מיני סמרטוטים שהיוו תחליף לכרים ושלושת העמידו פני ישנות – אבל הן לא נרדמו בגלל המתח הקטלני ובגלל הכר שרעד מפחד, מתחת לראשיהן. על סיום הסריקה, בישרו צעקות מחרידות של שני בחורים מוכים עד מוות, על מזבח יצר-המין. אני – ניצלתי. כאשר ניסיתי להחליף את הכיוון ואת צורת השכיבה.. נשמעה לפתע... תרועת המיסדר במחנה הגברים. קפצתי בחפיזה מהקומה השלישית של הדרגש. תוך ריצה כיסיתי את ראשי במטפחת לבנה, כדי לעבור את השער, אבל השער היה סגור. נעמדתי מול הגדר המחושמלת, אובד עשתונות, אובד תקוות, אובד נשימה. ידעתי רק דבר

אחד – אם לא אופיע בעוד כמה דקות ב"אפל-פלץ", זה יהיה לילי האחרון... ואם אנסה לטפס על הגדר, התוצאות יכולות להיות דומות, אלא שהמוות על הגדר הוא מהיר יותר ומכובד יותר. בחרתי פסק-זמן, כאשר קרן הזרקור המתרחקת בסיבוב, נפרדתי בחיפזון מהעולם האכזר, בחיי שלא הספיקו להתפתח, מאמי, מאחי ומאשתי הטרייה, אשר בעוד רגע תהייה אלמנה צעירה... וקפצתי לקראת המוות. הפחד הרים אותי ממש מעל הגדר המזמזמת.. כאילו בחום, התרוממתי מחוסר הכרה.. כאילו ללא כל מאמץ גופני. נגעו ידי ורגלי בקצות אצבעותיהן בחוטים הדוקרניים, המנופחים בזרם קטלני. בעוברי לצד השני, לפני צניחתי ההתאבדותית, הסתבך מכנס אחד בחוטים העליונים – נקרע, וכמה קוצים-ברזליים נגסו בשריר רגלי, הרזה והמתוח. עיגול אור ששלח הפנס המסתובב מעל מגדל התצפית, החליק עלי ללא חשש, כאשר כבר נפלתי מתכווץ על הארץ הייתי צריך עוד לנצח את סבך חוטי התיל, המתוחים על בולי העץ. עד היום אינני מבין איך הערמתי על החומה הטורפת, שלא תפסה אותי... איך הולכתי שולל את הדרקון המשווין, היורק אש קטלנית וטורף גיבורים, אפילו אמיצים ביותר. אבל החידה הלא פחות מסתורית היא, איך קפצתי בחושך על בולי-עץ שגובהם מטר ועליהם מתוח סבך חוטי-תיל, הרי צעד אחד בלתי זהיר, היה זורק אותי פצוע, ישר לתוך מלכודת המוות.

כאשר הגעתי ל"אפל-פלץ" הודיעו הרמקולים שהמיסדר מבוטל.

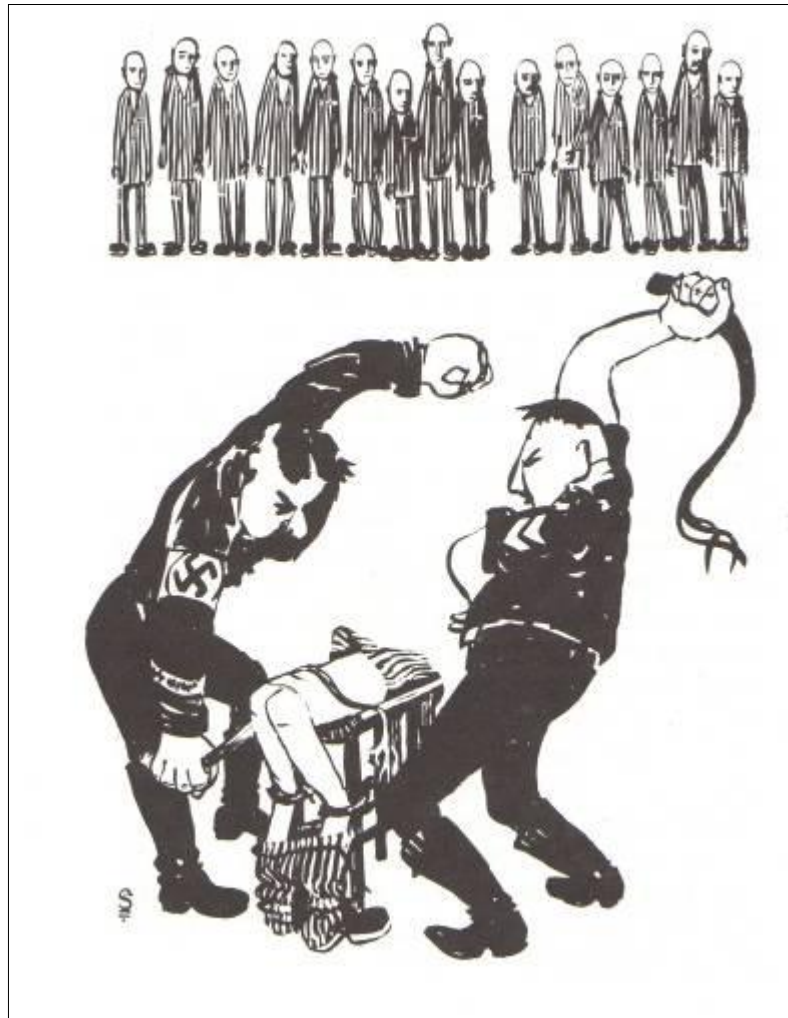
רבותי, עכשיו אנחנו יוצאים מ"פרואן-לגר" דרך השער הראשי... השער שביליל כלולותיו היה סגור זדונית. יורדים במדרגות עשויות מצבות שיש מנופצות. שברי השמות החקוקים תחת רגלינו, מבקשים להודיע, שעצמותיהם וגולגולותיהם המחוסרות שיני-זהב, מחפשות מנוחת-עולם, תחת בית המרחץ, יחד עם עצמות מחוררות בכדורים, אשר לא זכו למצבות.

אנו עומדים מול ה"מכבסה". כאן כיבסו תחתונים, גופיות וחולצות של קורבנות ה"אקציות". לפני מסירת השלל למחסן הבגדים, ניקו את כתמי הדם והזיעה, הוסיפו כפתורים שנפלו, תוך ההפשטה המבוהלת, והטליאו את החורים שהכדורי ניקבו בהם – מפני שסדר מוכרח להיות ("אורדנונג מוס זיין"!)). לנו לא היה מה לכבס. ישנו בכתונת שאף פעם לא החלפנו אותה, שהייתה שחורה וקשירה מהזוהמה ומסומנת בדמנו, בנקודות אדומות שהכינים חתמו אחרי כל נגיסה. ביום כיסינו את הכותונת המטונפת והמכונמת בבגד פסים מטונף ומכונם, שהיה יחיד ולא נתון לכביסה.. לכן, היו תנאי התפתחותם של הכינים מובטחים, ובהתאם לכך, הם אכלו אותנו ללא רסן, ללא כל הפרעה ושום נקמת-דם מצדנו לא הפחידה אותם. גירוד ראש מגולח, שפשוף בתי-השחי וקרצוף כל הגוף, היו מקובלים באופן גלוי ובחברת אחרים... לפלות כינים בין קפלי הבגד, היה בידור-הלילה היחיד וההמוני המותר לנו באותם הזמנים ומומלץ באופן רשמי, על ידי גורמים מקומיים.

במכבסה היה מדור מיוחד לשירותים עבור צוות ה-אס-אס והקצונה המכובדת. פעם, בערב, שלחו ה"קומנדר" לכביסה את הסוודר הלבן שלו. בזמן ייבושו, ישבה על המשמר כל הלילה, אחת מקבוצת הכובסות, וכל הזמן הביטה בסוודר התלוי... שלא יגנבו אותו, שלא ייפול על הארץ. שהשד יודע מה לא יקרה לו, ושהסוודר הקדוש יהיה נקי ויבש, כשיבואו בבוקר לקחת אותו.

הנה, המרכז הרוחני והמסחרי של המחנה: ה"לטרינה" (מחראה). שני צריפים ארוכים, כ-30 מטר כל אחד. בפנים, משני הצדדים, מושכים מקרשים בלתי מהוקצעים ובהם 30 חורים. באמצע ה"לטרינה", מין אבוס ארוך, ומעליו צינור והרבה ברזים, שלא תמיד פעלו. בבוקר, לפני המיסדר או בלילה אחרי העבודה, התקהלו כאן כל תושבי המחנה. אנשים התרחצו, שניים לפחות, ליד כל ברז ועוד כמה עמדו בתור. מסביב ישבו שישים איש ובין הגניחות והנפחות, סיפרו ידיעות אחרונות ובדיחות חדשות – מולם ארבו "קיביצים" וחיכו בקוצר רוח, עד שהיושבים יגמרו לפטפט ולעשות את צרכיהם. ב"לטרינה" אפשר היה לפגוש מכרים ולסדר עניינים חשובים, אפשר היה להחליף לחם בסיגריות או בסוכר.. וכאשר כסף היה בנמצא אצל מישהו, היה יכול המאושר הזה לקנות אפילו ביצים קשות, חמאה או סוכריות דביקות ורכות, מתורצת בית חרושת חשוד ומסתורי, "קרובקה", לפעמים, כדי להשליך את

הבטלנים החוצה, היו חודרים פנימה ה-א-ו-ד-ה-מנים המזויינים בשוט או ה-א-ס-א-ס-מנים באקדחים טעונים... ואז, היו הכל מתפזרים באנדרלמוסיה מטורפת... אלו רצו חצי ערומים ורטובים, ותוך הדחירה העיוורת ניסו לנגב באמצעותיהם את הפנים.. ואלו רצו בלי לדעת לאן, החזיקו את המכנסיים בידם והמשיכו לשלשל... ורצו גם "הסוחרים" וחיפשו בין הבורחים, את הלקוח האחרון, אשר קנה מהם משהו ולא הספיק לשלם.

חמישים מלקות. צייר: יוסף באו

פעם, בחורף, הייתה ה"לטרינה" סגורה זמנית, ותור ארוך של הצריכים המתין ליד הכניסה. במפתיע, לכמה שניות, הסירה השמש את צעיף העננים, וזרקה, בהיסח דעתה, כמה קרניים בודדות בין הצריפים של המחנה. אחד מהעומדים בתור ל"לטרינה" עצם עיניים, וכיוון את פרצופו לקראת החמה. ה-א-ס-א-ס-מן אשר במקרה הזדמן למקום, התנפל על ה"משתזף", סטר על לחיו, וצעק בזעם: "די סונה איסט ניכט פיר יודן!!" (השמש אינה בשביל היהודים).

הווילה העומדת ליד ה"לטרינה" היא המאפייה. הבניין נבנה עוד לפני המבול. הוא היה שייך לקהילת יהודי קרקוב ושימש למקום נופש לילדים. בראשיתו של המחנה, היה כאן משרדו של ה"קומנדיר". כאשר עבר לגור ב"בית האדום", יועד הבניין למאפייה. המהנדס גרינברג העמיד כאן שני תנורי אפייה, המסוגלים לאפות 4,500 כיכרות לחם ביום – אבל אוכלוסיית אוכלי הלחם, גדלה מהר מאוד... חיסול הגטאות בסביבה והעברת שארית הפליטה לפלאשוב, הוסיפו פיות רעבים. היה צורך דחוף לבנות תנור נוסף. שלושת התנורים סיפקו שת אלפים

כיכרות לחם ליום – לעשרים וארבעה אלף אסורים. חשבון פשוט מרמז, שארבעה אנשים אכלו לחם אחד ביום. זאת אומרת, כל יהודי קיבל 250 גרם בצק יבש, כבד, בצבע חום-כהה, אפוי בחיפזון מקמח מעורב בנסורת... אבל הרעב רימה את חוש הטעם שלנו – אכלנו לחם-עוני זה בגרגרות, וחשבנו שאנו מתעדנים בעוגת דבש משובחת. הלחם עמד ברומו של עולמנו המעוות – חיינו הסתובבו מסביב לו. הלחם היה שער-החליפין בבורסה של ה"לטרנה". לחם היה מחירו של כל דבר... עבור לחם קנינו... לחם הרווחנו... כדי לזרז את האנשים בעבודתם, הבטיח פעם ה"קומנדר", שכולנו נקבל תוספת לחם, כאשר נגמור במועד את בניית ה"וואחקטרנה"... ובאמת, אחרי סיום העבודה, לפי התוכנית, קיבלנו את התוספת המובטחת – עוד שני אנשים ללחם אחד. באותו זמן ביקר במחנה מפקח מטעם הצלב האדום. כאשר נכנס למאפייה ושאל את האופה היהודי, כמה לחם מקבל כל אסיר ליום... הרים ה"קומנדר", אשר עמד מאחורי המפקח, שתי אצבעות מעל לראשו, כדי לעזור לאופה בדיווח המתאים.

מאוחר יותר, מאיזה שהיא סיבה גורלית, התכבדנו שוב בתוספת רצינית ללחם – עוד שני אנשים... ואז היה צורך לחלק את הלחם בין שמונה קיבות, רעבות עוד יותר. חלוקת הלחם הייתה קשורה בטכס מרשים, ממש פולחן דתי – לא עלינו – מובן וברור אך ורק למשתתפים בו. שמונה בעלי הכיכר נכחו בעת הניתוח. אחד חתך את בצק הלחץ בפח דק ומחודד, או בברזל מושחז או במין אולר תוצרת עצמית ושש-עשרה עיניים ליוו את האירוע המסתורי. הכל נתנו עיצות כדי לשמור על הדיוק הקפדני. הכל בדקו את כיוון הלהבה הכהה, המפלחת את המזון הקדוש... ולפעמים שובש התהליך המקובל על ידי המריבות, לפעמים תוך ויכוח גרגרני הוחלף החותך ולפעמים מכות רצח ועלבונות גסות הזעיקו את התערבותו של "ברקן-אלטסטר", מילא – לו היה לחמנו עגול, עשיית שמיניות לא הייתה גורמת לבעיות מיוחדות: קודם היינו חותכים את הכיכר באמצע, אחר-כך את שתי החצאיות עוד פעם באמצע וכל רביעייה כזאת עוד פעם באמצע – וזה... אבל לחם-עוני שלנו היה אפוי בצורת אליפסה – לכן, לכל קבוצה השייכת באופן קבוע ללחם אחד, היו מאזניים... וכמו כל מכשיר אחר, בראנו גם אותם, בשיטה מפורסמת, יש מאין. שתי מכסות זהות לקופסאות פח, קשרנו בחוטים למוט, אשר התנדנד על המסמר שהחזיק אותו אחד מהקבוצה.

השקילה התבצעה ללא משקלות ואף פעם לא ידענו כמה לחם צרכנו למחייתנו הסימלית. לפי דיווחו של האופה הראשי, כל כיכר לחם-חוקינו שקל קילוגרם אחד בדיוק – אבל כולם ידעו שהוא היה הרבה יותר קל.. וכולם ידעו גם, שאין אפשרות לרפא את המעוות. (מאיזה קמח יאפו האופים לחם לשוק שחור?) לפי כך, חילקנו את לחמנו כמו-שהוא, לשמונה חלקים שווים... וכך התגלגל המאורע הליל-לילי: קודם שם החותך את שתי חצאי-הלחם על כפות המאזניים, הוסיף פה פירור ושם פירור, הוריד פה קצת ושם קצת – למען שיווי המשקל. כאשר כולם ראו ואישרו, חתך את החצאים באמצע ושוב שקל. עכשיו הייתה בעיה, איך לחלק את ארבעה רבעי האליפסה... נו, מה לעשות, צריכים לחצות לפי הרגש ועל המאזניים לנתח את הפרוסה הגדולה, היורדת ולהעשיר את הפרוסה השנייה, הרועדת, שבאמת הייתה טיפ-טיפה רזה מדי.

סוף כל סוף, שמונה חתיכות היו מוכנות לקפוץ לגרונם של שמונה הרעבים – אבל טרם הגענו לסיום האירוע. אולי בכל זאת לא כל השמיניות שוות במאה אחוז? אולי המאזניים הפרימיטיביים זייפו קצת פה ושם?.. כאן הגורל היה חייב להכריע, מי יקבל מה. אחד מהממתינים ל"סעודה", המלקלק כבר את השפתיים, הסתובב וגבו כלפי הלחם המקוצץ... והחלה ההגרלה. החותך שם את אצבעו על אחת משמיניות הלחם; לא לפי סדר מוסכם מראש, פשוט, סתם ככה, איך שבא לו – ושאל במין אידיש מושרת: "וומן דואס?" (למי הזה?) והעומד אינו רואה מה מתרחש מאחורי גבו, ענה באותה המנגינה ושוב לא לפי סדר מוסכם מראש, פשוט, סתם ככה, איך שבא לו ("איו!") (לו!) והצביע על אחד מהחבורה, אשר הושיט ידיים ובזריזות, תפס באוויר את הטרף שזרק בו החותך. עוד שבע פעמים חזר הניגון הנוגה "וומן דואס?" ושבע פעמים ענה הכרוז... אלא, שבין שבע הזכיות הבאות בתור, הייתה תשובה אחת: "דיו" (לך!) ואז החותך נטל בקוצר רוח את המגיע לו, ואחת "מיו" (לי!) כאשר הכרוז שלח ידו אחורה וקיבל את חלקו. כזה היה המשחק, עצוב ומצחיק גם יחד.

יחד עם המאפייה, באותו שטח המגודר בתיל דוקרני, נמצא המטבח. המוסד החשוב ביותר בכל המחנה – גם האנשים שפעלו בו היו חשובים ביותר ומכובדים לא-פחות. טוב היה כאשר מכר כלשהו או אפילו חבר רחוק עבדו במטבח, ולא היה חשוב באיזה תפקיד... גם רוחץ רצפה או קולף תפוחי-אדמה היה אישיות גדולה ומועילה. וכאשר מישהו היה מכר של מישהו שעבד במטבח – גם הוא היה שייך לבעלי זכות היתר. פרוטקציה במטבח? – או-הו, היא הייתה שווה הרבה, חיים היו תלויים בה. אומלל מי שלא הייתה לו שום פרוטקציה במטבח... אני לא הכרתי אף אחד משם – ואכלתי רק "פסוג", המזון החוקי: בבוקר מצקת מים פושרים צבועים בשחור, בצהריים ליטר מרק מימי ובו כמה גריסים בודדים, השוחים על קרקעית הקערה. צבע ה"מרק" היה תלוי במלח... בחורף, כאשר הוסיפו הטבחים מלח להמסת השלג, שחו הגריסים בנוזל ירוק – ובקיץ, כאשר כיבדו אותנו במלח בהמות, אכלנו גריסים צוללים במים דלוחים כחלחלים. היו שינויים בתפריט: הייתה תקופה שחילקו לנו "סגו": כדורים קטנים, ריריים, שקופים, נטולי-צבע, טעם וריח – בצורתם המאוסה הזכירו ביצי-צפרדעים. לקינוח הסעודה הוסיפו כפית של "ריבה": גרגרים ורודים וחמוצים, שאריות מבתי חרושת לייצור מיץ פטל. בישראל לנו מרק דגים כאשר בית חרושת לעיבוד דגים מלוחים, סיפק אדרות וקרביים של דגים. כמה פעמים, כאשר מתו סוסים באורווה, אכלנו מרק-בשר, וכאשר הגיעו חביות של כרוב כבוש, מקולקל ומסריח, ידענו שבמשך שבועות נקבל בצהריים מרק כרוב. והמרק היה מגעיל כל כך, שגם עשרות שנים אחרי המלחמה, הייתי מקבל בחילה ורציתי להקיא כאשר הרגשתי בריח של מרק כרוב, אפילו עשוי בטוב-טעם, עם כל התבלינים והגינונים של ספרות הבישול.

במשך פרק זמן קצר, לקראת בואה של משלחת הצלב האדום הבין לאומי, פתחו פתאום את מחסני המזון ונתנו לנו כל מה שהיינו צריכים לקבל בכל יום. אנשים קיבלו שלשולים מעודף קלוריות... ספקי-החדשות הסתנוורו מהאור הזורח שראו בו את עתידנו, כאשר זללו גבינות צהובות, ריבות תפוזים וחלב מרוכז מקופסאות אלומיניום, כאשר עשו "גוגל-מוגל" מביצים טריות וסוכר לבן... אבל ימי הביקור חלפו ללא שוב... וחזר הלחם השחור והחמוץ וכדורי ה"סגו" נטולי-ריח, טעם וצבע.

פעם, עברתי בקרבת המטבח ושמתי לב, שאנשים מעוצבנים מתרוצצים ליד הכניסה. סיפרו לי בהתרגשות ובסוד, שדוד מלא אוכל התהפך, וכל תוכנו נשפך על הרצפה. לרוע מזלי, לא הייתה לי קערה. אצתי מהר לחפש בסביבה משהו מתאים להצלת המרק... ועל ערימת הגרוטאות של בית-החולים (קרנקן-רוויר) מצאתי סיר-לילה זרוק, ישן, מקומט ומחסר ידית. שפשפתי אותו בחול ובשלג, ניגבתי אותו בשרוול, קשרתי אליו חגורה סמרטוטית לאחיזה... והספקתי עוד לאסוף, בידיים, את שאריות המעדן מהרצפה.

וכאשר המדובר באוכל... מאוחר יותר, במחנה ברניליץ, בצ'כוסלובקיה, הודות למנות גמדיות של מזון מחוסר שומן, קלוריות וויטמינים, נהפכו אנשים ל"מוזלמנים" (שלדים מתנועעים מכוסים בעור המגורה על ידי כינים, פרעושים ופשפשים). אני למשל, שקלתי 34 קילו. איך ידעתי את משקלי? – הגרמנים העמידו במרתף ליד הכניסה למקלחות והדברת הכינים, מאזניים עשורניים, עליהם עולים, בדרך כלל, שקי מזון, חביות נוזלים או ארגזי סחורה... פעם בחודש, כאשר באנו להתרחץ בחיפזון ולהתפט, כביכול, מהכינים, שקל אותנו שוטר יהודי, כדי לתפוס את הזריזים אשר גילו שיטת אכילה מעל לנורמה. אבל מי שמצא לעצמו מקור מזון צדדי, היה באפשרותו לתת לשוטר המשקל, חתיכת לחם או כמה סיגריות, או תפוח-אדמה צלוי, או חופן סלק מיובש ובכרסטת השקילה החודשית ירד משקלו בכמה קילוגרמים כל חודש. באחד ממסדרי-הבוקר, נזף בנו מפקד המחנה, שטורמפירר לייפולד. "אתם כולכם שוודדים וגנבים, לפי החשבון הפשוט, הייתם צריכים להתפגר לפני חודשיים, למרות הכל אתם ממשיכים לחיות – אתם זוללים, כנראה, אוכל ששייך לגרמנים! אבל ידנו עוד תתפוס אותכם, עכברושים ארורים!".

פעם, בלילה, חזר שכני לדרגש מעבודתו אצל הגרמנים. במקום "ערב טוב", צעק אלי: "הי! גווינת זוזי!", התיישב בשלווה ובסיפוק ובגאווה הוציא מכיסו חתיכת בשר, מכוסה בשתי פרוסות לחם לבן... אכל את הפטה-מורגנה במצמוץ ובמציצות מגרים ומגעילים, לקלק את שפתיו, ופלט גיהוק מהדהד... ונפיחה עמוקה ורועמת... פתאום, קפץ אחד משותפי-הגורל, מדרגשו הסמוך – הרחל לרחרח מסביב, משך את האוויר באפו וצעק בהתרגשות: "אני מרגיש כאן ריח של בן-אדם! אני מרגיש כאן ריח של בן-אדם!".

המצב הלך והתדרדר יותר ויותר. כמות הגריסים במרק התגמדה מיום ליום. המרק כל פעם היה פחות מרקי ובסוף תהליך הצמצומים לבש צורת מי-שופכין מחוממים. נעלם אפילו מלח צבעוני וירד מהאופק גם כרוב חמוץ ומסריח. בשטח הופיעו "מוזולמנים" ראשונים, נפוחים, מתנועעים באיטיות, ספק נמשכים לאדמה בוצית דביקה, ספק מרחפים באוויר מזוהם של המחנה. כל הוויכוחים סחררו סביב האוכל – אנשים התאוננו בפרטי תפריטים מגרים והשחילו את תאבונם הבלתי כבוי, במתכוני המעדנים המפתים. פעמים אין ספור עיקלו זיכרונות מוקאים של ארוחות שופעות שומן, סוכר וקצפת, שבטנם ספגה כאשר עולם היה עוד עולם.

שכחנו נוהגי אנוש וצלם יצורי-חיים. התרחק מאיתנו והלאה ולמרות הכל, ניסינו להמשיך בכוח על טבעי לחלום על קץ המלחמה. במשך חצי שנה הרסנו את בית החרושת הצ'כוסלובקי המפורסם "הופמן" ובאולמותיו המפורקים, במקום מכוונות משוכללות לייצור כובעי גברים, העמדנו מחרטות ומכששים ענקיים, המפברקים מין כובעונים ממתכת לטילים נגד טנקים... אבל למרות כל החיפזון וזרזי המשגיחים, לא יצא לחזית אפילו ארגז אחד של תוצרתנו. מנהלים של המפעל מטעם גרמניה הגדולה – שבינתיים התקטנה בצורה רצינית ביותר – היו אוסקר שינדלר ואישתו, אנשים אגדיים, אשר הצילו אותנו, 1,100 איש ואישה, מציפורני גאט ומכיבשני גרוס-רוזן. השינדלרים דאגו לנו בצורה בלתי מתקבל על דעתנו, על דעת העבדים המודרניים, שכבר מחקו מעץ ייחוסיהם את מוצאם החופשי. השינדלרים האלה – מקרה נדיר בחצי העולם הכבוש על ידי הנאצים – האכילו אותנו על חשבונם הפרטי... אבל גם זה נגמר. טרפנו כבר את כל הסוסים שהתפגרו מהרעב הגדול שבסביבה, זללנו גם כל סלק מיובש המיועד למספוא של הסוסים ז"ל, למרות האזהרה הבולטת על השקיות "אך ורק לבהמות!" הגיע יום שהמזון כבר לא היה מספיק כדי לחיות היה עוד טיפ-טיפה יותר מכדי למות. גם המכוונות נעמדו מלייצר: לא קיבלנו את המגיע להם, לא חומר ולא אביזרים – והפיתרון הסופי והכללי כבר נתדפק בשער הראשי. באותה התקופה אפילו שטורמפיר לייפולד וצוות ה-אס-אס-מנים שלו, פסקו מלענות אותנו.. וזה היה חשוד מאוד. היו מקרים בודדים, ש-אס-אס-מנים פחות גזעיים, ניסו להתיידד עם ה"הפטלינגים".. וזה עורר ממש פאניקה. טיילה שמועה במחנה, שלייפולד ממתין לפקודות מברלין המכותרת על ידי הרוסים (כנראה הפקודה כבר לא תצא משם). בלילות נשמעו התפוצצויות רחוקות מהחזית המתקרבת ורעש המנבא טובות, של משאיות גרמניות הממהרות בכיוון הפוך. על הדרגשים המוזנחים שכבנו דואבים מרגע לרגע. אפילו שכני שכב עכשיו לידי ללא תנועה, ללא גיהוקים מגרים ואפילו ללא נפיחה אחת. מבטי הסתובב על התקרה בין זבובים המצפים לפגרי בני-אדם... ושוב נזכרתי בחלום רחוק, אשר הדהד בי במצבים דומים. ברגעי סיומו המדומה של גלגולי הנוכחי עלי אדמות האכזריות האלה, תמיד השתחזר בדמיוני חלום מסתורי בעל משמעות מיוחדת.

היה זה כמה שנים לפני התהפכותה של ההיסטוריה. למדתי לדקלם בסלסולים את ההפטרה לקראת הבר-מצוות שלי. המלמד טרח קשה, כדי לסגל לי את האלף-בית האקזוטי. מוחי לא היה מתורגל לבלוע קשקושים רבגוניים ומצחיקים, השורצים אחרות, גם דפי הספר, שהמלמד נשק בהם לפני השיעור, הסתובבו נגד הזרם המקובל.

"רבה..." – שאלתי במבוכה פולנית – "... למה השפה של היהודים עומדת על הראש למה הכל הפוך בה?" וה"רבה" פתח את הספר בקדושה מוגזמת, הצביע על אות "למד", על אחד הלמדים המפוזרים בין השורות והסביר לי בפולני: "הסתכל, זאת אות שקוראים לה "למד" והיא נמצאת באמצע של האלף-בית העברי... והיא היחידה המתרוממת מעל כל האותיות, היא כאילו עולה מעלה-מעלה. "למד" בלשון הקודש היא ציווי ופרושה "למד!"... ומי שלומד ולומד, ולומד, מרחף אל-על, לעולמות העליונים. לא הבנתי הרבה מהדרשה, במיוחד לא האמנתי שאוכל לעוף אי פעם כציפור, למשל. הסתכלתי כמו המלמד למעלה וראיתי רק את התקרה ולא איזה שהם עולמות עליונים. אבל – משהו זז לי במוח, האותיות התבגרו בעיניי, קיבלו מעמד שלישי, התנפחו בתוכן גאוותני. לאט, לאט התחלתי לדקור את ההברות המוזרות, להדביק אותיות מנוקדות למילים בלתי מובנות, לבנות משפטים רכרוכיים, מעוקמים ובינתיים בלתי מוכרים לחלוטין... אבל, משהו ממשי החל לצמוח בי, מין מתקשור לגנראטור אדיר היוצר מתח גבוה מאוד. אחרי כמה שיעורים, ידעתי כבר לקרוא מילים שתוכן טרם יצא מאלמוניותו ונשאר סגור לפני סקרנותי. כל היום ליוו אותי ניגונים: "ודיברת בם!", "ובלכתך בדרך", "אשר קדשנו במצוותיו"... צלילים אשר עבורי היו עדיין שיכיים לסוג לחישות קסם מסדרת "הוקוס, פוקוס, מרוקוס"... אבל הרגשתי שהשפה הגרונית מהפנטת אות, מרשרשת ומשתרשת במוחי, מעוררת הד דורות עברו ושולטת בכל מחשבותיי.

בוקר אחד התעוררתי ולפני שהתנערתי מהחלום, קלטה אוזני קול של מישהו בלתי נראה. עוד לא ידעתי להנציח את המילים בכתב המקורי, לכן רשמתי מהר את הצלילים באותיות פולניות על קצה העיתון, לפני שפרחו בלתי לכוודות, כתבתי: Tagya lebetel כאשר בא המלמד, מסרתי לו את הפתק: "את זה שמעתי בחלום היום בבוקר, אינני מבין כלום, אולי זה משהו בשפת אבותינו?" והמלמד שוב שלח מבטו החטוף אל התקרה, אחר-כך שם ידו על ראשי והתבונן בי בעיניים מלאות הערצה: "חלום גדול חלמת – זאת הוכחה להבטחתי. הקול הסמוי מחייב אותך, הוא אמר לך שבאחד הימים "תגיע לבית-אל", ושוב פירש את המסר בפולנית.

... ומאז, אודות להבטחה מלמעלה, עברתי בביטחה את כל נהרות בבל, נהרות סבל ועינויים. ידעתי שלפני מטרה מקודשת, רחוקה, שמקומי מוזמן ושמור איפה שם. גם באותו יום, בתחנה האחרונה של התקווה, כאשר ברגל אחת דרכתי כבר בעולם הבא, שיחזרתי באוזני הפנימית את הקול, אשר דרש עבורי זכיית נדיבות הגורל – "האם השגחתו לא תאכזב אותי גם הפעם?" – שאלתי את עצמי. וגורלי נזכר פתאום בנדרו ובשנייה האחרונה ממש, תפס אותי בצווארון והוציאני נבהל ומבולבל משליטתו הרודנית של המוות.

בשארית כוחותיי ירדתי מהדרגש, נשען על הקיר, הורדתי את עצמי במדרגות לחצר. קבוצת יהודים חפרה בור עמוק. "מה פתאום?" – שאלתי... והם ענו לי בתמימות של בלתי מבינים: "לא יודעים". באותו רגע, ניגש אלי מנהל שינדלר מעוצבן מאוד והכניס לי ביד בקבוק יין קרסני, מסורבל בסל נצרים – הראה לי בתנועת ראש את לישכתו של שטורמפיר לייפולד וציווה עלי: "תן לו את השתן!" הבנתי את הרמז רק כאשר לייפולד הרשע השתכר, איבד את הכרתו ולפני בריחת צוות עוזריו המבוהלים, לא הספיק לבצע את הפקודה האחרונה, אשר בכל-זאת הגיעה מברלין הבוערת: "די יודן פרטיג מכן" (לגמור את היהודים)... והבור המתאים ל-1,100 גוויות, המכוסה כבר בסייד, נשאר ריק. אנחנו 1,100 אסורים נשארו בין הנבחרים לחיות ובעוד יומיים, פתחנו את השער הראשי לפני חיילים רוסיים ראשונים, אשר הביאו לנו על רוביהם המכודנים, פרחים וחופש... וכך נגמרו שנות התרצ"ח ומאותו יום, שייכת השמש במידה שווה גם ליהודים.

רבותיי, אנחנו נכנסים עכשיו ל"קרנקן-דוויר". כינינו את המוסד השימושי הזה בתואר החנפני: בית-החולים, אבל בעצם זה היה "רובע החולים", כמו שהשם מרמז, הגרמנים בידדו כאן את החולים, כדי למנוע מגיפות, ובמקרה של "טרנספורט" לתנורי אושוויץ, לא היו צריכים לבלוש אחרי בלתי-פרודוקטיביים בין הצריפים. הצוררים הנאצים לא התכוונו לנהל במחנה הריכוז בית-חולים ואפילו לא מרפאה. במילים ברורות יותר, אפשר להגדיר את המפעל הציבורי

הזה: חדרי מתים. כאן עזרו רופאים, בהדרכת קצין ה-אס-אס, לאסורים החולים למות מהר יותר וללא בעיות. לטובתם, אני חייב להוסיף, שבזמנים ההם ובמקום הזה, מיתה במיטה הייתה בבחינת "מוות לוקסוס", ואם מישהו, למרות הכל ואף-על-פי-כן, הישלה את עצמו וחיפש כאן הצלה, הבין, במגע הראשון עם המנגנון האפל, שבלי תרופות מתאימות, בלי ציוד מיוחד, בלי רצון טוב ובלי תברואה, אי אפשר לרפא כלום. בדרך כלל, טיפלו הרופאים והאחיות, רק בפצעים שנגרמו על ידי מלקות, בעיניים מוכות, בעצמות מרוסקות ובגפיים שבורות, לא תמיד אחרי הטירוף הסדיסטי, קיבל הקורבן הפצוע, המגואל בדם, הפניה לחבישה ב"קרנקן-רוויר"... לפעמים שלח אותו ה"קומנדר" למחצבה, להגלדה תוך עבודת פרך או פשוט, קיצר את ייסוריו במיתת חסד, בכדור בראש ובבעיטה בתחת.

שני הצריפים העומדים בצד היו מיועדים לחולים במחלות מדבקות. שם הייתה רק תרופה אחת ויחידה: זריקת נפט או בנזין. בהשפעת העובדות המשכנעות, השתדלו אנשים שלא לחלות, או לפחות לעשות רושם של יצורים בריאים... לכן, לא רבו הביקורים ב"קרנקן-רוויר". יכול להיות, שה"דיאטה" החמורה חיסנה אותנו מפני מחלות רגילות... יכול להיות, שגופנו הסתגל לאכזריות המשתוללת והתגבר על חולשותיו של ימי-השלום... אנשים, פשוט, התייבשו לגמרי, שריריהם נדבקו לעצמות, מלאי כוחותיהם התרוקן עד לחידלון מוחלט – ואז, בעל כורחם, השתייכו לסוג סרבני-העבודה, ובתור בלתי מועילים, נהרגו, ניתלו, נטבחו או נרצחו, בשם החוק הגרמני, בלי תיווכו של בית-החולים.

לבושנו היה רק בגד פסים, עשוי סמרטוט דק, מחוסר בטנה, כומתה מאותו בד ונעלי עץ, בלי שרוכים ובלי גרביים. חולצה ותחתונים לא היו שייכים לביגודו של האסיר האורגינאלי וכמו תוספות אחרות: סוודר או מעיל היו אסורים... כשהגרמנים גילו, חס וחלילה, שמישהו לבש דבר-מה מתחת לבגד הפסים, כבר לא היה לו צורך בבגד כלל... את המתים זרקו עירומים לבור, בגדיהם נשלחו למכבסה, ומשם למחסן, לשימוש חוזר. כשאישה לבשה חזייה או תחתונים, צבעו ה-אס-אס-מנים את שדיה בצבע אדום. בזמן גשמי הזלעפות והרוחות הסוערות הלכו רטובים עד לעצמות... בתקופת השלגים היינו נקרשים לחתיכות קרח... ואינני זוכר, שאי פעם חליתי בשפעת או בהצטננות, אפילו נזלת ושיעור לא תקפו אותי. אולי חליתי באמת, אבל בתוך מבול הייסורים והעינויים לא הרגשתי זאת.

פעם, בדרך של פרוטקציה ועבור כיכר לחם, נתקבלתי למרפאת השיניים. ביקשתי סתימה בשן טוחנת, כואבת. כאשר כבר ישבתי על הכיסא, נכנס אס-אס-מן, הממונה על "קרנקן-רוויר", הסתכל לי בפה ופסק: "להוציא לו את השן הקדמית, בלי הרדמה", וכך היה. פחדתי להגיד מילה ופחדתי לצעוק, כשערו לי את השן החותכת השמאלית, הנקייה והבריא. ומעניין, מאז פסקו הכאבים בשן הטוחנת הרקובה. מאחורי ה"קרנקן-רוויר" – מגרש ריק. פה תכננו הגרמנים לבנות קרמטוריום. החלקים כבר הגיעו והיו מונחים במחסן – אבל אבירי הגזע העליון לא הספיקו להקים את המתקן המודרני והיעיל לביצוע פקודתו של היטלר, שמטרתה: "הפיתרון הסופי".

הנה, עולים אנחנו על הגבעה המפורסמת במחנה: "הוויבה גורקה" (גבעת הזין). המקום הזה מקודש בשמות של אלפי יהודים, אשר נהרגו בידי הנאצים. מי באש ומי בחרב, מי בחיה ומי ברעב, מי בצמא ומי במגיפה, מי בחניקה ומי בסקילה. כינויו הגס של האתר ההיסטורי הזה, קשור בשמו של אס-אס-מן הוואר, אשר ניהל כאן את ה"אקציות". אולי בהגדרה המשפילה הזאת, רצו האסורים להדגיש את חוסר האונים והלעג כלפי העולם, אשר ידע ולא הגיב. לקבר-האחים ניצלו הנאצים שתי חפירות, שנשארו בשטח מאז מלחמת העולם הראשונה. בתוך החפירות חיסלו קבוצות שלמות של אנשים. התסריט היה בדרך כלל דומה. עולי-הגדרום מקבוצה ראשונה התפשטו, מסרו את הבגדים, שמו שכבת בולי-עץ, נשכבו על הבולים זה ליד זה... ואז ירו בהם הגרמנים בתת-מקלעים. עולי-גדרום מקבוצה שנייה התפשטו, מסרו את הבגדים, כיסו את הגווססים מהקבוצה הראשונה בשכבת בולי-עץ, נשכבו על הבולים... אחר כך באה קבוצה שלישית, רביעית... וכך נוצר המוקד. מי שנשאר אחרון,

שפך בנזין והצית את המדורה... אז הרגו גם אותו וזרקוהו לתוך האש. אנשים לא פתחו פה, מפני שהגרמנים סתמו את פיותיהם בגבס. פעם, ניצל בנס אחד מהמיועדים לשריפה. הוא ברח מ"היובה גורקה" וסיפר מה עשו ה"וואח-מנים" (שבויים רוסיים אשר שיתפו פעולה עם הנאצים). אחרי חיסול 70 יהודים מקבוצת "בונרקה", עמדו ה"וואח-מנים" בתוך לאנוס היהודייה הרוגה, כשהם צועקים: "מהר, מהר! לפני שתתקרה!".

מקום זה גבוה ביותר, ומכאן רואים כמעט את כל המחנה, מכאן רואי גם את הצד האחר של גדר-התיל: כביש ובתים של תושבי פלאשוב החופשיים. בימים ההם, בתקופת מלכותו העריצית של ה"קומנדר" גאט, לא עצרנו כאן כדי להשקיף על הסביבה. היינו עבדים של היטלר, המשועבדים לעבודת פרך, עם כל המשמעות האיומה של המעמד השפל. ובתור כשאלה, נשללה מאיתנו, בין הזגילות האחרות, גם זכות ההתבטלות. כאשר פקודה בלתי-מעוררת של איזה שהוא פקידון או מנהל עבודה גרמני, הכריחה את מישהו לעבור ברחוב הזה, השתדל המישהו לרוץ מהר ככל האפשר, ולא לראות יותר מדי. כל פגישה עם נושאי סמל הגולגולת מעל למצחיה, חייבה את היהודי, את תת-האדם, להוריד את כומתת הפסים (מיצה אפ), לעמוד דום ולהודיע בקול רם, את מספרו האישי, את מעשיו פה ולכן הוא הולך. פגישה שכזאת, טוב שהסתיימה רק בבעיטה בתחת או בסטירה ברוטאלית בפרצוף. הייתה עוד סיבה אחת, אשר מנעה מאיתנו להתפעל מהפנורמה – בכל יום בערו מדורות על "היובה גורקה" ובשר אדם צלוי הפיץ ריח חונק ועשן סמיך, אשר כיסה את כל הנוף, והסתיר מעינינו את העולם כולו...

היום שורר שקט במחנה. נדמו דפיקות פטישים, לא שומעים יריות וקללות גרמניות ומכונות ב"אינדוסטרי-גלנדה" (אזור התעשייה) אינן מרעישות עוד... אז, בימים ההם, כאשר הגלגלים המשוננים של מנגנון השחיטה וההשחטה, טחנו עשרות אלפי יהודים יחד עם רכושם – בזמן ההשמדה הטוטאלית, בלי כל תועלת מוחשית... היה במחנה יהודי חכם, יצחק שטרן, אשר בסיועם של מיטק פמפר והמהנדס גרינברג, הסביר ל"קומנדר" גאט, שהמחנה שלו יכול לעזור לגרמניה בניהול מלחמתה. במקום להרוג את היהודים, אפשר לנצל אותם ואת מכוניותיהם אשר נשארו בגטו, ולייצר "ריסטונג" (תחמושת). הרעיון הזה לא הביא ברכה רבה לצבא הנאצי... אבל הציל כמעט עשרים אלף יהודים, שעמדו כבר בתור ל"הימל-קומנדו", כדי להכין תוכניות של פריטים אשר בתי המלאכה יהיו מסוגלים לספק לחיילים בחזיתות, עבדנו ב"באו-לייטונג" כמה ימים ולילות. שלטונות גרמניה הסכימו להצעה ושלחו הזמנות... ואז קמו בתי מלאכה ב"אינדוסטרי-גלנדה". הנה, רואים אתם, בשורה הראשונה, קרוב לרחוב ברג-שטרסה, נמצא צריף המסרים והפחחים. לידו צריף של עיבוד מתכות. בהמשך השורה עומד המחסן המרכזי. צריף הסנדלרים השענים, והחשמלאים. מולנו שני צריפים של הנגרים, בית הדפוס, ובית החרושת למברשות. מאוחר יותר הוסיפו ל"אינדוסטרי-גלנדה" שטח חדש – "נויה-גלנדה", 17 צריפים של חייטים, פרוונים ורפדים.

אחרי כמה חודשים אירוע התפתחויות גורליות: מחנה העבודה (מחנה ההשמדה הסיטונאי, ללא דו"חות וסעיפים) הפך באורח רשמי למחנה ריכוז (מחנה השמדה מתוחכם)... עברנו מתחום שליטתה האכזרית של משטרת מחוז קרקוב, לתשלובת הרצח הכלל-גרמני של משרד המשטרה וה-אס-אס. המחנה קיבל תואר מכובד, קונצנטראציונס-לגר פלאשוב. אנחנו קיבלנו מדים מפוספסים של אסירים נורמאליים.. וה"קומנדר" קיבל משרה בטוחה, בלי חשש להעברה לחזית. גם בתי המלאכה יצאו ברווח – היה להם תקן ולא הייתה כבר כל סיבה להסוות את העזרה לצבא... לכן ביצעו בתי המלאכה עבודות שוטפות לצורך התעצמותו של המחנה... וגם הזמנות פרטיות של קציני ה-אס-אס ורמטכ"לים מהשורה העליונה. החייטים ב"מס-שוסטרי" תיקנו ועשו נעליים ל"קומנדר", לחבריו ולממונים עליהם.

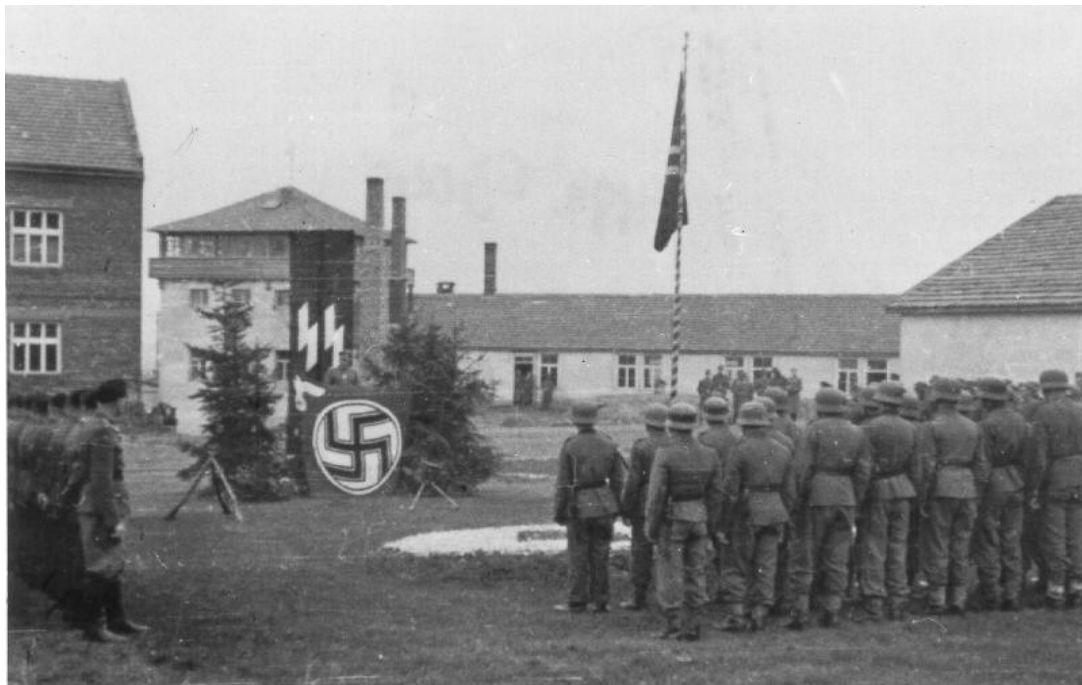
בבית הדפוס הדפיסו עלונים של המחתרת, כביכול, בשביל פרובוקטורים, הודעות על הוצאות להורג וכל מיני טפסים סודיים ומפוקפקים במחסן המרכזי (צנטרל-מגזין) אוחסן וסודר רכוש יהודים שדוד: מצלמות, שעונים, שיני זהב, כלי מטבח ועוד, ועוד אביזרי אנוש של בני אדם לשעבר, שטרם הלכו "תחת הבגר" או על "היוכה גורקה", ושל האנשים אשר מצאו שם זה מכבר את מקומם. והמחסן הזה גרם שה"קומנדר" גאט, נחת יום אחד, בבית סוהר גרמני,

בתור גנב. לפי הפתגם היהודי, אפשר היה לזכותו, מפני ש"הגונב מהגנב פטור" – אבל בית המשפט הגבוה לצדק של גרמניה, יצא מההנחה, שהאוצר היהודי היה קניינה של האומה הנאצית. בינתיים, נגמרה המלחמה וה"קומנדר" הגיע לייעודו, לבית הסוהר הפולני, ואחרי משפט קצר נתלה.

זהו זה, רבותי, ראיתי כמעט את כל המחנה... אבל ראיתם מעט מאוד, רק טיפ-טיפה, רק דמעה אחת מים הדמעות לספר על "קונצנטרציונס-לגר פלאשוב" זה כאילו להרים ביד אחת גורד שחקים, שגנוזים בו תיאורי זוועה של עשרות אלפי יהודים.

עכשיו אנחנו יורדים ברחוב אס-אס-שטרסה. מצד שמאל, הווילות של הקצינים, אשר עזרו ל"קומנדר" גאט בקריירה המזהירה שלו. הנה, "הבית האדום" של גאט, שבו גר, התהולל ולבסוף אסף בארגזים, את אוצרות היהודים. מאחורי "הבית האדום" מלונה של כלבים המאומנים בשיסוע אנשים הלבושים בבגדי-פסים. הכלבים אכלו מדי יום בשר ומרק איטריות, כשהודי, אשר בעיני הנאצים היה אך ורק מספר, אמר משהו באוזני גרמני על כלבים, היה חייב להוסיף לשם הבהמי שלהם את התואר "אדון" – למשל, "אדון רולף משתעמם היום במלונה".

מצד ימין אורות, מוסכי מכוניות, מעבדות כימיות, מחסני-ספרים, דיר-חזירים, ברווזייה וארנבייה. שוב אנו עוברים בין "הבית האפור" לבין הקסרקטין, ליד ההריסות של אולם ההלוויות... לפנינו, השער הראשי והרחוב המוביל לעולם החופשי, למציאות העכשווית, לחיים הפרטיים של כל אחד ואחד. שלום רבותי, אתם עוזבים את ה"פלאשוב שלי", כפי שהוא מקועקע במוחי, כפי שהוא חנוט בזיכרוני.. וכפי שהוא חוזר אלי במעט בכל לילה, בחלומות בלהות. [3]

מסדר של חיילי ס.ס במחנה פלאשוב [9]

שבירת מצבות בבית הקברות היהודי בפלשוב לצורך סלילת דרכים. צייר: יוסף באר

רחבה מרוצפת בשטח מחנה פלשוב המורכבת מאבני מצבות שנהרסו בדדון [9]

שטנדיג יעקב פלאשוב

עדות

התחנה האחרונה של יהודי

שטנדיג יעקב היה במקצועו אדריכל. הוא הקים בית ספר מקצועי ברקוב כדי להכשיר את הצעירים היהודים לקראת עלייתם לארץ-ישראל. רבים מהמוסדות ברקוב כמו בתי-ספר, מושב זקנים ועוד. הוא היה המתכנן של המבנים הללו.

בעת הכיבוש הנאצי הוא לקח על עצמו את המשימה של ריכוז וקטלוג של מאות ספרי תורה, פרוכות וכלי הקודש ודאג להחביאם כדי שלא יגיעו לידי הנאצים.

הוא היה מהנדס הביצוע של רוב הבניינים במחנה פלשוב. הוא מתאר בפירוט - כאדריכל מקצועי את תהליך בניינם של המבנים במחנה בספרו: "פלאשוב".

בהמשך, אני מביא את עדותו לגבי קורותיו במחנה.

הסלקציה במאי 1944

היינו עובדים בפלאשוב גם בימי ראשון בשבוע. המינהל במחנה פלאשוב לא הכיר בימים חופשיים מעבודה, ופרט ליום אחד בחג המולד הנוצרי ויום אחד בפסחא, עבדנו במשך כל ימות השנה. כי איך אפשר להעלות על הדעת שחרור פועלים מעבודה בימי חג כלשהו, כשהמדובר ב"מאמץ עליון בשביל המולדת הגרמנית?" והפועלים כאן הם אסירים פוליטיים, ונוסף לכך יהודים. סוף-סוף לא כדי שישתובבו בחוסר-מעש הם לא נשלחו לתנורי בלז'ץ. לכן המיפקדים בימי ראשון היו דומים למיפקדים בימים אחרים.

אבל יום הראשון של 7 במאי 1944 היה שונה. כנראה משהו עומד להתרחש, כי לא שילחו איש אחרי המיפקד. לא רק שלא ניתנה פקודה לגדודי העבודה לצעוד למקומות העבודה הקבועים, אלא להפך, המשמרות מסביבנו קיבלו תגבורת של אנשי 0.0 והממונים על הבלוקים. חומת אנשי ה-0.0 נעמדה בין מגרש המיפקד ובין צריפי המגורים, שחלילה וחס לא יעז איש לזוז בין המגרש. חרדה השתררה בין אסירי המחנה. שלטונות המשטרה היהודית החזיקו את כל העניין בסודיות גמורה, אבל אחר-כך רמזו, כי כנראה תיערך ביקורת בריאותית.

ובעצם, מדוע כל כך חשדניים היהודים כשהמדובר בפעולה גרמנית כלשהי הנוגעת להם? וכי מה רוצים הגרמנים במיסדר הבריאות הזה? ודאי ידאגו לאלה שהעבודה קשה עליהם או לאלה שמטבח המחנה אינו טעים להם, ואולי לאלה שמזג האוויר והאקלים במחנה אינו מתאים בשבילם? האנשים האלה ודאי יזכו לטיפול מיוחד, יקבלו תוספת מזון, מרק טעים ואולי אפילו זריקות ויטמין. הרי הילדים, למשל, זכו כידוע לטיפול מיוחד כזה. למטרה זאת גידרו שטח מיוחד בתוך מחנה הנשים ושיכנו את הילדים בצריף מספר 5. לזרים הייתה הכניסה אסורה לצריף הזה. הממונים על הילדים ועל צורכיהם היו נציגי המשטרה היהודית, האודמן קוך ואחרי כן סאלק גרינר. אבל גם הגרמנים דאגו למאתיים הילדים האלה. אקארט בכבודו ובעצמו דאג להם. לעיתים היה מחרים מסוחרי המחנה צורכי מזון, ולאחר

שהוריד בשבילו את חלק הארי, היה נכנס לבית הילדים והיה מחלק סוכריות, תפוחים ואגסים, כי אקארט היה לו לב טוב וחם בשביל ילדי ישראל.

היה גם טיפול נשי בילדים, אך לא על ידי אמותיהם של הילדים האלה. בין הילדים היו הרבה יתומים, ביניהם יתומים גם מאב וגם מאם. במחנה אסור היה להחזיק ילדים יחד עם ההורים; חייבים היו להעביר אותם לבית הילדים, ושם ידאגו להם "נשים צדקניות", כדי שאמותיהם של הילדים יוכלו להתמסר לעבודה ללא הפרעה. ואם כן, גם בשביל החלשים, העייפים והזקנים רוצים הגרמנים משהו לסדר. אך מה לעשות – שכחו לדאוג לסאנאטוריום המפורסם... באושוויץ.

והנה הופיעה על מגרש המיפקד כל הכבודה של המחנה עם ראש המשטרה היהודית, חילוביץ'. עברו כשתי שעות עד שהתחיל המחנה. חילוביץ' נעמד בחזית ופוקד בקול חזק: "כולם דום, להוריד קובעים". כל המחנה נעמד דום, כמעט קפוא למראה ההאופטשטורמפירר בלאנקה, הרופא הראשי של המחנה שבא עם האוברשטורמפירר גרים, הממונה על רובע המגורים במחנה, ובלוויית ההאופטשטורמפירר אקארט, האחראי למיפקד. חילוביץ' התקרב אליהם בריצה, כדי למסור דו"ח מספרי על אסירי המחנה ולהודיע שהכל מוכן להתחלת ה"הצגה".

את הדו"ח החנפני הזה קיבל אקארט בתנועת ראש קלה. באלנקה וגרים לא העיפו אפילו מבט לעבר חילוביץ'. אחרי התייעצות קצרה הוחלט לשלוח את הנשים למחנה שלהן, ואז התחיל מצעד הגברים. כל אחד מהגברים – ערום כביום היוולדו – חייב היה לגשת אל בלאנקה. על יד שולחן עם כרטיסייה אדומה, ישבו אונטרשארפירר לאנדסדורפר ומארצל גולדברג. בלאנקה היה מורה באצבעו הקטנה מי חייב לגשת לשולחן ולהירשם, כלומר, לזכות בנסיעה ל"סאנאטוריום". מי שבלאנקה לא הורה עליו באצבעו, לא זכה לכבוד הזה. וכך היו הגרמנים קובעים מי למוות ומי לחיים.

הפרוצדורה הזאת נסחבה באיטיות – הגרמנים כידוע יודעים למצוץ את דם קורבנם, אם הם רוצים בכך. וביום אביבי זה היה מזג האוויר, כאילו להכעיס, קר וסגרירי כמו באחד מימי דצמבר, בלאנקה – פרח החממה הענוג – הורה להביא לו פרווה, ולבש אותה מעל לחליפתו ומעילו החורפי החם. מובן שלרופא הראשי שקפא מקור לא הפריע כלל שהאסירים עומדים ערומים – הם חסונים, להם הקור אינו מציק.

פתאום מורגשת תנועה בין הכבודה, ומישהו מודיע כי גאט עומד להגיע. ובאמת, המכונית הקטנה שלו באה במהירות ונעצרת בפתאומיות בפני קבוצת הקצינים. מן המכונית מגיחה דמות ענק, שני מטר גובהה – האמרגן הראשי של הצגת היום הגיע. הגרמנים מרימים את הידיים ל"הייל היטלר" ומקיימים התייעצות קצרה. ודאי יחולו שינויים בביצוע המיון. גאט הסביר כנראה לבלאנקה כי אם ימשיכו בשיטתם יימשך המיון, שנועד להקיף 15,000 אסירים, לפחות יומיים, והעבודה בווערת. ובאמת חלו שינויים בהתאם להוראותיו של גאט, כשראש הטקס בלאנקה מנצח על המלאכה. לפי השיטה החדשה עברו האסירים בשורה עורפית, במקביל למקום עמידתם של גאט ובלאנקה, במרחק כעשרה מטר מהם. כל אסיר, כשהוא ערום, נעול נעליים בלבד ובידו השמאלית צרור בגדיו, חייב היה לעשות "ימינה פנה" בהגיעו לפני גאט ובלאנקה ולעבור לשנייה אחת לדום.

אודמן שעמד מול בלאנקה, מאחורי האסיר, עקב אחרי תנועת אצבעו הקטנה של בלאנקה. אם האסיר היה איש זקן, חלש או "מוזלמן", כולו עור ועצמות, או ילד בגיל למטה מ-14, דחף אותו האודמן לפי הוראת אצבעו של בלאנקה לעבר השולחן, שעליו עמדה הכרסת האדומה. ומי שהאיר לו המזל עשה "שמאלה פנה" והצטרף בריצה לאלו שנמצאו כשרים להמשיך בעבודתם במחנה. העבודה מתקדמת עכשיו מהר מאוד. הרי זה באמת לא חשוב, אם בגלל החיפזון נעשות פה ושם שגיאות קטנות ואדם כשיר נדחף לשולחן. במי סוף-סוף מדובר כאן? העיקר להמשיך. גוש אסירים אחד עובר את המיון, והנה גוש אסירים שני צועד ערום אחריו,

והקבוצה השלישית כבר פושטת את בגדיה. כשראה גאט שהעבודה מתנהלת כסדרה, עזב את המקום ונעלם. עד הצהריים גמרו את הסלקציה של הגברים.

עתה עוברת ההצגה למחנה הנשים. שם עומד שוב בלאנקה ועל ידו המשגיחה הראשית, והנשים הערומות. כל אחת עם חבילת בגדים ביד שמאל, עוברות לפנייהם. בדיוק אותה ההצגה שהתקיימה לפני הצהריים אצל הגברים. בתום שתי ההצגות האלה השתררו אי-ביטחון ופחד בתוך המחנה, ובכן, לא רק באושוויץ יש סלקציות – היום המחנה פלאשוב עבר "ביקורת רפואית".

האסירים והאסירות חזרו לצריפי מגוריהם. גם אלה שסימנו להם בכרטסת האדומה סימן מסוים וגם אלה שלא היה להם הכבוד הגדול הזה. עבר שבוע שלם שקט, בלי כל מאורעות מיוחדים במחנה, כאילו לא קרה דבר. מפקדי הבוקר והערב, הפגישות המשפחתיות ואפילו הפגישות הרומנטיות, נמשכו כרגיל.

והנה הגיע יום הראשון הבא, הוא 14 במאי 1944. מפקד הבוקר רגיל, אבל הפעם מזג האוויר אביבי נהדר, השמש זורחת וריח השדות מגיע עד למגרש המיפקד. עוד אנו נהנים ממזג האוויר הנפלא, והנה אנו מוקפים על ידי משמרות כבדים, כולל הממונים על הבלוקים וה"משגיחות", שהפרידו בינינו ובין רובע המגורים. האסירים הסתדרו לא בחמישיות, כרגיל, אלא בעשירות, כדי שכולם יהיו מקובצים יחד ויכולו יותר טוב להאזין לפקודות. לאורך הרחוב ברגשטראסה, מן הכניסה לאזור המגורים ולאורך מגרש המיפקדים והמטבח, הועמדו משמרות חמושים במכונות ירייה קלות ובמכונת ירייה אחת כבדה, שלועה מופנה ישר למגרש המיפקדים. ושוב חילוביץ' קופץ בפני הפמליה של גאט, בלאנקה וגרים. כל הממונים על הבלוקים מתייצבים בפני אקארט ומקבלים הוראות מדוייקות. השעה כבר אחת-עשרה, והנה מביאים את השולחן עם הכרטסת האדומה. עתה הבינו האסירים את הקשר שבין המצעד מלפני שבוע ובין זה של היום. הממונים על הבלוקים ניגשים לשולחן ומעתיקים את השמות שסומנו בשבוע שעבר כחולים וזקנים. הם חוזרים לבלוקים שלהם, קוראים את שמות האנשים ומעמידים אותם בצד. אחר-כך מסתדרים כל אלה בחמישיות. גברים לחוד ונשים לחוד, ופניהם מופנים לעבר שער היציאה של המחנה.

עכשיו הבינו הכל מה מתרחש כאן. מתחיל בכי חרישי, הגובר והולך, ושומעים איך אבות קוראים לבניהם ואימהות לבנותיהן. הכל מבוהלים ומפחדים. גאט נותן פקודה לזוז. התחילו לנוע במורד ההר, אל מחוץ לשער היציאה. שני טורים של גברים ושל נשים, אבות ואמהות, אחים ואחיות וכן ילדים מתחת לגיל ארבע-עשרה. כ-1,000 אי שיחד, תחת משמר כבד של 500, עד שנעלמו מעינינו. בכאב צורב ובצער עמוק נפרדנו מאלף האומללים האלה, אך השלינו את עצמנו כי באושוויץ יהיה להם אולי קל יותר. בפרט שגאט ניחם קבוצת נשים מקוננות ואמר להן כי באושוויץ העבודה היא יותר קלה. בפלאשוב, הוסיף, אין מקום לחלשים ונרפים. כאן הכל חייבים לעבוד קשה, אבל בזה לא גמרנו.

באותה הדרך שבה ירדו טורי האומללים, עלו בכיוון הפוך כמה מכוניות משא ריקות, כאילו באו למאפייה או למטבח. באופן אינסטינקטיבי עקבו אחריהן עינינו המפחדות. המכוניות הגיעו לכניסה למחנה הנשים. במחנה הנשים, מצריף מספר 5, מבית הילדים שלנו, שעד עתה "דאגו" לו כל כך הגרמנים והיהודים גם יחד, מוציאים כעת החוצה את האוצר היקר ביותר שלנו, את ילדינו, שבנס הצלחנו להכניסם למחנה ולהסתירם מעיניהם הבולשות של השרנרים, הקריגרים והמאוררים. את מאתיים ילדינו מעמיסים כעת על מכוניות המשא. גם אותם יובילו ל"סאנאטוריום" באושוויץ.

הלב מתפקע מכאב והדם נקרש בעורקים. בכי מר ממלא את כל המגרש. גאט פוקד על כל האסירים להתיישב במגרש עם הגב לדרך שבה יצאו המגורשים. אחר-כך הוא ניגש לאחד

מאנשי ה-0.0.0. ושולח אותו למרכזיית הטלפונים, ומייד משמיעים כל הרמקולים במחנה מוסיקה עליזה. המנגינות הרועשות של פוקסטרוטים וטנגו מחרישות את בכי האימהות. עד שלבסוף נשמעת מנגינה "אימאלה, קני לי סוסון" (Mamashi. Kauf mir cin Pferdchen).

בליווי הקאקופוניה הטרגית הזאת, כשצריחות פראיות של הרמקולים (שמטרתן הייתה גם להחריש את קריאות השלום של הילדים להוריהם), מתחרות עם בכי האימים של ההורים והילדים, עולות המכוניות עמוסות הילדים במעלה ההר, עוברות ליד מרתף תפוחי האדמה וחצר משרד הבנייה, עד שנעלמות מן העין. רק שתי מכוניות של ילדים מבוגרים עברו דרך רחוב ברגשטראסה, לא הרחק ממגרש המיפקד. כאן יכולנו לראות בבירור את תנועות הידיים של הילדים, המברכים לשלום זו הפעם האחרונה את הוריהם וקרוביהם.

זמן רב חששתי להעלות תיאור זה על הכתב. הרגשתי שאף כי הייתי עד ראיה של המצעד הבלתי רגיל הזה, אין לי הכישרון הספרותי, כדי לתאר את הגיהינום הזה עלי אדמות. אוצר המילים שלי עני מדי מלתאר את המתח הרב שהצטבר אז, ורק ניצוץ אחד היה חסר כדי לפרוק את הייאוש והזעם שהצטבר ולגרום להתקוממות.

במשך ימים ושבועות ארוכים, עד לחיסול מחנה פלאשוב, לא ידענו מה גורלם של המגורשים. הידיעות שהיו מעבירים לנו מלווי השיירות של ה-0.0.0 היו מרגיעות. כנראה קיבלו פקודה לא לגלות את האמת. הם סיפרו לנו נפלאות על הגן הנהדר, שבו משחקים ילדינו בהשגחת מטפלות מיוחדות. הם סיפרו כי ראו את האנשים הזקנים מתהלכים להנאתם בגן הפורח. הקרובים התמימים במחנה האמינו בבדיות אלה ותיארו לעצמם את יקיריהם בגן עדן עלי אדמות. אך אלי! האם הדרך לגן עדן שלך חייבת לעבור דרך ארובות הקרמטוריום? – האמת זועקת לשמיים: כל המשלוח של אלף ומאתיים הגברים והנשים והילדים הפך בו ביום לאפר. אך כפי שעל הקבר צומח עשב, כך על הכאב עובר חוק התיישנות. [4]

הנריק קודלר ניסיונות התנגדות במחנה פלאשוב

העדות נמסרה מפי הנריק קודלר, יליד 1923, שניצל וחזר לקראקוב.

בדצמבר 1942 נשלחתי עם עוד 500 איש מפלאשוב לעבוד במחלקה לתיקון מכוניות צבאיות (Heereskraftpark, H.K.P.). במחלקה זו עבדתי כחצי שנה. כל יום היינו הולכים ברגל עשרה קילומטרים בליווי משמר צבאי. ב-6 בבוקר היינו יוצאים לעבודה וחוזרים למחנה ב-7 בערב. מסתבר שבמחנה היה יותר גרוע משהיה בגטו. התנאים נעשו יותר קשים כל שבוע. בצריף של 5 על 7 מטרים ישנו 350 איש. בהתחלה היו איתנו מזוודותינו, אחר-כך נלקחו המזוודות וכל המיטלטלין. לעיתים קרובות נערכו ביקורות ונשדד מאיתנו הכל.

אחרי שישה חודשים צמצמו הגרמנים את היחידה שבה עבדתי ואני הועברתי כמסיק תנורים בבית-המרחץ, שם עבדתי עד אוקטובר 1944. ארוסתי גם כן הייתה במחנה פלאשוב. הצלחתי להוציאה מגטו ב' (המיועד לאלה שלא קיבלו רישיונות עבודה) ולהכניסה לצריפי

הנשים, שם עבדה בעבודה שחורה. באותו זמן היה מפקד המחנה גאט רגיל לערוך ציד מקורי: מתוך לשכתו היה יורה עם חבריו אל יהודים העובדים בחוץ, כפי שזורים בציפורים.

הואיל והמחנה השתרע על שטח של בית-העלמין היהודי הישן, שהיה מלא טיט ובז, נצטווין לסלול כבישים. גאט פקס להרוס את המצבות מבית העלמין ובמצבות האלה לסלול את הכבישים. בעבודה זו הועסקו הקבוצות שעבדו במשך היום מחוץ למחנה. כשהיינו חוזרים אל המחנה ב-7 בערב, עייפים אחרי העבודה, היינו חייבים לעבוד עוד בסלילת הכבישים, לפעמים עד שתיים או שלוש בלילה. כך עבדנו בלי ארוחת ערב ובלי רגע של מנוחה. ואחרי שינה של שעותיים, היו מעירים אותנו להמשיך בעבודה.

מובן שהיו נופלים קורבנות רבים, כי היו מכים וזורים בלי כל סיבה. לפעמים היה מופיע גאט כשהוא שיכור, ניגש אל האסיר הראשון שנתקל בו בדרכו ושואל, אם הוא לא מוצא חן בעיניו, או למה הוא מסתכל בו כך, ובלי לחכות לתשובה היה מרביץ בשוט הרכיבה שלו, עד שהקורבן התמוטט; ואז היה יורה בו. וכך היה עושה עם השני והשלישי. פעם ברח צעיר אחד מן המחנה, וכתגובה על כך ציווה גאט להרוג עשרה בחורים בגיל 17-20 שנה.

גאט בעצמו בחר את הבחורים והם הובלו על פי בור; שם נצטוו להתפשט ולעמוד דום. אחרי שהוכו מכות רצח, נורו על ידי אנשי 0.0.0 ונפלו לתוך הבור. הבחור שעמד האחרון בתור הצליח לקפוץ לתוך הבור לפני שירו בו, אבל איש ה-0.0.0 ראה זאת, ניגש אל הצעיר והתחיל להרביץ בו, וצעק: "רמאי שכמותך!" (Du Schwindler!). אחר-כך ירה בו. הייתי עד ראה למחזה הזה ובמשך זמן רב לא יכולתי להירגע.

מאחר שרוב הרציחות בוצעו לא הרחק מבית-המרחץ שבו עבדתי, ראיתי הרבה דברים שאחרים לא ראו. לעיתים קרובות היו מוציאים להורג את הקורבנות בלילות. פעם עמדו להוציא להורג טרנספורט שלם שהגיע מבוכניה, בגלל בריחת אסיר אחד מן הטרנספורט. התחננו בפני גאט, והוא הסתפק הפעם בעשרה קורבנות. שני אודמנים, פינקלשטיין וליבלינג, עשו בעורמה: הם ניגשו אל הצריף ושאלו מי מעוניין לצאת לעבודה קלה ולקבל כיכר לחם. מובן שהיו מתנדבים רבים, ומהם בחרו עשרה אנשים. אחר-כך פקדו על עשרה אלה לעמוד לפני הצריף, אלה היו רובם מבוגרים.

האודמנים חזרו לצריף ובחרו עוד עשרה – והפעם בחורים צעירים. הם פקדו על הבחורים להביא אתים לחפירה, ואז כולם הבינו לאיזו מטרה נלקחו הבחורים. אחד המבוגרים מבין הנידונים פנה אל חבריו ואמר: "אם כבר נגזר עלינו למות, נמוך בכבוד, כפי שיאה ליהודים, ונאמר וידוי".

התחילו כולם להתפלל בלילה החשוך הזה על יד קבריהם הפתוחים, ואנחנו שמענו את קולות הנידונים האומללים והדם קפא בעורקינו. הובילו את עשרת המבוגרים, אחד-אחד, מאחורי בית-המרחץ, וירו בהם. ועשרת הבחורים הצעירים נאלצו לחפור קברים בשבילם. וקרה שאחד הבחורים הצעירים נאלץ לקבור את אביו. כשהכיר את גופת אביו – התעלף. הביאו אותו לבית-המרחץ, ובעזרת הרופא דוקטור קראנץ בקושי חזרה אליו הכרתו.

לעיתים קרובות ערכו הגרמנים ביקורות וחיפושים בחפצי האסירים, שחזרו מן העבודה במחנה. משום כך במשך חודשים לא היו מביאים האסירים, שהיו עובדים במקומות העבודה מחוץ למחנה, כל צרכי מזון, אף פעם אחת ביקש חילוביץ' "זקן המחנה" שיביאו לחם שחור, כי שרר רעב במחנה. ואז הביאה קבוצת עבודה, שהיית המורכבת ממאת גברים ואישה אחת, כיכרות לחם שחור. לפתע נערך חיפוש על יד שער הכניסה בנוכחות גאט, וכשמצאו את כיכרות הלחם, אך ורק לחם שחור, פקד גאט להוביל את כולם אל "הגבעה" ושם נורו כולם. היו עדי ראייה שראו את אנשי 0.0.0 אונסים את גופת האישה שנורתה.

החלטנו שהגיע זמן להתגונן. הייתה לנו חברה, הלנה שטרנליכט מקראקוב. היא הייתה בת תשע-עשרה. עתה היא גרה באבנזה. הלנה עבדה כעוזרת בית אצל גאט ויכלה לפעמים

להציץ בניירותיו. לפי בקשתנו עשתה בשבילנו תדפיסים מן המנעולים של קופת הפלדה ושל המגירות שבהנהלת המפקדה, ואנחנו התאמנו בהתאם לכך את המפתחות. באמצעותה נתקבל אחד מחברינו, אדם שטאב ז"ל, כמצחצח נעליים אצל האופשטורמפירר ראבל. חברנו שטאב ניצל את ההזדמנות שחזר ראבל שיכור, הוציא ממנו את אקדחו ומסר אותו לנו.

צריפי הדיור של האסירים היו נפרדים מבתי המלאכה, מצריפי המגורים של אנשי 0.0 והנהלה, מהקזינו וממחסני הנשק, כגבול שימוש גדרי תיל בעלי מתח חשמלי גבוה. המעבר היה על יד השער, לא הרחק מלשכת הממונה על הבלוקים. מי שרצה לעבור לצד השני היה חייב להצטייד ברישיון מיוחד ולהתייצב בלשכת הממונה על הבלוקים. לפעמים חברי ואני היינו יוצאים בלילות, והיינו מתייצבים בלשכת הממונה על הבלוקים ומוסרים שנשלחנו לנקות איזו תעלה או צינור מים; ואז היינו הולכים למחסן הנשק ומוציאים משם רובים וארגזי נשק. כשהיו במשמר האוקראינים היה אחד מחברינו נותן בקבוק משקה לאוקראיני – וכשהיה משתכר – המשכנו אנחנו במלאכתנו.

את הנשק והתחמושת היינו מעבירים ומסתירים בעליית הגג של חדר הדוודים. כשהיה אדם מסתכל מלמטה נראה היה לו שאין כמעט אפשרות לעלות אל עליית הגג; כדי להגיע לשם היה הכרח לעבור בין צינורות לוחטים של מים חמים, אבל אנחנו הכרנו את כל מכמני עליית הגג הזאת וידענו לעבור בין הצינורות.

היינו מאורגנים בצורה כזאת, שכל אחד מאיתנו הכיר רק אחדים מן החברים. אותי הכניס לארגון אדם שטאב. מנהיגי הארגון היו אדם שטאב, ויקטור טראובמן ודוד הרץ, שלושתם מקראקוב. אחד מחברינו עבד במחצבה והיו לו מפתחות ממחסן חומרי הנפץ. הוא היה מספק לנו את הדינמיט, ואנחנו היינו אורזים אותו בחבילות הדומות לחבילות של עולש. במשך משמרות הלילה היינו גם מכינים באופן פרימיטיבי רימוני יד; היינו חותכים צינורות מים לקטעים של 8 ס"מ כל אחד; בקצותיהם היינו עושים הברגה ומבריגים סגרים מצינור רחב יותר ובקצה אחד היינו מתקינים פתח לפתיל; את הצינור מילאנו חומר נפץ. היה מספיק להצית את הפתיל, כדי שהתוצאה תהייה בטוחה.

את הכישלון הראשון נחלנו באותו יום בו ירו בחילוביץ' ובחבריו. אוקראיני אחד מן המשמר, שרצה כנראה לזכות בפרס מאת גאט, כפי שזכה הנהג של גאט על שהפיל בפח את חילוביץ', פנה אל שטאב בהצעה שימכור לו כדורי אקדח. שטאב הכיר את האוקראיני עוד מלפני המלחמה והאמין לו. בינתיים רץ האוקראיני אל גאט והלשין עליו. גאט בא בליווי עשרות קלגסי 0.0 ונכנס לחדר הדוודים. שם היה מונח פטיש שמשקלו חמישה קילו. גאט תפס את הפטיש והרביץ בו בחזה של כל אחד מאיתנו. את שטאב חיפשו בכל מקום, אבל כדי שלא לסכן את כולנו, הוא הסגיר את עצמו בידי המרצחים. עינו אותו עינויי תופת, כדי שיוודה ממי ואיך קיבל את האקדח. תלו אותו בידיו וחתכו את בשרו באולר, על אף העינויים הנוראיים לא מסר שטאב למרצחיו שום דבר. עד שהוציאו אותו מחדר המפקדה ו'רו בו.

בערב, אחרי המיפקד, הניחו הגרמנים את גופתו על יד גדר התיל וצירפו לוח מודעה בזו הלשון: "ככה נראים אלה הפועלים נגד הגרמנים ומסתירים נשק". כל האסירים היו חייבים לעבור על יד גופתו של המעונה ולקרוא את הכתוב במודעה. אחר-כך הוכנסו כולם לצריף ונבדקו באופן יסודי, אם אין להם נשק. מובן שלא מצאו דבר. כמה ימים אחרי-כן התחילו הגירושים מפלאשוב. חלק מן האסירים נשלח בטרנספורט לגרוס-רזן, קומץ של חברינו מן המחותרת נשאר במקום, אך עד כמה שידוע לי לא השתמשו בנשק שהוסתר. אני הייתי בין אלה שגורשו לגרוס-רזן. [5]

בייסקי משה עדותו במשפט אייכמן

עדות

ד"ר משה בייסקי (1 בינואר 1921 - 6 במרץ 2007), שופט בית המשפט העליון.
היה שופט שלום ושופט מחוזי. בתקופת משפט אייכמן כיהן כשופט שלום.

משה בייסקי נולד בשנת 1921 בכפר דז'אלושיצה שבפולין. מגיל צעיר היה חבר תנועת הנוער הציוני בעיר קראקוב. עבר את השואה בגטו פלשוב ובכמה מחנות ריכוז, שרד את השואה בעזרת אוסקר שינדלר, ועלה לארץ ישראל מאיטליה בשנת 1945 לקיבוץ תל-יצחק.

כיהן כיו"ר הוועדה לציון חסידי אומות העולם ב"יד ושם" וכן חבר במועצת "יד ושם" והנהלתה. כ"כ כיהן כיו"ר המכון ללימודי השואה "משואה" אשר בתל-יצחק.

ד"ר משה בייסקי היה העד הראשון במשפט אייכמן, שהוצגה לו השאלה "
מדוע לא התקוממתם?"

היועץ המשפטי: שמך ד"ר משה בייסקי? ת. כן.
ש. אתה שופט שלום בתל-אביב? ת. כן.
ש. אתה גר ברחוב פנקס 7, תל-אביב? ת. נכון.
ש. נולדת ב-1 בינואר 1921? ת. נכון.

ש. ד"ר בייסקי, בפרוץ מלחמת העולם השנייה היית בקרקוב? ת. נכון.
ש. המשכת לעבוד שם עד אמצע שנת 1940? ת. נכון.

ש. ומה קרה אתך אחר כך?
ת. כאשר הוחל **בקרקוב** בהתקנת הגיטו, החלטתי לא להיכנס לתוך הגיטו. ומאחר והורי גרו בעיירה במרחק כ-80 קילומטר מקרקוב. יצאתי לאותה עיירה. בעיירה זו רוכזו למעשה הרבה יהודים אשר לא היו גרים בה לפני המלחמה. היו אלה פליטים, לאחר שכבר עברו ממקומות יותר גדולים כשנפתח הגיטו.

ש. מה שם העיירה?
ת. דז'אלושיצה. בעיירה זו הייתי עד ימים אחדים לפני ראש השנה 1942. את התאריך המדויק לא אוכל לזכור היום, על כל פנים זה היה כשבוע או עשרה ימים לפני ראש השנה 1942.
תקופת המלחמה בעיירה זו, אם לתאר אותה בקיצור, הייתה כמובן כמו בכל פולין באותה תקופה, התחילה בנשיאת הרצועה עם המגן-דוד על היד, עבודת כפייה שבתחילה הייתה רק יום בשבוע, לאחר מכן יומיים בשבוע, ולחלופין האוכלוסייה הייתה עובדת.

היה איסור כבר, נדמה לי, מתחילת בואי לאותה עיירה, לצאת את תחומי העיירה. אגב זו הייתה עיירה יהודית בעיקרה גם לפני המלחמה, אשר הוכפלה או הושלשה אפילו עם פרוץ

המלחמה, כי כל מי שהיה לו קרוב באותה עיירה, מערים יותר גדולות, שלזיה, קרקוב, לודז' {ליצמנשטאט – בגרמנית}, הגיע לאותה עיירה.

אסור היה להתרחק מתוך תחומי העיירה. בקושי רב אפשר היה מדי פעם להשיג רשות יציאה. בערבים אסור היה לעזוב את הבתים. כמובן, אם מישו נתפס על קלקלתו בצאתו את העיירה, הדברים לעתים קרובות מאד נסתיימו ביריות והריגת אנשים. לא אוכל, שוב מתוך מרחק-הזמן, לזכור מה היו המספרים של היהודים, שהוצאו בצורה זו להורג.

ש. איזה יחידות גרמניות פעלו שם?
ת. אני סבור שבעיקרם היו אנשי ס"ס, אבל אני סבור שהייתה תקופה בה היו אנשי שוצפוליציי. היו באותה עיירה תקופה מסויימת גם N.S.D.A.P. אבל תקופה מסויימת בלבד.

אב בית-הדין: מה זה נ.ס.ד.א.פ.?
ת. Nationalsozialistische Deutsche Arbeiterpartei

ש. כולם היו נ.ס.ד.א.פ.?
ת. לא, אלה היו לבושים במדים בצבע קפה.

ש. זו הייתה יחידה ששמה היה נ.ס.ד.א.פ.?
ת. כן, על השרוול השמאלי הייתה חגורה שחורה עם צלב הקרס ולמטה כתוב נ.ס.ד.א.פ. זו הייתה יחידה שלא היה קשה להבדיל אותה.

באותה תקופה, מספר פעמים בעיירה, הוטלו קונטריבוציות כבדות על היהודים, בסכומים אשר לגבי פליטים היו ענקיים; אם לקחת בחשבון שזה כבר היה בשנת המלחמה השנייה, וגם השלישית - מקור הפרנסה הסתתם בעיירה, כי היהודים היו ברובם בעלי מלאכה אשר חיו מהסביבה, ולא היה כסף. אבל הוטלו מספר פעמים – לא אזכור כמה - קונטריבוציות בסכומים אגדיים, אשר הוטל על היודנראט, על זקני העיר, לאסוף אותם.

אנשי היודנראט היו נכבדי העיר אשר כיהנו לפני כן, ועליהם הוטלה המלאכה הן ביחס לקונטריבוציות כספיות והן לגבי הספקת אנשים לעבודה.

בשלב יותר מאוחר. בשנת 1943, הוחל בהוצאת אנשים למחנות עבודה. מחנות אלה היו בקרבת קרקוב, בפירמה שבעיקר הייתה מקבלת אנשים מהעיירה שלנו. זו הייתה הפירמה ריכרד שטראוך. היו מחנות עבודה בקויצה על יד קרקוב, ברחוב קוביז'נסקה. גם בשדה התעופה על יד קרקוב היו אנשים מהעיירה שלנו.

ש. אולי תואיל לספר לנו משהו על ריכוז היהודים במייחוב?
ת. זה היה באותו מועד שכבר הזכרתי, ימים אחדים לפני ראש השנה 1942. יום אחד בשעות הצהריים העיירה הוקפה חיילים, אנשי ס"ס, ועד כמה שהיה ידוע לנו לאחר מכן זה היה "זונדרקומנדו".

בו ביום בשעות אחר הצהריים הוצאו מספר אנשים לכיכר המרכזית ששמשה לשווקים, ולאחר שנאלצו לעשות התעמלות {העיירה הייתה כולה דתית, לא רק מסורתית. מרבית האנשים היו מגודלי זקן ופאות, עיירה יהודית פולנית טיפוסית}. לאחר שהאנשים בכיכר הזאת נאלצו לעשות דקות אחדות התעמלות, חיילים אחדים ממרחק ירו בהם ונהרגו.

היועץ המשפטי: אפשר לקבל את האלבום הפולני? אני רוצה שהעד ינסה לזהות את התמונות. בינתיים תואיל לספר.

ת. יצאתי לכיכר. לא ידענו מה מתהווה. ובינתיים ניתנה הוראה כי כל האנשים צריכים לארוז אתם מטען של - נדמה לי, אני יכול לומר בביטחון - שלושים קילוגרם, ובתוך זה חליפת עבודה. הדבר עשה רושם כי כביכול יוצאים לאיזה שהוא מחנה לעבוד. הלילה עבר עם יריות בעיירה. אני יכול לומר כמה אנשים נורו. ידוע לי רק כי רב העיירה, שיש בן שמונים וכמה, יצחק הלוי סטשבסקי, נורה כשהוא עטוף בטליתו ובתפילין.

ש. הואיל להסתכל בתמונה 7 בעמוד 3 זה מזכיר לך משהו?
ת. זה היה בערך דומה.

ש. אראה לך עוד תמונה אחת מצילומי ההתעמלות. תמונה 18 בדף 7.
ת. זה זהה, באותו ההבדל שהיו אלה אנשים דתיים עם פאות וזקן; מרביתם היו כאלה. באותו לילה היו הרבה יריות.

למחרת בשעות הבוקר, בשעות המוקדמות שלפני הצהריים {אב בית-הדין מורה להראות את התמונה לד"ר סרבציוס} נצטוו האזרחים של העיירה להתקבץ באותה ככר של השווקים, ואני עם בני משפחתי, שכללה את הורי, את אחותי, שני אחים ואני עצמי ועוד חמישה דודות ודודים. לא היינו כולנו יחד בטרנספורט, רק עם המשפחה הקרובה ביותר.

בשעה 4 אחר הצהריים הובלנו ברכבת שעברה את העיירה מרחק עשרים וכמה קילומטרים לעיירה הסמוכה ושמה מייחוב. בעיירה זו ובשדות שמחוץ לעיירה היו כבר נאספים יהודים ואף אנחנו הועמדנו שם.

ש. כמה יהודים היו שם? ת. לא אוכל להגיד, אבל יותר משתי רבבות.

ש. כיצד הובלו? ת. מהעיירות הסמוכות ומהכפרים הסמוכים בעגלות. מעיירות רחוקות יותר ברכבות, וגם ברגל.

ש. מה הצטוו לעשות? ת. חיכינו. אותו לילה לנו תחת כיפת השמיים, שתי רבבות או למעלה מזה.

פרט מסויים שאינני שוכח אותו: על ידי באותו הטרנספורט הייתה אישה, הגברת לזר, אשתו של שמעון מנחם לזר, עורך "הצפירה". אמו של דוד לזר מעיתון "מעריב". היא הייתה עם בתה על ידי, והיה עוד אח, רופא ממייחוב, שעם כולם הייתי ביחסי ידידות קרובים.

למחרת הבוקר חיפשנו את משפחת לזר ממייחוב, והנה ממרחק ראינו שתי ילדות שהובלו לאותו מגרש, ונסתבר מפי הילדות כי האב אשר היה רופא הזריק לעצמו ולאשתו רעל, והילדות הובלו למחרת בבוקר למגרש והיו אתנו עד לצאתנו. הסתבר לאחר מכן כי הגברת לזר, מנת הרעל לא הייתה מספיקה בשבילה, והיא התאוששה.

וכאשר חזרתי שנית לעיירה היא הייתה בבית חולים, כי הידידים של אותו ד"ר משה לזר הסתירו אותה. ביום אחד הוצאה מבית החולים ונורתה ליד הגדר.

ש. על ידי מי נורתה?

ת. על ידי פלוגת הקומנדו שהייתה שם. למחרת היינו מספר גדול של אנשים. נצטוינו לעמוד בחמישיות-חמישיות, והשורה הראשונה נצטווה להרים ידיים, וליד כל שורה עבר אחד מאנשי ה"זונדר-קומנדו" ולפי מראה הידיים נצטוו ללכת ימינה או שמאלה.

ש. מה זה היה ימינה או שמאלה?

ת. ימינה הלכו אלפיים איש בקירוב. אלה היו צעירים חסונים בגופם. שמאלה הלכו כל האחרים, וביניהם כל בני משפחתי - פרט לשני אחי - שמאז לא ראיתם. שני אחי היו אתי.

ש. לאן הובלו? ת. נודע לנו אחרי המלחמה כי הובלו לבלז'.
אותו טרנספורט של צעירים הועבר למחנה שליד קרקוב ששמו פוקצ'ין. בואנו לשם היה כרוך
בראש וראשונה בחיפוש מדוקדק. כמובן, כל אחד לקח אתו לאותו מקום עבודה כביכול, כפי
שתואר, מה שיכול היה לקחת מהדברים היותר בעלי ערך.

ש. כאשר אתה אומר חיפוש מדוקדק, למה אתה מתכוון?
ת. שם היו חיילים אוקראינים. כל אחד נצטווה להוציא את המטען הדל שהיה בדרך-כלל
בתרמיל גב ארוז לנוחיות הנסיעה. ונערך חיפוש על גופו של כל אדם.

ש. גם בחלקים מוצנעים של הגוף?
ת. לא, באותו מחנה לא. זה היה לאחר מכן. באותו מחנה שהיתי בסך הכל ימים אחדים.
מרבית האנשים חולקו למחנות עבודה בקרבת קרקוב. אני יחד עם שני אחי עברנו למחנה
ברחוב קוביז'נסקה שהיה שייך לפירמה שטראוך. בהיותי במחנה יצאתי מדי יום ביומו לבית
החרושת לגז בקרבת המחנה ועבדתי בהעמסת גז.

אחר כך הועברנו למחנה אחר ברחוב זפובסקה. ברחתי מאותו מחנה כי הגיעה שמועה,
שחזרו עוד יהודים, שבזמן הגירוש הראשון הצליחו להסתתר בכפרים סמוכים.

וכך ברחתי ממחנה אחד לשני; בקיצור נמרץ - כי הדברים אינם ניתנים אחרת במסגרת זו -
הגעתי לעיירה זו, בה היה מכר פולני שעבדתי יחד אתו לפני המלחמה. הוא בא והוציא חפצי
בית שהוטמנו, ואחר כך מדי פעם בפעם עזר לי והביא לי כסף ומצרכי מזון.

אב בית-הדין: איזו עבודה עבדת יחד אתו?
ת. לפני המלחמה הייתי פקיד באחד מבתי המסחר בקרקוב, ואף הוא עבד באותו מקום,
אותו פולני נוצרי שעזר לנו לא מעט. מצטער אני שגם הוא נהרג בזמן המלחמה עקב אותן
הפעולות. כעבור כמה שבועות, היה זה כבר בשלהי הסתיו של אותה שנה.

היועץ המשפטי: שנת 1942?
ת. הכל מדובר עדיין ב-1942. לילה אחד שוב הוקפה העיירה, והאנשים לא ידעו. כנראה
שקשה היה להסתתר. אבל חלק גדול של האנשים הכין מקומות מחבואים על מנת להסתתר,
אם שוב יקרה הדבר. ואני יחד עם קבוצה של 15 איש הסתתרנו במקום מסויים שהיה מוכן
לכך. שכבנו. הייתה לנו קצת צידה. שכבנו באותו מקום כ-3 ימים. זה היה בעלית גג. ביום
הרביעי שמענו כל הזמן יריות בעיירה, הפעם לא הובלו האנשים למקומות אחרים אלא נורו
במקומות מחבואם בהם נתפסו. ביום השלישי שמענו כי נערכים חיפושים בקרבת מקום
המחבואים שלנו.

ובאותו לילה הוחלט שאנו חייבים לצאת, כי בין כה וכה אין טעם להישאר ותנו. היה שלג. מעט
המזון שנותר חילקנו בין הקבוצות. התחלקנו לקבוצות של שנים. אני וחברי קצנגולד יצאנו
דרך בית הקברות הפולני הנוצרי את העיירה, והלכנו לעיירה סמוכה. היתה לנו כתובת של
איכר אחד. אני מבקש להעיר לי אם אני מאריך בנושא מסויים.

היועץ המשפטי: אני מבקש שנתקרב למחנה פלשוב. אני מבין שלשם הלכת. מתי יצאת
מהמחנה?

ת. יצאתי בימים האחרונים של חודש דצמבר 1942, או בימים הראשונים של ינואר 1943.

ש. ואז הועברת לאן? ת. המחנה הקטן הזה חוסל והועברתי למחנה פלשוב.

ש. איפה היתה פלשוב?
ת. באחד מפרברי קרקוב; המקום המיוחד שבו שוכן המחנה היה בית הקברות היהודי הישן. היה בית קברות יהודי חדש, וזה היה בית הקברות היהודי הישן.

ש. כאשר הגעת לשם, מה היה במחנה?
ת. המחנה כולו היה רק צריפים. אבל מצאתי חלק מאותם אנשים שהעבירו אותם למחנה, כי אנו יצאנו קבוצה של 120 איש. אבל חלק, ייתכן קרוב ל-100 איש, כבר היו במחנה פלשוב, והם היו עסוקים כבר בהריסת בית הקברות. כלומר, בהוצאת כל הקברים ממש.

ש. מי פקד על מחנה פלשוב? ת. אונטרשטורמפירר מילר.

ש. מאיזו יחידה?
ת. ס"ס. הוא היה מפקד שני מחנות. מעבר לגבול פלשוב היה "יודנלאגר 1" הוא היה מפקד "יודנלאגר 1" ומחנה פלשוב. במחנה זה היה פעם שטח של בית הקברות שעליו היו צריפים, והרסו בו את בית הקברות. הוא היה מוקף גדר תיל, עדיין לא מחושמלת.

ש. אתה אומר "עדיין". אחר כך הועבר בה זרם חשמלי? ת. אני אגיע לזה.

ש. תואיל להמשיך.
ת. אני המשכתי לעבוד עד אמצע 1943. אני ועוד כמה אנשים היינו יוצאים לאותו מחנה שבקרקוב. אבל היו עוד פלוגות שיצאו למקומות עבודה במקומות עבודה חיוניים כביכול לגרמנים. יתר האנשים עבדו בפנים המחנה. עבדו בהקמת צריפים.

ש. כמה אנשים היו במחנה?
ת. בתחילת ינואר היו אלפיים איש. אלה שיצאו מחוץ למחנה יצאו במשמר מזויין. בתקופה הראשונה המשמר לא היה כל כך כבד. אבל לא היה פחד גדול כי האנשים ימלטו, ומהסיבה הפשוטה, כי במידה ומהקבוצה המסוימת שיצאה מחוץ למחנה ברח מישהו, הייתה הסנקציה הריגת חלק מן הקבוצה או מרביתה. ואני אזכיר כמה מקרים.

אב בית-הדין: כמה אנשים היו בקבוצה?
ת. זה היה שונה. היו ימים שיצאנו בקבוצה של 70-90 זה היה תלוי בעבודה. אותה פירמה שטראוך היו לה 700--800 אנשים, שהיא הייתה רשאית לחלקם לאותם מקומות עבודה שהיא ניהלה. העבודה הייתה מהשעות המוקדמות, והיא הייתה העמסת פחם.

היועץ המשפטי: מה זה שעות מוקדמות?
ת. הקימה הייתה ב-4:30 בבוקר. לפני היציאה לעבודה היה מפקד בוקר. כל צריך נעמד על המגרש, עד שהיה מופיע הממונה על המחנה, והיו מוסרים לו דין-וחשבון כמה ישנם אנשים חיים, כמה מתו - אם מתו - כמה נהרגו, מה מצב החולים ומה מצב הבריאים.

היועץ המשפטי: איפה מתו ונהרגו?
ת. תוך הדברים האלה קשה לי, ואני חושב גם לאחרים, לזכור את הימים בהם לא מתו ולא נהרגו אנשים. אני עובר עכשיו לאותו חלק. חלקנו אנו, שיצאנו לעבודה בחוץ, היה לכאורה יותר נוח, כי לפחות מרגע שיצאנו מתחום המחנה ועד לרגע שחזרנו אליו, נמצאנו בתוך העבודה. אמנם העבודה הייתה קשה. אבל באותו זמן אנשי המחנה שנשארו בפנים היו נתונים לדברים שאחר כך הרגשתי אותם על בשרי, כי בעצמי עמדתי בהם.

היה צריך להקים מחנה. רק לאחר מכן נודע לנו מה היא הסיבה לכך. העבודה הייתה מהשעות המוקדמות של הבוקר עד השעות המאוחרות של הערב, תמיד בהשגחה, וכמובן,

עבודה מפרכת ביותר. כשהיה צורך להרים אבנים כבדות ממצבות לא ניתנו לכך יותר אנשים מאשר מספר כזה שיוכל לבצע זאת רק בכוחות עליונים. ואם משהו לא בוצע כהלכה על ידי קבוצות כאלה, הרי בודדים וגם קבוצות שלמות של 30 ו-40 איש הוצאו להורג בצורות שונות.

אמרתי קודם "לכאורה מצבנו היה טוב". האוכל במחנה היה רע ודל, ולכן האנשים שיצאו החוצה לא עמדו בפני הפיתוי להביא לעצמם ולבני משפחתם אוכל מן החוץ. זה היה סמוך לקראקוב, ובכל קבוצה היו אנשים אשר היו להם מכרים והיו קונים שם דברים. הסכנה הייתה מדי יום ביומו כשהיו חוזרים ועל יד השער היו בודקים את החוזרים. אם היו מוצאים אוכל זה היה נגמר במלקות, לפחות 25 מלקות ועד 100 מלקות, על הגוף הערום.

ש. כמה אתה ספגת?

ת. ספגתי לא בגלל זה, אלא בגלל סיבה אחרת. ספגתי 25 מלקות. חלק מסוים של הגוף, שמשום כבודכם לא אזכיר אותו, היה מרוסק ושבוע לא יכולתי ללכת, אבל הייתי צריך לצאת לעבודה.

ש. מי היה נותן את המכות?

ת. דרויבסקי, אשר בקשר אליו נתבקשתי גם לפני שנה לתת עדות.

ש. איש הס"ס?

ת. כן, איש הס"ס.

ש. תמשיך בבקשה.

ת. קבוצה אשר חזרה ובכליה מזון, ואזכיר מקרה קונקרטי - הייתה זו פלוגה של אפלדקומנדו, פלוגה אשר הייתה ממונה על פריקת חפצים מתחנת הרכבת - כאשר קבוצה זאת חזרה ומצאו בכליה אוכל ניגש מפקד המחנה **אונטרשטורמפירר אמון גת** ושאל למי האוכל. אף אחד לא ענה. ואז הוא לקח צעיר אחד ושמו נחמזון, אחיו חי בתל-אביב, וירה בו. באותו יום ירה בעוד איש, דיסלר, יותר מבוגר.

אחר-כך מישהו מצא את הרעיון הגאוני ואמר שהם הביאו את המזון, ואז כל אחד מהם קיבל 100 מלקות. אחד האנשים, אשר חי כיום בתל-אביב, ושמו מנדל, נשאר לשכב שם עד שהקבוצה הובאה למגרש המיפקדים ושם כל אחד קיבל את מנתו, כשהוא בעצמו צריך למנות את המלקות, וכשהוא טועה במלקות - היה חוזר מלכתחילה, וחוזר חלילה.

היה מקרה באותה קבוצה שאחד מהאנשים היותר מבוגרים הוכה וצעק מאוד והיה צריך לאחר מכן לגשת למפקד המחנה ולהודיע לו שקיבל את העונש והוא מודה לו על כך. ולאחר שהסתובב ירה בו ואף הוא נהרג.

ש. זאת הייתה הוראה שצריך היה ללכת ולהודות?

ת. כן. היה צריך ללכת ולעשות את זה, לומר: "קיבלתי את עונשי".

היו מקרים של עונשים קיבוציים, שמישהו ברח למשל. אני יכול לזכור מקרה של בית חרושת בבונרקה. היה זה בית חרושת ללבנים אשר לפני המלחמה היה שייך ליהודי, שאף הוא היום בארץ, ושם עבדה קבוצת אנשים. קבוצה זו בשלמות - 49 גברים ואישה אחת - נהרגו כשחזרו למחנה. זה היה עוד בתחילת מרץ, מאותן החבורות ששייכות לשטראן, אבל הם עבדו במקום עבודה אחר. באותו מקום ברח אדם. זה היה ליד העיירה... באותה עיירה גרו הורי. זה היה עוד בתקופה של אמון גת.

אב בית-הדין: **אמון גת?**

היועץ המשפטי: אמון גת, אדוני, הועמד לדין בפני בית דין פולני והוצא להורג.

{לעד} אולי תתאר את תנאי המגורים בפלשוב?
ת. היו תקופות שונות. בתקופה הראשונה הרווח היה יותר גדול. גרנו בצריפים. היו דרגשים
בני שלוש קומות. בצריף רגיל היו בדרך כלל כמה מאות אנשים, אני סבור שבדרך כלל בין
200 ל-250 איש, בהתאם לגודל הצריף. לא היה שום מצע מלמטה. אבל הנכון הוא שכל
אחד לקח אתו איזו שמיכה והיא הייתה פרושה על הדרגש.

אלה שיצאו היו במצב כזה שכאשר חוזרים הסיכון הוא תמיד להיהרג, כי תמיד מישהו
הגניב משהו. אלה שהיו בפנים היו במצב של 'עבודה בהרצה מלאה'.

ש. מה פירוש 'הרצה'?

ת. היו עומדים הפורארייטרים ואנשי הס"ס ומריצים אותך "תרוץ, תעשה בריצה, מהר".
ואני אתן כדוגמא את שני המהנדסים - המהנדסת רייטר המנוחה מקרקוב והמהנדס אינגבר
- אשר נורו ונהרגו בגלל מקרה שצריף לא הועבר בזמן. והיו גם אמצעי עונשין אחרים.

ש. אנחנו עוד נגיע לאמצעי העונשין האחרים. במרץ 1943 מה קרה בפלשוב?
ת. במחצית פברואר הגיע אותו **אונטרשטורמפירר אמון גת** והתחילו תנאי חיים אחרים. גם
העבודה הייתה יותר מאומצת. קודם הסתפקו בכך שכל אחד עשה את עבודתו, ואחר-כך
נח. התקופה ההיא כאשר חזרנו למחנה, ישר מן השער הובלנו להמשיך בעבודות, עבודות
של סחיבת חלקי צריפים, אבנים, בנייה. היו מקרים של לילה שלם - לאחר יום עבודה רגיל -
היה כל המחנה עובר ועושה עבודות כאלה, נוספות. ולא הוברר לנו מדוע הדבר.

ב-13.3.43, התאריך זכור היטב, חוסל גיטו קרקוב. בחיסול אני לא הייתי, אני יודע רק מפי
כל אותם המכרים אשר הגיעו. זה התבטא בכך שאלינו למחנה הועברו 8,000-10,000 אנשי
הגיטו. בגיטו היו למעלה מ-60,000 איש, אם אני יודע אל נכון. הובאו 8,000-10,000 חיים
ולמעלה מ-2,000 גוויות, אשר נורו ונהרגו בתוך הגיטו.

אב בית-הדין: מי הוביל את הגוויות?

ת. **על פלטפורמות הובאו לתוך שטח המחנה ונקברו בשני קברים. הם הוצאו אחר-כך,
ב-1944, ונשרפו. חודש תמים היה נר תמיד של גוויות.**

ש. אתה היית עוד במחנה.

ת. כן, אני עזבתי את המחנה ב-15.11.44.

היועץ המשפטי: אז גם עקרו שיני זהב של הנרצחים?

ת. עקרו מכל גוויה כזאת אשר הוציאו מן הקבר, כעבור יותר משנתיים, שיני זהב. אז הוברר
מה היא הדחיפות בבנין המחנה. כאן המשיכו בעבודות חוץ, כי גם האנשים בגיטו המשיכו
במקומות עבודה אשר היו הכרחיים לגרמנים והם המשיכו לצאת מחוץ למחנה, הכל בלוי
משמר.

ש. האם גם צוות הפיקוד של המחנה נשאר כמו שהיה, או שגדל?

ת. גדל בהרבה.

ש. מי הגיע עכשיו?

ת. הגיעו ראשית כל "בכמנים", שומרים אוקראינים, והגיעו פלוגות גדולות של אנשי ס"ס.
באותה תקופה המחנה הוקף גדר שנייה, גדר חשמל ומגדל-תצפית עם מכונות ירייה
וזרקורים. שוב היציאה לא הייתה אפשרית, אבל אותם גדרי התיל סחבו ודרשו לא מעט
קורבנות.

צריפי המגורים היו מדי פעם קרובים לאותן גדרות מאחר והיה איסור לצאת בלילה, במחילה מכבודכם, לעשות את הצרכים אלא בכותונת או עם דלי ללא תלבושת, בחודשי החורף אנשים לפעמים לא הלכו את אותו מחצית הקילומטר שהיה המרחק, ואז נעמדו מאחורי הצריף ונורתה ירייה כאילו האדם עומד לברוח.

שוב באותה תקופה התחילו פרשיות של ביצוע עונשים כספיים, ואני כבר הזכרתי את המלקות, שהיו מאד תדירות ולא היה צורך בסיבה מיוחדת במינה. הספיק לכך שמישהו היה נראה כביכול שאיננו עושה את מלאכתו במהירות הדרושה.

והתחילו תליות פומביות.

ש. במעמד כל אנשי המחנה פלשוב?
ת. מרבית התליות היו במעמד אנשי המחנה. אני כשלעצמי ראיתי רק שתיים.

ש. תאר לבית המשפט את אותה תמונה שתארת של הוצאה להורג בתליה של נער בן 15 ואיש מבוגר.

ת. זה היה, ואת התאריך לא אזכור, אבל זה היה מכל מקום סמוך קירבת 1943. אז הייתה פלוגת עבודה סניף של אותו מחנה שעבדה מחוץ לו. ויום אחד הוקמו על מגרש המחנה שתי תליות. זה היה סימן ברור, כי לא פעם ראשונה היה מקרה כזה.

אב בית-הדין: עצי תליה, גרדומים.
ת. כל אנשי המחנה, לא אדע אם היו 15,000 או 20,000 קשה לנקוט במספרים, על כל פנים המספר עולה על 15,000 הועמדו על המגרש, לפי הסדר של הצריפים, כמו שתמיד צריך היה לעמוד, אבל אם לכל צריף היה באופן רגיל מקום משלו, שידעו לצאת בזמן המיפקדים היומיים, הפעם הועמדנו עם הפנים לכיוון הגרדומים.

אב בית-הדין: אני מבקש אותך לשבת.
ת. אני אמשיך לעמוד.
עמדו על המגרש כל אותם האנשים, והובלו לגרדום שניים : נער בן 15 - האובנשטוק, והמהנדס קראוטוירט, וצוו להיתלות.

היועץ המשפטי: על מה, על איזה חטא?
ת. מה שסופר במחנה על הנער, כי שר מנגינה רוסית. חטאו של המהנדס - לא אדע.

הנער נתלה וקרה מה שקורה אחת להרבה אלפים פעמים, החבל נקרע. הנער עמד, הועלה שוב על כסא גבוה שעמד מתחת לחבל, והתחיל להתחנן. הוא צווה להיתלות שנית. ואז הוא הועלה שנית לגרדום וניתלה אחר-כך במו ידיו של אמן גת, מפקד המחנה שעוד ירה.

המהנדס באותו זמן עמד על הכסא השני, וכאן הגיעו יותר רחוק. עברו אנשי ס"ס עם רובים ועם מכונות ירייה בין השורות וציוו להסתכל על כל העומדים על המגרש. המהנדס חתך את גידי ידיו בסכין גילוח, ובמצב זה הועלה לגרדום.

ש. כשהוא שותת דם?
ת. כשהוא שותת דם.

קשה לתאר את הדברים האלה, כאשר עומדים מסביב לא עשרות אלא מאות אנשי ס"ס עם רובים ועם מכונות ירייה, וצריך לעמוד ולהסתכל. זה היה מחזה...

היועץ המשפטי: עומדים 15,000 איש, ממולם עשרות ומאות שוטרים. מדוע לא עליתם עליהם, מדוע לא מרדתם?

ת. אני חושב שאין את הדבר הזה לתאר, לתת תשובה. אין תשובה אחת. אני יכול להגיד מה היה המצב הכללי. מזה אולי תבינו. וקשה ודאי להבין למי שלא היה שם. בסופו של דבר זה היה מחצית 1943. כבר הייתה שנת המלחמה השלישית.

זה לא התחיל בזה. התחיל במשהו אחר. האנשים היו כבר, היהדות כולה הייתה מדוכא ממה שעבר עליה 3 שנים. זה דבר אחד. ודבר שני - הייתה בכל זאת תקווה. הנה עובדים אנשים עבודת-פרך, הם כביכול זקוקים לעבודה. שמא, יתכן . . .

היה ברור באותו רגע שאם ייעשה משהו הקטן ביותר, הרי אין קושי כאשר עומדים אנשים, כוחות רבים . . . אם יורשה לי כאן לשבת.

ראשית, אין יותר מקום היום גם אצלנו - ואני מודה בכך - כעבור 18 שנה לתאר את רגש הפחד. רגש פחד זה, כאשר אני עומד כיום בפני כבודכם, הוא איננו קיים יותר, ואינני סבור שניתן להחדיר אותו למישהו. בסופו של דבר זה פחד-אימים. עומדים מול מכונת ירייה, ועצם ההסתכלות על תלית הנער, אז לא נותרת למעשה שום יכולת תגובה. דבר נוסף. האמונה בכל זאת שהמלחמה פעם בכל זאת תסתיים, וכאן, שמא, בכל זאת, נסכן 15,000 איש.

אפשר לשאול דבר אחר: ואם כבר - לאן ללכת? אצלנו היה מחנה פולני. היו 1000 פולנים, שנורו מדי פעם לא ביחס יותר טוב. להם היה מאה מטר מחוץ למחנה מקום, בית שלהם. אינני זוכר מקרה בריחה של פולנים. לאן מישהו מהיהודים יוכל ללכת?

היינו בבגדים, שבאותה תקופה לא היו בגדי מחנה הסגר, אבל כל הבגדים היו צבועים בצהוב, פסים כאלה צהובים. באמצע הראש לא היה מסופר אלא העבירו בפס של 4 ס"מ רוחב מסילה. ובאותו רגע, נניח שמצליחים אפילו בתוך המחנה, 51,000 אנשים ללא כוחות עם ידיים ריקות, נניח שמצליחים אפילו לצאת את גבולות המחנה - לאן הלאה? מה אפשר היה לעשות?

אבל בפנים היה נדמה, מכל מקום, ואל נא תשכחו רבותי, בשנת 1943 טרם ידענו מה שעלה בגורל המשפחות ובגורל כל אלה שהוצאו במשלוחים, זה נודע לנו רק יותר מאוחר. אם כן, הייתה גם תקווה שמתוך קיום העבודה... אי אפשר 15,000 איש.

אלה גם לא הסיבות היחידות, רבותי. מי שינסה היום למצוא את הסיבות, אינני יודע אם יצליח למצוא אותן **מתוך הסיבה הפשוטה: התנאים של אז לא ניתנים היום להעברה לאולם בית-המשפט, ואינני חושב חס וחלילה שמישהו לא יבין זאת, אבל זה לא ניתן גם אצלי, וחייתי זאת על בשרי.** אז כל השאלה, אולי מבחינה דיאלקטית יכלה להישאל, אבל התנאים אינם ניתנים לתיאור מאז. היו דברים, מצבים לגמרי אחרים.

ואתן דוגמה אחרת, דוגמה מאד קלאסית: היה מרטרולוג במחנה. כולנו הרי היינו במצב כפי שהיינו, אבל ניקח את המהנדס גרינברג, אחד האנשים האהובים ביותר על המחנה, שנתמנה לתכנן את הקמת הצריפים. אינני זוכר ממש את האיש הזה בלי חבורות ובלו הראש בתחבושת ובלו פצעים. האיש הזה מדי יום ביומו או שכלבים שוסו בו או שקיבל מכות, 100 מלקות או 25 או סתם מכות אגרופ, כי במקום מסויים העבודות לא בוצעו. אותו אדם שהתחנן לא פעם בפני מפקד המחנה "תירה בי", הוא עצמו לא איבד עצמו לדעת. זה יותר מוזר.

היו באותו מחנה אשתו ובתו, בתו נדמה לי חיה בירושלים. אשתו ובתו נלקחו מפעם לפעם לבית הסוהר על מנת שיפחד ויעשה מה שיעשה. איש זה עבר, נוסף על מה ששוכני המחנות

עברו, אם יש 100 מדורי גיהנום ולא שבעה מדורי גיהנום, הוא עבר אותם בחייו. בסופו של דבר נהרג, אינו בחיים. אבל עובדה היא. תנסו היום להסביר, לא תמצאו את ההסבר, היו תנאים אחרים, עבר כבר משהו על יהדות פולין עד שהגענו לפלשוב.

השופט הלוי: אתה טעית במספר כשאמרת שנה שלישית, עברו כבר ארבע שנים, נכנסתם לחמישית.

ת. זה היה מחצית 1943. והרי עוד לפני המלחמה, ב-1 לספטמבר, התחילו. אני עוד מספר על דברים שקרו עד יוני-יולי 1943 היינו כעבור שלוש שנים. אבל אם כבודו ירשה לי הערה, שלוש שנים אלו היו הרבה למעלה מאשר מוכפלות פי עשרה בתנאים הגרועים ביותר שמחו של אדם יכול לתאר לעצמו מבחינת היכולת הפיסית.

היועץ המשפטי: השופט בייסקי, כאשר הקבוצות היו הולכות לעבודות חוץ והיו חולפות זו על פני זו, הייתם מחליפים מדי פעם בפעם דברים, אינפורמציה?

ת. זה היה צחוק הגורל, אבל עד כמה שהדברים הם, כשאנחנו חזרנו מהעבודה, ופולגות הלילה, כלומר העובדים במשמרת השנייה היו יוצאים לעבודה, בדרך היינו נפגשים ביעף, במעבר. אי אפשר לדעת מה היום המצב במחנה, כלומר עד כמה זעם המפקד והעוזרים שלו פועל, אם יש עבודת לילה באותו יום או לא. וכל מה שאפשר היה לשמוע באותו מעבר, היו שואלים: "מה נשמע", היו אומרים: "ארבע-אפס, עשר-אפס", זה היה מסמן את מספר הקרבנות שנפלו באותו יום במחנה עד לשעה שחזרנו לתוך המחנה.

אגב, אם מותר לי להזכיר זאת, היועץ המשפטי שאל אותי מדוע באותה תקופה לא קמו-התנגדו. אתן דוגמה יותר טובה. לא היה קושי למעשה, לי באופן אישי, גם לברוח בזמן שהייתי במקום העבודה בגזנרג. לי תוך כדי העבודה הייתה אפשרות . . .

ש. במפעלי הגז בקרקוב?

ת. כן. יתר על כן, מהקבוצה שאליה הייתי שייך ב"הנוער הציוני" מלפני המלחמה הצליחו אחדים לעבור את סלובקיה. פעמיים נשלחו שליחים להוציא אותי. שניהם חיים היום בארץ. האחת פרדקה מאזה שחיה ברחובות, והשני... ושניהם נפגשו אתי ליד שערי המחנה והודיעו לי כי נוצרה אפשרות של הברחת מספר אנשים לסלובקיה.

חלק מהחברים שברובם היום בארץ הם הצליחו לעבור לסלובקיה. אבל אין זה דבר פשוט כאשר נמצאים 70-80 איש בני עיר וחברים ושני אחים בתוכם, להציל אחד, כשאתה יודע שבאותו יום אחר הצהריים הקבוצה כולה יותר לא תחיה. ועל כן לא כל כך בפשטות מעיזים לעשות את הדבר הזה, גם כשיש אפשרות, וגם כאשר אז, עוד ב-1943, המעבר לסלובקיה היה נראה [כעין הבטחת החיים. ועובדה, לא עשיתי זאת.

שני אנשים אלה הגיעו, פרדקה מאזה הצליחה להגיע בתחילת 1944 לארץ, הביאה את הבשורה הראשונה.

ש. סיפרת על עונש עמידה. מה זה היה?

ת. היו כמה צורות של עונשי עמידה. הייתה עמידה שכל המחנה נצטווה בה. כאשר קרה משהו, היו מדי פעם בפעם חיפושים שמא יש לאנשים עוד רכוש פרטי, כסף או דברים אחרים בעלי ערך, כי הם ידעו למעשה שמחוץ למחנה מברחים אוכל, ואי אפשר להבריא אותו אם במחנה לא מסתובב איזה רכוש או כסף. ואז היו מדי פעם ניתנות פקודות שהמחנה כולו יעמוד כעונש אחר העבודה על המגרש.

ש. כמה זמן זה היה נמשך?

ת. זה היה שונה, 6, 8, 10, 12 שעות.

ש. ללא נוע?

ת. ללא נוע, במסגרת הצריף עומדים תמיד מסודרים. אבל היתה צורה אחרת.

ש. ומי שהיה נע או זז?

ת. לא היו נעים. אם מישהו נע - היה מקבל מה שהיה מקבל.

ש. מה היה מקבל?

ת. במקרה הטוב זה הסתכם במלקות, במקרה היותר גרוע - ואלה לא היו מקרים נדירים - בירייה. אבל היו גם עונשים אחרים, אלה לא העונשים היחידים. הוקמו בתוך המחנה תאים, נראה לי שהתאים היו בגודל של 50 כפול 50 ס"מ או 55 כפול 55 ס"מ, ואדם הוכנס לתוך התא.

ש. כמו כלוב.

ת. אני לא ראיתי זאת, אבל עדים חיים שעמדו שם 12 שעות, גברת לס שגרה בתל-אביב, או עוד כמה אנשים שאני מכיר עמדו במקום זה 10-12 שעות. אי אפשר לקרוא לזה כלוב, כי בכלוב יש מרחב-מה, במקום זה לא היה מרחב לא לידיים ולא להסתובבות. וכאשר אנשים היו יוצאים מזה, הרי היו ראשית כל מטומטמים מהעמידה. היה מישהו שעמד 24 שעות במה שנקרא "שטאבונקר".

ש. היו תליות בידיים?

ת. זו הייתה שיטה אחרת. אני יכול להזכיר מקרים אחדים, נניח מקרהו של ליברמן, שהובא כנראה מהחוץ, נתפס עם ניירות פרואניים או של מדינה דרום אמריקנית אחרת, והיו אנשים כאלה שבדרך כלשהי השיגו ניירות כאלה ואשר לא חייבו אותם לפי שעה להיכנס לתוך המחנה. אז הובא האדם לאחר שלא גילה את מקור הניירות האלה שהשיג. נתלה בידיו במשרדו של מפקד המחנה, אותו אמון גת. ונראה לי שכחמש שעותיה תלו, כאשר מדי פעם מורידים אותו ושופכים מים...

אב בית-הדין: זאת לא ראית בעיניך.

ת. לא ראיתי זאת, אבל את האדם ליברמן ראיתי.

היה מקרה אחר, אם כבר מדברים על אנשים, והוא המקרה של אולמר, שבתו חיה בירושלים ואני מכיר אותה. אותו אולמר שוב הובל, על שחי בניירות אריים, לתוך המחנה. בתוך מחנה זה היה עוד בית סוהר, בית סוהר בתוך בית סוהר. זה היה משהו מיוחד במינו, ולמעשה לא הרבה אנשים שעברו פעם את בית הסוהר הזה יצאו חיים. אני מכיר בתל-אביב רק שנים, וזה העורך-דין ד"ר שטרן ואחיו יצחק שטרן. שני אלה אני מכיר שיצאו חיים מתוך אותו בית סוהר, אולי עוד מישהו.

אם כן, אותו אולמר גם ישב שם. ואגב, אולמר זה מוצאו היה ממייחוב, אותה עיירה סמוכה שלפני כן תארתי. הוא נקרא על ידי מפקד המחנה. למפקד המחנה היו שני כלבים, ראלף ורולף, הוא שיסה בו את כלביו. הכלבים טרפוהו חי. יתכן ועוד נשאר בו מעט נשימה, הוא ירה בו ונהרג.

היועץ המשפטי: מי היה המפקד?

ת. אמון גת. מדובר כאן מפברואר 1942 באמון גת. אגב, אני יודע כי הסטנוגרמה של משפטו יצאה בדפוס בפולין, ואני מכיר לפחות שני מקורות שהדבר נמצא בהם זה ספר של 500 עמודים.

ש. אנחנו סומכים כרגע על עדותך. ד"ר בייסקי. תואיל להגיד לי: אתה זוכר קבוצה של 49 אסירים ואסירה אחת?
ת. זאת הייתה קבוצת בונרקה.

ש. ספר לנו על מבצע יום הדין, יום הכיפורים 1943.
ת. באותו יום לא היה יום חג, איני צריך להגיד זאת. אבל חלק היהודים היו מתפללים בלילה. ממש בלילה בחושך; והיה חלק אשר באותו יום היו בעבודת לילה אחרת, אז נשאר ביום לישון בצריפים. באותו יום כיפור 1943 - היה זה מבצעו האישי של אונטרשטורמפירר יורן - בחר מתוך הצריפים 50 איש.

אלה היו בעיקר אנשים לא צעירים, אנשים יותר מבוגרים. ואותו יום הדין יום דינם היה, הסופי. שוב, אם מותר לי, רבותי, ה"נתנה תוקף" נתקיים בנו לא אחת לשנה, אלא מדי יום ביומו, וה"מי יחיה ומי ימות" היה מדי יום ביומו; לא היה "מי בקיצו", אלא היה רק "מי לא בקיצו" - בהבדל אחד: המחבר הפיוטי של תפילת "נתנה תוקף" לא יכול היה לתאר בנפשו מיתות משונות מסוג זה שהמציאו הנאצים במחנה העבודה הזה.

ש. האם היו מקרים שאנשי ס"ס היו ניגשים ויורים ביהודים סתם כך?
ת. דברים כאלה היו דבר יום ביומו. היו מקרים - וזה יצביע במקצת על משטר המחנה: לאחר שהופסקה יציאתנו מחוץ למחנה עבדתי בסלילת כביש מהחלק הישן של המחנה לחלק החדש, שבו הוקמו בתי חרושת, בתי חרושת לתוצרת הדרושה לצבא - נעליים, תלבושת, דברים מסוג זה. סללנו כביש מהמחנה הישן למחנה החדש, אשר היה על הגבעה.

עבדנו באותו קטע שעמד בו ביתו המהודר של מפקד המחנה. וזה היה דבר יום ביומו שאנשים שבאו לעבוד מול ביתו של המפקד, ביוזמתם הם, סחבו אבנים שהן הרבה למעלה מכוח אדם, שלא ייראה שהם עושים פחות מדי. והיה קורה שהמפקד היה יורה באנשים מחלון ביתו, ואם נפל מישהו - נפל, ואם נפצע מישהו - נפצע.

ש. אתה זוכר מקרה שפעם אמון גת מצא חתיכת לחם לבן במגירה של אחד מעובדי המשרד?

ת. זה היה באוקטובר 1943 בתוך משרד המחנה עבדו כמה עשרות אנשים בעבודות שונות. ובאחד הימים נמצא אצל מישהו לחם, לחם שלא מהמחנה והיה בקלות אפשר להבחין מהו לחם שלא מן המחנה ומהו לחם של המחנה, כי טיבו היה כזה שלא היה קשה להבחין. הוא ערך חיפוש ואצל אחרים מצא מצרכי מזון - חמאה ועוד משהו. הוצאו אז, אם אינני טועה, 10 אנשים מתוך עובדי המחנה. {אז אנשים נהרגו בקבוצות יותר גדולות, לא במקום הימצאם, אלא במקום שהיה גבוה יותר מכל מקום במחנה, והייתה שם בקעה, שעוד אזכיר אותה במיוחד, ששם הדברים לא היו נראים}.

הקבוצה הועלתה לאותו מקום ששימש מקום-ירי לאנשים. מהקבוצה הזאת נותרה בחיים אישה אחת, הנרייטה נכהאוזר, הגרה בתל-אביב, רחוב סמולנסקין 5. היא הוצאה - זה היה מקרה מיוחד - והיא הוצאה ברגע האחרון, לא מתוך צפירני המוות, אלא מתוך המוות ממש. היא אם לשני ילדים בתל-אביב.

ש. מה היה קורה בשטח שלפני המטבח?

ת. היו שני מקומות תורפה מתמידים. האנשים היו רעבים, כי האוכל לא היה מספיק, ובאותה תקופה לא כל אחד היה ביכולתו לקנות מעט לחם או מה שקנו בחוץ, והיו כאלה שהיו להם מכרים שעבדו במטבח. ואז היו הולכים בשעה מוקדמת בבוקר, כי אם מנת הלחם שחולקה פעם או פעמיים בשבוע נאכלה, היו הולכים מוקדם בבוקר לקבל מעט מרק שהוכן לצהרים. מי שנתפס נמצא אשם בשתיים: ראשית כל שלא היה במקום עבודתו, ושנית שהעז לבוא למטבח. זה היה מקום פורענות מתמיד.

ש. מהי היו עושים להם?
ת. בדרך כלל יורים.

ש. אתה זוכר שילוח אנשים מתוך המחנה למקומות אחרים?
ת. זה התחיל ב-1943. המחנה לא היה סטטי. למחנה היו מגיעים משלוחי אנשים מגיטאות שחוסלו: טרנוב, בוכניה, נובי סונץ', לאחר מכן ממחנות אחרים - שבניה ועוד.

ש. גם יהודים מארצות אחרות עברו שם?
ת. כן. ב-1944 הובאו אנשים מהונגריה. זה היה הטרנספורט האומלל ביותר שראיתי אי פעם. זה היה באמצע 1944.

היועץ המשפטי: תיתן לנו תמונה קצרה של השילוח מהמחנה.
ת. השילוח, שבו נמצאתי אני. השילוח היה ב-15 באוקטובר 1944. זה כבר היה כששמענו שהחזית הרוסית מתקדמת והוחל בחיסול. אבל המשלוחים מתוך המחנה החלו לפני זה. שלחו למחנות עבודה בצ'נסטוכובה, גרז'נסקה. לא אזכור הכל.

אבל מדי פעם היו שולחים למחנות עבודה אחרים. במקומם באו מגיטאות אחרים וממחנות עבודה אחרים מחוסלים. אבל החל ממחצית 1944 התחילו משלוחים, ונדמה לי שבמקומם כבר לא באו חדשים. אולי זה יותר נכון לתאר את מפקד הבריאות.

ש. כן, מפקד הבריאות, בבקשה.
ת. מפקד הבריאות היה ב-7 במאי 1944 הוצאו כל יושבי המחנה.

ש. כמה היו?
ת. אני מניח, שוב איני יכול לדבר אף פעם במספרים אבסולוטיים וגם איני יכול ליטול אחריות למספרים.

ש. אבל בערך?
ת. אני מניח שבקרבת שתי רבבות. המספר באותה תקופה הסתובב במחנה בין 18,000 - 20,000 - 25,000.

ש. הועמדתם לפני הצריפים?
ת. לא לפני הצריפים, אלא במגרש המפקדים. פעמיים ביום הועמדנו.

ש. הועמדתם בבגדיכם?
ת. תחילה בבגדינו, אבל צוינו כולנו להתפשט ערומים כביום הוולדנו. תושבי צריף אחרי צריף עברו לפני שולחן, שלידו ישב מי שנקרא רופא בלנקה, הויפטשטורמפירר ס"ס. שמעתי לאחר מכן, כי גם אותו גת וגם בלנקה באו לפלשוב מלובלין. זה לקח שניות. כל אחד צווה ללכת ימינה או שמאלה.

ש. מי צווה ללכת שמאלה?
ת. איני יכול לקחת אחריות. הלכו לצד אחד והלכו לצד שני. הנימוק הרשמי היה, שהחלוקה נעשתה לשם ארגון טוב של העבודה, אנשים בעלי יכולת עבודה טובה יותר ילכו לצד אחד, לעבודות קשות יותר, אנשים בעלי יכולת עבודה קלה, ילכו לעבודות קלות יותר.

ש. האם היו גם ילדים?
ת. באותה תקופה היו במחנה 28 ילדים. אם לדבר על המהירות של הפעולה שנעשתה באותו יום, 7 במאי, אולי אתן תיאור וזה ייתן את הדוגמה הטובה ביותר. נראה לי,

שבשעות המוקדמות של אחר הצהריים הסלקציה הזאת של שמאלה ימינה, כשכל המחנה עומד ערום, למטה בחלק המחנה גברים, למטה בחלק המחנה נשים, הן היו נפרדות, כולם עמדו. על עבודת הנשים עוד אזכיר מעט.

ש. השאלה אם יש כוח לשמוע.

ת. שוב עברו צריפים צריפים, סימנו את האנשים לצד אחד. צוינו להתלבש. שמחה וששון במחנה, עבר מפקד ולא קרה מאומה. התשובה לא איחרה לבוא. כעבור שבעה ימים, ב-14 במאי 1944 שוב הועמדנו באותו מגרש. הפעם לא צוינו כבר להתפשט. אבל הוצאו כל אותם האנשים - זה כבר היה ברור ביותר - שהובאו ללכת לכיוון אחד.

ש. לאן הוצאו?

ת. הם הוצאו לכיוון מסויים. זאת הייתה תמונה מיוחדת במינה. לאותו יום הובאה לשטח המחנה כמות לפחות מושלשת של אנשי ס"ס, ונוסף לגדר התייל מסביב, נוסף למכונות הירייה על מגדלי התצפית, היה מגרש המפקדים מוסב בצפיפות מרובה עם אנשי ס"ס עם מכונות ירייה. אותם אנשים ראינו תוך כדי עמידה ושתוך פסי הרכבת שהותקנו לשער המחנה נכנסה רכבת, ואז הוברר הכל.

ש. היו רמקולים? ת. היו.

ש. מה השמיעו?

ת. לאט לאט. באותו הזמן, כאשר הועברו האנשים שהובלו לפני שבוע לצד אחד, **הובלו לצד כל הילדים של המחנה, לכביש השני שירד ממחנה המפעלים, ובאותו רגע התחיל על המגרש רעש והיה נראה ברור כבר, כי גם הילדים יורדים לתוך הרכבת.**

ובאותו רגע התחיל הרעש במחנה. האמהות התחילו לצעוק ולצרוח. אין לתאר יותר את התמונה הזאת, כי כל מי שידע שיש לו ילד במחנה, ידע כי זה הרגע. כאן זה נסתיים. כמובן, באותו רגע מכונות הירייה הוסו כאילו ונדרכו, וכל אחד שמע את הדריכה של מכונות הירייה. ואז הושמעו ברמקול שני שירי ערש, רבותי!

בשנת 1947 כתבתי באחד העיתונים מאמר. זו הייתה פרפידיה של הוצאת ילדים כשהם מלווים בשירי ערש בתוך ירידה לתוך המחנה.

וכאן, אולי אספר מקרה שאין לתארו. היה נער אחד בלבד, בן 12-13 אשר בדרך שאדם אינו יודע אותה, בדרך לא דרך - ישי שפירא - הצליח לא להימצא, איני יודע אם לברוח, כי לברוח איני יכול לתאר לעצמי שאפשר היה, אבל הצליח לא להימצא על מגרש המפקדים ב-14 במאי, כאשר יצא הטרנספורט. וכמובן, היו חיפושים בתוך צריפי המגורים, שמא הסתתרו אנשים על הדרגשים.

הנער הזה באינסטינקט ילדותי ידע שיש חיפושים. כנראה, ידע שהמקום היחיד בו יוכל להסתתר, זוהי הלטרניה הצבורית העצומה לכל המחנה. בבית הכבוד מצאו את הנער. הוא סיפר אחרי כן שהוא קפץ לתוך בור הצואה ונשאר שם עד אותו ערב. כשהוציאו אותו משם, קשה לי לומר אם המקרה או האינסטינקט הציל אותו עד לאחר המלחמה. לא אדע את זאת.

מכאן, העד ממשיך את עדותו המתארת את סבלותיו במחנה בגרוס-רוזן שבגרמניה. [6]

עדויות שנמסרו נגד אמון גאט במשפט שנערך נגדו בפולין בשנת 1946 [7]

עדויות של מנדל הנריק

באמצע ינואר שנת 1943 נשלחתי מגטו קראקא למחנה פלאשוב. באותה תקופה נמצאו כבר במחנה כאלפיים איש – כולם יהודים. מפקד המחנה היה מילר. ביום 11.2.1943 הגיע למחנה פלאשוב אמון גאט מלובלין ונתמנה, במקומו של מילר, למפקד המחנה. מתאריך זה ועד 13.3.1943 הצליח גאט להגדיל את בניית הצריפים במחנה פלאשוב, אשר איפשר לאכלס בתוכם את האנשים מגטו קראקא שהובאו למחנה פלאשוב לאחר חיסול הגטו.

נודע לנו, שהמפקד החדש אמון גאט מצטיין באכזריותו, במיוחד נגד היהודים. יומיים לאחר שקיבל את הפיקוד על המחנה, נוכחנו לדעת, שהוא עולה באכזריותו על המפקד מילר. עוד באותו יום שגאט הגיע למחנה, הזמין את כל מנהלי העבודה ואת אנשי ה-"או-דה" והסביר להם, שמעתה הוא יהיה מפקד המחנה. הוא דרש מכולם למלא בדיוקנות אחר פקודותיו. כדי להוכיח שהעניין רציני ביותר, פקד על האוקראינים להצליף לכל אחד עשרים וחמש מלקות, על ישבנם.

בימים ההם, כל החולים ואלה שנפצעו בעבודה, נשלחו לטיפול לבית-החולים בגטו קראקא. בין החולים שנשלחו לקראקא היו שתי בנות שלא חזרו למחנה, אחרי שקיבלו את טיפולן. גאט דרש בתוקף להחזיר את שתי הבנות למחנה. ביום שהביאו אותן בחזרה, עצר אותן ה-"או-דה" ובפקודתו של גאט ובנוכחותו תלו את שתי הבנות. כולנו חייבים היינו לעמוד במיסדר ולצפות בתליה, כדי לזרוע פחד. אלה היו הימים הראשונים לאחר שגאט הגיע למחנה פלאשוב.

באותם הימים, באחד ממיסדרי המחנה, הופיע גאט עם פמלייתו – גרמנים ואוקראינים. גאט דרש להביא שולחנות ופקד על האוקראינים להצליף לכל הנוכחים עשרים וחמש מלקות ואף חמישים מלקות על החלק התחתון הערום. גאט טען, שזה לא צחוק, מוכרחים לעבוד יותר ולהספיק יותר. מי שלא ימלא אחר דרישותיו, יבוא על עונשו.

בסוף חודש מרס יצאנו לעבודה מחוץ למחנה. העבודה החלה בשעה שבע בבוקר ונמשכה עד שעה שש בערב. כשחזרנו מהעבודה באחד הערבים, שוב ציוו עלינו לעבוד במחנה. עבדנו עד שעה שתיים-עשרה בלילה. מאותו ערב לא יצאנו יותר לעבודה מחוץ למחנה. המשכנו לעבוד במחנה משעה ארבע בבוקר עד שתיים-עשרה בלילה. דרשו מאיתנו לגמור את סלילת הכביש במחנה בקצב מהיר.

באחד הימים קיבלתי חופש ליום אחד, כי נפצתי בעבודה. בשכבי בצריף ראיתי דרך החלון, כיצד גאט ירה בצעיר אחד, שעבד בסידור אבנים לסלילת הכביש. לפי תפיסת הרוצח גאט, לא עבד הצעיר מספיק מהר וגם לא העמיס מספיק אבנים במריצה. לאחר שירה בו, בדק את רגלו, אם הוא עדיין בחיים.

במקרה אחר ברחו שני פועלים מן המחנה. נערך מיסדר ברחבת המיסדר בנוכחותו של גאט וכן של כל אנשי המחנה שחייבים היו להיות נוכחים. גאט הוציא שמונה צעירים מאותה קבוצה, ממנה ברחו שני הצעירים. הוא פקד להעמיד אותם לפני בור, שהוכן מראש, ופקד לירות בהם. בנוכחותנו כיסו את הבור באדמה.

לאחר שגמרנו את סלילת הכביש, צירפו אותי לקבוצת טרנספורט של מאה איש. באחד הימים יצאו שלושים פועלים מן הקבוצה שלנו לעבודה בתחנת רכבת ההובלה בפלאשוב. כל אחד מאיתנו דאג בעצמו למזון – לחם ועוד צרכי אוכל. מה שאפשר היה להשיג בזמן הזה. מכאן שהמזון שקיבלנו במחנה לא הספיק לנו, הלא עבדנו עבודה פיזית קשה. כדי שלא נמשיך לרעוב, חייבים היינו לדאוג בעצמנו לתוספת מזון. כיוון שתחנת הרכבת הייתה קרובה למחנה, נכנסנו בשעה שתיים-עשרה לארוחת הצהריים למחנה. חייל גרמני, שעמד בשמירה על יד השער, עצר אותנו ושאל, מה אנו מסתירים בבגדים שלנו? הוא החל לבדוק אותנו, שמא מגניבים למחנה חומר נפץ או נשק. אבל הוא מצא אצלנו לחם, נקניק וחמאה בלבד. כשראה אצלנו מצרכי אוכל בלבד, אמר: אתם תאכלו לחם ונקניק וחיילינו בחזית יהיו רעבים? הוא קילל אותנו ופקד עלינו לחכות. הוא ניגש לביתו של המפקד גאט, שלא היה רחוק מן השער. ידענו, שאם גאט יבוא, וימצא אצלנו מזון, רע ומר יהיה לנו.

מרב פחד ניסינו לקבור חלק מן המזון. כשגאט בא, הוא ציווה לשים את כל המזון על השולחן ושאל: מהיכן לקחתם כסף לקנות כמויות מזון גדולות כאלו? כי במחנה אסור היה להחזיק כסף. פחדנו מאוד מן העונש, כי יכלו אפילו לירות בנו. גאט, כדי להוכיח, שהוא מתכוון ברצינות לבצע זממו. נטל מאוקראיני אחד את הרובה שלו, וירה באיש אחד, שעמד במרחק שלושה צעדים ממנו והרגו! הוא אמר בזעם "עכשיו כבר תגלו מניין קיבלתם את הכסף!?" ברוב זעמו החל להכות בנו בכת הרובה על ימין ועל שמאל.

כתוצאה מן המכות שקיבלתי, נשברו לי השיניים, ואולם איש לא מסר לו מהיכן יש לנו כסף. בכעסו ירה בעוד פועל והרגו במקום. אני עמדתי על יד הפועל הזה. כשהאיש נפל מן הירייה, קיבלתי מכה חזקה, ומעוצמתה גם כן נפלתי. נפצעתי ואף התעלפתי. כעבור זמן התאוששתי. שמעתי שגאט ממשיך לאיים עלינו, שיהרוג את כולנו, ואיש לא יצא חי מהקבוצה הזאת. השתדלתי לשכב בשקט, כאילו אני מת. האמנתי, כשיבואו הקברנים לקחת את הגויות, אז תימצא לי הזדמנות להתחמק מן המקום. רק שמעי שגאט קורא לאוקראינים ומחלק להם את המזון שמצא אצלנו.

האוקראינים החלו לחפש כסף באדמה, שמא קברנו שם כסף. במקרה ראו אותי, שאני זז ממקומי. אז אמר אוקראיני אחד לחברו, שצריכים לגמור אותי. חששתי מאוד מן המצב בו נמצאתי. אולם המצב השתנה, כאשר האוקראינים ראו שמחלקים לחם ונקניק. אז גם הם ניגשו לשולחן לקבל מנה. ניצלתי את ההזדמנות הצטרפתי לקבוצה שלי. החברים ניקו את הדם מפניי, שהאוקראינים לא יחשבו, שאני פצוע.

גאט שוב חזר אלינו והחל לספור אותנו. 28 בני-אדם חיים ושני הרוגים. הוא קרא לראש ה"או-דה", חילביץ' ופקד עליו להביא שוט וכן שולחן נוסף. הוא ציווה לתת לנו מאה מלקות לכל אחד. לאחר שהביא את השולחן, שני דליי מים ושוט, פתחו האוקראינים במלאכת המכות. הם ציינו עלינו, שכל אחד מאיתנו חייב בעצמו לספור בקול רם את מספר המכות שהוא מקבל. אם טעה מישהו, התחילו להלקות מחדש. אחרי קבלת מאה המקלות, חייב היה כל אחד לרדת מהר מן השולחן, אחרת קיבל מכות בראש בקת של הרובה.

אחרי שספגתי את מאה המלקות, עלה אחריי על השולחן איש מבוגר וחלש בשם מייטליס; בשעה שהצליפו על ישבנו, צעק האיש בקול רם בגלל הכאבים העזים שהרגיש. אומנם האיש קיבל כבר שלושים מלקות, אבל גם ציווה להתחיל מחדש, משום שצעק בקול רם, וזה הרגיז אותו.

כל אחד מאיתנו, לאחר שקיבל את מאה המלקות, חייב היה להודיע לגאט, שריצה את עונשו. גאט שאל את מייטליס, אם הוא מודע לסיבה שקיבל מכות ואם הוא מרוצה מכך, הוא אמר שכן, אבל כשעמד לעזוב את המקום, הוציא גאט אקדח מכיסו וירה בראשו מאחור, מייטליס נפל ונפח את נשמתו.

אחרי המקרה הטראגי הזה, המשיכו להצליף ליתר האנשים את מאה המלקות. זה נמשך כמה שעות.

גאט הכריז שאסור לתת לאנשים עזרה ראשונה או למרוח יוד על הפצעים. היו בינינו כמה אנשים פצועים. אחד בשם רוזנשטראוס. האיש קיבל כדור בפניו, בזמן שגאט נהג לירות באנשים. הכדור עבר דרך הצוואר. נמצאו עוד אנשים שפצעיהם היו קלים, ביניהם רבים, שהמכות גרמו לדימום בחלק של הגוף התחתון. על מנת למנוע עזרה לאנשים, שמרו עלינו שני אוקראינים במיוחד. חשבנו, שבכך בא קץ לעונש, אבל טעינו.

עתה יצאה פקודה מגאט, להעסיק אותנו בעבודת בניין בת מגורים שבנו עבור אנשי המשמר האוקראינים. קיבלנו מריצות ואתים. חייבים היינו להביא את העפר בריצה לשטח בניית הבתים. יש לומר, שהשומרים בבניין ריחמו עלינו, העסיקו שלושים איש במקומנו, ואותנו שיחררו מן העבודה. עמדנו בשמירה שמא יבואו גרמנים ויראו אותנו הולכים לסל. כך עבר עלינו היום הטראגי.

אסירות במחנה פלשוב גוררות קרונית עמוסה באבנים.
האסירות גוררות קרוניות מהמחצבה אל שטח המחנה [9]

עדותה של רגינה נלקן

ביום 13 במרס 1943, לאחר חיסול הגטו של קראקא, הובילו אותנו למחנה פלאשוב. אחרי ימים ספורים של שהייה במחנה, גאט בעצמו ערך מיסדר, וערך סלקציה בין הנשים, הוא הפריד מייד את הזקנות, החלשות וילדות צעירות בגילים 14-15, בסך הכל שישים – שבעים נשים.

לאחר ההפרדה מסר אותן לידי האוקראינים, שהעלו אותן לגבעה והרגו אותן בירי... במחנה סבלו נשים רבות מרעב. המרק היה חסר טעם, הלחם, המרגרינה והריבה ניתנו במנות זעומות. על נייר האריזה היה כתוב: "מיוחד לאסירים". האוכל לא היה מספיק לאנשים שעבדו עבודה פיזית קשה, כפי שעבדנו במחנה. יש לציין שאלה שיצאו לעבודה מחוץ למחנה, הרגישו חובה לעזור לאלה שעבדו במחנה. הם הסתכנו והביאו עבורם לחם ודברי מזון אחרים. היה בכך משום סכנת נפשות. גאט נהג לבקר במחנה ולבדוק כל דבר. הוא ירה באלה שמצא אצלם דברי מזון. אולם הרצון לחיות היה חזק יותר מן החוקים של גאט. היה מקרה שגאט פקד להרוג בירי שישים אופים – קבוצה שלמה – על שמצאו אצלם לחם לבן.

ביום בהיר אחד נכנס גאט למשרד והרגיש ריח של בשר מטוגן. הוא התחיל לחפש בכל שולחנות הכתיבה של המשרד. באחד השולחנות מצא חתיכת נקניק במגירה. מייד ציווה על כל הנוכחים לצאת מן המשרד והורה לאוקראינים להוביל את הפקידים לגבעה, ושם ירו בהם.

בפקודתו של גאט ובנוכחותו, ערכו הגרמנים במחנה מיסדר והקימו עמוד תליה ותלו בו שני אנשים. הראשון שנתלה היה אדם בשם אבנשטוק, אבל החוט (החבל?) נקרע. הקורבן התחיל לבקש רחמים אצל גאט, שישאיר אותו בחיים, אבל גאט לא הסכים. הוא פקד לתלות אותו עוד פעם. גם המהנדס קראסוירס – שנידון על ידי גאט לתליה – פתח וריד בידיים בסכין גילוח. אף-על-פי-כן ציווה גאט לתלות אותו, גם כשהיה כבר בלא הכרה. אז גם ניגש אליהם וירה בראשם. עמדנו וראינו את המחזה. אבל לא היה לאל ידיו להתנגד. מוקפים היינו בשומרים אוקראינים עם נשק אוטומטי בידם.

מזמן לזמן הביאו אנשים רבים למחנה פלאשוב שהגסטאפו עצר אותם במונטי-לופה (מיפקדת הגסטאפו) – יהודים ופולנים. את היהודים עצרו משום שהשתמשו בתעודות אריות, ואת הפולנים עצרו, משום שפעלו – כביכול – נגד המשטר הגרמני. את האנשים העצורים הובילו ישר לגבעה והרגום בירייה.

בסוף שנת 1943 החליפו את מחנה פלאשוב מ-Z.L (Zwangs-Lager) ל-K.L (Konzentrations Lager). למעשה לא השתנה דבר במחנות. גאט המשיך בהתנהגותו האכזרית. לכל היותר התבטא השינוי, שעוד אנשי ס"ס ושומרים אוקראינים הגיעו למחנה וגס, שומרות גרמניות, שתפקידן היה לטפל בנשים. הן גרמו במחנה צרות רבות לנשים. בזמן שערכו ביקורת בצריפים, היה להן רשות להיכנס לצריפים לבדיקות ולביקורת, ותמיד הופיעו במיסדר, שנערך על ידי גאט ועוזריו. במיוחד סבו הנשים הפולניות במחנה, כולל גם יהודיות, שעבדו במחצבת אבנים. מסכנות אלה חוייבו לסחוב עגלות עמוסות אבנים לגבעה – מצד אחד של המחנה לצדו השני. המשגיחות הגרמניות, שפקדו על העבודה, היכו אותן והריצו אותן בעבודה, שהייתה קשה בלא-הכי.

בחודש מאי, לאחר הסלקציה - קראו לזה "בראות" – כל אנשי המחנה נאלצו להתייצב ברחבת המיסדר בפקוח ועדה, שבראשם עמד דוקטור בלנקה. אנחנו עברנו לפנייהם ערומות במשך שעות אחדות, מצד אחד המיסדר עמדו נשים, ומהצד השני עמדו גברים.

כל אחת חייבת הייתה לעבור לפני הוועדה ערומה. אם הוועדה הרפואית קבעה, שהגוף אינו בנוי בתכלית השלמות, או שהם גילו איזה סימן על הגוף, או שהגוף היה רזה מדי – לפי תפיסתם – ולא מסוגל לעבודה, שמו אותה בצד, רשמו את השם ושם המשפחה. כעבור שבוע ב-11 במאי 1943 שוב ערכו מיסדר. הוציאו את אלה, שהיו רשומות לפני שבוע והובילו אותן למקום לא ידוע. כך התנהגו כלפינו הנשים וגם ביחס לגברים זקנים וחלשים, באותו יום. פעם אחת בלילה דרש גאט שמישהו מבין הפקידים יבוא למשרד לכתוב עבורו מכתב. איש בשם גולדשטיין התנדב, כי הוא עבד בעבר כפקיד. הוא ניגש למעונו של גאט ונשאר אצלו כל הלילה. למחרת בבוקר, כשעברנו במקום בדרכנו לעבודה, ראינו אותו מונח על הקרקע מת, וסימני ירייה בראשו.

גאט ערך מזמן לזמן מסיבות. הוא הזמין נשים וגברים, וגם נגנים ותזמורת, הוא השתמש בפרודוקטים מהמחסן של אנשי המחנה, האסירים הכלואים. באותו זמן ערך קצין גרמני בשם יון סלקציה ברחבת המיסדר. באותו זמן גם רדפו האוקראינים אחרי אנשים, שניסו להתחבא ולהסתתר מפניהם. הכל ידעו, שאם יון מצווה לאנשי המחנה להתייצב ברחבת המיסדר, הכוונה לרצוח קבוצת אנשים. באותה סלקציה הוציאו שישים איש – את אלה שלא מצאו חן בעיניו, ובעזרת האוקראינים הרגו אותם בגבעה. גאט נתן פקודה באותו זמן להזמין את גוטר – יושב ראש היודנראט בגטו קראקא וציווה להוציא אותו, את אישתו ושלושת ילדיו להורג.

עדויות של מאיר פרלמן

למחנה פלאשוב הגעתי ב-13 במרס 1943. אחרי יומיים הצטרפתי לקבוצת פועלים, בעבודה לכל אורך רחבת המיסדר. העברנו חומר לבנייה מבית הקברות הישן עד מפעל הרהיטים. במקרה עמדתי מול קבר אחים גדול. מזמן לזמן הגיעו משאיות עמוסות עם מתים. בהן נמצאו הרוגים גם כאלה שהיו עדיין חיים.

לא רחוק מן הקבר עמדו אוקראינים מצויידים במכונות ירייה, כשהם יורים למוות אנשים גוססים. האנשים שהובאו במשאיות, מוצאם היה מגטו קראקא ונרצחו בפקודת גאט, ובנוכחותו חוסל הגטו. ביום אחד, בשבע בבוקר, בזמן המיסדר, היה גאט גם כבר נוכח. הוא ניגש לשפילמן והחל להכותו. תוך כדי כך שאל אותו: "האם משהו לא מוצא חן בעיניך?" הוציא אקדחו וירה בו במקום. גם את זוננשטיין היכה מקודם ואחר-כך הרגו.

במקרה אחר: במשמרת לילה עבדתי במחסן של נייר. יצאתי לשירותים וראיתי שגאט עם חברו יון עמדו מתחת לחלון של הצריף, שבו היה המפעל של המברשות והסתכלו דרך החלון פנימה. גאט הוציא אקדחו וירה דרך החלון. למחרת נודע לי, שקורבן הלילה היה אדם בשם קלר, שהיה אחראי על העבודה במפעל המברשות.

במקרה אחר בא גאט עם יון למפעל המברשות, כדי לערוך ביקורת. התברר לו שחסרים שני פועלים. אחרי כמה רגעים, חזרו השנים למפעל. גאט שאל אותם איפוא היו, אמרו לו שהיו בשירותים. גאט בעצמו ירה בהם והרגם. הוא טען שחייבים להודיע לאחראי על המפעל, כאשר הולכים לשירותים!

עדותו של הנריק בלוד

לפני חיסול הגטו בקרקא ניהלתי בית מלאכה לתוצרת זכוכית. ביום 11 במרס 1943, הופיע גאט בעצמו בפעם הראשונה בבית המלאכה שלי בגטו קראקא. הוא החליט, שיש להעביר אותי עם בית המלאכה שלי, למחנה פלאשוב ביחד עם יתר האנשים בגטו.

ביום השלישי לבואי למחנה פלאשוב, הזמין אותי גאט, יחד עם עוד מנהלי מפעלים, שהקים במחנה במטרה להכין ולבדוק את הצריפים המתאימים לכל מפעל בנפרד. כשהגענו לצריף, בו עבדו צבעים, לא מצאנו את מנהל העבודה במקום וגם לא היה איש, שימסור לו דו"ח. גאט שאל, למה אין מנהל עבודה במקום? אז ניגש אליו פרבר ומסר לו דו"ח. גאט לא היה מרוצה מהדו"ח. באותו זמן עסקו הפועלים בצביעת הדליים בצבע אדום. גאט שאל את פרבר כמה דליים כאלה הוא יכול לצבוע במשך שעה אחת. לא היה לפרבר תשובה לשאלה זו, אז גאט התרגז, הוציא אקדחו ורצח את פרבר במקום.

ראש ה"או-דה", חילוביץ' היה איתנו. גאט נתן פקודה לחילוביץ' להצליף לפועלים במפעל עשרים וחמש מלקות.

המטרה לבדוק את הצריפים הופסקה באותו זמן. יומיים אחרי חיסול גטו קראקא והעברת האנשים המוכשרים לעבודה פיזית, יצאה קבוצת פועלים מהמחנה לגטו, כדי לחסל את המפעלים בהם עבדו עד כה, ולהעבירם למחנה פלאשוב. כגון מפעל חייטים, מברשות, נעליים, זכוכית ועוד כאלה. אני בעצמי יצאתי עם קבוצה של עשרה פועלים במטרה לחסל את בית המלאכה שלי ולהעבירו למחנה פלאשוב יחד עם כל רכושי שהיה מושקע בבית המלאכה שלי.

אחרי יום עבודה בגטו, כשעמדנו לחזור למחנה, עצרו אותנו לפני היציאה מן הגטו על יד בית-המרחץ, ברחוב יוזפינסקה. זאת משום שהובילו מאות אנשים – נשים וילדים – שנשארו בגטו בזמן חיסולו. אנשים אלה לא הסכימו להיפרד ממשפחתם ומהילדים. הגרמנים לא הירשו להם לקחת את ילדיהם למחנה פלאשוב. את כל הקבוצות האלה הובילו ראשונות למחנה. כשקבוצות אלה נכנסו למחנה, הובילו אותן אל הבורות, שהיו מוכנים מראש. ראינו ושמענו כיצד יורים בהם והם נופלים לתוך הבורות.

לאחר ימים אחדים, כשהייתי בגטו לצורך חיסול בית המלאכה שלי: פירוק המכונות והעברת הכלים למחנה פלאשוב, עצרו אותי הגרמנים בעת שהותי בבית המלאכה, והובילו אותי לתחנת ה"או-דה" בגטו. החקירה נמשכה שעות מרובות, משעה עשר בבוקר עד שעה חמש אחרי הצהריים. היכו אותי באכזריות בכל חלקי גופי, עד שאי אפשר היה להכיר אותי, כי ספגתי מכות גם בפנים. לבסוף קשרו לי את הידיים בחוט ברזל והובילו אותי למחנה פלאשוב.

חמישה עשר יום הייתי עצור במחנה. ישבתי ביחד עם אולמר, מעיר מייכוב ועוד גברים ונשים וילדים באותו צריף אשר שימש בתור בית מעצר. בסך הכל ישבנו יחד כשבועים אסירים. חרות בזיכרוני שזה היה ביום שבת לפני הצהריים. הוציאו את כולנו לחצר לשם ניקוי הצריף. בעומדי בחוץ, ראיתי מרחוק את הכלב של גאט – סימן שגאט נמצא בשטח, קרוב לצריף שלנו, הלא כלבים, שיש להם בעלים, אינם מסתובבים לבדם בחוץ.

גאט בא לרחבת המיסדר. הוא ציווה על כל הקבוצה במקום לעמוד בסדר והוא חקר את הנוכחים לפי הסדר שלו. בזמן החקירה היכה את הנחקר בשוט שלו באכזריות בכל חלקי

הגוף בלא סיבה. גאט האשים אחדים מאיתנו, שהחזיקו תעודות מזויפות על שמות פולניים וגם תעודות אמריקאיות מזויפות, כסימן שרצינו לברוח.

הראשון שנחקר היה אולמר. גאט לחץ עליו, שימסור פרטים, מניין רכש תעודה להגר לפרו. אולמר הכחיש, שבכלל לא היה ברשותו תעודה מעין זו. גאט ציווה על אולמר לרוץ, תוך שהסית את אחד הכלבים. הכלב תפס את אולמר בחלק התחתון של הגוף, הפיל אותו והמשיך לנשוך בכל חלקי גופו, עד שדם זרם ממנו. אולמר זעק מכאבים. גאט עמד צעדים אחדים ממנו, אך לא עצר בכלבים. הוא הוציא אקדחו וירה בראשו של אולמר. כך החזיר את נשמתו לבורא עולם.

ושבו הכניסו אותנו לצריף המאסר. פחד אחד בנו וסבלנו רבות מהתנהגותו של גאט. כל מה שראינו, לא נתן לנו מנוחה. אחרי החקירות הושיבו אותנו לחמישה-עשר יום במאסר. לאחר-מכן שיחררו אותי וצרפו לקבוצת עבודה במחנה. המזון שקיבלתי היה דל. כל הזמן היינו רעבים והעבודה הייתה קשה. יום-יום רצח גאט אנשים בלא סיבה, גם כאלה שעבדו בבניין המחנה. האנשים חיו בפחד מתמיד מפני הרוצח והסדיסט גאט ועוזריו.

זכור לי מקרה, מייד לאחר כניסתי למחנה, קבוצת פועלים של שלוש מאות וחמישים איש, שיצאו לעבודה מחוץ למחנה בחברת "שטראוך", אחד מהם ברח. כשהקבוצה חזרה בערב מן העבודה למחנה, הובילו את כל הקבוצה לרחבת המיסדר. גאט הופיע והודיע, שאחד מן הקבוצה ברח. הוא הכריז, שבעד כל אחד שיברח, הוא יהרוג עשרה אחרים. אמרה ועשה: בעצמו בחר בעשרה צעירים, הוביל אותם לגבעה, דרש מהם לפשוט את בגדיהם ולעמוד בשורה עורפית על יד בור. הוא ירה באחד אחרי השני, וכך נפלו ישר לתוך הבור, שהיה מוכן מזמן. כל הקבוצה נדרשה לעמוד ולראות כיצד חבריהם לעבודה נרצחים. המטרה הייתה כמובן, לזרוע פחד ואימה בכולם.

עדותו של דוד שלאנג

הטעיה מכוונת

את הנאשם אמון גאט, היכרתי ב-13 במרס 1943. אומנם מזמן ידענו כי מחכה לנו גירוש מן הגטו בקראקא, על ידי גאט ועוזריו. אנשי האקדמיה היהודית, כולם החביאו את דרכוניהם, בהם היו רשומים המקצועות שלהם. אנשי האקדמיה והאינטליגנציה היהודית הציגו עצמם כפועלים, בכל מיני מקצועות וזאת, כדי שבדרך זו יתאפשר להם להגיע למחנה עבודה בפלאשוב.

אנחנו – אנשי האינטליגנציה – האמנו, לפי המידע שקיבלנו, שמחנה העבודה בפלאשוב ייהפך למפעל של עבודה, ולא יתנהל בשיטות הנהוגות במחנות ריכוז. כך אנחנו הבינו את המשמעות של "יודן-ורק-בצירק" (אזור של מפעלים ליהודים), ואנחנו הכינונו את עצמנו לתוכנית זו. אולם לאחר שהמפקד הקודם מילר עזב את תפקידו, ובמקומו בא מחליפו אמון גאט וקיבל את הפיקוד על המחנה, השתנה כל המצב בצורה רדיקלית, תפנית של 180 מעלות.

ביום 13 למרס 1943 הקיפו, אמון גאט ועוזריו האוקראינים את הגטו. גאט בעצמו הוציא פקודה כי, במשך שלוש שעות חייב הגטו להתרוקן מיושביו היהודים. על הודעת גירוש זו חתם ראש המשטרה איש ה-0.0, ועל הביצוע הופקד גאט בלבד, הוא אישית.

גאט עורך מסיבות הוללות

לאמון גאט ולעוזריו, אנשי ה"ורקשוץ" האוקראינים היו חיים טובים במחנה פלאשוב. במקום להישלח להילחם בחזית הרוסית ולסכן את חייהם, הם העדיפו להישאר בפלאשוב, שם ערכו

חגיגות ומסיבות של השתוללות (אורגיות), על חשבון אסירי המחנה היהודיים. ממש באותו זמן שגאט ערך חגיגות, אסירי המחנה רעבו לפרוסת-לחם, והרבה אנשים מתו כתוצאה מעבודות הפרך שנאלצו לעבוד, וגם כתוצאה מתזונה רעה ובלתי מספקת.

חשדיה וחקירתה של הגסטאפו נגד גאט

באותה תקופה חשדו בכירי הגסטאפו בקראקא בגט שיש לו עניין אישי בכך, שהוא מעוניין שהוא בלבד באופן אישי, יבצע את גירוש היהודים ויחסל את הגטו, שהכל יאורגן ויתבצע על ידו בלבד. דבר זה החשיד אותו והתנהלה נגדו חקירה מקיפה על ידי הגסטאפו.

אני בעצמי עבדתי אז בחברת "פרוגרס" (לשעבר חברה בבעלות יהודית, "שהולאמה" בתקופת הנאצים), הקומיסר הגרמני בחברה זו היה איש ה-0.0.0. אונקלברך. הגרמני הזה, הוא אישית קיבל מאיתנו, מכל אחד שעבד בחברה זו, סכומי כסף גדולים, כדי להשפיע עליו שההתנהגות כלפינו תהייה יותר אנושית. הדבר החשוב ביותר בשבילנו היה לקבל ממנו הסכמה שיורשה לנו לגור בצריף שעל יד "מפעלי פרוגרס" שם עבדנו, ולא לאלץ אותנו לגור במחנה. היינו מוכנים להשתתף בהוצאות להקמת צריפים עבורנו, שאמורים היו להקימם ליד המפעל.

מכיוון שאונקלברך היה ממלא מקומו של אמון גאט, היה לנו מידע מהן התוכניות של גאט. ידענו שיש לו תוכנית להקים מחנה גדול, כשבתוכו מוקמים מפעלים ומקומות עבודה רבים ומגוונים וזאת, כדי שגאט לא יצטרך לצאת לחזית המזרחית בברית המועצות. "פעלתנותו" האינטנסיבית הזאת, של אמון גאט, הייתה אמורה גם לשמש לו כ"קרב קפיצה" לקידום מעמדו ועליותו בדרגה בהיררכיה הנאצית. במטרה להגיע למטרה זו, גט עשה הרבה וגם הצליח להיות ביחסי חברות טובה עם המפקד שרנר, הם שניהם, בצוותא, היו אלה הקובעים במחנה פלאשוב: "מי יחיה ומי ימות" – מי יישלח לכבשן הגזים לשריפה, ומי ימשיך לחיות חיי עבדות, השפלה, עוני ומצוקה.

כאמור, חשדה הגסטאפו בקראקא בגאט, והתנגדה לתחבולותיו. הגסטאפו עקבה אחרי מעשיו של אמון גאט. הם "שתלו" מרגלים בקרב ה"או-דה" (המשטרה היהודית בקראקא), שמסרו להם – לגסטאפו – חומר מחשיד ועובדות נגד גאט. כל זה נעשה על ידי הגסטאפו כדי להעביר את גאט מתפקידו. בגלל הפעולה הזאת (החקירה) שהתנהלה נגד גאט – כאמור על ידי הגסטאפו, עצר אותי אמון גאט, אותי ועוד כמה מחבריי במחנה פלאשוב. התנאים – ובעיקר המצב הסניטארי – בחדר המעצר שהיינו כלואים בו, היו ללא נשוא. לפי הוראותיו של גאט, התייחסו אלינו גרוע יותר מאשר אל חיות. לגבי גאט חיוו של אדם לא היו להם כל חשיבות לגביו, אצלו להרוג אדם היה כמו להדליק סיגריה, למשל.

באמצע הלילה הוא הביא את ארבעתנו – האסירים היהודים – אל ביתו המהודר, "הבית האדום", וחקר אותנו. בזמן "החקירה" עמדנו עם הידיים למעלה ועם הפנים אל הקיר. כאשר גאט פקד עלינו להסתובב אליו, ראינו אצלו שלושה אקדחים: אחד מונח על השולחן, אחד תקוע בחגורתו והאקדח השלישי נמצא במגירת השולחן הפתוחה. גם כלבו-הטורף הענקי של גאט "רולף" היה נוכח בחדר ורק חיכה לפקודת אדוניו להתנפל עלינו.

ב"חקירה" הנ"ל גאט הודיע לנו כי מאשימים אותו כי הוא – גאט – קיבל מאיתנו שוחד. אנחנו היינו מודעים למה שמחכה לנו אם נאשר את הגירסה הזאת. גם הבנו את הפחד של גאט מפני הגסטאפו. כדי להציל את עורו גאט היה מוכן לחסל את ארבעתנו, כדי שלא תישאר כל עדו מרשיעה של הגסטאפו נגדו.

אנחנו הצהרנו בפניו, כי נכון שנתנו לו כסף, אבל הכסף לא היה מיועד עבורו אישית, אלא שהכסף היה מיועד למטרה אחרת: לבנות עבורנו צריפים. "ההסבר" המחוכם הזה הוא שהציל את חיינו, כנראה. הוא מאוד מצא חן באוזניו של גאט והוא אישית הכתיב את הגרסה

הזאת שבהצהרתנו למזכיר שלו, פמפר. הוא הזעיק במיוחד למטרה זו את מזכירו. עדות זו הייתה נחוצה לו, כדי שבמקרה והגסטאפו תבוא ותיקח אותנו לחקירה לרחוב פומורסקה, לא תהיה להם חומר ועובדות כדי להאשים אותנו, אבל אותנו עדיין לא שיחרר, המשיך להחזיק בנו עד גמר החקירה של הגסטאפו.

במשך השבועיים שישבנו במעצר, הצליח אמון גאט, באמצעות מיטיבו מפקס ה-0.0.0 שרנר לטשטש את החקירה, בזכות הפרוטקציה של שרנר טושטש כל העניין וגאט יצא מכל העניין נקי.

הרג המוני יום-יום

באותה תקופה שהתדרדר מצבנו בפלאשוב, כל יום נעשה גרוע מקודמו. מצב האסירים היהודים היה מחריד: לא היה יום בלתי קורבנות בנפש! אני זוכר שביום 13 במרץ 1943, כשחזרנו מן העבודה "נתבשרה" לנו בשורה רעה ומרה: אותו היום רצח גאט, ועוזריו האוקראינים, 18 אסירים יהודים, מקבוצת עובדי הניקיון במחנה ("זאבורונגס-גרופה"). עבודת הניקיון שלהם לא מצא חן בעיניו של הרוצח, "האיסטניס" הזה.

הפועלים במחנה פלאשוב התחלקו לשתי קבוצות: קבוצה אחת, זו שאנשיה עבדו בהקמת הצריפים, בתוך המחנה. קבוצה זו כונתה "באראקן-באו" (הקמת צריפים). ואילו הקבוצה השנייה, אנשיה עבדו במפעלים שמחוץ למחנה, או שהלכו לעבודות שונות מחוץ למחנה. אלה שיצאו לעבוד מחוץ למחנה, לפחות במשך היום היו חופשיים ומשוחררים מעינו הרצחניות של גאט. לעומת זאת, אלה שעבדו בפנים, בתוך המחנה, במשך כל היום – והלילה – היו נתונים תחת לחץ של אימה ופחד שאולי היו הם יירצחו בידי אמון גאט. האסירים במחנה היו שרויים תמיד במתח בלתי רגיל. כל אחד ראה עצמו קרובן פוטנציאלי. עלי לציין שבנוסף לרוצח אמון גאט, היו עוד רוצחים, מבין עוזריו במחנה כמו, למשל: אנטון, דדרייבסקי, וכן סטריביץ.

בזמן שגאט יצא לטייל במחנה עם כלבו הענק והמפורסם "רולף", השתררה במחנה בהלה ואימה, וכאשר הוא חבש את כובעו האוסטרי, כבר ברור היה לכולם במחנה, שהיום יהיו קורבנות. השאלה הייתה כמה? כאשר חזרנו מעבודתנו בעיר אל המחנה, ורצינו לדעת מה מספר הקורבנות שנפלו חלל במשך היום, שאלנו מילה אחת: כמה? התשובה הייתה גם כן קצרה: 0:3, 0:4, 0:5 וכך הלאה.

רצח ילדים בדם קר

בתקופה שקדמה למחנה פלאשוב, בזמן כשישבתי עוד בגטו חיפשתי הזדמנות לשוחח עם גט ולבקש ממנו רשות לצאת מן הגטו ולהצטרף לעובדים במחנה פלאשוב, יחד עם בני בן התשע. באותה הזדמנות ראיתי איך ילד יהודי אחד ניגש אל גאט וביקש לשלוח אותו למחנה עבודה. בתגובה לפנייתו של הילד הוציא גאט את אקדחו וכיוון אותו לעבר הילד, הילד התחיל לבקש מגאט רחמנות. גאט עצר, מכיוון שראה בקרבת מקום – ליד הילד – עומד אדם מבוגר וגאט החליט לרצוח אותו. הוא ירה באדם המבוגר והמית אותו.

ביחס לילדים, גאט הבטיח לנו ואמר שכל הילדים ישוכנו במסגרת של גן ילדים בתוך המחנה, כיוון שידעתי – כך סברתי – מה יהיה גורל הילדים ב"גן ילדים" זה, לא השתכנעתי ולא הסכמתי להכניס את בני ל"גן ילדים" זה. ברגע האחרון – לפני יציאתי למחנה פלאשוב – הצלחתי לשחד את אחד השומרים האוקראינים ותמורת ליטר אחד של וודקה הוא הבטיח לעזור לי, לצאת לילד שלי מן הגטו. הילד הזדחל אל מתחת לעגלה שיצאה מן הגטו. בדרך הצטרף הילד אל אחד מהמכרים שלי, וכך הוא הגיע אל מחנה פלאשוב, שם החביאו אותו מכרים שלי ושמרו עליו עד שאני עצמי הגעתי אל המחנה.

במקרה אחד, כאשר עמדתי עם קבוצתי לצאת לעבודתי בעיר, במפעלי "פרוגרס", הייתי עד-ראיה למאבק שהתנהל על ידי גאט נגד נשים יהודיות: אחת שמה היה קראוס, ושם השנייה היה שטיינר. גאט נאבק איתן ורצה להוציא מידיהן בכוח א ילדיהן. הנשים סירבו ונאבקו נגדו, גאט רצח אותן.

באותם הימים ילדי ישראל בגטו קראקא נמלטו על נפשם וברחו כששמעו את השם גאט או בראותם כל גרמני מתקרב, ובמיוחד פחדו ה ילדים וברחו מפני גאט, כמו מחיה רעה טורפת. הילדים ידעו היטב שגאט הוא רוצח ילדים.

הייתי גם עד ראיה וראיתי במו עיניי איך גאט רצח את שפילמן ואת זונשטיין. הדבר התרחש על רחבת המיסדר. אני עבדתי אז ב- Spoldzielania Metalowa – בתוך המחסן של מתכת, ומשם יכולתי לראות ולעקוב אחרי המתרחש ברחבת המיסדרים. ממקום עבודתי ראיתי את הגבעה, שעליה בוצעו כל ההריגות והרציחות של אמון גאט.

רצח היהודי הזקן שהתחזה כנוצרי

שוב הייתי עד ראיה למקרה רצח מחריד אחר: יום אחד ערכו אנשי הגסטאפו פשיטה על תושבי קראקא הפולנים. הם עצרו אדם בתור פולני – למעשה היה זה יהודי שחי על תעודות מזויפות בתור נוצרי – האיש נפצע בצורה קשה בידי שוביו אנשי הגסטאפו. מאחר והאיש היה פצוע קשה, אושפז האיש בבית-החולים העירוני. אולם תוך כדי טיפול באיש בבית החולים, נכחו לדעת כי הוא יהודי (כנראה לאחר שהפשיטו אותו מבגדיו, נכחו לדעת שהוא מהול). אי לכך העבירה הגסטאפו את האיש למחנה פלאשוב.

ראיתי את האיש כשהורידו אותו מן הרכב והיה עטוף בסדין לבן כפי שיצא מבית-החולים. הוביל אותו איש ה"ורקשוץ" הידוע במחנה (כרוצח), קונקה. כולם הכירו את קונקה לפי התנהגותו. הייתי סקרן לדעת מה יעלה בגורלו של האיש הזקן והפצוע. עקבתי אחריהם ממרחק של כשלושים מטר. תוך כדי שקונקה הוביל את האומלל, נזדמן למקום גאט. הוא שאל את קונקה מה יש בדעת ולעשות עם הזקן. הם החליפו ביניהם כמה משפטים ולבסוף החליטו והושיבו את הזקן בתוך השלג, כאילו כהכנה לשם צילום, וכעבור דקות אחדות ירה קונקה בזקן, לפי פקודתו של גאט.

שוב היה מקרה – בתקופה אחרת – כאשר העבירו אסירים יהודים ממחנה פלאשוב למפעלי הנשק בסקאז'יסקו, הופיע גאט – בלוויית כמה "מעוזריו" – בבית המלאכה למתכת. הוא ירה ורצח במקום כמה פועלים יהודים. בין היתר הוא רצח גם את שיינפלד, משום ששיינפלד ביקש ממנו, שישאיר אותו בפלאשוב, "חטאו" של שיינפלד היה שהציג את עצמו כאדם בעל ידע וכישורים בתחום המתכת. שיינפלד רצה להישאר במקום ולא לנסוע לסקאז'יסקי. גאט התרתח וירה בו. שיינפלד נפל מתבוסס בדמו, הוא עוד הספיק להשמיע כמה אנחות ונפח את נפשו. כששיינפלד כבר היה מת, גאט התכופף ובעט במגפיו בפניו של שיינפלד וירה בו שוב.

שלומית אשל עדותה על מחנה פלשוב

שלומית אשל נולדה בשנת 1929 בקרקוב. כשנולדה קראו לה ג'ונקה בוכבינגר. עדותה הוקלטה בוידאו. אנו מביאים את התמליל של סרט וידאו כפי שהוקלט ותומלל ע"י "יד-ושם" שהקליט אותה ב-3.8.1999. דבריה נכתבו כפי שנשמעו בקלטת. לא נערך תיקון ושינוי בניסוח ובתחביר כדי לשמור על האוטנטיות של העדות.

בתחילת עדותה היא מוסרת פרטים על ילדותה:

ש: את נולדת בקרקוב (KRAKOW), 1929, בפולין, כמובן מה היה שמך כשנולדת.
ת: ג'ונקה בוכבינגר מהבית.

במשפחה אנחנו היינו ארבעה ילדים בבית חוג הורים. אבא השתייך לחסידות מסויימת. בית דתי. מאוד דתי. יש לי אח שהוא חי היום בארץ. בארבע שנים יותר גדול ממני. בבית קראו לו סאלק עכשיו קוראים לו בן. אני הייתי שנייה במשפחה. היה לי אח קטן שנולד ב-1933. קראו לו אז אלוש, ואחותי הקטנה נולדה בשנת 1939 בנובמבר.

עד המלחמה אני הלכתי לבית ספר. לבית הספר קראו "מריה קונוקניצקה". ברחוב סבסטיאנה. הייתה לנו חנות גדולה לזכוכית וקריסטלים ופורצלן ברחוב בריאקוציאלה בקרקוב, מכרו שם בסיטונות, בקמעונות לכל הסביבה של קרקוב.

ש: איך אמרת שקראו לבית הספר?

ת: זה היה "מריה קונוקניצקה" ברחו סבסטיאנה. שמה הלכתי לבית הספר. אחרי הצהריים שלחו אותי לבית ספר דתי, שנקרא "בית יעקב". לא היו לי הרבה חברות, רק מה שמהרחוב. הייתה לנו משפחה מורחבת של סבתות, הסבים נפטרו די מוקדם, אבל, כאמור, גם האחים והאחיות של אימא ואבא. ביום שישי בערב היינו נוהגים ללכת לסבתא בקרקוב, ברחוב קרקובסקה, שזו הייתה אימא של אבא שמה נפגשנו כל בני הדודים וכל המשפחה, ובשבת אחרי הצהריים נהגנו ללכת לסבתא שהייתה גרה בפהגוש (PODGOSZ) ושמה כל הנכדים וכל המשפחה, כל הדודים. שמה היינו בין שלושים ושבעה לארבעים איש כל שבת, פעם בשבוע נפגשנו הילדים, אנחנו שיחקנו בחצר למטה, וככה עבר השבת עלינו.

מכאן, נדלג על קטע ונגיע ישירות לעדותה על מחנה פלאשוב. וכך היא מספרת בעדותה:

זה כבר שעות שלא כל כך ראו אנשים הולכים ברחוב, כבר לא היו כל כך... השוטר היהודי שליווה אותנו אמר: אתם תלכו, אני הולך אחריכם, ואני אוביל אתכם עד לגטו B. אני זוכרת, אימא שלי החזיקה את הילדה על הידיים. אח שלי היא החזיקה אותו ביד. שתי היתומות הלכו אחריה, ואני אחרונה עם שתי שקיות, והשוטר היהודי הזה הולך אחרינו ובדרך ראו מלא גרמנים.

אבל כשהגרמנים ראו שהולכים עם שוטר יהודי הם כבר לא כל כך שמו לב לזה. המשכנו ללכת, ובצד ימין הייתה יציאה מהגטו, שמשאיות יצאו משמה. באותו זמן כבר מילאו את המשאיות עם בגדים שיהודים השאירו, כי זה נסע למחנה פלאשוב, לניקוי כזה של די.די.טי או משהו, חיטוי. ואחר כך כנראה חילקו את זה בין נצרכים או מה. אני לא יודעת בדיוק. אני

ככה הולכת, ואני רואה שאימא באמת מרחקת, והילדים, והיהודי הזה תופס לי את שתי השקיות, זורק לי מהיד, מעיף אותי באוויר וזורק אותי למשאית.

ש: השוטר?

ת: השוטר, על המשאית ישבו כמה יהודים, שאיך זורק אותי למעלה, אלה תכף דחפו לי את הראש ואת הגוף מתחת לבגדים והמשאית יצאה החוצה. זה לקח שבר של שנייה שהייתי במשאית.

ש: אני לא מבינה. זה לא תואם עם אף אחד?

ת: עם אף אחד לא. הוא לא אמר מילה.

ש: זו הייתה יוזמה של השוטר היהודי?

ת: כן.

ש: ולמעשה אימא הלכה ולא ידעה לאן נעלמת?

ת: לא, היא לא ידעה. אף אחד לא ידע. אני נעלמתי באמצע הדרך. אחר כך התברר שהוא אמר לאימא שהוא זורק אותי על המשאית, כי הוא ליווה את אימא עד לגטו B באמת, עם הילדים. לא ידעתי לאן אני מגיעה. לא ידעתי לאן אני נוסעת. כל היהודים האלה שישבו למעלה אמרו תשתקי, אל תדברי ולא תזוזי. אני מתחת לכל הסמרטוטים האלה. אלה כבר היו שעות הערב, כבר חושך. ואני נכנסת למקום שזה היה מחנה פלאשוב. כשעברנו את השער שמה, אז אחד היהודים אומר לי: תקפצי, תרדי למטה ותתחילי ללכת. שמה הלכו מאות אלפים של אנשים.

זה היה באותו יום שאת כולם הכניסו למחנה ואחד מחפש את השני, ואחד צועק, וקוראים שמות. לא ידעתי איפה אני, מה אני, מה אני עושה פה, לאן אני הולכת. אני כל הזמן עם מחשבה שאבא שלי נשאר בקרקוב, שהוא יציל את אימא. אפילו מהגטו הוא יוציא אותה. לא ידעתי איך הוא ידע שהיא בכלל בגטו.

ש: אבא למעשה יצא באותו יום של הגירוש לעבודה?

ת: ביום הגירוש לקחו אותו גם כן למחנה פלאשוב.

ש: אבל את זה לא ידעת? מבחינתך הוא כאילו יצא לעבודה?

ת: לא ידעתי. כאילו שהוא יצא לעבודה, ושהוא יישאר בקבוצה שתנקה את הגטו. לא חלמתי שהוא יהיה בפלאשוב. אני ככה הולכת מצריף לצריף, מצריף לצריף, ואני רק שומעת את הבכי ואת הצעקות, ואני לא יודעת איפה לעצור. אני מסתובבת מצריף לצריף, אני הולכת, לא רואה אף בן אדם אחד שהוא מוכר לי מאיזה שהוא מקום. כלום. פתאום ניגשה אלי אישה אחת ואומרת לי: את בוכינגר, נכון? אני אומרת לה: כן. היא אומרת לי: את יודעת שאבא שלך כאן? אמרתי: לא, אבא שלי לא כאן. היא אומרת: אני מכירה את אבא שלך, אבא שלך כאן, את תלכי למחנה הגברים ואת תשאלי איפה בוכינגר, ויגידו לך, אבא שלך כאן.

בינתיים גם לא הייתה לי שום מיטה, כי כל המיטות היו תפוסות. כל זמן שנתנו שם להסתובב ולהיכנס למחנה גברים, אמרתי: אני אלך, אני אלך לחפש את אבא שלי. באמת הלכתי למחנה הגברים, זה לא היה רחוק, התחלתי לשאול. אמרו לי: כן, אבא שלך פה. איפה? אני ניגשת, אני רואה. אבא שלי רואה אותי, כמעט והתעלף. אומר לי: מה את עושה כאן? אמרתי לך תשמרי על אימא. אני מתחילה להסביר לו מה שברקוביץ עשה לי. והוא אומר: אבל אני אמרתי לך תשמרי על אימא. עכשיו אימא נשארה לבד עם כל הילדים. ואני הרגשתי שנורא כואב לו שכאילו לא שמעתי בקולו, אבל אני מנסה להסביר לו שזה לא אשמתי, הוא זרק אותי על משאית. כנראה שהוא גם זכר שאמרתי שאני לא רוצה להיכנס לאמבטיה. אמרתי: הייתי באמבטיה, וברקוביץ בא והוציא אותנו ושלח אותנו. ואני פה. הוא ראה שכבר אין מה לעשות. ואז אבא התחיל להיות בקשר עם ברקוביץ הזה, שגם היה בפלאשוב. היו שם הרבה שוטרים כאלה מהגטו. עכשיו אני רק אחזור לקטע שאני חזרתי בחזרה למחנה הנשים ומצאתי מקום, פריצה כזאת, מיטה כזאת, שהיה מקום, ונשארתי.

ש: בלי שאת מכירה שם אף אחד?

ת: אף אחד לא. נשארתי, ולא ידעתי איך, באותו לילה שמה ישנתי. למחרת בבוקר קמתי וראיתי שהייתה שם אישה שמאוד מוכרת לי. אמרתי לה: את יודעת מי אני? ככה ניסיתי לחפש מישהו שידע מי אני, אז היא אומר לי: כן, אני חושבת שאני יודעת מי את. את הבת של הלה בוכבינדגר. אמרתי: נכון. היא הייתה אחת שבאמת הכירה את אמא שלי, וככה השתדלתי להיות על ידה, שיהיה לי מין אפטרופוס כזה. דרכה הכרתי את החברה שלה וככה השתדלנו תמיד להיות ביחד. אני נשארתי בצריף הזה, צריף מספר 5, שהבלוקאלטסטה האחראית עלינו הייתה אחת בשם רוזי קרנץ.

את אבא שלי תכף לקחו לעבודה. זה היה בית חרושת למעטפות, לנייר. הוא יצא כל בוקר עם הקבוצה שלו, כי היו שם כמה מקומות עבודה. זה היה לתפירה, זה היה לנייר, מברשות, כל מיני דברים. אבא שלי תכף יצא לעבודה. אבל אני, הנייר שלי כבר לא היה טוב למחנה. אני לא נכנסתי באופן חוקי למחנה פלאשוב, אני נכנסתי עם המשאית הזאת. אז לא יכולתי גם לצאת לעבודה. לא יכולתי לקבל את חתיכת הלחם, כי לא קיבלתי את ההקצבה.

הבלוקאלטסטה הזאת הייתה בחורה מקסימה. באמת מקסימה. היא אמרה לי בהתחלה את יודעת מה, תישארי על המיטה, תתכסי עם השמיכה. כי מדי פעם הגרמנים נכנסו לראות אם כולם יצאו לעבודה. תישארי פה, רק אל תזוזי, כשתשמעי שנכנס גרמני לצריף – אל תזוזי.

המיטה שלי הייתה למעלה, בקומה שלישית. באמת לא זזתי ונשארתי שם כמה ימים. אחרי איזה שבוע או שבועיים היא אמרה: תשמעי, זה לא עסק, אני כל פעם נותנת לך לחם של מישהו אחר, מה שנשאר, מה שפה ומה ששם, אני יותר לא יכולה לשמור עליך, אין טעם לזה. את חייבת לצאת לעבודה. איך יוצאים לעבודה? את פשוט הולכת לאפלפלץ, למגרש כזה שמשם יצאו לעבודה כל הקבוצות. יש עוד בטח בחורות או נשים כמוך שנכנסו ככה לא באופן חוקי. תישארי על המגרש הזה ותראי מה שיהיה עכשיו.

הייתה פה סכנה מאוד גדולה. אני רוצה להגיד לך, אנחנו ראינו שהייתה גבעה כזאת. הייתה גבעה במחנה פלאשוב. על הגבעה הזאת כל הזמן הייתה מדורה. אנחנו ידענו ששמה יורים באנשים על הגבעה ושורפים אותם.

סבתי, אימא של אבא, והבן שלה ואשתו והבת ואחות אשתו, ניסו לעבור מהגטו לצד הארי. ניסו לעבור בתעלת ניקוז ותפסו אותם. ואז ברקוביץ' גם סיפר לנו שתפסו אותם והם למעלה על הגבעה הזאת, גמרו אותם ושרפו אותם. ואז היא אמרה לי: את חייבת לצאת לעבודה, את לא יכולה להתחבא יותר בצריף, ויצאתי.

ש: עוד לפני כן, התחלת לספר על העניין של סבתא והמשפחה. את ידעת את זה מייד כשהגעת?

ת: לא. הם הביאו אותם אולי יומיים או שלושה אחרי זה. הם התחבאו מתחת לאדמה בביוב הזה, שניסו לצאת החוצה תפסו אותם. ובאותו יום שהביאו אותם, ברקוביץ' הזה סיפר לאבא תשמע, אימא שלך, אח שלך, גיסתך, הם למעלה.

ש: זה האח שהיה שותף?

ת: לא, לא, זה אח צעיר.

ש: כשהוא סיפר את זה לאבא, אבא סיפר לך?

ת: אבא סיפר לי, אבא בכה על אימא שלו, על אח שלו. אבל כנראה שעשו מאנשים ברזל שמה, אנשים בכו וזה עבר, זהו, השלימו עם זה.

ש: אני שאלתי את זה כדי לבדוק איך אבא התייחס אלייך בתקופה הזאת. אני מבינה שהוא כבר ראה בך בוגרת, ולכן הוא גם לא הסתיר את זה ממך?

ת: לא, לא, הוא סיפר לי, הוא אמר לי שסבתא והדוד והדודה, ירו בהם. זה ראינו כל הזמן זה דולק, יום ולילה זה דלק שמה.

ברקוביץ' הזה באמת היה בקשר עם אבא. אני נורא לא ידעתי איך להתייחס לאיש הזה. מצד אחד הוא באמת הציל את חיי, ולא הלכתי לגטו שמה. כי שמה... לא יודעת איפה שהייתי גומרת. מצד שני, כעסתי שהוא בכלל הוציא אותנו מהמחבוא הזה. התוכנית הייתה לגמרי שונה. נורא לא ידעתי איך להתייחס אליו. אבא היה באמת בקשר איתו, כי הוא אחר כך גם עזר לנו. כשהוא הביא את אימא לגטו B בעצם נותק הקשר. אבל אבא ידע שבבוכניה יש לה משפחה, ומשפחה די אמידה, בעיקר אח אחד שהיה לו הרבה כסף. ההצלה היחידה הייתה יכולה להיות רק כשהיא תגיע לבוכניה עם הילדים. אז הוא התחיל לעבוד לכיוון הזה. איך עושים ומה עושים שיצילו אותה מהגטו הזה והיא תגיע לבוכניה.

ש: בבוכניה עדיין היה גטו אז?

ת: כן, עוד היו יהודים רגילים. אנחנו מדברים פה על חודש מרץ 1943, 13 במרץ. זה עוד היה מרץ. כשנוצר הקשר הזה, אבא היה לו גם אוקראיני. היו לנו במחנה הרבה אוקראינים, עם המדים השחורים האלה. היה אוקראיני אחד שאבא נתן לו כסף, והוא נסע לבוכניה לאח של אמא והביא מכתב שאמא בגטו B בקרקוב, תנסי להציל אותה. המכתב הגיע לבוכניה, הוא הביא בחזרה מכתב מהדוד. שנהייה בטוחים מסר את זה והדוד אמר: אני אעשה את כל המאמצים האפשריים. מסתבר שאת אמא בגטו B השאירו והכניסו לבית סוהר, שם היה בית סוהר. זה היה יותר בטוח מגטו B. כי בבית סוהר נתנו להם להיות, מגטו B ישר היו לוקחים אותם.

ש: מי דאג שהיא תיכנס לבית הסוהר?

ת: על יד הגדר היה שוב יהודי אחד שוטר, שהוא יצא עם בת אחת שהייתה גרה איתנו בדירה. ממשפחת פקלר (FAKLER). אימא הכירה אותו. אימא ראתה, אז היא עמדה על יד הגדר, וכמו אריה בכלוב, את יודעת, היא הסתובבה על יד הגדר, מה עושים? איך יוצאים? היא ראתה את האיש הזה ואמר לו: אני בוכנינגר, אתה זוכר אותי, תעשה משהו. הוא לקח אותה והכניס אותה לבית הסוהר.

ש: עם הילדים?

ת: עם אח שלי, עם אחותי, בלי הילדות. את הילדות הוא השאיר. הוא הכניס אותם לבית הסוהר הזה. בינתיים האח שלה מבוכניה, היה יהודי אחד בגטו בוכניה, אחד בשם לנדאו, שהוא עשה המון ליהודים, זאת אומרת, לאחד הוא עזר ולשני הוא הכניס. זה הלך ככה. זה תמיד היה על חשבון משהו. אז הדוד שלי אמר לו: תשמע, עם כל הכסף שיש לי, תציל את אחותי עם הילדים. הוא אמר: אני אנסה, אני לא מבטיח כלום, אני אנסה. הוא באמת נסע לקרקוב, והכניס אותה לבוכניה עם הילדים. אנחנו קיבלנו ידיעה שהיא בבוכניה עם האחים והאחיות שלה, למחנה פלאשוב, אז אבא קצת נרגע כי בינתיים שמה היו חיים רגילים.

ש: יחסית.

ת: יחסית. כמו שאת אומרת. אבל היא לא הייתה לבד, היא הייתה עם האחים והאחיות. בינתיים אח שלי היה בפרוקוצ'ים, וגם נודע לו שאנחנו שפלאשוב. אבל הוא גם שמע שאימא בבוכניה. איך? אני לא יודעת עד היום. הוא ברח משמה והגיע לבוכניה.

ש: איך?

ת: המחנה לא היה כל כך שמור. הוא הגיע לבוכניה גם כן על כרכרה שפיסטול הזה סידר לו, התגנב לגטו, והיה עם אימא. הוא היה בן של אימא כל החיים. והוא באמת היה כל הזמן עם אימא. אז אבא קצת נרגע שלפחות האח הגדול עם אימא, עם שני הילדים הקטנים.

אבא המשיך לעבוד בבית החרושת לנייר ולמעטפות (PAPIERGEMEINSCHAFT), ואני נשארתי על המגרש הזה. ובאמת נשארו עוד כמה בנות איתנו. וכל יום שלחו אותנו לנקות חלונות, או לעשות איה ניקיון במקום אחר, ואחר כך לצרף. וזה הלך ככה כמה ימים טוב, טוב. התחברתי שם עם ילדה אחת בגילי, שהיא נשארה גם כן לבד. לי היה לפחות אבא. אחר כך גם הצטרפה אחות של אבא למחנה פלאשוב, שהיא הייתה בקבוצה של שינדלר.

אבל לא היה לי הרבה קשר איתה, זו האמת. לא יודעת למה. עם הילדה הזאת היה לי הרבה יותר קשר. הרגשנו מאוד קרובות. וכל פעם הלכנו לעבודה וחזרנו, הלכנו לעבודה וחזרנו. יום אחד ראינו שבאה קבוצה של אוקראינים.

ש: עבודה, את אומרת, זה עבודות ניקיון?
ת: ניקיון, כל פעם במקום אחר. באותו יום לא לקחו אותנו לעבודות ניקיון, רק באה קבוצה של אוקראינים למגרש. המגרש היה ענק, ואנחנו כבר היינו קבוצה מאוד קטנה של עשרים, עשרים וחמש נשים, כלום. עמדנו בחמישיות. כשראינו את זה אז ידענו שזה הסוף. היא עמדה על ידי, הילדה הזו. אלה מתקרבים בצעדה, מתקרבים אלינו. היא ככה אומרת לי בשקט: זהו, זה הסוף. לא ענית לה כלום. ובא אוקראיני ומוציא אותה מהשורה, ומוציא עוד כמה נשים מהשורה. מהשורה שלנו רק הוציא אותה. ומה אני אגיד לך, היא הסתובבה אחורה ככה, ולקחו אותן לכיוון הגבעה, ואנחנו ידענו זהו, יותר לא נראה אותה. כמו שאמרתי לך שעיניים לפעמים נשארות תקועות על הראש, כך אני רואה את העיניים של הילדה הזאת. היא כל הזמן הלכה והסתכלה אחורנית, הסתכלה עלי, עד שנעלמה לי מהעין. זה היה מזעזע, שידעתי לאן שהיא הולכת, גם היא ידעה.

ואז כשחזרתי לצריף וסיפרתי לאבא שלי איך שלקחו אותה, אבא אמר שהוא מוכרח לסדר משהו שאני אצא לעבוד הנורמאלית, זאת אומרת, בבית חרושת, לא ככה. אבל זה לקח עוד הרבה זמן. כי בינתיים לקחו אותי לקבוצה שבונה כביש, שמה בתוך המחנה בפלאשוב. אז היינו לוקחים לבנים מצד אחד לצד שני, מצד אחד לצד שני. היינו הולכים עם הלבנים האלה. בדרך כלל זה היה ארבע-חמש לבנים על היד, ככה הלכנו. גאט מאוד אהב לעשות לנו ביקורים על סוס שלו והיה ידוע בפלאשוב. אם גאט הלך עם של לבן – יהיה רצח, כי לא הייתה לו שום בעיה לירות בכל אחד.
ש: עם מה לבן?

ת: עם של לבן, צעיף לבן. הוא היה תמיד עם סוס. הוא היה אדם גדול, ענק. הוא היה אדם גדול, ענק הוא היה. ועל סוס גבוה על יד ילדה. אני הגעתי בערך לבטן של הסוס וזה היה כל כך מפחיד וכל פעם פחדנו שהוא יבוא מאחורה ייתן לך דפיקה בראש עם כדור. לא תדעי מתי זה בא אליך. באחד השלבים כשהוא התקרב אלינו זה היה הפחד הכי גדול, כי כל פעם היו יריות, כל פעם הוא גמר מישוהו על הכביש, כל פעם, אם זה גבר, אם זה אישה, זה לא משנה. לא חשוב מה שהוא עשה, כן עבד, לא עבד, זה לא משנה.

כשהוא התקרב אלינו על הסוס, היה גרמני אחד ששמר על ידיו. הוא רק בא לבקר. יכול להיות שאז לקחתי לבנה פחות, אני לא זוכרת. הוא בא אלי, וכנראה שהוא גם ראה אותנו. הוא בא אלי והתחיל נורא לצרוח עלי למה אני לוקחת פחות מדי לבנים ואני כל כך נבהלתי ואמרתי: טוב, אם לא היה לי עד עכשיו סוף, עכשיו יהיה סוף. ואני מרגישה איך שאני מרטיבה את כל הסביבה שלי ואני ממשיכה ללכת, לקחתי עוד לבנה עלי והמשכתי ללכת.
ש: לא ענית, כמובן.

ת: לא, לקחתי, התכופפתי, לקחתי מייד עוד אחת. מה יש לי לענות? אמרתי: תודה לאל שהוא לא ירה בי. הוא יכול היה גם להראות את עצמו לגאט, שהוא גם בסדר. הביקור הזה עבר בשלום. ואת זה גם סיפרתי לאבא. אמרתי: אבא, זה גומר אותי לגמרי, הפחד. ואז באמת אבא סידר שאני אלך גם לבית חרושת של מעטפות. וסידרו לי את הניירות, כמו שהייתי צריכה. לא ידעתי איך ומה ומי, אל תשאל אותי, ויכולתי לצאת עם קבוצה של נשים שעובדות ב-PAPIERGEMEINSCHAFT. והתחלתי שמה לעבוד. זמן קצר מאוד, אולי חודש, אולי חודשיים, לא זוכרת, ישבנו והדבקנו מעטפות.

בכל בית חרושת כזה היה גרמני שהוא היה אחראי. אבל דרך כלל זה לא היה גרמני במדים, אלא גרמני בבגדים אזרחיים, שזה היה איזה פולקסדויטשה או משהו כזה. בא למקום הזה גרמני, נמוך קומה, עם גיבנת חצי מטר מהגב שלו. עין אחת למעלה, עין אחת למטה. מפלצת על שתיים. כנראה פצוע מהמלחמה. משהו כזה מפחיד שאת לא מתארת לך. הוא

מסתובב, היה אולם ענק שהבנות ישבו והדביקו את המעטפות. הוא מסתובב יחד עם יהודי שהיה אחראי על העבודות האלה בשם הולנדר. ההולנדר הזה גם היה חבר של אבא, והוא כנראה שסידר לי את העבודה בבית החרושת הזה למעטפות. הוא בא יחד עם הגרמני הזה. והולנדר הזה אומר לי בשקט בפולנית: אל תקשיבי מה שהוא יגיד לך, ואל תגיבי. הוא כנראה כבר ידע שהוא מחפש בחורה שתעשה לו ניקיון במשרד, שתעשה לו קפה שמה, שתעשה מה שהוא צריך BOTE כזה, שליח, שרת כזה. הוא אומר. את תעשי מה שהוא ואמר לך, אל תתנגדי ולא תגידי לא. הוא אומר את זה בפולנית. אני ילדה טובה מהבית, שומעת מה שאומרים לי. הוא היה מפחיד, מה אני אגיד לך מפלצת על שתיים.

הוא באמת בא, התקרב אלי ואומר לי: אותה אני רוצה. אני לא ידעתי מה הולנדר הזה המליץ או לא המליץ. היו לו גם שתי בנות שם בבית החרושת, עובדה שהוא לא המליץ על הבנות שלו. זה היה בסדר. הוא בא והוא אמר שאני אבוא איתו. באתי איתו למשרד. גרמנית בקושי הבנתי. יותר ככה דיברתי גרמנית שבורה כזאת. אבל הבנתי מה שהוא דיבר אלי. הוא אמר לי שאני צריכה לדאוג שיהיה נקי במשרד, שהשולחן יהיה בלי אבק, שאני אדאג לתנור. היה תנור כזה על גחלים או משהו כזה. ומה שהוא יצטרך, שאני אלך לגאט. הייתה לו וילה שמה במחנה, בית כזה, ושם היה מטבח ענק. כל הגרמנים מה שהיו צריכים, היו נותנים פתק לשליח כזה, כל אחד היה לו כזה שליח, והיו יורדים למטה.

לגאט היה עוד הובי. הוא עמד על המרפסת ועשה מטווחים. בכל אופן, כל פעם שהיה נותן לי פתק לרדת למטה ולהביא בקבוק ויסקי או קוניאק, מה שהוא כתב שמה, כל פעם הייתי מסתכלת על אבא, ואבא כבר ידע שאני יורדת, רק חיכה שאני גם אחזור. הסתבר שהגרמני, זו הייתה נפש כזו טובה שקשה לתאר. הוא כל כך שמר עלי, הוא כל כך לא נתן לי להתאמץ אפילו. יום אחד הוא הביא לי צמר מהבית, שאני אשב על יד התנור ואסרוג, צעיף לבן שלו. היה לו בן. אני ידעתי לסרוג? הלכתי לבנות שילמדו אותי. לימדו אותי לסרוג. הוא נתן לי כל הזמן, היה מביא לי, ביום ראשון הוא היה הולך הביתה, והיה מביא לי כל פעם לחמנייה עם נקניק. ואני אז אכלתי הכל.

יום אחד הוא ראה שאני משאירה חצי לחמנייה. ואני אגיד לך למה. כי במשך הזמן אבא שלי החליט שלא ימא שלי יספיק רק אם תהיה לה שם הילדה, שאת האח הקטן נביא גם לפלאשוב. והיה בלוקאלטסטטה אצל אבא, שגם נתן לו כסף, ושלח אותו לבוכניה. והוא הביא את האח שלי, שהוא היה בן עשר בשנת 1943, עשר, עשר וחצי. הוא הביא אותו בעגלה, איפה שיושב זה שמחזיק את המושכות. יש שם ארגז כזה מכוסה. שמה הוא הכניס אותו, ככה הוא הכניס אותו למחנה פלאשוב.

ש: לא הבנתי למה. כי הרי התנאים היו אמורים להיות יותר טובים מבוכניה.
ת: כן, אבל ידעתי שזה גם בבוכניה ייגמר. ידענו שזה לא יהיה לתמיד. ידענו שכמו שניקו את גטו קרקוב ינקו גם את גטו בוכניה. זה לא יכול להימשך ככה עד סוף המלחמה. אל תשכחי שאנחנו עוד היינו ב-1943. ואז אבא אמר, הוא ראה שיש ילדים בגילו במחנה פלאשוב. אז הוא יהיה יחד איתם. ולא ימא יהיה יותר קל רק עם ילדה. אולי היא תינצל ככה. כי לאח הגדול היא לא הייתה צריכה לדאוג, ואז הבחור הזה באמת הביא את אח שלי, וכשאח שלי כבר היה בפלאשוב, כשהגרמני הזה היה מביא לי לחמנייה עם נקניק, תמיד הייתי משאירה לו חצי. יום אחד הוא תפס אותי ואומר לי: למה את לא גומרת את הכל? ואז גיליתי לו שיש לי אח, שהוא עובד בבית חרושת למברשות. שמה עבדו כל הילדים. הילדים הקטנים. שיש לי פה אח, ואני משאירה לו חצי לחמנייה. מאותה פעם, כל פעם הוא הביא שתי לחמניות. אחת הייתי חייבת לגמור על ידו, ואת השנייה שאני אשמור לאח שלי.
פעם אחת לקחו את אבא, רק את אבא. גם כן מהמפקד למחנה כזה יותר קטן בתוך פלאשוב, היו צריכים לשלוח אותם לרוונסבריק, היה מחנה כזה.

ש: אבל רוונסבריק זה היה בעיקר לנשים.

ת: לבוכנוולד (BUCHENWALD), משהו כזה. אחד המחנות של גברים. ואני באתי בבוקר לבית החרושת ואני רואה שאבא שלי לא בפנים ואני שואלת את הולנדר איפה אבא, אז הוא אומר לקחו אותו בבוקר מהמיפקד, הוא ראה שלקחו אותו. לא תיארתי לי שייקחו אותו סתם ככה, אבל לקחו הרבה יהודים אז. אני באה בבכי לגרמני הזה שקראו לו שטרק או שטראק, ואני אומרת לו לקחו לי את אבא. והוא, כמו שהוא צולע והולך ולא רואה בעין אחת, רץ למחנה הזה, נכנס למחנה הזה. היה לו פה על הדש של הז'קט צלב קרס. נכנס למחנה, לקח את אבא ביד, החזיר אותו לבית החרושת. הציל אותו מהטרנספורט הזה. הוא היה באמת בן אדם טוב.

ש: מה היה למעשה התפקיד שלו?

ת: הוא היה אחראי על העבודה בבית החרושת לנייר מטעם הגרמנים.

ש: הוא למעשה היה מנהל העבודה?

ת: מנהל העבודה, הוא היה אחראי על הכל. הוא באמת הציל אותו אז, ואני לא יודעת איך להודות לו. הוא באמת היה איש נהדר. ואני המשכתי לעבוד שמה.

ש: את עובדת עדיין בבית החרושת ומדי פעם הולכת לעבוד אצלו?

ת: לא, כל הזמן אצלו במשרד. פה הוא שולח אותי לזה, פה הוא שולח אותי לזה. תמיד אני עסוקה רק אצלו. אין לי יותר עבודה בבית החרושת. אני שייכת רק אליו.

למיפקד הלכתי כמו שכולם, לפני שיצאנו לעבודה. פעם אחת, אני לא יודעת אם שמעת על זה. היה מיפקד שהכינו שולחנות מעץ בפלאשוב. וראינו המון אוקראינים במדים שחורים. המון אוקראינים היו, יותר מאשר כרגיל. הבנו שפה משהו יהיה. יש המון שולחנות, ואת לא יודעת מה זה. זה פלטות שולחן, לכל אורך המגרש, וזה ענק. עד שהבנו שהתחילו להוציא גם מהגברים וגם מהנשים למכות. האישה או הגבר, מי שנשכב על השולחן, להוריד את המכנסיים, משני הצדדים עומדים האוקראינים, יש להם מקלות כאלה מעור שבסוף יש גולה, והבן אדם צריך לספור. בדרך כלל זה היה עשרים וחמש מכות. והיה והוא טעה, הוא התחיל מההתחלה. אני עומדת בקבוצה, ואני רק מתפללת לאלוהים, רק שלא ייקחו את אבא למכות כאלה. אני רק שומעת צעקות וצרחות וספירות. זה היה משהו מזעזע. לא לקחו את אבא. אני רק זוכרת שאחרי המיפקד, גם אותי לא לקחו.

ש: זהו, פחדת שלא ייקחו את אבא, ולא הדאיג אותך אם ייקחו אותך?

ת: לא, לא. כמו שאני יושבת פה, אני זוכרת שהתפללתי רק שלא יגעו באבא. לא, לא יודעת למה, לא פחדתי על עצמי. לא יודעת. או שהייתי טיפשה מדי, או שהאמנתי שלי לא יקרה, כרגיל, כלום. לא יודעת להסביר את זה. כל הזמן אמרתי שאני יודעת שזה ישבור את אבא לגמרי, והתפללתי שלא ייקחו אותו. כי בסוף המיפקד, רצתי לצריף שלו, ורק שמעתי גניחות של אנשים ששכבו על הבטן ולא יכלו לשכב על הגב. ונכנסתי וראיתי שהוא יושב, אז הבנתי שהוא לא קיבל מכות. הוא שאל אותי מה איתך, כלום, הכל בסדר. אחות של אבא, דודתי, כן קיבלה. וזו הייתה אישה שלפני המלחמה עברה הרבה ניתוחי עיניים, בקושי ראתה משהו. והיא עברה גם את המכות.

היה מקרה שבחור אחד ניסה לברוח ממחנה פלאשוב ותפסו אותו. אז עשו תלייה פומבית והבחור הזה נקרע פעמיים או שלוש מהחבל. הוא התחנן על חייו, לא עזר כלום. תלו אותו. וכל השטח היה מכוסה עם אנשים שצריכים לראות את התלייה. ואחר כך היינו צריכים לעבור על ידו ולראות את זה. כל הבכי שלו, כל הצעקות שלו, לא עזר לו שום דבר. עוד פעם עם החבל, עוד פעם עם החבל.

ככה זה היה במחנה. באחד השלבים אבא עוד אפילו היה יכול לקנות לי מגפיים, שזה היה מוצר נדיר במחנה. הוא קנה לי זוג מגפיים. הייתי מאוד גאה במגפיים האלה. כי זה עוד היה משהו שהיה שייך לי. יום אחד שכחתי לקחת את זה למעלה למיטה וגנבו לי אותם. באת לעבודה בכפכפי עץ כאלה, הייתי צריכה להגיד לאבא שגנבו לי. אבל את יודעת מה, כאב לי

על זה שלאבא זה כאב, כי אני ידעתי שגם הרבה זמן לא נישאר במחנה פלשאו, וברגע שהולכים לאושוויץ, או שאת לא צריכה יותר את המגפיים או שלוקחים לך אותם ממילא.

ש: אבל אני בטוחה שאת זה אז לא ידעת. אתם ידעתם כבר מה זה אושוויץ?

ת: ב-1943 – איזו שאלה. אושוויץ כבר היה בפעולה מלאה ב-1943.

ש: זה נכון. השאלה מה ידעו בחוץ?

ת: אנחנו ידענו במחנה פלאשוב בוודאי שידעו שיש אושוויץ.

ש: ומה קורה שם?

ת: ידענו ששורפים אנשים, זה ידענו. זה לא היה סוד, ידענו גם שחלק הולך לעבודה. אבל ידענו גם ששורפים, שגומרים אנשים. כל הטרנספורטים של נשים עם ילדים, ידענו שזה לא הולך לעבודה. אף אחד לא חשב אפילו לרגע אחד. ידענו שיש אושוויץ ב-1943. תראי בפלאשוב יחסית זה עוד היה נקרא מחנה עבודה. זה לא היה מחנה ריכוז.

ש: זה הפך אחר כך.

ת: נכון, אחר כך, אני זוכרת שהודיעו את זה. אבל בהתחלה זה היה מחנה עבודה רגיל. זאת אומרת לא ירו בנו. היו מקרים כאלה מיוחדים שתפסו מישהו או מה, היה שם מקרה של בחורה אחת שנשארה עם אח שלה, שהתיידדה עם גרמני. הוא התיידד איתה. בחורה יפיפיה. זה נודע לגרמנים והוא קיבל הוראה לחסל אותה. לא רק אותה אלא גם את האח שלה. ואני זוכרת את התקופה הזו, איך שהגרמני הזה הלך ותפש את האח שלה מבין הגברים שמה, בחור צעיר, לקח אותם והלך איתם כאילו לטייל שם. היה כזה שדה במחנה פלאשוב. כנראה שלא פעם אחת הלך לטייל איתה. אמר לה ללכת קדימה. ירה בה וירה בו. זה גם ידענו. זאת אמרת, זה לא היה מחנה בית הבראה. ידענו שיש גם מקרים כאלה.

ש: וגם יש את גאט.

ת: יש גם גאט, אותו, מה זה גאט, מה זה חתיכת גאט. שהאדמה רעדה, לא רק אנשים רעדו, גם האדמה רעדה כשידעו שהוא צריך לעבור ולבוא.

ש: גם הגרמנים פחדו ממנו? למשל, זה שאת עבדת אצלו?

ת: תראי, הם פחדו כי הם היו פולקסדויטשה, הם היו כאילו פחותים מה-א.א.א.

ש: זה היה שאחראי עליך, הוא היה פולקסדויטשה?

ת: כן, הוא לא היה במדים אף פעם, הוא תמיד היה באזרחית.

ש: הוא לא היה גרמני מגרמניה?

ת: כנראה שלא. אבל הוא ניהל את כל הסיפור. אחר כך כשמחנה פלאשוב נהפך באמת למחנה ריכוז, אז קיבלנו גרמני במדי א.א.א. ואותו סילקו, זה נכון. אבל הוא היה די הרבה זמן איתנו. ואז אני חזרתי בחזרה. כבר לא נשארתי אצל ההוא. כבר לא היה צורך. אני חזרתי בחזרה לאולם של עבודות, של הדבקות.

ש: כשאמרת, נניח, שהיית צריכה ללכת מדי פעם להביא לו ויסקי או דברים כאלה, היה איזה מחסן מרכזי? משהו כמו סופרמרקט?

ת: לא סופרמרקט, במטבח של גאט. למטבח של גאט הייתי צריכה להיכנס. ותמיד היה לי הפתק רשום בכתב ידו, למי זה מופנה. הייתי צריכה שמה להיכנס למטבח, לתת את זה לאחראי על המטבח.

ש: מהמטבח של גאט הגרמנים והצוות לקחו דברים?

ת: אותי הוא שלח להביא בקבוקים, ולא פעם ולא פעמיים והבאתי לו. ותמיד הייתי חוזרת עם הבקבוק אליו. ככה זה היה מקובל אצלו. האמת היא שאני לא זוכרת איפה הוא בכלל אכל. יכול להיות שהוא גם ירד לאכול למטה, לא ראיתי.

ש: לא קיבלת מהאוכל שהוא אכל?

ת: לא, לא, הוא כנראה אכל במקום. הוא רק היה מביא לי לחמניות בנקניק, אחרי יום ראשון, כשהוא היה חוזר לעבודה.

ש: מה קורה באמת מבחינת רעב לגביר?

ת: תראי, במחנה פלאשוב, ברגע שכבר עבדתי קיבלתי את חתיכת הלחם שלי וקיבלתי את המרק שלי וכנראה שגם אבא עוד הוסיף דברים כי לא הסתובבתי רעבה. לא היו ביצים, לא היו גבינות, לא היו דברים כאלה. לא הייתה לי משחת שיניים. סבון זה היה הסבון שהם חילקו. שלא נדע ממה שהם אמרו שהם עשו את זה. קשה להגיד שהיו מים חמים. לא היו מים חמים. היו מים קרים. נייר טואלט זה לא היה נייר טואלט. כל הדברים האלמנטאריים שזה מובן מאליו שיהיו, ברור ששמה לא היו. אבל אם עברת את היום בשלום ונשארת בחיים והלכת לעבודה והיה לך מקום עבודה, ולא תצטרך לעבוד בכביש, ולא הייתה סכנת חיים ממשית בכביש או במיפקד שעמדת שמה, אז זה הלך על מי מנוחות. אפשר להגיד לי באופן אישי.

ש: לא הסתובבת עם בטן מקרקרת וקמת בבוקר רעבה והלכת לישון רעבה?
ת: לא, בפירוש לא, בפירוש לא.

ש: זה סביר להניח בעיקר בזכות אבא? כי שם כבר לא היה מספיק אוכל?
ת: לא, אבל לאבא היה עוד כסף. אני יודעת שלאבא היה כסף.

ש: זה אומר שלאבא היה, אפשר להגיד, המון כסף, אם עד 1943 הוא עוד הצליח להסתדר.
ת: כן, תראי, תמיד בבית חרושת, אני זוכרת, חילקו לנו לחם. זו הייתה ריבה מסלק. עד היום אני לא יכולה לראות ריבה אדומה. אני לא יודעת מאיפה הייתה לי חתיכת בצל. לא יודעת עד היום. ונורא רציתי לאכול גם את הבצל, גם את הריבה וגם את הלחם, שזה היה משהו מזעזע, אם אני רק חושבת על זה. אבל אכלתי גם חתיכת בצל, גם ריבה וגם לחם. אבל שאני אגיד שהלכתי למות מרעב – לא. לא היה מבחר, לא היו דברים מיוחדים, אבל כמו שאני אומרת, קיבלתי את המרק, קיבלתי את הלחם, קיבלתי את התוספת של אבא.

ש: אבל צריך לזכור שבניגוד לאנשים אחרים שם, שהם כנראה כבר היו מורגלים עוד קודם לרמה מסוימת של רעב, את באת למעשה ממצב שבו בכלל לא היית רעבה, למצב שבכל זאת הוא ירידה קשה בתנאים.

ת: היה בהחלט ירידה, בהחלט ירידה. אני אומרת לך, לא ביצים ולא גבינה ולא בשר וכל הדברים האלה. לא ירקות ולא פירות. בטח שזה לא היה.

ש: בגטו עוד היה לכם את כל זה? ירקות, פירות, בשר?

ת: לא בשר. פעם בשבוע בטח היה לנו חתיכת עוף, בטוח, בטוח. שאני אגיד לך שאני זוכרת בדיוק איזה פירות, מה פירות בגטו – לא זכור לי. אני יודעת שהיה אוכל מבושל. מה שאימא בישלה אבל במחנה פלאשוב בטח לא היה דבר כזה. שאני אזכור שאני הסתובבתי, כמו שאת אומרת והבטן מקרקרת לי ואני מתה מרעב – אני לא מתי מרעב, לא במחנה פלאשוב. כנראה שאבא הלשים לי.

היה זמן שידענו שהולכים לחסל את גטו בוכניה. היה זמן שידענו שזה לא יהיה הרבה זמן עוד שמה. וזה היה ככה לקראת החגים של 1943. בחגים של 1943 הייתה שמועה שהולכים לחסל את גטו בוכניה. היהודים ידעו. מפה לאוזן עברה השמועה וידענו. ואז כבר לא היה שום קשר עם אמא. וידענו שהיא בטח איננה. זה לא יכול להיות שהיא ניצלה. כי תמיד המילה שלה הייתה: אני אלך עם הילד שהכי הרבה זקוק לי. ידענו שהיא לא תשאיר את אחותי הקטנה. על אחי קיוויתי כל הזמן אולי, הוא בכל זאת בחור צעיר, הוא יינצל. ובאמת, בחגים 1943 ידענו שאין יותר גטו בוכניה.

בינתיים אחי הקטן המשיך לעבוד בפלאשוב. אבא שלי המשיך לעבוד. אני המשכתי לעבוד וידענו שככה לאט-לאט גומרים בכל הסביבה את היהודים. לא היה לנו שום מושג מה קורה עם כל האחים והאחיות של אמא בבוכניה. לא ידענו שום דבר מה שקרה עם האח השותף של אבא שלי, עם הדודה, שום דבר לא ידענו. וראינו שכל פעם נעלמים יותר ויותר ויותר. וידענו שהיה גם סופנו בסופו של דבר.

ש: אתם מדברים על זה?

ת: בין הנשים דיברו על זה, שזהו, זה יגיע הסוף.

ש: עם אבא את זוכרת שאת מדברת?

ת: עם אבא לא, אבא אף פעם לא דיבר איתי על זה. אני רק זוכרת שהוא דיבר על זה שכנראה אימא איננה. זה הוא כן אמר לי. ואבא תמיד היה אומר, היה לו משפט כזה שלא יכולתי להבין אותו. הוא תמיד היה אומר, קודם כל הוא לימד אותי משפט אחד, שאם אני אהיה במצוקה תמיד שאני אגיד אותו. המשפט הוא, זה גם נדמה לי בקריאת שמע מופיע, הוא לימד אותי את זה ביידיש, אז עוד לא ידעתי עברית. פירוש המשפט מיידיש הוא, ה' ישמור אותי בצלו על יד ימינו. והאמת היא שאיפה שראיתי שאני באיזו מצוקה מסויימת, קודם כל אמרתי את המשפט. אחרי שאמרתי את המשפט, הייתי שקטה ורגועה כמו לא יודעת מה. כאילו שלקחתי כדור וליוו. ברצינות. אני רצינית. אמרתי: זה המשפט שישמור עלי, כי אבא הבטיח. והמשפט הנוסף של אבא, הוא תמיד היה אומר: אני בוטח באלוקים. הזמנים היו זועתיים, והוא עוד בטח באלוקים.

ככה נמשך הסיפור. תראי, אפילו אני זוכרת שעשו יום הולדת לבחורה הזאת. על אותה מיטה שגרנו ביחד. אז אני זוכרת שהיו סוכריות במחנה פלאשוב. זה גם כן. זו הייתה הבת של הולנדר, שגם לא היה חסר כסף, והייתה חתיכת עוגה, אני לא יודעת איזו עוגה, אני לא יודעת מאיפה היו סוכריות ישבנו למעלה על המיטה ושרנו שירים. אז שוב פעם, היו כאלה שהיה להם, היו כאלה שלא היה להם. זה כנראה תמיד ככה, היה, ויהיה.

ש: את אמרת שבהתחלה הייתה לך חברה אחת שם, וכשלקחו אותה, מה קורה? את מתחברת עם בנות אחרות?

ת: כשהתחלתי לעבוד בבית חרושת לנייר אז שתי האחיות הולנדר היו חברות שלי, עד היום.

ש: הייתן שותפות לאותו מעמד קצת מיוחס?

ת: מעמד חברתי, כן.

ש: במקום כזה ככה נקבעות חברויות?

ת: ככה זה היה, ככה זה היה.

ש: כי לאבות שלכן היה עוד קצת כסף.

ת: גם מעמד, גם אבא של הולנדר הוא היה אחראי גם מטעם הגרמנים על כל בית החרושת הזה. היה לו בית חרושת לפני המלחמה לנייר. היה לו מעמד. היה לו בהחלט מעמד. ואני תמיד אהבתי להתחבר עם אלה שהיה להם, כי אני הרגשתי שגם לי יש. מצטערת, ככה זה, זה היה. הרגשתי טוב בחברה כזו, וידעתי שלא יהיה חסר לי, האמת שלא היה חסר לי כלום.

ידעתי שכבר את אימא שלי לקחו, אז את יודעת, כשאת נמצאת עם מישהו שגם אין לו אימא, את לא לבד בסיפור הזה. את רואה שאת לא לבד. יש עוד כמוך, ואבא היה חבר שלו ובשביל זה הוא יכול היה לקנות לי את המגפיים שגנבו אותן, ובשביל זה כנראה גם לא הייתי רעבה מי יודע מה, וככה זה היה במחנה פלאשוב.

ש: את במצב גם שכל יום את יכולה ללכת לבקר את אבא? אתם נפגשים כל יום?

ת: כן. קודם כל גם בעבודה, בעבודה לא הייתה הגבלה.

ש: אמרתי שאחרי חודש בערך התחלת לעבוד אצל הפולקסדויטשה?

ת: כן. אבל המשרד שלו היה בתוך בית החרושת. המשרד שלו, חדר קטן, זה היה בתוך האולם הענק הזה. זה היה מופרד, משהו כזה. אבל ראיתי את אבא כל יום. גם אחרי העבודה יכולתי לראות אותו. היה מעבר. היו שעות שאסור היה. אבל בשעות שמותר היה, היו טיולים. אפשר היה לעבור, יכולתי לראות את אבא. אבא לא בא אלי. אני באתי לאבא יותר.

ש: כשאת מדברת על זה שלא היית ממש רעבה, ניקח לדוגמה את המרק שנתנו שם, טעים הוא לא היה.

ת: לא, חם, הוא היה חם.

ש: את היית במצב שאם איזה שהוא אוכל היה ממש לא טעים, יכולת לוותר עליו כי היו לך דברים אחרים?

ת: לא, לא עד כדי כך, לא להגזים. לא הייתי שם במלון חמישה כוכבים. את המרק אכלתי, תמיד גמרתי אותו. אני לא זוכרת שפעם אחת סירבתי. את הלחם לקחתי מתי שנתנו לי. מה שאבא נתן לי גם אכלתי. אבל אף פעם לא אמרתי: טוב, זה לא טעים לי אז אני לא אוכל. לא היה דבר כזה. לא היה דבר כזה. המרק במחנה פלאשוב עוד היה עם משהו בפנים. זה לא היה ממש מים מלוחים כאלה כמו שאחר כך באושוויץ היה. היה עוד תפוח אדמה, היה עוד משהו בפנים, מצאת משהו בפנים, איזה סלק וא מה. אבל תמיד גמרתי את זה, כמובן. לא יכולתי לבחור לי תפריט אחר. אבל ברור שהיו חסרים המון דברים. היום אני רואה, אם את נכנסת היום לסופר, אפילו לא היום, אפילו לפני המלחמה כשלא היה מבחר כזה כמו שיש לך היום. ברור שבמחנה פלאשוב זה לא היה. היו דברים בסיסיים.

ש: ברגע שיש מספיק לחם ומספיק תפוחי אדמה, אז אפשר לא להיות רעבים. ת: את יכולה, את חיה, את חיה. יש לך את המים לשתות. אומנם מברז, לא "מי עדן", אבל את שותה. לא יודעת מאיפה היה לי שם מלח. אני זוכרת שלימדה אותי החברה של אימא זאת, הלה הזאת, שפגשה אותי, לא יודעת מאיפה היה לי מלח בישול. היא לימדה אותי לצחצח שיניים, כי מברשת לא הייתה. על האצבע לשים קצת מלח בישול ולשפשף ככה. ובחורף ובקיץ מים קרים נוזלים עליך, והכל פתוח, והכל מסביב זה רק פה, וקור כלבים. אני לא יודעת איזו מגבת הייתה, אם בכלל.

ש: בחורף מזלזל מים פנימה ?

ת: לא, אני מתכוונת איפה שהתקלחנו, איפה שהתרחצנו, זה הכל היה מפח בנוי מסביב ושירותים כמו שירותים. את יכולה לתאר לך איזה שירותים אבל שאני אגיד לך שזה היה זוועה שבזוועה – אוי, לא יכולה להגיד לך.

ש: את לא יכולה להגיד לי, כי את יודעת מה היה אחר כך, שהיה עוד יותר גרוע. ת: נכון.

ש: השאלה שלי איך את הרגשת כשהיית שם. אם גם אז עוד יכולת להרגיש ברת מזל כמו שהרגשת קודם? או שאז כבר הרגשת שזה הדבר הכי גרוע שיכול להיות? ת: לא, תראי, הרגשתי ברת מזל, כאמור, עם שתי הבנות שהיינו ביחד עם אותה מיטה, וראיתי שלהן אין יותר מאשר לי יש. זאת אומרת, יש לנו, אפשר להגיד יש לנו, אולי זה לא יפה מצדי להגיד, אבל אני לא כל כך התעניינתי אם יש לדודה שלי, או באמת, כי במצב כזה כל אחד הוא לעצמו, אז אם אבא דאג לי, אני דאגתי לאבא. דאגתי לאח שלי, אבל לא הלכתי יותר רחוק. אולי הדודה שלי כן הייתה רעבה. גם הדודה לא דאגה לי, ככה זה. במצב כזה כל אחד לעצמו, או להכי קרוב שלו.

ש: זה גם בעירבון מוגבל העניין שנניח אם יש לך איזה צ'ופר שפתאום במקרה מגיע אליך, אז חושבים פעמיים לפני שאוכלים אותו? חושבים אולי לתת לאבא, לאח? ת: לא, זה לא ככה, לא. אם היה צ'ופר, עובדה שגם מהלחמנייה השארתי חצי לאח שלי. לא ידעתי שאני אקבל עוד לחמנייה שלמה ממנו לאח שלי. הייתה לי לחמנייה, השארתי חצי לאח שלי. זה מובן מאליו היה ואם היה לי משהו יותר טוב אז גם נתתי לאבא. יותר רחוק, את האמת, אני אומרת, לא הלכתי. לאחות של אבא לא דאגתי.

ש: אבל עדיין, את אומרת, לאבא ולאח זה היה מובן מאליו שצריך לדאוג? ת: זה מובן מאליו, זה מובן מאליו.

ש: זה לא אצל כולם היה מובן מאליו?

ת: אצלנו זה היה ככה. אני לא יודעת אצל אחרים, אבל אצלנו זה היה ככה. אם לאבא היה יותר אז מובן שהוא דאג לי ודאג לאח שלי. אח שלי ישן במיטה אחת עם אבא, באותו צד. ... היה נתתי להם, מה שלהם היה הם נתנו לי, אבל לא יותר רחוק, לא, לא הלכתי, לא שאלתי את הדודה שלי: תגידי, את צריכה משהו? כי מה שהיה לי, היה לי בקושי בשבילי או בשבילם. זה עצוב להגיד את זה, אבל זו עובדה. החיים ככה מכינים אותך לזה.

ש: ואם החברות האלה, האחיות, קיבלו משהו נוסף שלך לא היה, אז חשבו להתחלק? או שלא היה דבר כזה?

ת: לא, זה מוגזם. חברות עד גבול מסויים. מה שנוגע לאוכל זה פשוט. ליום הולדת הזמין אותי, כיבדו אותי ולקחתי גם לאח שלי סוכרייה. לא זוכרת אם גם לאבא שלי. לאח שלי אני זוכרת שלקחתי סוכרייה. אבל לא להגזים. אני אומרת לך, זה כל אחד לעצמו ולקרובים שלו ביותר. כך שהחברות לא היו צריכות כל כך לדאוג לי, כי ידעו שאני עם אבא, ואבא דאג לי.

אחר כך היה קטע עם אח שלי. הקטע עם אח שלי היה הכי מזעזע. כל דבר זה הכי מזעזע אצלי. יום אחד הם החליטו שמוציאים את כל הילדים ממחנה פלאשוב. שלא יהיו יותר ילדים, והיו שם הרבה ילדים מגיל שש עד עשר. החליטו שמפנים את הילדים. מה הם עשו. אספו אותנו על המגרש הזה, את כולם, את כל הגברים וכל הנשים. את כל המחנה, כולם. הפסיקו את העבודה. היו רמקולים ענקיים בשטח האפלפלאץ הזה. הפעילו מוסיקה בקולי קולות. לא הבנו מה הולך פה. שלא ישמעו את היריות או מה? לא הבנו מה. המגרש הזה היה למטה, ולמעלה הייתה מין גבעה כזאת גבוהה, שמשמה בעצם הלכו ונסעו לבתי החרושת האלה, שזה היה תפירה ומברשות ונייר וכל מיני דברים אחרים, גם אמאיל של שינדלר. ראינו משאיות נוסעות על הגבעה. לא הבנו למה. הייתה מוסיקה מחרשת אוזניים. נוסעות המשאיות, עושות מין סיבוב כזה, וראינו שהן כבר מלאות שתיים-שלוש משאיות, לא זוכרת בדיוק כמה זה היה. ראינו שמה מובילים את הילדים. הם שמו את המוסיקה שלא ישמעו את הריחות של האימהות, כי היו אימהות שהילדים שלהן היו למעלה. ומסביב את רואה מלא א.ס.א.ס., מלא האוקראינים במדים השחורים, ואסור לך לזוז מהמקום. ורק צריחות ובכי של אימהות שראו שלוקחים את הילדים. עכשיו הבנתי שלקחו גם את אח שלי, כי גם הוא עבד שמה.

ש: לא הבנתי, לקחו את המחנה, ובנפרד היו הילדים?

ת: הילדים היו בבית חרושת.

ש: כולם, כל הילדים?

ת: כל הילדים. אף אחד לא היה במיפקד. כל הילדים היו בבית חרושת כל חודשיים אספו במגרש גברים ונשים. אני הבנתי, ראינו שלוקחים את הילדים משמה, או לאן לוקחים אותם? לוקחים אותם להשמדה. ואני הבנתי שגם את אח שלי לקחו ואני ככה עומדת ולא מזיזה אצבע אפילו. הפחד הורג אותי, אבל ידעתי שאין לי גם אח ונגמר הסייט הזה. לקחו את המשאיות עם הילדים והצריחות, ונגמר המיפקד הזה, ושחררו אותנו לצריפים. לא רציתי ללכת לאבא שלי. אני זוכרת שלא הלכתי לאבא שלי. אולי היה קצת אגואיסטי מצדי, במקום ללכת לנחם אותנו, אני ברחתי לצריף שלי. איך שאני הולכת לצריף, אני נכנסת לצריף שלי, אז רוזי קרנץ הזאת אומרת לי: אח שלך מתחת לשמיכה. אל תוריד את השמיכה, אל תעלי על המיטה. אמרתי: זה לא יכול להיות. היא אומרת: תשמעי, מה שאני אומרת לך. אל תעלי למעלה. נשארתי למטה, שעתיים, שלוש, כבר היה לילה. היא ניגשה אלי ואמרת לי: עכשיו תוריד את אח שלך. כבר היו כאלה שהלכו לישון, כבר נרדמו, לא ראו ולא שמעו. תיקחי את אח שלך ותלכי איתו לצריף של אבא שלך בחזרה. אז אח שלי היה בן עשר וחצי, משהו כזה. זה היה כבר בתחילת 1944. היא אומרת לי: תיקחי אותו לאבא שלך.

ש: היא הכירה אותכם קודם? היא ידעה בדיוק מי נמצא עם מי?

ת: לא, היא כנראה ידעה באיזה צריף אני, צריף מספר 5. זה לא היה סוד, זה היה הרבה זמן. הוא כנראה נכנס, וניגש לבלוקאלטסטטה ואמר לה שהוא אח שלי. איפה המיטה שלי.

ש: זה לא משהו שמצפים מבלוקאלטסטטה רגילה שתעשה את זה.

ת: אמרתי לך שהיא הייתה משהו מיוחד. היא באמת הייתה משהו מיוחד, או שלי היה מזל. אני לא יודעת. אפילו שהיא הוציאה אותי מהצריף זה היה לטובתי, כי אם היו תופסים אותי שם היו הורגים אותי במקום, ואוכל לא יכולתי לקבל. כמה זמן היא יכלה להחזיק אותי על אוכל של מישהו אחר? לא קיבלתי ממקום אחר. אחר כך כבר זה הסתדר, גם האוכל שלי, גם האוכל של אבא, כבר הייתה שיגרה. והיא אמרה לו איפה המיטה שלי, שיעלה למעלה ויתכסה. ואז היא אמרה לי לקחת אותו. כעבור שעתיים-שלוש, אמרה לי: תיקחי אותו ותביאי אותו, בדרך הוא סיפר לי, וזה, את יודעת, אני עובדת גם בבית ספר, עכשיו אני אחראית על מועדונית. כל השנים ביום השואה תמיד ביקשו אותי המורים שאני אספר לתלמידים בכיתה

ה', ו', לא יותר קטנים וכל פעם אני הרגשתי שאני חייבת את הסיפור הזה. את המלחמה של הילד הקטן הזה, איך הוא הצליח לברוח מכל הסיט הזה שמה.

עכשיו הוא סיפר לי שהובילו אותם במשאית הזאת. ובאחד השלבים אמרו להם לרדת מהמשאית ולעבור איזה קטע כנראה שהמשאית לא יכלה לעבור. אני לא יודעת בדיוק מה. בכל אופן, היה יהודי מפקד מחנה בשם חילוביץ', לא יודעת אם שמעת את השם, עם אשתו. ש: חילוביץ', כן, הידועים לשמצה.

ת: אומרים שיהיה לו טוב איפה שהוא, שיהיה לו רע איפה שהוא. זה לא בן אדם היה, חלאה. אשתו בלונדינית, קטנה, והייתה להם וילה. הם גרו בוילה למעלה. אנחנו הלכנו, יצאנו לעבודה בבוקר, אז היו כאלה שהלכו בכפכפי עץ וזה דפק, הצלחות האלה דפקו. והם בלי בושם יכלו לצאת ולצעוק לאודרמנים שהובילו אותנו למגרש למיפקד שנלך בשקט על יד הבית שלהם, שהם ישנים עוד. בכל אופן, חילוביץ' הזה הלך עם קבוצת ילדים, שאח שלי היה בתוך הקבוצה הזאת. אח שלי ראה פח ברזל.

ש: מה זאת אומרת הוא הלך עם הקבוצה?

ת: הוא ליווה את הילדים למקום מסויים שמשם היו צריכים להתפנות. אח שלי ראה פה זבל מרחוק. זה אח שלי סיפר לי לבד. הוא הרים את המכסה וקפץ פנימה. והנבלה הזה רץ אחריו. הוציא אותו מפח הזבל, הכניס אותו בחזרה לשורה. זה הלך ככה פעמיים. פעמיים הוא ברח, פעמיים הוא הוציא אותו. בפעם השלישית, או שהוא לא ראה אותו או שהוא כבר הרים ידיים, לא יודעת עד היום. האח שלי באמת נשאר בפח הזבל. אחרי שלקחו את הילדים הוא באמת הלך לצריף שלי ושמה התחבא. מה זה גבורה של ילד בן עשר, לנסות להישאר בחיים. איזה כוח רצון זה, איזו מלחמה זו, שהוא רואה שכל הילדים האחרים הולכים והוא מנסה ומנסה, והנבל הזה מוציא אותו ומוציא אותו, והוא לא מתייאש, מנסה עוד הפעם.

ש: הוא בגיל עשר, ידע מה זה אומר שלקחו אותם?

ת: יותר קטנים ידעו, יותר קטנים ידעו. זה כבר היה 1944. אותנו פינו לפני החגים של 1944. לפני ראש השנה, משהו כזה, פינו את מחנה פלאשוב. והוא נשאר באמת עם אבא. נשאר עוד כמה ילדים, כנראה של אודרמנים שהחביאו אותם. לא בצורה כזו ברחו כמו אח שלי. ובאמת הוא נשאר עד הסוף עם אבא. הוא היה איתי, וראיתי אותו כל יום. אבל הוא נלחם ובסוף הוא לא הצליח. כנראה שזה היה יותר גדול ממנו.

ש: הוא חזר אחר כך לאותה עבודה?

ת: לאותה עבודה, כן. היו שם עוד כמה ילדים שהמשיכו לעבוד בבית החרושת למברשות והמשיך להיות עם אבא שלי באותו צריף. קיבל את מנת האוכל שלו. הילדים שם בכלל לא הלכו למיפקד. הם כנראה הלכו ישר לבית החרושת שהוביל אותם ישר לבית חרושת והם עבדו שם במברשות האלה. אבל אחרי זה נשארו בכל זאת כמה כאלה פרוטקציונרים או מה, שהביאו אותם. זה הלך עד החגים של 1944.

בחגים 1944, לקחו את אבא שלי. לקחו את אח שלי ולקחו אותנו, אותנו לקחו לאושוויץ. ומסתבר שאת אבא ואת אח שלי גם לקחו לאושוויץ. כנראה הפרידו ביניהם, כי הילדים לקחו ואתם לחוד, ומה שנודע לי רק אחרי המלחמה שבאחת הסלקציות שאבא עבר באושוויץ, הוא כבר עבר את הסלקציה, ובכל זאת הגרמני חזר וירה בו במקום. מה שקרה עם אח שלי אני לא יודעת. אני יודעת, הוא איננו, אבל כנראה שלקחו א ותועם כל הילדים.

אימא הייתה עם כל המשפחה שלה, האחים והאחיות שהיו בבוכניה אגב, מהאחים והאחיות אף אחד לא ניצל. אפילו הצעירים לא, והיו המון בני דודים צעירים. אח שלי גם הגיע לבוכניה, והוא פשוט ברח ממחנה מסויים. הוא ידע ששמה יש גטו, הוא לא ידע שאימא שמה. הוא ידע שיש לו דודים שמה. הוא ברח לשם, הגיע לשם. מצא את אימא, והם היו שמה. הם היו עד ראש השנה בערך 1943. אז חיסלו את גטו בוכניה. את אחי שלחו לאושוויץ, שהוא ניצל, והוא חי היום בחיפה. אימא שלי, ואחי הקטן כבר לא היו שם. כי דאגנו שהוא

יבוא לפלאשוב, שיהיה איתנו או בעצם מה שהיא דאגה רק לאחותי הקטנה, כי את שתי היתומות כבר מזמן לקחו לה. הילדה נולדה ב-1930, והיא ב-1943 הייתה בת ארבע. אימא החליטה שהיא מכניסה אותה לתיק גב. היא לא ידעה לאן היא הולכת. והיא תיתן לה משהו להירדם, שהיא לא תבכה ולא תצעק. והיא קיוותה שהיא תינצל או שהיא תשים את התיק באיזה מקום וימצאו את הילדה. אני לא יודעת מה היא חשבה. אני רוצה להגיד לך שכל פעם שנתתי לילדים שלי, לנכדים שלי, תרופה, כל הזמן זה רדף אותי. כל הזמן עם איזו תחושה. אימא נותנת לילדה משהו שהיא תירדם, שתירדם לגמרי. לא יודעת, לא יכולה בכלל לחשוב על זה מה זה עושה לאימא. היום אני אימא, סבתא. זה דבר מזעזע שרק יכול להיות. היא ידעה שאולי כן יצילו אותה, אולי לא יצילו אותה. שהיא לא תעבור את כל הגיהנום שכל הילדים עוברים. אני לא יודעת מה היו המחשבות שלה.

ש: איך את יודעת על זה בכלל?

ת: מאח שלי, האח הגדול שלי היה עם אימא בבוכניה.

ש: כשחוסל הגטו רק העבירו אותו לאושוויץ?

ת: נכון. וכשאח שלי חזר הוא סיפר לי את זה. כי שנים, לא יודעת, אני חושבת שלוש, ארבע שנה, לא דיברתי איתו על אימא. לא הייתי מסוגלת. ופעם אחת אמרתי לו: בן, אני רוצה לשמוע איך זה נגמר, איך זה היה, אני חייבת.

ש: למה דווקא אחרי שלוש או ארבע שנה?

ת: כי לא הייתי מסוגלת לדבר על זה. אני לא יודעת, לא יודעת למה, אין לי הסבר לזה. אני ידעתי שהוא היה עד הרגע האחרון עם אימא, וידעתי שרק ממנו אני אוכל לשמוע.

ש: סליחה שאני נטפלת לנקודה הזאת. אבל מה עשה דווקא את הסוויץ' שפתאום אחרי שלוש, ארבע שנה העזת לשאול?

ת: תראי, ראיתי שאני מזדקנת, ורציתי לדעת. פשוט רציתי לדעת. לעצום את העיניים ולא לדעת מה קרה עם אימא שלי זה... למרות שאני יודעת שהיא איננה, אבל הוא היה איתה עד הרגע האחרון. היה לי נורא חשוב לדעת. בסוף, אני מבינה, בהתחלה לא. בהתחלה פחדתי מהתשובות. לא יודעת. הפנמתי את זה, לא יודעת, אין לי הסבר, זה לא הגיוני. אין שום היגיון בכל הדבר הזה. ואז הוא באמת סיפר לי שהיא נתנה לאחותי משהו שהיא תירדם. מובן שמייד הפרידו ביניהם, הוא הלך עם הגברים.

ש: אבא אבל אמר לו שהיא מקווה, מעבר להירדמות של כמה שעות, אימא אמרה שהיא מקווה שזה...?

ת: היא אמרה ככה, שאם היא תירדם לגמרי, אז היא חסכה לה משהו. אם לא – אז אולי יצילו אותה. לא יודעת, תראי, לא יודעת מה.

ש: אבל השאלה שלי זה רק אם זה ספקולציה של האח, או שהיא אמרה את זה במפורש?

ת: לא, הוא היה איתה עד הרגע האחרון. היא התייעצה איתו. היא דיברה איתו. הוא ראה את זה. היא הכניסה אותה לתיק גב, אחריש היא נתנה לה משהו לבלוע. ואז הם יצאו למגרש כזה, מגרש משלוחים, אני יודעת איך שזה נקרא. ואז הוא אמר לי שאימא הלכה לאושוויץ עם הילדה. כל הטרנספורט הזה הלך לאושוויץ בסוף 1943.

ש: זאת אומרת למעשה הוא הגיע איתה עד אושוויץ?

ת: לא, גברים לחוד ונשים לחוד.

ש: אבל המשלוח הזה הגיע ביחד עד המחנה ומשם הוא לא ראה אותה יותר.

ת: בכלל לא, בכלל לא. וזה היה עם אימא. אחי הקטן, אלי, היה אצלנו בפלאשוב וכשחיסלו את מחנה פלאשוב, אותי שלחו לאושוויץ. אבא לקח את אחי איתו, הם הלכו ביחד.

ש: עוד שאלה אחת לגבי הנושא הזה של השתיקה הממושכת. אח שלך היה שותף לרצון הזה לא לדבר על העניין או שאת הטלת את הווטו?

ת: אני רוצה להגיד לך משהו. אח שלי במשך כל השנים בכלל לא רצה לדעת מה היה איתי, מה היה עם אבא. אח שלי עוד הרבה יותר גרוע ממני, אם אני אגיד לך שאח שלי, אחרי שהוא שמע ממני שאני הוזמנתי לפה לתת עדות, הוא ביקש שיזמינו אותו, הוא כבר היה, הוא כבר נתן עדות פה, הוא היה פה ארבע שעות. אמרתי לו: איך אתה הספקת? אני כל כך הרבה דיברתי לתאר לך. הוא לא זוכר דברים, הוא לא רוצה לזכור אותם, אני בטוחה בזה. כי

הוא ארבע שנים יותר מבוגר ממני. מה זאת אומרת לא זוכר? אני זוכרת לפרטי פרטים והוא לא זוכר. הוא פשוט הוא לא רצה לזכור, לא רצה לדבר על זה. בוודאי שלא עם הילדים שלו ולא עם אשתו, כלום. גם אני לא דיברתי עם הילדים שלי. אבל עם המשפחה שלי, עם בני הדודים, כן. הרבה יותר מאח שלי. אח שלי לא... הוא OUT. את יודעת שאחרי המלחמה, אני כבר מספרת כי זה קשור לאח שלי. אני ב-1945 אחרי המלחמה חזרתי לקרקוב, קיוויתי למצוא משהו, משהו, משהו. ואח שלי הוא הגיע ארצה ב-1945. אני רק ב-1948 שלוש שנים עוד הסתובבתי בעולם, עד שהגעתי ארצה. הוא כתב לי מכתב לקפריסין, כשנודע לו שאני בקפריסין. אני כתבתי לו: למה לא באת לקרקוב? למה לא באת לחפש משהו? היה לי הרבה יותר נעים אם הייתי יודעת שיש לי אח תכף בהתחלה, ולא רק בקפריסין ב-1947/8, אז הוא עונה לי: אין לי מה לחפש בפולין. פולין נמחקה מזיכרוני, והמקום היחידי שאני יכול להיות זה רק כאן בארץ. מי שרוצה שיבוא רצה. תשובות כאלה, צריכים לכבד את הרצונות שלו.

ש: בדיעבד, אבל, כשאת מסתכלת אחורה, את חושבת שבאמת היה יותר קל לחיות בלי לדבר על זה?

ת: לא, לא, אני אגיד לך משהו. מאחר ואני התחתנתי, עוד לא הגעתי שהתחתנתי, אבל אני אקדים את זה. אני התחתנתי עם בן אדם מקסים באמת. יליד ברלין, שהכרתי אותו בצבא כשהייתי בת שמונה עשרה. בשש שנים יותר גדול ממני. אם הייתי מתחילה רק לדבר על הנושא של השואה הוא היה אומר לי: תעשה לי טובה, אל תדברי על זה. זה עולה לך בבריאות. הוא רצה טוב, אבל לא היה כל כך טוב, כי אני הכל החזקתי בבטן. אז אני לא אומרת שצריכים שלוש פעמים ביום לטחון את זה ולדבר על זה, ועם ארוחת בוקר צהריים וערב, ושהילדים יגדלו באווירה כזו. אני לא בעד זה, בשום אופן לא. אבל אם הייתי מתחילה, יש אסוציאציות, זה בצורה מחרידה, על כל צעד ושעל. וכשהייתי אומרת: אתה יודע מה, זה מזכיר לי. הוא היה אומר: שלומית, תעשי לי טובה, תפסיקי עם זה, אני לא יכול לשמוע אפילו. ואני ככה לאט, לאט, לא דיברתי ולא דיברתי ולא דיברתי, שנים על גבי שנים.

ש: גם היום עוד דברים ביום יום עושים לך אסוציאציות?

ת: המון, המון. תראי, אני אגיד לך. את נוסעת לחיפה, יש שם בתי זיקוק, ארובות כאלה, זה מזעזע, זה מזעזע. אני כל פעם רואה את זה. כשהגעתי לאושוויץ ראיתי את העשן יוצא משם. זה לא עוזב, זה הולך, זה ילך איתי עד שאני אעצום את העיניים. הרבה מאוד דברים. עכשיו אולי קצת התגברתי על זה. אבל בהתחלה כשהילדים שלי היו קטנים, והייתי צריכה לשיר להם משהו או לספר, כל הזמן ראיתי את אחותי איך שאני יושבת איתה ב-13 במרץ ואימא אומרת לי: תשירי לה משהו, תספרי לה משהו, שהיא לא תשמע את היריות בחוץ, כשחיסלו את גטו קרקוב. כל הזמן זה רדף אחרי, ועוד איך, והיו שנים, את האמת, לא יכולתי לראות ילדים קטנים. לא יכולתי. קנאתי כשראיתי ילד קטן שהוא לא אחי ולא אחותי. ובכלל, כששמעתי שמישהו ניצל עם ההורים שלו, זו פשוט הייתה קטסטרופה. לא סבלתי את האנשים האלה. למה הם בחיים וההורים שלי לא? וזה לקח הרבה מאוד זמן, הרבה מאוד זמן, עד שראיתי איך מה לעשות, אלה החיים. אם אני רוצה להישאר שפויה, ואני בונה את המשפחה, וילדים, ואני רוצה

ת: ... מה, אם נניח, אני שמה פעמיים בשנה, בתשעה באב וביום כיפור ואז זמנו המון זה לא עושה לי שום דבר. אני צמה בכיף. אין לי בעיה עם צום. זה לא מזכיר לי. הנה, גם אז צמתי והיום אני צמה.

ש: את צמת מסיבות דתיות?

ת: כן, גם בתשעה באב וגם ביום כיפור, ובכיף. אני אומר לך, אין לי שום בעיה. גם עכשיו זה יכול להיות חצי יום שאני בכלל שותה כוס קפה וזה הכל. ככה שהאוכל לא האוכל פה שיחק את התפקיד במשך כל הזמן, שכן היה, לא היה. אחר כך רק כשחשבת, שלא היה נייר טואלט לא היה מסרק ולא מברשת שיניים ולא סבון ולא משחת שיניים ומים קרים, וכל

הדברים שהלכו שנים איתי, זה פשוט קשה לתאר דבר כזה, אבל זה מה שלא היה. דברים אלמנטאריים, שכל בן אדם מובן מאליו שיש לו.

ש: עוד שאלה אחת בנושא הזה, לפני שאנחנו נמשיך הלאה בסיפור. זה שיש לך כל הזמן את האסוציאציות ושזה הולך איתך כל היום, זה נותן פרופורציה אחרת בחיים? או שעדיין את יכולה להתרגז מדברים קטנים שסביר להניח שכל אחד אחר מתרגז מהם?
ת: לא. אני יכולה להתרגז מדברים קטנים, זה לא... יש דברים, אחרי המלחמה כבר גם עברתי, עברתי המון עם בעלי שהיה חולה, וזה היה בן אדם נפלא, והיו לו כמעט חמישים שנה ביחד נהדרות. זאת אומרת, זה היה עוד כאב אחד, שכבר חזיתי קצת את הכאבים ההם. בכל זאת חמישים, שישים שנה, אני לא יכולה להשוות את זה לזה שאיבדתי כזו נפש יקרה, שכל כך הייתי קשורה אליו, ועד היום קשה לי לדבר על זה. זה שבע שנים שהוא איננו. זה, אם תשאל אותי, את האמת, זה עכשיו יותר קשה לי מאשר הדברים הקודמים. כי אם אני עושה ככה חשבון קר, אז אני אומרת: טוב, ההורים שלי ממילא היום כבר לא היו בחיים, כי הם היו מבוגרים. אחי ואחותי, מאחי לא נשארה לי אף תמונה, מאחותי כן. אבל שאני אגיד לך שאני זוכרת את הפנים שלהם, אני אשקר, אני לא זוכרת. זה בלתי אפשרי. הילדה הייתה בת ארבע אני מסתכלת על התמונה אז אני רואה, אבל בעלי, שזה שבע שנים, מישים שנה כמעט איתו, זה הרבה יותר קרוב. את מסכימה איתי? ויש דברים, כשיש דבר חדש, אז את יודעת, הדברים הישנים, כמו שאת אומרת, מקהים עם הזמן.

ש: חיייתם בפלאשוב כשאבא עבד בבית חרושת לנייר, וסידר לך עבודה בבית חרושת למעטפות ואת מעין משרת של מנהל בית החרשות הגרמני.

ת: אני בטוחה שסיפרתי את זה, שהוא היה בן אדם נפלא, באמת נפלא. גם הציל את אבא שלי פעם אחת כשלקחו אותו לטרנספורט. אספו כמה יהודים בפלאשוב, ושלחו אותם באמת. כשהגעתי לעבודה והתחלתי לבכות שלקחו את אבא שלי, ראיתי שהוא לא בצריך בעבודה. הוא שאל איפה הוא, ואמרתי שאספו כמה יהודים לשלוח להשמדה. הוא רץ למטה, לא אמר מילה, אנחנו היינו למעלה. זה היה מין הר כזה. הוא רץ למטה, והוא גם צלע, וגם היה גיבן, עם אחת פה ועין אחת שמה. הוא רץ למטה, הביא אותו ככה כמו ילד קטן ביד, והכניס אותו בחזרה למפעל. אז עם הלחמניות איך שהוא התחיל להביא גם לאח שלי, כי הוא ראה שאני פעם השארתי חצי לחמניה. הוא היה בן אדם נהדר. אבל אחר כך מחנה פלאשוב נהפך להיות מחנה ריכוז.

ש: זה כבר אבל בערך שלושת רבעי שנה אחרי שאתם הגעתם?

ת: נכון, נכון. אבל אותו שלחו וקיבלנו אס.אס.

ש: שנה בערך אחרי שהגעתם?

ת: יכול להיות, כן. וקיבלנו מפקד אס.אס בתוך המפעל. אצלו כבר לא הייתי המשרתת. אצלו חזרתי בחזרה לעבוד בבית החרשות למעטפות, של נייר. כשבעצם ישבנו והדבקנו מעטפות. קיבלנו אז גם את המדים עם הפסים. כל הזמן האמת היא, שברגע שזה נהפך למחנה ריכוז, זה אומנם לא היה מקום שהשמידו בהמונים כמו באושוויץ או במקום אחר, אבל ירו וירו, על שמאל ועל ימין, ותלו. וחילוביץ' הזה, שהוא היה מפקד המחנה, היהודי עם אשתו, עם האחין שלו, הוא ניסה לברוח. וגאט שמע שהוא מתכנן בריחה. אספו את כולם שמה, ארבעה-חמישה איש, כל הגווארדיה שלו, ירו בהם. וכל המחנה היה צריך לעבור ולראות איך הם שוכבים שמה הרוגים אבל אף אחד לא הצטער על זה.

ש: זה לא מעורר רחמים, בכל זאת, כשרואים את זה? כי זוכרים מה הם עשו קודם?

ת: אצלו לא. זו הייתה חלאה, זה לא בן אדם, חלאה. לא בן אדם. שום רחמים לא היו שם, אף אחד. סיפרתי לך כשתלו את הבחור המסכן שניסה לברוח מפלאשוב, שהוא נקרע, שלוש ארבע פעמים, לא זוכרת כמה פעמים, ובכל זאת תלו אותו. על זה אנחנו הצטרכנו לעמוד ולהסתכל, וזה היה זוועה, זה היה זוועה. על חילוביץ' שהו אשכב שמה - כל אחד עבר והסתכל כלום. כלום לא עשה לנו, כלום. וכל המחנה היה צריך לעבוד ולראות את זה, אבל הוא לא היה בן אדם. לא יודעת מאיפה בכלל הביאו את האנשים האלה, הם בכלל לא היו קרקובאים רק חומר מיוחד היה יכול להיות בתפקיד כזה, תאמיני לי.

ש: מה קורה בשנה הזאת כשזה עדיין מחנה עבודה?
ת: כשזה עדיין מחנה עבודה, וכבר את מדברת לגבי, יש לי את מקום העבודה הקבוע. כבר לא את הכבישים ולא את הניקיונות, כל פעם במקום אחר, וכל פעם שהאוקראינים אותנו ועשו סלקציה ושלחו את מה שהם שלחו. ביניהם גם את החברה הזאת, את הילדה שהייתה בגילי, אז זה הלך על מי מנחות. מה זה מי מנחות? באמצע היו גם המכות האלה שסיפרתי לך שאספו באמצע היה גירוש הילדים שאחי עוד ניצל. אמרתי לך, למי שהיה קצת כסף, כנראה שבכל מקום זה עוזר, בכל מקום זה עוזר, כנראה גם שמה זה עזר.

ש: איך היה במשך השנה הזאת מצב הרוח של אבא ושלך? הייתם שניכם אופטימיים?
ת: אבא תמיד היה אופטימי. אבא תמיד היה אומר בידיש: יהיה טוב. יש לי ביטחון באלוקים. הוא היה אומר לי, שהכל יהיה בסדר, הכל יהיה בסדר. הוא נורא האמין. הוא היה כזה איש אמיתי, מה שהוא ראה מסביב זה כאילו לא נגע לו. או שהוא נתן לי את התחושה: תחזיקי מעמד. זה ייגמר והכל יהיה בסדר, והקשר היה מצוין, כל פעם אני דאגתי לו, הוא דאג לי. מה שלי היה – היה לו. מה שלו היה – היה לי. דאג לי וקנה לי את המגפיים שגנבו לי אותם. כל הזמן הוא דאג לי. בעצם כל הזמן עבדנו ביחד באותו מפעל. אני ראיתי אותו כל היום, עד שהלכנו לצריפים. הוא הלך לצריף שלו ואני הלכתי לצריף שלי.

ש: כל התקופה הזאת האמנתם שתעברו את זה? עוד הייתה אמונה, עוד לך כנערה צעירה, את עוד הצלחת לדמיין את סוף המלחמה ושאתם חוזרים כל המשפחה לחיות ביחד? או שכבר היית ריאליסטית?

ת: אני לא ידעתי אז מאימא כלום. והאמת היא שלא ידעתי מה עם אח שלי הגדול, ולא ידעתי מה עם אחותי הקטנה. לא ידעתי אז, אבל בגיל, זה היה ב-1943/4, הייתי בת ארבע-עשרה, ארבע-עשרה וחצי. בגיל ארבע-עשרה וחצי, למרות שרואים שיורים וזה, אני לא יודעת, לי הייתה כל הזמן תחושה שמישהו שומר עלי. לא יודעת למה, כל הזמן הייתה לי הרגשה שמישהו שומר עלי, ואם רוצים משהו רע, מכות, ולא הוציאו אותי, אמרתי: טוב, מישהו שומר עלי. אם לקחו את הילדה שעמדה על ידי, לא יודעת למה, לא יודעת להסביר את זה. זו תחושה שכל הזמן אמרתי: יהיה בסדר, יהיה בסדר, לי לא יקרה כלום. יכול להיות שלאחרים כן, אבל לי לא וכל הזמן קיוויתי שבסופו של דבר אני אמצא את ההורים, את אימא בעיקר. כי אבא היה כל הזמן איתי, אז ראיתי אותו. לא יודעת איך להסביר את זה, אבל זו עובדה. תראי, בתוך מחנה פלאשוב, אפילו שכבר הפחידו אותנו נורא שזה נהפך למחנה ריכוז, ונתנו לנו את הבגדים עם המספרים האלה פה, מה שפחדנו זה באמת מגאט הזה שהיה מסתובב, מהאוקראינים, אבל ברגע שהגענו למפעל.

ש: לא, כשהיה גאט והיה מחנה ריכוז זה כבר אס.אס. במקום האוקראינים?
ת: כן, אבל ברגע שהגעתי למפעל, זה כאילו יש לי מקום עבודה ואני מוגנת. כי האמת היא שממש לא הוציאו אנשים להשמדה, מהמפעלים. אני חושבת שבסתיו 1944 לקחו אותנו. זה לא יכול להיות אחרת. בסתיו 1944 לקחו אותנו לאושוויץ, ואז לקחו את אבא.

ש: בקיץ, אני חושבת?

ת: כן, בסוף הקיץ.

ש: עוד לפני כן. אתם הייתם מודעים אז לעניין שינדלר?
ת: אנחנו היינו מודעים, אבל אנחנו לא היינו שייכים, כי שינדלר הביא לו את האנשים שלו. שינדלר בדרך כלל זה היה עם בדים, עם תפירת בדים, דברים כאלה. זה היה אמאיל.
ש: הזכרנו קודם את עניין הכסף. כמו שאמרת קודם, שבכל מקום כסף עוזר, אז גם שם היו ניסיונות להיעזר בכסף.
ת: מניסיוני אני אגיד לך איזה ניסיונות היו. אחות של אבא שלי, שאמרתי לך שהייתה איתנו בפלאשוב, שקיבלה את המכות, היא הייתה שייכת לשינדלר. היא, בעל והבן שלה, ושינדלר שמר על האנשים שלו. באותה תקופה אף אחד לא ידע ששינדלר יציל את כולם. מי ידע את זה? זה רק אחרי זה ידעו שהוא הציל את כולם. אבל מי ידע שזו ההצלה?

ש: ידוע רק שיותר בטוח אצלו.

ת: יותר בטוח, אבל גם כן, לא יודעת, לא יודעת למה אבא לא חשב על הכיוון הזה. אני לא יודעת עד היום. הוא לא דיבר איתי על זה. ואני לא חשבתי בכלל שאני צריכה להדריך את אבא מה לעשות, כי אף אחד לא ידע מה יותר טוב. ומי שמאמין בגורל אז אומר: זה הגורל, מה שיהיה יהיה, אני לא אלחם נגד זה, אבל דודתי באמת הייתה בקבוצה של שינדלר. וממש ברגע האחרון הוא הוציא את בעלה ואת הבן, ושלחו אותם לאושוויץ, והוא לקח שני אנשים אחרים תמורת כסף גדול, כנראה, זה היה מסע לקראת הסוף, ממש לקראת הסוף. לא במשך כל הזמן. במשך כל הזמן אי אפשר היה בכלל להצטרף לקבוצה שלו, ובאמת, הדודה באמת נשארה בחיים הודות לשינדלר, היא הייתה מאוד חולה, כמעט לא ראתה כלום. עוד לפני המלחמה היו לה ניתוחי עיניים. היא עברה את המלחמה והיא לא חשבה רגע אחד שהבן שלה לא יישאר בחיים, כי הוא היה בחור צעיר, יליד 1923. כשהוא ראה שלקחו את אבא שלו להשמדה באושוויץ, ביום ההולדת שלו, ב-22 לינואר 1945, הוא זרק את עצמו על חוטי התיל וכך הוא גמר.

ש: ב-22 לינואר כבר לא היו. אושוויץ כבר היה מפונה. ב-18 בינואר פינו את המחנה. ת: אז אולי זה היה כמה ימים קודם. ממש בינואר 1945 באו ואמרו לה שהוא התאבד. ממש, זאת אומרת, לא השמידו אותו. יכול להיות שאם הוא לא היה עושה את זה, היה נשאר בחיים בחור צעיר, והיא עברה את המלחמה והגיעה ארצה, ולפני כעשרים שנה נפטרה פה. אבל לא חשבנו להיכנס בכלל לשינדלר. תראי, באותה מידה גם היה לאבא חבר אחד שנורא ביקש ולחץ עליו תן לי את הילדים, נכניס אותם למשפחה נוצרית ויצילו אותם, תמורת כסף. אני אחראי שהם יחזירו לך. אימא לא רצתה לשמוע בכלל מזה. היא לא רצתה לשמוע למסור את הילדה שלה למשפחה נוצרית. ואנחנו לא היינו פנאטיים, שחורים דתיים. זה היה "מזרחי" רגיל. אבל לא יודעת, היא לא.. והדבר היחיד שהיא באמת, שאני כל הזמן, בהתחלה אחרי המלחמה, ממש כעסתי על אימא. כי היא ידעה שילדים קטנים אי אפשר להציל. זה כל אחד ידע כבר. אבל היא ידעה שיש לה שני ילדים גדולים, יש לה את אחי והיה לה אותי. אז כל הזמן חשבתי: למה היא לא חשבה גם עלינו? אבל אחי סיפר לי שהיא כל הזמן אמרה שאת הילדה היא לא תשאיר לבד, כי היא לא יכולה לעזור לה. ועובדה שגם אבא שלי הלך עם האח שלי הקטן ואימא כל הזמן אמרה: אני לא אשאיר אותה.

ש: לא אשאיר אותה, זה אומר לא אמסור אותה לנוצרים?

ת: לא אמסור אותה, ולא אשאיר אותה ואלך. כמו שהיו המון אימהות שעזבו את הילדים. אפילו באושוויץ, באו עם ילדים, השאירו אותם והסתתרו, כאילו הילד הזה לא שייך אלי. היו הרבה אימהות, קשה להאשים, חס וחלילה אני לא יכולה להאשים אף אחד. היה אותו דבר גם בגטו קרקוב. כשחיסלו את גטו קרקוב ילדים הסתובבו ברחוב וצרחו ובכו אימא, אימא, ואימא יכול להיות שהיא יצאה לאחד המחנות לעבוד ולא נתנו לה את הילד לקחת איתה, אז היא לא נשארה עם הילד, אלא היא יצאה והילד נשאר ובכה. אפילו באושוויץ ראיתי ילדה קטנה אולי בת חמש שהסתובבה וצעקה "אימא, אימא, אימא" ולא מצאו את האימא. היא הייתה באיזה מקום, זה היה אותו טרנספורט. אני חלילה לא מעבירה ביקורת, כי אני לא מאחלת לאף אחד שיהיה במצב כזה, ובוודאי לא לשפוט, אבל יש מחשבה אחרת כשאת ילדה צעירה והרגשה אחרת כשאת כבר אימא. יש לך לבד ילדים. ואני חושבת שרק שנולדו לי הילדים אני הבנתי את אימא, שהיא לא הייתה מסוגלת להשאיר את אחותי. רק אחרי שבתי נולדה, ולא פעם אחת חשבתי על זה, תאמיני לי, אני בטוחה שגם אני הייתי הולכת איתה. לא הייתי משאירה אותה. ואז אמרתי לעצמי די, מה הכעס יעזור? את כבר גדולה, יש לך משפחה, גמרנו, כאב לי, זה לא היה כעס. כאב לי. כי בסך הכל גם אני הייתי בקושי בת חמש עשרה כשנגמרה המלחמה, שש עשרה. גם אני זקוקה לאימא, אבל אימא החליטה שאחותי יותר והיא צדקה.

ש: התחושה הקודמת שלך הייתה שאימא הקריבה את עצמה על חשבון האחות הקטנה ולא התחשבה בכם?

ת: בטוח, בטוח. אז באותן שנים אימא שלי הייתה אישה צעירה. אימא שלי הייתה ילידת 1906. ב-1939 בת כמה היא הייתה? בת שלושים ושלוש. אז היא הייתה בת שלושים ושש כשהייתה המלחמה, שלושים וחמש. היא לא יכלה להישאר בחיים? כמו כלום. אז בוודאי שהייתה לי תחושה של כאב שהיא לא חשבה עלי, לא חשבה על האח שלי. אני חשבתי עלי, את האמת, לא על אח שלי. למה היא השאירה אותי? למה עם אחותי ולא איתי? כי כל הזמן ראיתי אותה אישה צעירה, היא יכלה להישאר בחיים. כמו שהרבה נשים נשארו בחיים או לפחות תקופה מסויימת להיות איתי. היא אפילו לא ניסתה את זה, היא לא רצתה את זה. היא הייתה משוכנעת שמה שהיא עושה, היא עושה נכון. וכאמור, אני אומרת לך, רק אחרי שנולדה בתי אני הבנתי אותה, הבנתי אותה. אני הייתי משאירה את הילדה שלי והייתי מנסה להציל את עצמי? אני לא חושבת. זה לא רק דיבורים, זה גם .. זו ההרגשה שלי. אני חושבת שזו ההרגשה נורמאלית של ילדה בת ארבע עשרה – חמש עשרה, שאולי אימא הייתה יכולה להישאר בחיים, אם היא הייתה מנסה. זה הכאב הזה, אני לא אקרא לזה כעס, של הכאב הזה. את לא מסכימה איתי?

ש: לא לי להגיד.

ת: אבל אני חושבת שאפשר להגיד שהכאב הזה הוא טבעי בהחלט. שגם אני רציתי את אימא שלי כי בסך הכל מה שהייתי עם אבא שלי זה היה ב-1933 פרצה המלחמה, הייתי בת עשר ואחר כך עד מרץ 1943, הייתי עם אימא שלי, זה נקרא להיות עם אימא? זה נקרא לקבל ערכים מאימא, להרגיש אימא? ללמוד ממנה? כלום, כלום. זה היה הכל לבד, אומנם הייתי עם אבא, אבל אבא זה לא אימא, אבא זה אבא.

ש: בפלאשוב, כשאת חוזרת לעבוד בבית החרושת עצמו, מבחינה פיזית זאת עבודה קשה?

ת: לא, בכלל לא. יושבים ומדביקים מעטפות.

ש: צריך לעמוד באיזו שהיא נורמה?

ת: לא זכור לי. אבל כל הזמן עבוד. כל הזמן הוא הסתובב. זה היה אולם אחד ענק, וכל האנשים ישבו ועבדו. אין יציאות של הפסקת סיגריה או אוכל. אין דבר כזה. הייתה הפסקת אוכל, את המרק או מה שקיבלנו שמה, או הייתה הפסקה. אבל אין הפסקה. אתה יושב ואתה כל הזמן מדביק, מדביק, מדביק. יחסית זו לא הייתה עבודה קשה. אני מוכרחה להגיד. כי זה גם בישיבה. אחר כך, כשהגעתי למקום אחר, זו הייתה עבודה קשה, אבל בפלאשוב לא.

ש: וקיבלתם שם ארוחת צהריים, משהו שנקרא מרק?

ת: מרק, אני יודעת, חתיכת לחם שקיבלנו או בצריף, תאמיני לי שלא זה העיקר, לא זה מסתובב לי בראש, קיבלנו שם האמת, בפלאשוב אני לא רעבתי.

ש: זהו, אני חושבת שלא הסתובב לך זה בראש, משום שעוד היה אבא שידאג לך לתוספות?

ת: בדיוק ככה. אני לא רעבתי. אני אומרת לך את האמת. בפלאשוב לא הייתי רעבה. אמרתי לך, גם בגטו לא היינו רעבים.

ש: מה בפלאשוב הכי גרוע עבורך?

ת: קודם כל הכי גרוע, אם אני הולכת אחורנית עם הזיכרונות, זה השירותים בלי נייר, זה המים הקרים בחורף, זה הצריפים ששכבו אחד על יד השני כמו סרדינים בקופסא. זה הלכלוך שנדבק אליך, שלא הייתה לך ברירה, גם אם הלכת להתקלח במים קרים, ועם הסבון שקיבלת שאני לא רוצה לחשוב ממה היה עשויה סבון הזה. אבל יחסית הצריף שלי עוד היה איך שהוא. תמיד היה לי מישהו ככה שדאג לי קצת. אימהות כאלה שלא היו להן בנות, אז תמיד מישהו דאג לי ככה.

ש: למה, נראית זקוקה לסיוע?

ת: תראי, קודם כל ראו שאני ילדה ואני לבד. בזה זה מתחיל. במקרים כאלה תמיד נשים יותר מבוגרות בפלאשוב היו נשים יותר מבוגרות ממני. תמיד דאגו. מקום היה לי מקום קבוע. השמיכה שלי הייתה למעלה, וזה הי המקום קבוע. אף אחד לא לקח לי את זה. אבל אם היה איזה משהו שמישהו קנה, איזה כיבוד קטן, אני יודעת, משהו, לא זוכרת בדיוק מה, אבל משהו לכרסם, תמיד קיבלתי משהו, לא נראיתי רע.

ש: למרות שדווקא לך היה יותר מאשר לרוב אם לא לכל האחרים שהיו?

ת: כיבוד, כיבוד, זה היה מקובל. יחד עם זה אני לא נראיתי כמו מוזלמן, אף פעם לא. גם כשנגמרה המלחמה, המשקל שלי היה ארבעים ושמונה קילו, שמזה אפשר היה לעשות שני אנשים במחנות. לא יודעת מה, כשעזבנו את פלאשוב, כבר לא ליקקתי דבש, באף מקום. אבל יכול להיות שזה היסוד, לא יודעת, הבנייה של הגוף אולי.

ש: כשאמרת שהיה מקובל שם לכבד, זה כלל גם אותך? כי לך היה יותר מהם? זאת אומרת, אם צריך לכבד, אז את צריכה מכל דבר?
ת: מה זה לכבד? זה לא כל יום כיבוד, לא כל יום נתנו, פעם ביוכל. אבל למשל, היו שם שתי חברות שלי שעבדנו באותו מפעל, שאבא שלהן היה בעצם אחראי מטעם היהודים על זה. לאחת מהן הייתה יום הולדת. אני לא יודעת מאיפה, אבל היו להן ממתקים. היא הזמינה אותי למעלה, ובאותו יום, שלא נדע, גם גנבו לי את המגפיים, כי השארתי אותן למטה. ישבנו למעלה, והיו ממתקים, והייתה שם איזו עוגה. אני לא יודעת איזו עוגה. אבל היו דברים טעימים. אז זה היו דברים טעימים, היו דברים טובים, והיה יום הולדת. הבנות היו קצת יותר מבוגרות ממני, בשנתיים-שלוש, משהו כזה, וגם היה להן אבא עם אפשרויות, איך שאומרים את זה, אבל בסך הכל, אני אומרת לך, פלאשוב לא.. בשבילי, זה לא היה שיא. הרעב, רק הלכלוך, הכינמת והמיפקדים. המיפקדים שזה היה שעות על גבי שעות, לפני שהלכנו לעבודה, אחרי שחזרנו מהעבודה, וזהו. אחר כך בצריף. אני זוכרת שגם אפילו היה איזה זמן שנתנו גם לגברים להיכנס לנשים. כי אני הלכתי לבקר את אבא בצריף. אני זוכרת את זה.

ש: את זוכרת את השיחות האחרונות שלך עם אבא כשכבר ברור שמפנים את המחנה?
ת: לא. הוא לא דיבר איתי על זה. הוא לא דיבר איתי על זה, לא. לא דיבר איתי על זה. תראי, יכול להיות שהיום מדברים הרבה יותר עם ילדים ממה שדיברו פעם. יכול להיות שאבא לא רצה להיכן אותי להכי גרוע. תראי, מחכה לך זה וזה וזה, ומצד שני הוא לא רצה להגיד: תראי, יהיה טוב, את תינצלי, את תחיי, הכל ייגמר ואנחנו ניפגש. הוא לא אמר, לא את זה ולא את זה.

ש: מצד שלישי אני מניחה שאבא ידע שיש סיכוי לא קטן שתופרדו כי ברוב המקרים הייתה הפרדה בין נשים לגברים?

ת: הוא ידע, ברור שהוא ידע את זה. ואני תמיד הלכתי עם נשים והוא עם גברים ואח שלי עם אבא. זה ברור. זה גם לא היה חדש ההפרדה הזאת. ההפרדה כבר רדפה אחרינו מאז שנכנסנו לגטו, ששלחו טרנספורטים שהיו מפרידים משפחות. זה ידענו את זה.

ש: אבל אתם עוד הייתם באותו מחנה. עכשיו כבר לא הייתה שום וודאות שתהיו שוב באותו מחנה.

ת: בוודאי שלא. גם לא ידענו לאיזה מחנה אנחנו הולכים.

ש: כלומר, הייתי מצפה אולי מאבא שבמצב כזה ינסה קצת להדריך אותך, ינסה לתת לך איזה שתי מטבעות זהב למקרה שתישארי לבד, או משהו כזה.

ת: אני לא יודעת אם בסוף עוד היו לו. הוא אף פעם לא אמר לי אם יש לו או אין לו. הוא לא סיפר לי אם יש לו או אין לו. אני רוצה להגיד לך, במצבים כאלה, כמה שאת מספרת פחות לילד – זה יותר טוב. יכול להיות שהוא פחד שאני אפספס באיזה מקום, שאני אספר למישהו. גם זה יכול להיות. הוא אף פעם לא אמר לי: יש לי, כמה יש לי, או שאין לי כלום. הוא אף פעם לא אמר לי את זה.

ש: אף פעם לא שאלת?

ת: לא, לא. תראי, אז ילדים זה לא ילדים של היום. אני רוצה שתביני אותי. זה לגמרי משהו אחר. מה שאבא עשה זה היה בסדר, מה שאבא אמר זה היה בסדר. את לא שואלת שאלות. את סומכת עליו מאה אחוז, נקודה. ככה זה היה אצלנו. אז את יכולה לקרוא לזה טמטום אולי, בהשוואה לילדים של היום. כי היום ילד, אם יראה שיש לך כסף בארנק ישאל: אימא, כמה כסף יש לך בארנק? או שייגש לבד, יפתח ויספור כמה יש לך, אז בכל לזה לא היה מקובל דבר כזה. ומה הוא יכול היה להנחות אותי? מה הוא ידע מה מחכה לו? מה הוא ידע מה מחכה לי? הוא אפילו ידע יותר ממני. אני קיוויתי שאני באמת הולכת לאיזה מחנה.

כשאת צעירה את לא רואה את הסוף. אני לא יכולה איך להסביר למרות שראיתי אותו כל רגע לפני העיניים, אבל את מקווה שבכל זאת יהיה טוב, ואיך שהוא זה יגמר. ש: תמימות נעורים.

ת: תמימות נעורים. בדיוק כמו שאמרת. אני רוצה להגיד לך, כשהביאו אותנו כבר לאושוויץ ברכבת הזו, דחוסים כמו סרדינים, אני לא צריכה לספר לך, ירדנו על הרציף, זה היה בלילה ומה שאת שומעת זה רק נביחות כלבים וצריחות של אס.אס. מאות מסתובבים שם וצורחים: לצאת, לצאת, לצאת! להסתדר בשורה! תכף התחילו להוציא, ומנגלה בא, כמובן. חושך, והסתובבו גם יהודים שעבדו בזונדרקומנדו. הם לא התביישו להגיד: אתם רואים מה עולה שם למעלה? גם אתם עוד מעט תצאו משם. בפירוש.

ש: אבל את מניחה שלך זה נשמע כמין אמירה מוזרה, שבכלל אין טעם להתייחס אליה? ת: לא. רק אלה שעמדו על ידי אמרו לי, אני זוכרת שאמרו לי: את רואה, שמה משמידים את האנשים, שמה שורפים אותם. תכף התחילו להפריד את הזקנים ואת הילדים, מי שעוד היה עם ילדים. תכף התחילו להפריד ביניהם ואותנו לקחו קבוצה די גדולה למקום שזה היה נראה כמו מקלחות ופה היינו בטוחים שזה הסוף.

ואז הכניסו אותנו למקום ענק שזה היה נראה כמו מקלחות וחושך מצרים, לא היה בכל אור. אמרו לנו לשבת על הרצפה. ידענו שיש מקלחות. שמהמקלחות יוצא גז.

ש: איך ידעתם?

ת: דיברו על זה, זה לא היה חדש. ככה אמרו לנו, אנחנו ידענו את זה. שבאים לאושוויץ, אומרים לנו להיכנס למקלחת, נפתח הגז. אבל לנו אמרו עם כל הבגדים להיכנס לאולם הזה. ש: אני רוצה לעצור בשלב הזה. את לא התעכבת על הפינוי מפלאשוב, א התייחסת אליו ואת אומרת שאתם כבר ידעתם לאן אתם מגיעים?

ת: לא, אנחנו לא ידענו לאן. אנחנו ידענו שאנחנו הולכים למחנה, אבל ידענו שהגענו לאושוויץ, כשהגענו.

ש: ידעתם מה זה אומר?

ת: כן ידענו מה זה אומר. אל תשכחי שזה כבר היה קיץ 1944 והמלחמה נגמרה ב-1943. זה כבר היה ממש לקראת הסוף. אנחנו לא ידענו שזה לקראת הסוף, אבל כבר שמענו שיש אושוויץ, שיש גז, שאחר כך שורפים את היהודים. זה ידענו. וכשהגענו לאושוויץ, אמרתי לך שאמרו לנו, הסתכלו למעלה, משמה תצאו גם. וכשנכנסו לאולם הזה ואמרו לנו לשבת על הרצפה, וחושך מצרים, אולם ענק, אני לא יודעת כמה אנשים נכנסו לשם. [8]

הריסות בית הקברות היהודי הקרקוב עליו נבנה מחנה פלשוב [9]

- אורנשטיין הנרי: **לחיות ולספר**, "מורשת" בית עדות ע"ש מרדכי אנילביץ, תשנ"ט-1999.
- אשל שלומית, **עדותה**, נמצאת בארכיון "יד-ושם", חטיבה O/3, תיק 1137.
- באו יוסף: **שנות תרצ"ח : זכרונות מימי מלחמת העולם השנייה**, תשמ"ב-1982.
- בוסק יוסף: **והאיל לא נאחז בסבך**, "מורשת" בית עדות ע"ש מרדכי אנילביץ וספרית פועלים, תשמ"ו-1986.
- בוסק יוסף: **יומן מחנה הריכוז פלאשוב [קראקוב]**, , חוברת לח, עמ' 13-30.
- ברלב צבי: **מי יתן לילה – דרכו של נער מקראקוב עד מאוטהאוזן וגוזן**, "מורשת" בית עדות ע"ש מרדכי אנילביץ וספרית פועלים, תש"ם-
- גוטמן ישראל, מנבר רחל (עורכים), **מחנות הריכוז הנאציים**; מבנה ומגמות, דמות האסיר, היהודים במחנות: הרצאות ודיונים בכינוס הבינלאומי הרביעי של חוקרי השואה, ירושלים תשמ"ד.
- היועץ המשפטי לממשלה נגד אדולף אייכמן: **עדויות**, כרך א, מרכז ההסברה, תשכ"ג-1963 עמ' 176-194.
- וולברומסקי אברהם י.: **מוצל מאש מעיד**, הוצאת המחבר, תשמ"ט-1989.
- פלשוב**, אנציקלופדיה של השואה, כרך ד, ספרית פועלים, תש"ן-1990, עמ' 982-983.
- קורנבלום-רוזנברגר: **נדר –זכרונות 1939-1945**, "מורשת" בית עדות ע"ש מרדכי אנילביץ וספרית פועלים, תשמ"ו-1986.
- שטנדיג יעקב: **פלאשוב-התחנה האחרונה של יהודי קראקוב**, מנורה, תש"ל-1970.
- http://www.josephbau.org/index_heb.html אתר יוסף באו.
- <http://www.art-text.com/artist-992.htm> אתר המספר על יוסף באו.

מראי מקומות

1. מרכז המידע אודות השואה באתר האינטרנט של "יד ושם", ערך "פלשוב" ו"גאט אמון":
http://www1.yadvashem.org/odot_pdf/Microsoft%20Word%20-%201725.pdf
2. וולברומסקי אברהם י.: **מוצל מאש מעיד**, 155-190.
3. [באו יוסף: **שנות תרצ"ח : זכרונות מימי מלחמת העולם השנייה**, עמ' 99-144.
4. שטנדיג יעקב: **פלאשוב-התחנה האחרונה של יהודי קראקוב**, עמ' 114-123.

5. שטנדיג יעקב: **פלאשוב-התחנה האחרונה של יהודי קראקוב**, עמ' 120-123.

6. היועץ המשפטי לממשלה נגד אדולף אייכמן: **עדויות**, כרך א, עמ' 176-194.

7. העדויות נגד מפקד מחנה פלאשוב, אמון גאט, במשפט שנערך נגדו בפולין בשנת 1946 פורסמו בספר שיצא לאור בשפה הפולנית על ידי פרופ' נחמן בלומנטל, ד"ר יוסף קרמיש, מיכאל מ. בורוביץ ויוסף וולף. העדויות נמצאות בספרו של וולברומסקי אברהם י.: **מוצל מאש מעיד**, עמ' 217-265.

8. מתוך **עדויות של** אשל שלומית שהוקלטה בוידאו ע"י "יד ושם". העדות תומללה. חטיבה O.3, תיק 1137.

9. מקור התמונה: ארכיון בית לוחמי הגטאות.